

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง

จิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่

Buddhist psychology to strengthen the Stability
of the Inexperienced Family

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

พ่อ-แม่มือใหม่ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคง
ของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา

The Inexperienced Parents: The Concept and Process Stability
of the Family in Line of Buddha Dhamma

โดย

ผศ.ดร.สมคิด พุ่มทุเรียน

พระครูอุทัยกิจจารักษ์ ดร.

ดร. ภาราทร แก้วบุตรดี

ดร.สมบัติ นวลระยอง

นายจรรยา ลินลา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

พ.ศ.๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760336

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง

จิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่

Buddhist psychology to strengthen the Stability
of the Inexperienced Family

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

พ่อ-แม่มือใหม่ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคง
ของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา

The Inexperienced Parents: The Concept and Process Stability
of the Family in Line of Buddha Dhamma

โดย

ผศ.ดร.สมคิด พุ่มทุเรียน

พระครูอุทัยกิจจารักษ์ ดร.

ดร. ภราดร แก้วบุตรดี

ดร.สมบัติ นวลระยอง

นายจรรยา ลินลา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

พ.ศ.๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760336

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report 3

Buddhist psychology to strengthen the Stability
of the Inexperienced Family

Under Research Program

The Inexperienced Parents: The Concept and Process Stability
of the Family in Line of Buddha Dhamma

By

Asst. Prof, Dr. Somkid Poomthurian

Phrakru U-thaikijjarak Dr.

Dr. Pharadon Kaewbutdee,

Dr. Sombat Nuanla-aor

Mr. Chanya Linla

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon sawan Campus

B.E.2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760336

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย	: จิตวิทยาเชิงพุทธรกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่ มือใหม่
คณะผู้วิจัย	: ผศ.ดร.สมคิด พุ่มทุเรียน, พระครูอุทัยกิจจารักษ์,ดร. : ดร. ภราดร แก้วบุตรดี, ดร.สมบัติ นวลระยอง, นายจรรยา ลินลา
หน่วยงาน	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
ปีงบประมาณ	: ๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “จิตวิทยาเชิงพุทธรกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด หลักการ และสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัว พ่อ-แม่มือใหม่ ๒) เพื่อศึกษาจิตวิทยาเชิงพุทธร ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ ๓) เพื่อบูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธรกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่

ผลการวิจัยพบว่า

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ พบว่า แนวคิดหลักการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ ต้องอาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนาบูรณาการกับวิถีชีวิต ระบบกลไกครอบครัวเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง มั่นคง และมีความยั่งยืน โดยยึดหลักกาปฏิบัติดังต่อไปนี้ คือ ๑) การส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ความรักความเข้าใจกันของคนในครอบครัว การดูแลเอาใจใส่กัน ความเสียสละเอื้ออาทรต่อกัน ความไว้น้ำใจเชื่อใจกัน ๒) การปลูกฝังให้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีพ่อแม่ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะปลูกฝังคุณธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีแก่สมาชิกภายในครอบครัว พ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีเพราะพ่อแม่คือครูคนแรกของลูก อยาให้ลูกมีศีลธรรมจริยธรรม พ่อแม่ก็ต้องตั้งตนอยู่ในศีลธรรม และ ๓) การมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม สถาบันครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรม แก่สมาชิกภายในครอบครัว การอบรมสั่งสอนและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับสมาชิกในครอบครัว ก็เพื่อไม่สร้างปัญหาให้กับตนเอง ครอบครัว และสังคม เป็นต้น ในส่วนของสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ พบว่าครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ที่หัวหน้าครอบครัวยังเป็นวัยรุ่น ยังคงประสบปัญหาและอุปสรรคในการสร้างครอบครัวให้เข้มแข็งสามารถสรุปได้ ดังนี้ ๑) ปัญหาด้านความยากจน ๒) ปัญหาด้านการใช้ความรุนแรงในครอบครัว ๓) ปัญหาด้านยาเสพติด ๔) ปัญหาด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัวเสื่อมถอยลง ๕) ปัญหาด้านการหย่าร้าง ๖) ปัญหาด้านการมีปฏิสัมพันธ์ต่อชุมชนและสังคมมีแนวโน้มลดลง ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้ครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ขาดความมั่นคง

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ พบว่า กลุ่มพ่อแม่มีมือใหม่ได้ใช้หลักจิตวิทยาเชิงพุทธ ในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัว โดยยึดหลักดังนี้ ผัวหาบ เมียคอน รักยาวให้บัน รักสั้นให้ ต่อ ผัวเป็นช้างเท้าหน้า เมียเป็นช้างเท้าหลัง หนักนิตเบาหน้อยให้อภัยกัน ขยันหา รักษาดี หนักเอา เบาสู้ ปลุกเร้าแต่พอตัว หวีหิ้วแต่พอเกล้า เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี ขี้เกียจเป็นแมลงวัน ขยันเป็นแมลงผึ้ง รักดีหามจั่ว รักชั่วหามเสา อย่าหมั่นเงินน้อย นอนคอยวาสนา เรียนผูกก็ต้องเรียนแก้ อย่าไวใจทางอย่าวางใจคน และบูรณาการกับระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว ใน ๓ ด้าน คือ ๑) ระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงด้านชีวิตคู่ ๒) ระบบและกลไกการเสริมสร้างวิธีการดำเนินชีวิตที่ดี และ ๓) ระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการอบรมเลี้ยงดูบุตร

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ พบว่า การบูรณาการหลักจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มีมือใหม่ คือการนำหลักจิตวิทยาเชิงพุทธ มาบูรณาการประยุกต์ใช้กับระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มีมือใหม่ใน ๓ ด้าน ประกอบด้วย ๑) บูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการครองคู่ โดยยึดหลักดังนี้ ผัวหาบ เมียคอน รักยาวให้บัน รักสั้นให้ต่อ ผัวเป็นช้างเท้าหน้า เมียเป็นช้างเท้าหลัง หนักนิตเบาหน้อยให้อภัยกัน ๒) บูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการใช้ชีวิตประจำวัน โดยยึดหลักดังนี้ ขยันหา รักษาดี หนักเอา เบาสู้ ปลุกเร้าแต่พอตัว หวีหิ้วแต่พอเกล้า เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม และ ๓) บูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการอบรมเลี้ยงดูบุตร โดยยึดหลักดังนี้ รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี ขี้เกียจเป็นแมลงวัน ขยันเป็นแมลงผึ้ง รักดีหามจั่ว รักชั่วหามเสา อย่าหมั่นเงินน้อย นอนคอยวาสนา เรียนผูกก็ต้องเรียนแก้ อย่าไวใจทางอย่าวางใจคน หากครอบครัวใดสามารถยึดถือปฏิบัติดังนี้ ก็จะสามารถสร้างครอบครัวที่เข้มแข็งและมั่นคงได้ในที่สุด

Research Title : Buddhist Psychology to Strengthen the Stability of the Inexperienced Family

Researchers : Asst. Prof, Dr. Somkid Poomthurian, Phrakru U-thaikijjarak, Dr.
: Dr. Pharadon Kaewbutdee, Dr. Sombat Nuanla-aor, Chanya Linla

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhonsawan Campus

Fiscal Year : 2017

Research Scholarship Sponsor : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The purposes of this research article were 1) to study concepts, principles and stability situations of the inexperienced family, 2) to study the Buddhist psychology, systems and mechanisms in strengthening the stability of the inexperienced family, and 3) to integrate Buddhist psychology with the strengthening the stability of the inexperienced family.

The findings of this research as following;

The research result according to the first purpose was the concept to strengthening the stability of the inexperienced family must integrated the Buddhist principle with life style. The system and mechanism to strengthen, stability and sustainability by adhering to the following guidelines: 1) Promoting good family relationships, loved and cared for family members, selflessness, compassion, and trusting one another, 2) Cultivating a good lifestyle in which parents were essential to instilling virtues and good lifestyle among family members. Parents need to be a good model for their children as they were the first teacher for children and acted on morals if they wanted the children to have morals as well, and 3) Participation in social responsibility, family institutions play an important role in educating family members morality so as not to cause problems for themselves, their families and society, etc. In the general situation of stability of the inexperienced family found that the new parents were teenagers still facing the problems and obstacles in order to building a strong family as following 1) Poverty problems 2) Domestic Violence problems 3) Drug problems 4) Decreasing family relationships 5) Divorce problems 6)

Community interaction and society had a downward trend which of these factors resulted in the lack of stability in the family of inexperienced parents.

The research result according to the second purpose found that the inexperienced parents followed the Buddhist psychology to strength the stability of family by the following principles: husband and wife work diligently, wish to be together for a long time must not think malice, husband be a leader and wife as a supporter, forgive each other, principles of diligent to find wealth and keep them well, not to avoid any work, approximately to fit in with his own status and abilities, acting as appropriate for the society, training and discipline of children and some punishment as appropriate, train and teach children to be diligent, training and teaching them to be good and diligent, teach them to solve their problems by themselves and not trusting strange people and integrated with systems and mechanism of strengthening the stability of family in 3 aspects as 1) Systems and mechanisms for enhancing stability in marriage, 2) enhancing good livelihoods; and 3) enhancing child rearing security.

The research result according to the last purpose found that the integration of Buddhist psychology with the strengthening the stability of the inexperienced family was to apply the Buddhist psychology with systems and mechanism to strengthen the stability of new parents in 3 aspects: 1) integrated the Buddhist psychology with strengthening the stability in coexistence adhered to the principles of husband and wife work diligently, wish to be together for long time must not think malice, husband be a leader and wife as a supporter, forgive each other, 2) integrated the Buddhist psychology with strengthening the stability in daily life used the principles of diligent to find wealth and keep them well, not to avoid any work, approximately to fit in with his own status and abilities, acting as appropriate for the society and 3) integrated the Buddhist psychology with strengthening the stability in parenting followed the principle of training and discipline of children and some punishment as appropriate, train and teach children to be diligent, training and teaching them to be good and diligent, teach them to solve their problems by themselves and not trusting strange people etc. If any family can abide by this practice, it will eventually be able to create a strong and stable family.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณและขอบคุณพร้อมทั้งขอบใจผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน กราบขอบพระคุณพระเทพปริยัติเมธี, รศ.ดร. รองอธิการบดีวิทยาเขต นครสวรรค์ที่เมตตาส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วมวิจัยในนามของวิทยาเขตมาโดยตลอด กราบขอบพระคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต รศ.ดร. (พระมหาสุทิตย์ อาภากร) ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ได้เมตตาให้โอกาสทางการวิจัย และชี้แนะแนวทางตลอดกระบวนการจนสิ้นสุด กราบขอบพระคุณพระมหาชุติภัก อภินนโท ผู้อำนวยการส่วนวางแผนและส่งเสริมการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร ส่วนกลางที่คอยประสานให้กำลังใจและแนะนำขั้นตอนกระบวนการวิจัยให้อยู่ในระยะเวลาที่สามารถดำเนินการวิจัยจนสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี พร้อมทั้งขอบใจเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกรูป/ทุกท่านที่คอยประสานข้อมูลด้านการวิจัยและดำเนินการตั้งแต่สัญญาจ้างจนถึงกระบวนการสิ้นสุด

สุดท้ายคณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณและขอบคุณผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งทำให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์ดียิ่งขึ้น คุณความดีอันบังเกิดจากการวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอน้อมบูชาคุณพระศรีรัตนตรัย คุณบิดามารดา ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ทุกท่าน

ผศ.ดร.สมคิด พุ่มทุเรียน และคณะ

๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญแผนภูมิ.....	ซ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย.....	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดและความหมายเกี่ยวกับครอบครัว.....	๗
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับปัญหา และแนวโน้มของครอบครัวไทย.....	๑๙
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางครอบครัว.....	๒๓
๒.๔ แนวคิดการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่.....	๒๗
๒.๕ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร.....	๓๑
๒.๖ หลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา.....	๓๕
๒.๗ ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕๐
๒.๘ กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย.....	๕๖
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๕๗
๓.๒ ประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๕๗
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย.....	๕๙
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๕๙
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๖๐

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง

หน้า

บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๖๑
๔.๑ แนวคิดหลักการและสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่.....	๖๑
๔.๑.๑ แนวคิดหลักการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่.....	๖๑
๔.๑.๒ สถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่.....	๗๔
๔.๒ จิตวิทยาเชิงพุทธระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่.....	๗๘
๔.๒.๑ จิตวิทยาเชิงพุทธระบบและกลไกเสริมสร้างความมั่นคงด้านการครองคู่.....	๗๘
๔.๒.๒ จิตวิทยาเชิงพุทธระบบและกลไกเสริมสร้างความมั่นคงด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน.....	๙๐
๔.๒.๓ จิตวิทยาเชิงพุทธระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการอบรมเลี้ยงดูบุตร.....	๙๔
๔.๓ บูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่.....	๙๘
๔.๓.๑ บูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการครองคู่... ..	๙๘
๔.๓.๒ บูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน.....	๑๐๐
๔.๓.๓ บูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการอบรมเลี้ยงดูบุตร.....	๑๐๒
๔.๓ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๐๖
บทที่ ๕ สรุปอภิปรายผลการวิจัย.....	๑๐๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๐๗
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๐๙
๕.๓ ข้อเสนอแนะการวิจัย.....	๑๑๔
บรรณานุกรม.....	๑๑๕
ภาคผนวก.....	
ก. เครื่องมือการวิจัย.....	๑๒๐
ข. รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก/ผู้ทรงคุณวุฒิ.....	๑๒๔
ค. ภาพประกอบกิจกรรม.....	๑๒๗
ง. ผลลัพธ์การวิจัย.....	๑๓๑
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๓๔

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๒.๑	แผนภาพแสดงกรอบแนวคิดในการวิจัยจิตวิทยาเชิงพุทธรกับการเสริมสร้างความ มั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่.....	๕๖
๔.๑	แผนภาพแสดงการบูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธรกับการเสริมสร้างความมั่นคงทาง ครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่.....	๑๐๕

คำอธิบายสัญลักษณ์คำย่อ

การใช้อักษรย่อ

ก. คำย่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิจัยนี้ ใช้อ้างอิงพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฎีกา ปกรณ์วิเสส อรรถกถาปกรณ์วิเสส ภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ. มหา. (บาลี)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ. มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (บาลี)	=	วินัยปิฎก มหาอคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (บาลี)	=	วินัยปิฎก จุฬอคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.จ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป. (บาลี)	=	วินัยปิฎก ปริวารอคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ป. (บาลี)	=	วินัยปิฎก ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ส. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีสกขณวรรคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีสกขณวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาอคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ม. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก สญฺยตฺตนิคาย สคาถวรรคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สญฺยตฺตนิคาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก สญฺยตฺตนิคาย ทานวรรคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.นิ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สญฺยตฺตนิคาย ทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ข. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก สญฺยตฺตนิคาย ขนธวรรคปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ข. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สญฺยตฺตนิคาย ขนธวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก สญฺยตฺตนิคาย มหาวรรคปาติ	(ภาษาบาลี)

ส .ม. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
ส .สพ. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรคปาลี	(ภาษาบาลี)
ส .สพ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง. เอกก. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.ติก. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ฉก. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง. ฉก. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตตกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.สตตก. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. อญญก. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อญญกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง. อญญก. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อญญกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.ทสก. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.เอกาทสก. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.เอกาทสก. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ข. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.ข. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธมมปทปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธมมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา. เอกก. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย เอกกนิปาต ชาตกปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา. เตรสก. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย เตรสกนิปาต ชาตกปาลี	(ภาษาบาลี)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ. (บาลี)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังคปาลี	(ภาษาบาลี)
อภิ.วิ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก

ที.สี.อ. (บาลี)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สัลลขณธรรคคอกุฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ที.สี.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สัลลขณธรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.ม.อ. (บาลี)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวคคอกุฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ที.ม.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ทุก.อ. (บาลี)	=	ขุททกนิกาย ทุกนิปาตชาตคอกุฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.ทุก.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย ทุกนิปาตชาตคอรรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ. (บาลี)	=	ขุททกนิกาย ฌมมปทอกุฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาปกรณ์วิเสส

อภิ.วิ.อ. (บาลี)	=	อภิธมมปิฎก วิภังค สัมโมหวิโนทนีอรรถกถา	(ภาษาบาลี)
อภิ.วิ.อ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์ สัมโมหวิโนทนีอรรถกถา	(ภาษาไทย)

การใช้หมายเลขย่อ

การใช้สัญลักษณ์ย่อในพระไตรปิฎก จะแจ้ง เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อตามลำดับ เช่น ที.สี. (บาลี) ๔/๓/๓๖ หมายถึง สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สัลลขณธรรค พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๔ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖, ที.สี. (ไทย) ๔/๓/๕๐ หมายถึง สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สัลลขณธรรค พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่มที่ ๔ ข้อที่ ๓ หน้า ๕๐

การใช้สัญลักษณ์ย่อในอรรถกถา จะแจ้ง เล่ม/(ข้อ)/หน้า หลังคำย่อตามลำดับ เช่น ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๓๒/๒๐๐ หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวคคอกุฎฐกถา ฉบับอรรถกถา ภาษาบาลี มหาจุฬาลงกรณกุฎฐกถา เล่มที่ ๒ ข้อ ๑๓๒ หน้า ๒๐๐

การใช้สัญลักษณ์ย่อในปกรณ์วิเสส จะแจ้ง เล่ม/(ข้อ)/หน้า หลังคำย่อ เช่น วิสุทธิ. (บาลี) ๓/๓ หมายถึง ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ภาษาบาลี เล่มที่ ๓ หน้า ๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและสำคัญของปัญหา

ครอบครัวจัดเป็นสถาบันหลักของสังคมมนุษย์ ทุกสังคมย่อมให้การส่งเสริมสนับสนุนสถาบันครอบครัวในลักษณะใดลักษณะหนึ่งโดยการสร้างสถาบันครอบครัวขึ้นเพื่อให้ทำหน้าที่สำคัญ^๑ เพราะเป็นสถาบันพื้นฐานที่ให้ทั้งความรัก ความผูกพัน ความอบอุ่น มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังเป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ทางสังคมในการถ่ายทอดค่านิยม ปลูกฝังความเชื่อ สร้างเสริมทัศนคติ กำหนดบุคลิกภาพ วิธีปฏิบัติตนรวมทั้งการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสังคม ดังนั้นครอบครัวจึงเปรียบเสมือนจักรกลชิ้นแรกที่ทำหน้าที่หล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ นำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ขณะเดียวกันครอบครัวยังเป็นแหล่งให้ความช่วยเหลือ ดูแล เยียวยา บำบัด ฟื้นฟูในยามที่ต้องเผชิญปัญหาวิกฤติที่มากระทบต่อชีวิต การดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัว ตลอดทั้งครอบครัวยังเป็นหน่วยเศรษฐกิจย่อยที่สุดที่มีความสำคัญยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวม เช่น กระบวนการผลิต การบริโภค และการออมที่ต้องเริ่มจากครอบครัวก่อนทั้งสิ้น รวมทั้งเป็นรากฐานการสร้างชุมชนและสังคมที่เข้มแข็ง หรือแม้กระทั่งว่าระบบการเมืองการปกครองใน “ระบบประชาธิปไตย”^๒ ในปัจจุบัน ก็มีจุดเริ่มต้นมาจากครอบครัวด้วยเช่นเดียวกัน เพราะเป็นระบบการปกครองอีกรูปแบบหนึ่งที่ให้สิทธิเสรีภาพ และการแสดงความเคารพสิทธิซึ่งกันและกันแก่ทุกคนในการรับฟังและแสดงความคิดเห็นซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความถูกต้องดีงามต่อความเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศโดยจะสังเกตว่าต่างก็เริ่มต้นมาจากสถาบันครอบครัวก่อนทั้งสิ้น

ดังนั้น สถาบันครอบครัวจึงนับได้ว่ามีอิทธิพลเป็นอย่างมากที่เดียวต่อสถาบันทางสังคม เพราะหากสถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งมั่นคงก็จะสามารถทำหน้าที่ขัดเกลาสมาชิกในครอบครัวได้อย่างสมบูรณ์มาซึ่งความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวและสังคมโดยรวม แต่ถ้าหากสมาชิกในครอบครัวไม่ได้รับการขัดเกลาอย่างถูกต้องย่อมก่อให้เกิดปัญหาขึ้นกับสังคมตามมาอย่างแน่นอน ดังจะเห็นได้จากปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบันที่นับวันจะทวีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ หลาย ๆ ปัญหาด้วยกัน จนกระทั่งทุกวันนี้สังคมต้องประสบปัญหาวิกฤตอย่างน่าเป็นห่วงซึ่งน่าจะเป็นตัวชี้วัดได้อย่างหนึ่งถึงความล้มเหลวของครอบครัว ดังคำกล่าวที่ว่า “ความล้มเหลวของครอบครัวคือความล้มเหลวของสังคม”^๒

^๑ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, *ความสัมพันธ์ในครอบครัว*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๙), หน้า ๓.

^๒ พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, *จิตวิทยาครอบครัว*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑๑.

มีข้อที่น่าสังเกตเพิ่มเติมอีกว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัวมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานมีพัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบและระบบโครงสร้างของครอบครัวอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ ในอดีตครอบครัวไทยจะมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย^๔ซึ่งมีสมาชิกหลายช่วงอายุอย่างน้อย ๓ รุ่น ได้แก่ (๑) รุ่นปู่ย่า ตายาย (๒) รุ่นพ่อแม่ (๓) รุ่นลูก โดยเป็นครอบครัวที่มีความร่วมมือกันในการทำกิจกรรมด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การอบรมเลี้ยงดู การปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยม ความเอาใจใส่ในสภาวะวิกฤตของสมาชิกในครอบครัวให้มีความรักความอบอุ่น ปลอดภัย เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทของครอบครัวอย่างน้อย ๓ ประการ คือ (๑) เป็นแหล่งขัดเกลาทางสังคม ด้วยการให้การอบรม การเรียนรู้ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีความเป็นอยู่ การสร้างบุคลิกภาพระบบวิถีชีวิต การให้คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ (๒) เป็นแหล่งถ่ายทอดวิชาชีพระดับวิชาชีพและฝึกฝนอาชีพ การบ่มเพาะให้เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่มีคุณภาพ (๓) เป็นแหล่งให้การสังคมสงเคราะห์เบื้องต้นที่มีความเอื้ออาทร ให้ความช่วยเหลือในกรณีวิกฤตในสภาวะวิกฤตต่าง ๆ ดังเช่น

การตกงาน การเจ็บป่วย การเสียชีวิต การหย่าร้าง เป็นต้น เพราะภาวะดังกล่าวมีผลกระทบต่อสมาชิกและครอบครัวโดยรวม ผลกระทบอาจจะรุนแรงจนทำให้หน่วยครอบครัวแตกสลายได้ ครอบครัวจะต้องปรับตัวและจัดการแก้ไขวิกฤตเพื่อให้สมาชิกแต่ละคนและครอบครัวโดยรวมดำรงอยู่ได้อย่างสมดุล^๕

จากบทบาทครอบครัวดังกล่าวข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าครอบครัวนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยประเด็นนี้สามารถสังเกตได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนในสังคมไทยตั้งแต่ในอดีตสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นเป็นต้นมา เพราะครอบครัวไทยในอดีตนั้น “เมื่อเด็กอายุ ๗-๘ ขวบ บิดามารดาจะส่งให้ไปศึกษากับพระในวัด โดยให้บวชเพื่อเรียนหนังสือ ทั้งการอ่าน เขียนและวิชาเลข ตลอดจนให้รู้เรื่องชาดกและศีลธรรม”^๔ แต่สถานการณ์สังคมไทยปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากซึ่งมีผลกระทบต่อครอบครัวและสมาชิกของครอบครัวจึงเกิดการปรับเปลี่ยนทั้งโครงสร้าง รูปแบบ ขนาดของครอบครัวและวิถีชีวิต รวมทั้งสภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อสถาบันครอบครัว เช่น ระบบโครงสร้างของประชากร โครงสร้างของครอบครัว รูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาการหย่าร้าง ปัญหายาเสพติด ปัญหาโสเภณี ปัญหาเด็กและคนชราถูกทอดทิ้ง เป็นต้น ปัญหาดังกล่าวนี้นั้นล้วนมีพื้นฐานจากปัญหาภายในครอบครัวจึงทำให้มีผลกระทบต่อสังคมตามมามากมายหลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือสามารถตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมได้อีกจากสถิติความรุนแรงในครอบครัวทั้งในอดีตก่อนมีการบังคับใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ. ศ. ๒๕๕๐ และหลังประกาศบังคับใช้พระราชบัญญัติ

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานขนาดเล็กที่สุดแต่สำคัญที่สุดของสังคม โดยทำหน้าที่ส่งเสริม การพัฒนาคุณภาพคนให้มีสุขภาพที่ดีและพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ให้แก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติอีกทั้งครอบครัวเป็นแหล่งบ่มเพาะหล่อหลอมถ่ายทอดค่านิยม ความเชื่อและอบรมขัดเกลาสมาชิกในครอบครัวให้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ครอบครัวจึงมีความสำคัญและมี อิทธิพลที่สุดต่อชีวิตมนุษย์ทุกคน ถือได้ว่า ครอบครัวเป็น

^๔ อุมพร ตรังสมบัติ, จิตบำบัดและการให้การปรึกษารอบครัว, หน้า ๔.

^๕ บุญยงค์ เกศเทศ, สถานภาพสตรีไทย, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๔๒.

รากฐานสำคัญยิ่งของชุมชนและสังคม ซึ่งนำไปสู่ความเจริญอย่างยั่งยืนของประเทศชาติดังจะเห็นได้ว่า การที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป มาใช้ชีวิตอยู่ ร่วมกัน เป็นบ่อเกิดของทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญ ต่อเนื่องไปอย่างไม่จบสิ้น การอยู่ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ ลูกซึ่งเป็นครอบครัวเดี่ยวหรือพ่อแม่ลูกอยู่กับปู่ย่าตายาย เป็นครอบครัวขยาย หรือแม้กระทั่งครอบครัว รูปแบบอื่น ๆ ต่างก็มีเป้าหมายของการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและความมั่นคง ซึ่งองค์ประกอบสำคัญ ที่ทำให้ครอบครัวมีความสุข หรือเป็นคุณสมบัติของครอบครัวไทยที่พึงประสงค์คือ สมาชิกทุกคนในครอบครัวมี ความรักใคร่กลมเกลียว มีความรับผิดชอบ ประกอบอาชีพสุจริต รู้จักประหยัดเก็บออมสร้างฐานะครอบครัวให้ มั่นคง พ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม ไม่ทะเลาะเบาะแว้งทำร้ายกันและกัน มีทักษะการอบรมเลี้ยงดูบุตรให้เป็นคนดีและส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาตามศักยภาพ สมาชิกในครอบครัว มีสุขภาพดีสถานที่อยู่อาศัยปลอดภัยถูกสุขลักษณะปราศจากมลพิษ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และสมาชิก รู้จักคุณค่าตนเอง มีส่วนร่วมและบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งนายแพทย์ประเวศ วะสี ได้ระบุตัวชี้วัดความเข้มแข็งของครอบครัวที่พึงประสงค์นี้ไว้ ๕ องค์ประกอบ ได้แก่ ความเป็นปึกแผ่น ในครอบครัวที่ได้อยู่ร่วมกัน การมีเศรษฐกิจพอเพียง การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี มีที่อยู่อาศัย การที่พ่อแม่เลี้ยงเอา ใจใส่เลี้ยงดูให้เป็นคนดีมีความสุข ในขณะที่พ่อแม่ก็ได้เรียนรู้และพัฒนาตนเอง และการมีการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่อง

ปัญหาครอบครัวไทยเกิดขึ้นในช่วง ๔๐ ปีที่ผ่านมา จากสังคมเกษตรกรรมที่คนอยู่ติดที่ อยู่ในบ้าน มีวัด อยู่กันเป็นกลุ่ม มีเครือญาติ มาเป็นคนไร้ญาติ เพราะคนต้องโยกย้ายถิ่นฐานและตัวชุมชนท้องถิ่นก็ถูกทำลายเลย โดยเฉพาะคนรุ่นพ่อรุ่นแม่ก็ต้องทำมาหากิน ไม่มีเวลาดูแล เป็นครอบครัวที่ว้าเหว่ที่โดดเดี่ยวมากเลย สิ่งที่เกิดขึ้นคือไม่มีชุมชน หมู่บ้านในปัจจุบันก็ไม่มีความสัมพันธ์ อยู่กันแต่ในรั้วกำแพงของตัวเอง สถาบันครอบครัวคือสถาบันการแต่งงาน สมัยก่อนเวลาแต่งงานต้องมีคนรับรองทั้งครอบครัว ชุมชนต้องรับรอง การแต่งงานและวิธีการที่มนุษย์จะสืบสานความเป็นมนุษย์ เป็นมิติทางสังคม ปัญหาที่เกิดขึ้นคือขาดความเป็นมนุษย์ พ่อต้อง ไปทำงานหนัก หาเงินมาเลี้ยง ครอบครัวย คนที่ให้ความอบอุ่นลูกก็คือแม่ บางรายเด็กต้องอยู่กับปู่ย่าตายายพ่อแม่ออกไปขายแรงงาน ในอดีตครอบครัวในชุมชนมันมีหลักศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว การเข้าถึงศาสนาไม่ได้หมายถึงการพึ่งพระ เทศน์อย่างเดียว แต่รวมถึงการอบรมทางสังคม โดยผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การทำบุญเป็นการโน้มน้าวให้จิตใจอ่อนโยน พ่อแม่อาจจะไม่มีเวลาที่จะอบรม แต่เด็กอยู่ในชุมชนอยู่กับปู่ย่าตายายเขาอบรม สังคมมีสิ่งเหล่านี้แต่ปัจจุบันนี้เรามองแต่วัตถุเท่านั้น

วิกฤตครอบครัวไทยในปัจจุบัน สะท้อนออกมาใน ๒ ปัญหา ปัญหาที่ ๑ คือพ่อแม่ไม่สามารถทำหน้าที่ของครอบครัวได้ ได้แก่ การไม่สามารถเลี้ยงดูลูกหรือหลานให้มีคุณธรรม หรือให้มีจริยธรรมได้ เพราะนี่ถือว่าเป็นหน้าที่พื้นฐานของครอบครัว ตามหลักพุทธศาสนาที่ศ ๖ คือ พ่อหรือแม่จะต้องทำหน้าที่ในการที่จะป้องปรามลูกจากความชั่ว ส่งเสริมให้ลูกทำความดี แต่ในปัจจุบันพ่อแม่ไม่สามารถทำตรงนี้ได้ บางครั้งก็ไม่สามารถปกป้องลูกให้ปลอดภัยได้ด้วยในทางกายภาพ เพราะบางครั้งความรุนแรงในครอบครัวก็เกิดขึ้นจากคนในบ้านนั่นเอง และบางทีก็เกิดขึ้นจากพ่อหรือแม่ด้วย ปัญหาที่ ๒ คือ พ่อแม่ หรือครอบครัว ไม่สามารถที่จะรักษาสุขภาพครอบครัวได้ พบว่า ๑ ใน ๔ ของคนที่แต่งงานแล้วต้องหย่าร้าง ร้อยละ ๓๐ ของเด็กในชนบทไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ แต่อยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย ดังนั้นสภาพครอบครัวจึงไปคนละทิศคนละทาง

จากสถิติของปัญหาดังกล่าวข้างต้นนี้เองทำให้เข้าใจได้ว่าสถาบันครอบครัวไทยในปัจจุบันนั้นอยู่ในขั้นวิกฤตซึ่งมีผลสืบเนื่องจากปัญหาครอบครัวในอดีตที่ผ่านมาซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าปัญหาดังกล่าวนี้ไม่ได้รับการแก้ไขเยียวยาอย่างจริงจัง ด้วยเหตุนี้ทำให้สถาบันทางสังคมที่สำคัญ ๆ ตลอดถึงองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต่างก็ตระหนักถึงปัญหาและความสำคัญของสถาบันครอบครัว โดยสังเกตได้จากการแนวคิดต่อปัญหานี้ของรัฐบาลตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ สมัยรัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรีเป็นต้นมา ได้มีการเสนอให้คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นเป็นผู้เสนอคณะรัฐมนตรีเห็นชอบและอนุมัติให้วันที่ ๑๔ เมษายนของทุกปีเป็นวันครอบครัว อีกทั้งเพราะพิจารณาเห็นถึงความสำคัญของสถาบันครอบครัวในเวลาต่อมารัฐบาลไทยจึงได้กำหนดให้วันอาทิตย์เป็นครอบครัวอีกด้วย เพื่อเป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของสถาบันครอบครัวมากยิ่งขึ้นด้วยการใช้เวลาว่างในวันหยุดสุดสัปดาห์ร่วมกัน ดังพระดำรัสของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร^๕ ในพิธีเปิดงานวันแห่งครอบครัว ประจำปี ๒๕๕๕ และ “สาร” ของนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี เนื่องในโอกาส “วันแห่งครอบครัว” ซึ่งต่างก็ตระหนักถึงปัญหาและความสำคัญของครอบครัว อีกทั้งต้องการให้สมาชิกในครอบครัวได้อยู่พร้อมหน้าและทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันซึ่งจะทำให้เกิดการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและสร้างความรักความอบอุ่นในครอบครัวให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีครอบครัวแข็งแรง อันจะช่วยลดปัญหาสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ได้อีกทางหนึ่ง ทั้งนี้เพราะเห็นว่าครอบครัว คือ พื้นฐานสำคัญของสังคม บุคคลจะไม่สามารถพัฒนาไปได้ดี และใช้ชีวิตอย่างมีความสุขได้ถ้าปราศจากครอบครัวที่ดี

พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของคุณธรรมในชีวิตมนุษย์สำคัญอยู่ ๒ เรื่อง เรื่องที่ ๑ คือเรื่องมิติสังคม ความเป็นกลุ่มของครอบครัว ชุมชนมีอยู่ไหม เพราะมนุษย์จะมีชีวิตรอดต้องอยู่เป็นกลุ่ม ต้องมีความสัมพันธ์ระหว่าง พ่อ แม่ ลูก พี่ น้อง ต่างคนต้องทำหน้าที่กันเพื่อจะมีชีวิตรอด เรื่องที่ ๒ คือความสัมพันธ์ในทางโลกมันเปลี่ยนไปหรือโครงสร้างสังคมเปลี่ยนไปเยอะ มันเป็นการเปลี่ยนที่ไม่เป็นมนุษย์มันเป็นปัจเจกไปหมดเลย อันที่สองคือมนุษย์มีมิติทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นเรื่องของค่านิยม และอุดมคติต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่สำคัญ อีกสิ่งหนึ่งที่จะเข้าไปสู่มิติทางศาสนา คือ คนจะสืบทอดหรือธรรมชาติ ตรงนี้เป็นมิติทางจิตวิญญาณที่คนในโบราณ เขามีสิ่งเหล่านี้ ในการมองโลกของคนโบราณมีทั้งสามมิตินี้อยู่ แต่ปัจจุบันนี้ในการพัฒนาประเทศจะตัดมิติทางจิตวิญญาณออกไป ความเชื่อมี ๒ อย่างด้วยกัน คือความเชื่อทางศาสนา เป็นความเชื่อที่จรรโลงศีลธรรมให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างเป็นธรรม อีกความเชื่อหนึ่งคือความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ สองอย่างนี้ผ่านสิ่งที่เรียกว่า “ระบบสัญลักษณ์” สิ่งที่เป็นศาสนาความเชื่อจะไม่พูดถึงสิ่งที่เป็นความจริง จากทั้งหมด ความสัมพันธ์ตรงนี้เป็นความสัมพันธ์ที่ทำให้เราเกิดความเป็นมนุษย์ขึ้นมา

จากสภาพปัญหาและความสำคัญของความมั่นคงทางครอบครัว นอกจากจะเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อครอบครัวโดยตรงแล้ว ยังส่งผลกระทบในวงกว้างในระดับสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ซึ่งปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไข หลักจิตวิทยาเชิงพุทธจึงเป็นอีกแนวทางที่สามารถ

^๕ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, *งานวันแห่งครอบครัว ประจำปี ๒๕๕๕*, (กรุงเทพมหานคร: มปป, ๒๕๕๕), หน้าปกใน.

จะแก้ไขปัญหาครอบครัว และช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวได้อย่างยั่งยืน คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาบูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่-แม่มือใหม่

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด หลักการ และสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัว พ่อ-แม่มือใหม่

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาจิตวิทยาเชิงพุทธ ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่

๑.๒.๓ เพื่อบูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ แนวคิด หลักการ และสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัว พ่อ-แม่มือใหม่เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ จิตวิทยาเชิงพุทธ ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ การบูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธ กับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของโครงการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่ ในการวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับการวิจัย โดยกำหนดใช้พื้นที่เขตจังหวัดนครสวรรค์ จำนวน ๓ อำเภอ ได้แก่ ๑) อำเภอเมืองนครสวรรค์ ๒) อำเภอชุมแสง ๓) อำเภอเก้าเลี้ยว

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งเน้นการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี สภาพปัญหา แนวโน้มปัญหาครอบครัวในสังคมไทย กระบวนการหลักการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัว บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จิตวิทยาเชิงพุทธ แนวทางการปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัว พ่อ-แม่มือใหม่ รูปแบบและกระบวนการตามหลักพุทธจิตวิทยาในทางพระพุทธศาสนา

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑) คณะผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยด้านการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้ง ๓ อำเภอ ได้แก่ ๑) อำเภอเมืองนครสวรรค์ ๒) อำเภอชุมแสง ๓) อำเภอเก้าเลี้ยว รวม ๒๐ รูป/คน ดังนี้

๑) กลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนา	จำนวน ๕ รูป
๒) กลุ่มครอบครัวพ่อแม่มือใหม่	จำนวน ๑๐ ครอบครัว
๓) กลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	จำนวน ๕ คน

๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสนทนากลุ่ม ๑๕ รูป/คน ได้แก่

๑) ตัวแทนพระสงฆ์นักพัฒนาสังคม	จำนวน ๕ รูป
๒) ตัวแทนครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่	จำนวน ๕ ครอบครัว
๓) ตัวแทนกองสวัสดิการและความมั่นคงของมนุษย์	จำนวน ๓ คน
๔) ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	จำนวน ๒ คน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

จิตวิทยาเชิงพุทธ หมายถึง แนวคิด หลักการ กระบวนการ หลักคำสอนสำหรับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ บูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักการหรือแนวทางการดำรงชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางครอบครัวในสังคมไทย

การเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว หมายถึง หลักการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันภายในครอบครัว การสร้างครอบครัวให้มีความสุขด้วยหลักจิตวิทยาเชิงพุทธ หลักการหรือแนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ให้เกิดความเข้มแข็ง มั่นคง ใน ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ความมั่นคงด้านการครองคู่ ๒) ความมั่นคงด้านการใช้ชีวิตประจำวัน ๓) ความมั่นคงด้านการอบรมเลี้ยงดูบุตร

พุทธบูรณาการ หมายถึง การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา หลักจิตวิทยาเชิงพุทธที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความเข้มแข็งในครอบครัว บูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับระบบกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ในสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบแนวคิด หลักการ และสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัว พ่อ-แม่มือใหม่

๑.๖.๒ ทำให้ทราบหลักจิตวิทยาเชิงพุทธ ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่

๑.๖.๓ สามารถบูรณาการหลักจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัว พ่อ-แม่มือใหม่

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัว พ่อ-แม่มือใหม่ เพื่อนำเสนอแนวคิดทฤษฎี สภาพปัญหาครอบครัวไทยในสังคมปัจจุบัน แนวโน้มปัญหาครอบครัวไทย หลักการและวิธีการดำเนินการแก้ไขปัญหาและสร้างความมั่นคงตามแนวพระราชรัฐ รวมถึงแนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ตามแนวพุทธศาสนา โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดและความหมายเกี่ยวกับครอบครัว
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับปัญหา และแนวโน้มของครอบครัวไทย
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางครอบครัว
- ๒.๔ แนวคิดการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่
- ๒.๕ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร
- ๒.๖ หลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา
- ๒.๗ ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและความหมายเกี่ยวกับครอบครัว

แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว

ครอบครัว คือ กลุ่มคนที่มีความเกี่ยวพันกันทางสายโลหิต มีหน้าที่ในการให้กำเนิดบุตร ปกป้องอบรมให้สามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้ ค้ำครองผู้อยู่ร่วมครอบครัวตามหลักกฎหมาย จารีต ประเพณี และเป็นแบบอย่างให้สมาชิกในครอบครัวได้ปฏิบัติตาม นอกจากนี้ นั้นครอบครัวยังเป็นผู้เสริมสร้างลักษณะนิสัย อหิยาศัย ความอดทน อ่อนแอ ความฉลาด ที่เป็นคุณสมบัติทั้งทางร่างกาย และจิตใจอีกด้วย^๖

ลักษณะทั่วไปของครอบครัวสมัยใหม่ในสังคมเมือง โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร มีลักษณะดังนี้ (๑) เป็นครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวสมัยใหม่ (๒) ความผูกพันระหว่างสมาชิกของครอบครัวเสื่อมคลายลง (๓) สมาชิกในครอบครัวมีอิสระมากขึ้น โดยหญิงชายมีสิทธิเท่าเทียมกัน (๔) นิยมความสะดวกสบายต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการในการดำรงชีพ (๕) มีการออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านมากขึ้น (๖) มีองค์การและสถาบันต่าง ๆ มาทำหน้าที่ทางสังคมประกิตแทนครอบครัว

^๖ ผศ.บุญลือ วันทายนต์, สังคมวิทยาศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๙), หน้า ๔๑.

(๗) โอกาสที่จะสังสรรค์กับสมาชิกในครอบครัวไม่ค่อยมี (๘) สมาชิกมักให้ความสนใจสังคมนอกบ้านมากกว่าในบ้าน (๙) ลดค่านิยมทางศาสนา วัฒนธรรม จารีตประเพณี^๗

วิธีการอบรมสั่งสอนที่ไม่เหมาะสมจึงเป็นสาเหตุสำคัญอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้นักเรียนหันไปหาสิ่งชดเชยอื่นที่สามารถสนองความต้องการของเขา เช่น บางคนหันไปมั่วสุม คบเพื่อนนอกบ้าน บางคนหันไปหายาเสพติด หรือสิ่งเสพติดชนิดอื่น ๆ หรือการเล่นเกมออนไลน์ อันเป็นผลเสียต่อสุขภาพกาย และสุขภาพจิตตามมา

รูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัว

ผู้เชี่ยวชาญการศึกษาวิจัยสาขาการสื่อสารภายในครอบครัว ได้แบ่งรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัว ออกเป็น ๓ รูปแบบ ดังนี้

๑. การสื่อสารในครอบครัวแบบปิด คือ ครอบครัวที่มีวิธีการเลือกสารในครอบครัวที่เข้มงวดมีการกั้นกรองประเด็นการสนทนา ตลอดจนข่าวสารที่ผ่านสื่อต่าง ๆ เพื่อให้เป็นไปตามบรรทัดฐานของครอบครัว ในครอบครัวแบบนี้จะมีการวางระเบียบในเรื่องเวลาไว้อย่างเคร่งครัดมีตารางเวลาสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน และทุกคนต้องรักษา

ข้อดีของครอบครัวแบบปิด ก็คือ การใช้วินัยควบคุมพฤติกรรมทำให้สมาชิกรู้สึกมั่นคงและปลอดภัยนอกจากนี้ยังมีการจัดสรรการใช้ทรัพยากรในครอบครัวอย่างรอบคอบ ส่วนข้อเสีย คือ ทำให้สมาชิกไม่มีอิสระอย่างเต็มที่ ดำเนินกิจวัตรประจำวันอย่างเต็มไปด้วยข้อกำหนด

๒. การสื่อสารภายในครอบครัวแบบเปิด คือ ครอบครัวที่สมาชิกแต่ละคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเป็นไปต่าง ๆ ในครอบครัวสูง ประเด็นต่าง ๆ ที่นำมาพูดคุยสามารถถกเถียงกันได้ โครงสร้างอำนาจภายในครอบครัวไม่ตายตัว สมาชิกมีสิทธิ์ที่จะเสนอร่วมตัดสินใจและดำเนินการได้ ครอบครัวแบบเปิดมีการติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกมาก จึงรับอิทธิพลจากภายนอกอยู่เสมอ และไม่มีการสกัดกั้นข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ

ข้อดีของครอบครัวแบบเปิด คือ สมาชิกมีสิทธิ์ที่จะปรับความต้องการของตนเองให้เข้ากับครอบครัวเปิดโอกาสให้สมาชิกได้พัฒนาทั้งอารมณ์ สังคม และสติปัญญา เพราะใช้วิธีสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ และยืดหยุ่นข้างมาก ส่วนข้อเสีย คือ แดกแฉ่งง่าย ไม่ปรองดองกัน เพราะสมาชิกต่างยึดมั่นในความคิดของตน

๓. การสื่อสารในครอบครัวแบบปล่อย คือ ครอบครัวที่สมาชิกแต่ละคนสามารถทำตามที่ต้องการ มีการเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบต่าง ๆ อยู่เสมอ มีการติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกสูง และรับอิทธิพลจากภายนอกตามอัธยาศัยของสมาชิกแต่ละคน

ข้อดีของครอบครัวแบบปล่อย จึงให้โอกาสสมาชิกที่จะดำเนินชีวิตอย่างเสรีภาพสร้างสรรค์ ส่วนข้อเสียคือ เด็ก ๆ อาจถูกปล่อยปละเลย ไม่ได้รับการเอาใจใส่อย่างเพียงพอ จึงเป็นสาเหตุให้ครอบครัวแตกแยกง่าย

ครอบครัวมีอิทธิพลต่อการเลี้ยงดูนักเรียนอย่างยิ่ง ครอบครัวที่อบอุ่น ผู้ปกครองมีความเข้าใจความต้องการของนักเรียน ตลอดจนสามารถเป็นเพื่อนคู่คิด และเป็นที่ปรึกษาของบุตรได้ จะทำ

^๗ ผศ.บุญลือ วันทายนต์, สังคมวิทยาศาสนา, เล่มเดียวกัน, หน้า ๘๗-๘๘.

ให้นักเรียนไม่มีพฤติกรรมหันไปหาสิ่งชดเชยนอกบ้าน ตรงข้ามกับครอบครัวที่แตกแยก อันเนื่องมาจากผู้ปกครองหย่าร้างหรือทะเลาะวิวาทกันมีผลกระทบต่อพัฒนาการของนักเรียนมาก ดังนั้นการวิจัยเรื่องความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อการเล่นเกมออนไลน์ของนักเรียน ผู้วิจัยได้ใช้แนวความคิดเกี่ยวกับครอบครัวมาประกอบการศึกษา เนื่องจากเห็นว่าหากลักษณะครอบครัวใน และรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวมีความแตกต่างกันย่อมมีผลต่อความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อการเล่นเกมออนไลน์ของนักเรียนในลักษณะที่แตกต่างกัน และได้นำรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวไปพัฒนาใช้ในแบบสอบถามอีกด้วย

อายุ เป็นปัจจัยที่ทำให้คนมีความแตกต่างกันในเรื่องความคิดและพฤติกรรม สาเหตุที่แตกต่างกัน เนื่องจากคนที่ต่างวัยกันมีประสบการณ์ชีวิตแตกต่างกัน ทำให้มีทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมที่แตกต่างกัน มีลักษณะการใช้สื่อมวลชนแตกต่างกัน เมื่อบุคคลมีอายุมากขึ้น จะมีโอกาสเปลี่ยนใจหรือถูกชักจูงใจน้อยลง นอกจากนี้อายุยังมีอิทธิพลต่อการเปิดรับสื่อตามความสนใจ ความเชื่อ หรือพฤติกรรมในการรับข่าวสาร เป็นการแสดงให้เห็นว่า หากผู้รับสารเป็นผู้ที่มีอายุน้อยก็มีโอกาสที่จะถูกโน้มน้าวใจไปตามสื่อ เช่น กลุ่มผู้เล่นเกมออนไลน์ที่เป็นนักเรียน ในกลุ่มคนที่เล่นเกมออนไลน์ มีช่วงอายุที่ต่างกันและหลายระดับวุฒิภาวะของแต่ละคน ทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรม จึงมีความแตกต่างกัน รวมถึงความสนใจเกมออนไลน์ที่มีระดับความยากง่ายแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ของแต่ละคน

เพศ เพศหญิงกับเพศชายมีความแตกต่างกันมากในเรื่องความคิด ค่านิยม และทัศนคติ เพราะวัฒนธรรมและสังคมกำหนดบทบาทและกิจกรรมของเพศไว้ต่างกัน ความแตกต่างทางเพศ ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารที่แตกต่างกัน เพศหญิงมีแนวโน้มและความต้องการในการรับส่งข่าวสารมากกว่าเพศชาย ส่วนเพศชายจะมีความต้องการสร้างความสัมพันธ์อันดีจากการรับข่าวสารควบคู่ไปด้วย

สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ อาชีพ รายได้ เชื้อชาติ ตลอดจนภูมิหลังของครอบครัวเป็นปัจจัยที่ทำให้คนมีวัฒนธรรม ประสบการณ์ ทัศนคติ ค่านิยม เป้าหมาย และพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ผู้ที่มีรายได้สูงมักจะใช้สื่อมวลชนมาก และมักใช้สื่อมวลชนในการแสวงหาข่าวสารที่หนัก ๆ เช่น ข่าวการเมือง ข่าวเศรษฐกิจ ข่าวสังคม เป็นต้น อาชีพและรายได้ เป็นปัจจัยกำหนดความต้องการ ความเป็นอยู่ความคิดเห็น และพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลนั้น บุคคลที่มีรายได้สูงจะรับสื่อหลากหลายประเภทกว่าบุคคลที่มีรายได้ต่ำ กลุ่มที่เล่นเกมจะเป็นกลุ่มเฉพาะ เช่นอยู่ในช่วงของการเล่นเกมชนิดใดชนิดหนึ่ง เช่นเกมประเภทกีฬา การต่อสู้ การวางแผน เป็นต้น

การศึกษา ทำให้บุคคลเกิดความคิด ความต้องการ อุดมการณ์ที่ต่างกัน บุคคลที่มีการศึกษาสูงจะสนใจข่าวสารเพราะเป็นผู้รับสารที่ดี และมีความรู้กว้างขวาง จึงมีความเข้าใจสารได้ดี และลึกซึ้งกว่าเกมแต่ละประเภทจะมีตามบริษัทหรือประเทศที่คิดค้นเกมนั้นแตกต่างกันไป ผู้เล่นอาจมี

ความสามารถด้านภาษาสามารถเลือกเล่นเกมที่ตนสนใจหรือสามารถเข้าใจภาษานั้นตาม
ประสบการณ์ของแต่ละคนเพื่อความสนุกและเพลิดเพลิน

ภูมิลำเนา ที่อยู่อาศัย จะเกี่ยวข้องกับสถานภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม
ท้องถิ่น ทำให้บุคคลที่อยู่ในพื้นที่แตกต่างกันมีทัศนคติและพฤติกรรมที่ต่างกัน การศึกษาครั้งนี้
จากผู้ปกครองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ ของโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร มี ๕
โรงเรียน แบ่งเป็น ๕ เขต ดังนี้ (๑) เขตดุสิต คือ โรงเรียนเบญจมบพิตร (๒) เขตลาดพร้าว คือโรงเรียน
วัดลาดพร้าว (๓) เขตบางกะปิ คือ โรงเรียนวัดเทพศิลา (๔) เขตจตุจักร คือ โรงเรียนวัดเสมียนนารี
(๕) เขตบางแค คือ โรงเรียนวัดราชบุรณาราม

แนวคิดเรื่องลักษณะประชากร ปัจจัยเกี่ยวกับผู้รับสารที่แต่ละบุคคลมีความแตกต่างกัน
ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาเพื่อชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของผู้รับสาร ทั้งด้านอายุ เพศ
สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม การศึกษา และภูมิลำเนา ย่อมส่งผลต่อความคิดเห็น ทัศนคติ และ
ค่านิยมต่อการเล่นเกมออนไลน์ของนักเรียนที่ต่างกัน ซึ่งจะส่งผลต่อการแสดงความคิดเห็นของ
ผู้ปกครองของนักเรียนที่มีต่อการเล่นเกมออนไลน์

ความหมายของครอบครัว

สำหรับแนวคิดเรื่องครอบครัวในทัศนะทั่วไปนี้พบว่า ไม่ว่าจะเป็นสังคมอดี้อย่างเช่น
สมัยพุทธกาล หรือสังคมปัจจุบัน หรือต่อไปอีกในอนาคตทุกสังคมต่างก็ให้ความสำคัญทั้งนี้เพราะ
“สังคมที่เป็นกลุ่มครอบครัวทุกคนจะต้องผ่าน ถึงคนที่พ่อแม่ทั้งข้างมีคนอื่นเวทนาเอามาเลี้ยงไว้ก็ได้
ชื่อว่ารอดชีวิตมาได้ในครอบครัวของผู้อุปถัมภ์ ผู้ปกครองบุญธรรมที่เลี้ยงดูมา”^๘ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า
ครอบครัวมีสำคัญต่อมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์สังคม ดังที่ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า
“ครอบครัว” ไว้ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ. ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายถึงสถาบันทางสังคม
ที่ประกอบด้วยสามีภรรยาและบุตร เป็นต้น^๙

ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้ให้ความหมายคำว่า “ครอบครัว” ว่า (๑) การ
สมรส หมายถึง การหมั้น เงื่อนไขแห่งการสมรส ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา ทรัพย์สินระหว่าง
สามีภรรยา ความเป็นโสดของการสมรส การสิ้นสุดแห่งการสมรส (๒) บิดามารดากับบุตร หมายถึง
บิดามารดา สิทธิและหน้าที่ของบิดามารดา และบุตร ความปกครองบุตร บุตรธรรม และ (๓) ค่า
อุปการะเลี้ยงดู หมายถึง การเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดู การลดเพิ่มค่าอุปการะเลี้ยงดู ค่าอุปการะเลี้ยงดู
บุตรบุตร การสละ การโอน สิทธิที่จะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดู^{๑๐}

^๘ พัทยา สายหู, กลไกของสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๔๔), หน้า ๑๗.

^๙ ราชบัณฑิต, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ. ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร:
บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๖๗.

^{๑๐} คุรุรายละเอียดเพิ่มเติมที่ พิชัย นิลทองคำ, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑-๖ อาญา
ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๓), หน้า ๔๓๗-๕๑๖.

ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้ให้ความหมายของครอบครัว ไว้ว่า ในแง่ชีววิทยา ครอบครัว หมายถึง กลุ่มคนที่เกี่ยวพันกันโดยทางสายโลหิต ในแง่กฎหมาย ครอบครัวคือบุคคลที่มีสายสัมพันธ์ ในทางกฎหมาย โดยการสมรสมีบุตรหรือบุตรบุญธรรม ในแง่เศรษฐกิจ ครอบครัว คือ กลุ่มคนที่ใช้จ่ายร่วมกัน จากเงินงบประมาณเดียวกัน ในทางสังคม ครอบครัวอาจเป็นกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันภายในบ้านเดียวกัน อาจเกี่ยวหรือไม่เกี่ยวพันในทางสายโลหิตหรือในทางกฎหมาย ครอบครัวเช่นนี้มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “ครัวเรือน” ครอบครัวเดียวกันอาจจะไม่อยู่ร่วมหลังคาเรือนเดียวกันได้ แต่ทุกคนในครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์กัน ในบทบาทสามีภรรยา มีบิดามารดากับบุตร พี่กับน้อง มีความรักกัน เอาใจใส่กัน มีจิตใจผูกพันกันเช่นนี้ เป็นต้น^{๑๑}

สุวิมล แซ่อึ้ง ได้ให้ความหมายคำว่า “ครอบครัว” หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มารวมกันโดยสายโลหิต หรือโดยการรับเลี้ยงดู (เป็นบุตรบุญธรรม) มีการต่อตั้งเป็นครอบครัว มีความสัมพันธ์ต่อกัน ในฐานะที่เป็นสามีภรรยา เป็นบิดา มารดา เป็นบุตร เป็นพี่น้อง โดยการรับวัฒนธรรมเดิม และมาจากการสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่เพิ่มเติมก็ได้^{๑๒}

วศิน อินทสระ ได้ให้ความหมายของครอบครัวไว้ว่า ครอบครัวคือหน่วยย่อยที่สุดในสังคม เมื่อหลายครอบครัวมารวมกันเป็นสถาบันครอบครัวที่มีความเข้มแข็ง สามัคคี ประองดองกัน สังคมโดยรวม และรัฐหรือประเทศชาติก็ย่อมเข้มแข็ง สามัคคี และประองดองกันด้วยเช่นกัน ครอบครัวจึงเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคมและของรัฐหรือประเทศชาติ เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีรากมั่นคงแข็งแรง ในทางตรงข้าม หากครอบครัวไม่ดี มีแต่ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรง ก็เปรียบเสมือนต้นไม้ที่มีรากเน่า แม้จะบำรุงรดน้ำสักเท่าใด ก็ไม่อาจเจริญเติบโตงอกงามต่อไปได้อีก^{๑๓}

นายแพทย์เกษม ตันติผลาชีวะ ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่า ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่เล็กที่สุด ประกอบด้วยคนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปมาอยู่ร่วมกัน โดยมีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดทางสายเลือด ทางการทำงาน ทางอารมณ์ และมีการเอื้ออาทรเลี้ยงดูกัน ความสัมพันธ์ของครอบครัวคือตัวบ่งชี้สุขภาพจิตและชีวิตของคน อีกทั้งการดำเนินชีวิตของคนจะเป็นในทางทิศใด มีความพึงพอใจในชีวิตหรือไม่ และหาต้นให้เป็นประโยชน์แก่สังคมเพียงใด ขึ้นอยู่กับเจตคติของพ่อแม่หรือคนในครอบครัวที่เลี้ยงดูมา ความอบอุ่นในครอบครัวมีความจำเป็นสำหรับชีวิตทุกคน แม้ในวัยปลายของชีวิตคนเรายังต้องการความอบอุ่นจากครอบครัว และเมื่อวาระสุดท้ายของชีวิตมาถึง ก็จักจากโลกนี้ไปโดยปราศจากความกังวล เมื่อได้อยู่ในความดูแลของครอบครัวที่เป็นสุข^{๑๔}

^{๑๑} ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, **ความสัมพันธ์ในครอบครัว**, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๙), หน้า ๔.

^{๑๒} สุวิมล แซ่อึ้ง, “ความสัมพันธ์ระหว่างความรุนแรงในครอบครัวกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน : ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา.” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารงานยุติธรรม)**. (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๗, หน้า ๖.

^{๑๓} วศิน อินทสระ, **ชีวิตกับครอบครัว**, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

^{๑๔} นายแพทย์เกษม ตันติผลาชีวะ, **“การพัฒนาครอบครัว”**, คณะอนุกรรมการด้านครอบครัว สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, (มปป.), หน้า ๒๐๙.

สรุปได้ว่าครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันและมีพร้อมทั้งบิดา มารดา บุตรหรือบุตรบุญธรรม โดยมีที่มาหลากหลาย ได้แก่ มาจากสายสัมพันธ์ทางสายเลือดโดยตรง หรือมาจากเงื่อนไขทางด้านกฎหมาย อาทิ การรับบุตรบุญธรรมมาเป็นสมาชิกในครอบครัว หรือมาจากเงื่อนไขทางสังคม โดยเป็นกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันภายในบ้านเดียวกัน อาจเกี่ยวพันหรือไม่เกี่ยวพันในทางสายโลหิตหรือในทางกฎหมาย ซึ่งต่างก็มีความผูกพันในฐานะที่เป็นสามีภรรยาและบุตร หรือเป็นพี่น้องกัน ทั้งนี้อาจจะอยู่หลังคาเดียวกันหรือไม่อยู่ร่วมหลังคาเดียวกันแต่สมาชิกในครอบครัวต่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน โดยครอบครัวจะมีความเข้มแข็งหรือไม่ขึ้นอยู่กับสมาชิกทุกคนในครอบครัวเป็นสำคัญ

บทบาทความสำคัญของครอบครัว

ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์^{๑๕} ได้อธิบายถึงบทบาทสำคัญของครอบครัว ๒ นัย คือ (๑) บทบาทความสำคัญหลักและ (๒) บทบาทความสำคัญรอง ดังนี้

๑) บทบาทความสำคัญหลักของครอบครัว

(๑.๑) การให้กำเนิดแก่สมาชิก ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของคู่สมรสที่ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรมเนียมปฏิบัติและกฎหมาย เพราะเด็กที่เกิดมานั้นจะมีสถานภาพ สิทธิและเสรีภาพของการเป็นบุตรโดยสมบูรณ์หรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้ให้กำเนิดและผู้ให้ชีวิต ซึ่งจะมีผลต่อบุตรและสังคมในระยะยาวต่อไป

(๑.๒) การเลี้ยงดูเด็ก มิใช่ใครจะปฏิบัติอย่างไรก็ได้แต่สังคมได้มีกฎเกณฑ์ตายตัวว่า บิดามารดาต้องเลี้ยงดูบุตร ส่วนรายละเอียดการเลี้ยงดูบุตรนั้น สังคมแต่ละสังคมย่อมวางหลักเกณฑ์และแบบแผนให้คนปฏิบัติตาม คนที่เลี้ยงดูบุตรไม่ถูกต้องตามแบบแผนที่สังคมวางไว้อาจได้รับการตีเตียน หรือการลงโทษจากสังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ถ้าใครละเมิดหลักเบื้องต้น คือ ไม่ยอมรับเลี้ยงบุตรของตนเลย สังคมก็มักลงโทษในอัตราที่หนักพอสมควร ซึ่งรวมไปถึงการให้ความรักแก่บุตร

(๑.๓) การอบรมสั่งสอนเด็ก นับตั้งแต่ถือกำเนิดบิดามารดาต้องอบรมสั่งสอนให้เด็กยอมรับระเบียบแบบแผนและพฤติกรรมอันถูกต้องของสังคม เริ่มตั้งตั้งแต่ระยะที่เด็กนอนแบเบาะและพูดยังไม่ได้และระยะที่เด็กพูดได้และเคลื่อนไหวร่างกายได้สะดวก ตลอดไปจนถึงต้องเรียนหลายสิ่งหลายอย่างนอกเหนือไปจากการเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคม ความรู้ความสามารถด้านอื่นที่เด็กต้องการ ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของบิดามารดาที่จะต้องส่งบุตรไปเรียนในโรงเรียน รวมทั้งให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนในการควบคุมให้บุตรไปโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ จัดหาเครื่องใช้อันจำเป็นในการเรียนให้แก่บุตร อบรมสั่งสอนให้บุตรปฏิบัติตามกฎของโรงเรียน และให้ความช่วยเหลือแก่บุตรด้วยประการต่าง ๆ เกี่ยวกับการเล่าเรียนเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาของเด็ก

^{๑๕} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, **ความสัมพันธ์ในครอบครัว**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๙), หน้า ๑๖-๒๓.

(๑.๔) การจัดการอาชีพให้แก่สมาชิกของครอบครัว ในอดีตในอาชีพส่วนใหญ่เป็นอาชีพเกษตรกรรมดังนั้นจึงถือเป็นหน้าที่หลักที่จะต้องสอนให้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง แต่สมัยใหม่เด็กก็มีโอกาสเลือกประกอบอาชีพได้หลากหลายมากยิ่งขึ้น แต่ถึงกระนั้นก็เป็นหน้าที่หลักของครอบครัวที่จะต้องส่งเสริมในการจัดหาอาชีพ

(๑.๕) การให้ความคุ้มครองแก่สมาชิก ด้วยการให้ความปลอดภัยแก่ชีวิต เกียรติยศและชื่อเสียง กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของครอบครัว และเรื่องเกี่ยวกับผลประโยชน์ของสมาชิกในครอบครัว ถ้าสมาชิกของครอบครัวถูกละเมิดสิทธิ ครอบครัวยังมีภาระที่จะต้องไปแจ้งความต่อเจ้าพนักงานหรือดำเนินคดีทางศาลด้วยตนเองอยู่

๒) บทบาทความสำคัญของครอบครัว

(๒.๑) ในฐานะเป็นหน่วยเศรษฐกิจ ในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรมถือว่าสมาชิกของครอบครัวมีหน้าที่ในการผลิตร่วมกัน ผลประโยชน์ที่เกิดจากแรงงาน ทุน และความชำนาญของสมาชิกครอบครัว ย่อมตกเป็นสมบัติส่วนกลางและสมาชิกทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับส่วนแบ่งตามที่เกณฑ์ของครอบครัวกำหนด แต่ปัจจุบันเป็นสังคมอุตสาหกรรมถึงแม้ว่าหน่วยเศรษฐกิจต้องใช้ทุนของครอบครัว ใช้แรงงานและความชำนาญที่เกิดจากสมาชิกของครอบครัวก็ตามแต่ครอบครัวจำนวนมากมิได้ทำหน้าที่เป็นเศรษฐกิจเช่นนี้ เพราะบางครอบครัวอาจประกอบอาชีพการรับจ้างให้แก่ผู้อื่น รายได้ของครอบครัวอาจมาจากรายได้ของหัวหน้าครอบครัว ส่วนสมาชิกคนอื่นรายได้ อาจมาจากประกอบอาชีพเดียวกัน แต่รายได้นั้นมักเป็นสมบัติส่วนตัวของคนนั้น ดังนั้น ครอบครัวประเภทนี้จึงมิใช่หน่วยเศรษฐกิจซึ่งมีกำลังผลิตของตนเอง จึงได้ถือว่าเป็นหน้าที่ระดับรอง

(๒.๒) หน้าที่ในการควบคุมพฤติกรรมของสังคม เหตุที่ครอบครัวไม่สามารถที่จะควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกได้อย่างรัดกุม จึงให้ถือว่าเป็นหน้าที่นี้ เป็นหน้าที่ระดับรอง เพราะปกติครอบครัวมีอำนาจบางประการเหนือสมาชิก อาทิ (๑) อำนาจในทางเศรษฐกิจแต่ไม่มีอำนาจในการปกครองมากกว่าขอบเขตที่ประเพณีและกฎหมายกำหนดขึ้น ในบางกรณี ครอบครัวจึงขาดอำนาจในการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิก และไม่มีอำนาจตามกฎหมายที่จะควบคุมให้บุตรประกอบอาชีพตามความต้องการของตน (๒) เกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศ ครอบครัวสมัยใหม่มีปัญหาในการใช้อำนาจทางศีลธรรมและอำนาจอื่นที่ตนมีเพื่อควบคุมพฤติกรรมทางเพศของบุตร บางครอบครัวมีปัญหาความรุนแรงเกิดขึ้น ครอบครัวจึงใช้อำนาจตามกฎหมายควบคุมให้บุตรทำตามความประสงค์ของครอบครัวไม่ได้

(๒.๓) หน้าที่ในการสงเคราะห์คนชรา เนื่องจากกฎหมายบังคับให้บิดามารดาเลี้ยงดูบุตร แต่ไม่ได้บังคับให้บุตรเลี้ยงดูบิดามารดา ผลจึงปรากฏว่าคนชราในสังคมสมัยใหม่มักถูกทอดทิ้งให้เลี้ยงดูตนเอง ถึงแม้ว่าคนชราบางคนจะมีฐานะทางเศรษฐกิจดีพอที่จะไม่ต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่น แต่เขาก็ถูกทอดทิ้งให้มีความว่าเหว้อยู่ตามลำพัง ในทางกฎหมายมีปัญหาในการสร้างกฎเกณฑ์อยู่เป็นอันมาก เพราะบิดามารดาแต่ละคู่มีบุตรหลายคน จึงเป็นเรื่องยากที่จะกำหนดว่าบุตรมีส่วนสงเคราะห์บิดามารดาอย่างไร อีกทั้งฐานะของบุตรแต่ละคนก็แตกต่างกันเพราะบุตรแต่ละคนเขามีความรับผิดชอบ

ต่อการสร้างฐานะและความมั่นคงให้แก่ครอบครัวของเขา การบังคับให้เขามีความรับผิดชอบต่อครอบครัวดั้งเดิม ถึงแม้จะเป็นหลักการที่ดีในแง่ศีลธรรม แต่คงนำมาปฏิบัติในสภาพที่เป็นจริงได้ยาก แต่หน้าที่นี้สังคมก็ยังไม่ถือว่าเป็นหน้าที่ซึ่งทุกคนจะต้องปฏิบัติ

ศิริกุล อิศรานุรักษ์ ได้อธิบายถึงภารกิจที่สำคัญของครอบครัว ๓ มิติหลัก ดังนี้

๑) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ครอบครัวทำหน้าที่หล่อหลอมความเป็นมนุษย์ด้วยการเลี้ยงดูอบรมบุตร ให้มีการพัฒนาการรอบด้านทั้งกาย ใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญา และจิตวิญญาณ มีบุคลิกภาพที่เหมาะสมตามวัย ให้เติบโตเป็นคนมีคุณธรรมสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีสันติสุข

๒) ด้านเศรษฐกิจ ทั้งในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยในฐานะผู้ผลิตครอบครัวมีบทบาทในการขัดเกลา อบรมบ่มนิสัยให้เป็นผู้ผลิตเชิงเศรษฐกิจที่มีคุณภาพ ในฐานะผู้บริโภคก็เป็นผู้บริโภคที่เลือกสรรบริโภคอย่างมีประโยชน์ ประหยัด ปลอดภัย รู้จักพอ รู้จักประมาณ

๓) ด้านการเมืองและการปกครอง ครอบครัวมีบทบาทในการบ่มเพาะทักษะทางการเมืองให้เกิดขึ้นในครอบครัว มีความรับผิดชอบ มีเหตุผล ยอมรับ และปฏิบัติตามกติกาของสังคมเคารพสิทธิของกันและกัน

จะเห็นว่า บทบาทสำคัญของครอบครัวมีอยู่ด้วยกัน ๒ บทบาท คือ (๑) บทบาทหลัก ได้แก่ การให้กำเนิดแก่สมาชิก การเลี้ยงดู การอบรมสั่งสอน การจัดการอาชีพให้แก่สมาชิกในครอบครัวและการให้ความคุ้มครองแก่สมาชิก (๒) บทบาทรอง ได้แก่ เป็นหน่วยเศรษฐกิจของสังคมหน้าที่ให้การควบคุมพฤติกรรมของสังคม หน้าที่ในการสงเคราะห์คนชรา โดยหน้าที่ดังกล่าวนี้เป็นภารกิจหลักของครอบครัวที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน

ประเภทของครอบครัว

สนธิ สมัครการ^{๑๖} ได้แบ่งประเภทของครอบครัวได้ด้วยกัน ๔ รูปแบบใหญ่ ดังนี้

๑) ครอบครัวเนื้อแท้ หรือครอบครัวพื้นฐาน (Nuclear or Element Family) ประกอบด้วย ๒ รุ่นอายุ คือ บิดา มารดา และบุตรธิดา อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน แต่ในทางวัฒนธรรมจะมีญาติอยู่ด้วย อาทิ ในสังคมไทย บางครอบครัวต้องเลี้ยงบิดามารดาของฝ่ายสามีหรือภรรยา หรือบางครอบครัวมีพี่หรือน้องของสามีหรือภรรยาที่ยังเป็นโสดอาศัยอยู่ การที่มีญาติอาศัยบ้างก็มีได้ทำให้ ครอบครัวเนื้อแท้กลายเป็นครอบครัวแบบอื่นไป เพราะอำนาจของหัวครอบครัวก็ยังมีอยู่สมบูรณ์ ครอบครัวแบบนี้เกิดขึ้นได้ง่าย บางคนนิยมเรียกว่า “ครอบครัวพื้นฐาน” เพราะครอบครัวแบบนี้เป็นรากฐานของครอบครัวแบบอื่น ๆ

๒) ครอบครัวขยาย (Extended or Joint Family) ประกอบด้วยสมาชิก ๓ รุ่นอายุ คือ บิดา มารดา บุตรและปู่ย่าตายาย อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกันและมีการใช้จ่ายทรัพย์สินในลักษณะของ “กงสี”

^{๑๖} อ้างถึงใน สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียนมหาวิทยาลัยมหิดล, รายงานการวิจัยสัมพันธภาพในครอบครัวไทย, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดแทนทองซินวัฒนาการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๙-๑๐.

๓) ครอบครัวผสมหรือครอบครัวซ้อน (Composite or Compound Family) หมายถึง ครอบครัวที่ชายหรือหญิงมีคู่ชีวิตได้มากกว่า ๑ คนและนามาอาศัยอยู่ร่วมกันในครอบครัวเดียวกัน

๔) ครอบครัวสาระ (Essential Family) ครอบครัวที่มีเฉพาะแม่และลูก ๆ พ่อต้องไปหางานหาในเมืองซึ่งกำลังทวีจำนวนมากขึ้น

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์^{๑๓๗} ได้จำแนกรูปแบบครอบครัวไว้ ๓ ประเภทใหญ่ ดังนี้

๑) ครอบครัวขยาย เป็นลักษณะครอบครัวส่วนใหญ่ของชาวตะวันออก ลักษณะครอบครัวจะมีกลุ่มญาติพี่น้องอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด แม้มีครอบครัวใหม่ก็ยังคงอยู่ร่วมกันซึ่งแบ่งได้ ๓ รูปแบบ คือ ครอบครัวขยายญาติพี่น้อง ครอบครัวขยายร่วมเผ่าพันธุ์ และครอบครัวขยายแบบรวมกลุ่ม

๒) ครอบครัวเดี่ยว ได้แก่ ครอบครัวพ่อแม่ลูกซึ่งมีที่อยู่อาศัยตามลำพังตนเอง หากเลี้ยงครอบครัวด้วยตนเอง ครอบครัวส่วนใหญ่ในซีกโลกต่าง ๆ สมัยปัจจุบันนี้มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ทั้งนี้ครอบครัวเดี่ยวมีอยู่ ๒ รูปแบบ คือ ครอบครัวเดี่ยวชายเป็นหัวหน้าครอบครัว และครอบครัวเดี่ยวหญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว

๓) ครอบครัวกลุ่ม ได้แก่ ครอบครัวที่ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวมากกว่าหนึ่งครอบครัว หรือครอบครัวที่มีสามีภรรยามากกว่า ๑ คน แบ่งได้ ๓ รูปแบบ คือ สามีคนเดียวภรรยาหลายคน ครอบครัวภรรยาคนเดียวสามีหลายคน ครอบครัวบ้านหลังเล็ก (ภรณาน้อย)

ก. ครอบครัวขยาย (Extended family)

สำหรับครอบครัวขยาย มีแนวคิดดังนี้

สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย^{๑๓๘} ครอบครัวขยายเป็นครอบครัวที่ประกอบด้วย ครอบครัวเดี่ยวและญาติพี่น้อง เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ป้า ลุง อา เป็นต้น อาจอยู่ในบ้านหลังเดียวกันหรือ เขตบ้านเดียวกัน โดยอาจจะปลูกบ้านอยู่ใกล้เคียงกัน ครอบครัวแบบนี้อาจมีคู่สมรสหลายคู่อยู่ด้วยกัน ครอบครัวแบบนี้มีสมาชิกมากจึงเกิดความอบอุ่น แต่ขาดความเป็นอิสระเพราะสมาชิกอาวุโสสูงสุดจะหาหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว เช่น อาจจะเป็นคุณปู่ หรือคุณตา หาหน้าที่ดูแลความทุกข์สุขของสมาชิกในครัวเรือน ครอบครัวแบบนี้เป็นระบบที่ญาติพี่น้องมีความรักใคร่ผูกพันกันมาก ซึ่งมักจะพบเห็นในเขตชนบทที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์^{๑๓๙} ครอบครัวขยาย คือ ลักษณะครอบครัวในประเทศตะวันออก ส่วนมาก ลักษณะของครอบครัวถือกลุ่มญาติพี่น้องจะอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด แม้มีครอบครัวใหม่แล้วก็ยังอยู่ร่วมกัน แบ่งออกได้เป็น ๓ รูปแบบ คือ

๑. ครอบครัวขยายญาติพี่น้อง (Kinship group) คือ ครอบครัวที่อยู่ร่วมกันตั้งแต่ ปู่ย่า

ตายาย พ่อแม่ และญาติพี่น้องที่ใกล้ชิด ครอบครัวขยายแบบนี้ยังมีลักษณะพิเศษของการอยู่ร่วมกัน คือ

^{๑๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘-๙.

^{๑๓๘} สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, **ตำราครอบครัวสัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร: วิบูลย์กิจการพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๘๖.

^{๑๓๙} พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, **จิตวิทยาครอบครัว**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙.

ก. ครอบครัวขยายญาติทางฝ่ายชาย (Patrilocal) ครอบครัวชนิดนี้จะมีผู้ชายเป็นใหญ่ ได้แก่ ปู่หรือบิดา และญาติที่อาศัยอยู่เป็นญาติของฝ่ายชาย เช่น ครอบครัวสมัยเก่าและในสมัยปัจจุบันบางครอบครัว

ข. ครอบครัวขยายญาติทางฝ่ายหญิง (Matrilocal) ครอบครัวชนิดนี้ ญาติที่อาศัยอยู่เป็นทางฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงอาจมีอำนาจเป็นหัวหน้าครอบครัว เช่น ชาวเขาบางเผ่า หรือฝ่ายชายอาจได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้าครอบครัวหลังจากหัวหน้าครอบครัว คือ ตาได้สิ้นอายุขัยไปแล้วก็ได้

๒. ครอบครัวขยายร่วมเผ่าพันธุ์ (Sib) เป็นครอบครัวที่คนหมู่ชนเผ่าพันธุ์เดียวกัน (Consanguineal group) อยู่รวมกัน มีความคิดเห็นร่วมกันแบ่งปันกัน โดยมีหัวหน้าครอบครัวเพียงคนเดียวเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบความเป็นอยู่ของสมาชิกครอบครัวชนิดนี้ได้แก่ครอบครัวพวยกยี่เป็นต้น

๓. ครอบครัวขยายกลุ่ม (Clan) ครอบครัวชนิดนี้ประกอบด้วยครอบครัวหลายครอบครัวอยู่รวมกัน (Compromise group) หัวหน้าครอบครัวเป็นเสมือนหัวหน้าหมู่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบทางเศรษฐกิจตลอดจนการเลือกคู่ครองให้เป็นสมาชิกในครอบครัวคนทั้งหมู่บ้านอยู่รวมกันมีความรับผิดชอบร่วมกันครอบครัวชนิดนี้ได้แก่ครอบครัวจีนโบราณ (Ancient Chinese) ครอบครัวชาวยิว (Hebrews) หรือครอบครัวโรมานซ์ (Romans) ในสมัยแรกเริ่มของยุโรปและอเมริกา

๒) ครอบครัวเดี่ยว

สำหรับรูปแบบของครอบครัวเดี่ยวมีแนวคิดดังนี้

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์^{๒๐} ให้แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวเดี่ยว^{๒๑} ว่าเป็นครอบครัวที่

พ่อแม่ลูกซึ่งมีที่อยู่อาศัยตามลาพังตนเองหาเลี้ยงครอบครัวด้วยตนเองซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๒ รูปแบบคือ (๑) ครอบครัวเดี่ยวชายเป็นหัวหน้าครอบครัวและ (๒) ครอบครัวเดี่ยวผู้หญิงเป็นหัวหน้าครอบครัวโดยรายละเอียดมีดังนี้

๒.๑) ครอบครัวเดี่ยวชายเป็นหัวหน้าครอบครัว (Patriarchal) ครอบครัวชนิดนี้ผู้ชายซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวมีหน้าที่รับผิดชอบการพัฒนาของครอบครัวและอำนาจการตัดสินใจอยู่ที่ชาย

๒.๒) ครอบครัวเดี่ยวหญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว (Matriarchal) ครอบครัวชนิดนี้ผู้หญิงเป็นใหญ่และมีอำนาจตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัวมีหน้าที่รับผิดชอบเศรษฐกิจของครอบครัวด้วย

สมาคมเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย^{๒๒} กล่าวว่า ครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขนาดเล็ก (Nuclear family) เป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยสามีภรรยาและลูก (ลูกนี้อาจเป็นลูกบุญธรรมก็

^{๒๐} พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, *จิตวิทยาครอบครัว*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙.

^{๒๑} พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๑๙.

^{๒๒} สมาคมเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, *ตำราครอบครัวสัมพันธ์*, (กรุงเทพมหานคร: วิบูลย์กิจการพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๘๖.

ได้) เป็นครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและมีแนวโน้มจะมีครอบครัวแบบนี้มากขึ้น เนื่องจากเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจเพราะการมีครอบครัวขนาดใหญ่เป็นการสิ้นเปลืองโดยเฉพาะสภาพสังคมปัจจุบันที่ค่าครองชีพสูงขึ้นครอบครัวแบบนี้มีข้อดีที่มีความเป็นอิสระแต่อย่างไรก็ตามการห่างเหินจากญาติพี่น้องในบางครั้งอาจจะทำให้เกิดความว้าเหวและขาดความอบอุ่นได้

จะเห็นได้ว่าครอบครัวโดยภาพรวมแล้วมีอยู่ด้วยกัน ๒ ประเภทคือ (๑) ครอบครัวเดี่ยวซึ่งมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวชายเป็นหัวหน้าครอบครัวหรือครอบครัวเดี่ยวหญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว และ (๒) ครอบครัวขยายมีลักษณะเป็นครอบครัวถือกลุ่มญาติพี่น้องจะอยู่รวมกันอย่างใกล้ชิดซึ่งอาจจะเป็นหญิงฝ่ายหญิงหรือญาติฝ่ายชายหรืออาจเป็นครอบครัวมากกว่าหนึ่งครอบครัวอาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน

แนวคิดเรื่องครอบครัวในทัศนะชาวตะวันออก

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายคำว่า “ครอบครัว” หมายถึง ชะตาของสังคมเพราะครอบครัวไม่ใช่แค่ชีวิตของคนภายในเริ่มแต่สามีภรรยาและบุตรเท่านั้น แต่ครอบครัวนี้เป็นสังคมย่อยหรือเป็นฐานของสังคม สังคมทั้งหมดมาจากครอบครัวถ้าแต่ละครอบครัวดีแล้ว สังคมของเราจะดี เราต้องการให้สังคมประเทศชาติของเราเจริญมั่นคงมีความร่มเย็นเป็นสุขก็ทำได้โดยทาครอบครัวแต่ละครอบครัวนี้ให้ดี โดยเฉพาะเมื่อเป็นบิดา มารดา เพราะเป็นผู้ที่จะสร้างโลก คือสังคมมนุษย์ทุกระดับต้องมีพรหมวิหาร คือ ธรรมประจำใจของพระพรหม โลกของมนุษย์ก็คือ สังคมมนุษย์นั่นเอง และโลกคือ สังคมมนุษย์นั้นก็เกิดจากการสร้างของมนุษย์เอง มนุษย์ที่ดีก็จะสร้างโลกที่ดี สร้างสังคมที่ดี สังคมที่ดีก็มาจากครอบครัวที่ดี เพราะฉะนั้นจึงต้องมองให้เห็นถึงความหมายนี้ด้วย^{๒๓}

พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย) ได้กล่าวว่า แม้ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้ตรัสความหมายของครอบครัวไว้โดยตรง แต่เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดและหลักการสอนทางพระพุทธศาสนาแล้ว สามารถกล่าวได้ว่า ครอบครัวตามความหมายทางพระพุทธศาสนา หมายถึง สถาบันที่บุคคลมาอาศัยอยู่ด้วยกันโดยมีพันธะทางกายและทางจิตร่วมกัน กล่าวคือ การมีสัมพันธภาพทางกาย ได้แก่ ความสัมพันธ์ทางสายโลหิตหรือทางด้านสถานภาพทางสังคมด้วยการมีสถานภาพเป็นบิดา มารดา บุตร เป็นต้น และมีความผูกพันทางจิต ได้แก่ การมีสัมพันธภาพทางใจต่อกัน ด้วยการมีอุดมคติและเป้าหมายชีวิตร่วมกัน มีความรักความเอื้ออาทรต่อกัน และมีจิตใจที่ประสานปรองดองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันบนพื้นฐานของหน้าที่และคุณธรรม อันมีเป้าหมายเพื่อการสร้างสรรค์ชีวิตให้มีความสุขความเจริญและผลิตสมาชิกที่มีคุณภาพสู่สังคม^{๒๔}

เสถียรธรรมสถาน ได้ให้ความหมายคำว่า “บ้านหรือครอบครัว” หมายถึง การจัดสรรสิ่งแวดล้อมในบ้านให้ไม่เป็นพิษต่อตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ พุดง่าย ๆ ก็คือ การทาบรรยากาศของบ้านให้เป็นฐานของการภาวนา เพื่อให้บ้านเป็นที่ที่ทุกคนในบ้านจะใช้พัฒนาสติปัญญาของตนเองได้

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๖๗-๖๘.

^{๒๔} พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย). “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

อย่างมีความสุข มองไปทางไหนก็มีแต่สิ่งที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาศติปัญญาผ่านทางประสาทสัมผัสทางตา หันไปทางไหนก็ได้ยินเสียงที่ทำให้เกิดสมาธิ จมูกก็ได้กลิ่นที่สะอาดสะอาด โดยไม่จำเป็นต้องเป็นกลิ่นหอม ส่วนกายก็ได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติได้รับสัมผัสที่ทำให้รู้สึกสบายเนื้อสบายตัว รวมไปถึงการได้บริโภคอาหารที่ดีมีสุขอนามัย เอื้อต่อการเจริญเติบโตของร่างกาย และไม่ขัดขวางพัฒนาการทางจิตใจ นอกจากการจัดบรรยากาศของบ้านให้เหมาะสมแล้วปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวก็ต้องเป็นไปอย่างเป็นกุศลด้วยเพื่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดีต่อการเรียนรู้ของเด็ก^{๒๕}

กล่าวโดยสรุปครอบครัวในทัศนะพระพุทธศาสนาก็คือครอบครัวที่ประกอบด้วยบิดามารดาและบุตรที่มีความสัมพันธ์ทางกายและทางด้านจิตใจซึ่งมีอุดมการณ์และเป้าหมายชีวิตร่วมกันในทางพระพุทธศาสนาโดยการสร้างบรรยากาศภายในครอบครัวให้เหมาะสมต่อการฝึกฝนพัฒนาตนเองทางด้านศีลสมาธิและปัญญาโดยเฉพาะการเจริญจิตภาวนานั้นก็เพื่อประโยชน์แก่การเจริญเติบโตทางจิตวิญญาณของสมาชิกในครอบครัวทุกคนทั้งนี้เพราะครอบครัวเป็นรากฐานสำคัญของสังคมที่ผลิตบุคลากรให้กับสังคมโลกและมีอุดมการณ์ครอบครัวที่ว่าถ้าครอบครัวแต่ละครอบครัวดีแล้วสังคมและประเทศชาติก็จะดีตามไปด้วย

แนวคิดเรื่องครอบครัวในทัศนะชาวตะวันตก

Stephen R. Covey ให้ความหมายว่า ครอบครัวที่ดีแม้แต่ครอบครัวที่ยิ่งใหญ่ มักจะหลุดจากเส้นทาง ๙๐ เปอร์เซ็นต์ของช่วงชีวิต คุณค่าสำคัญจะอยู่ที่การกำหนดจุดหมายปลายทางไว้ให้มัน รู้ว่าเส้นทางกำหนดหมายไว้อย่างไร หลุดพลัดออกไปก็ยังหาหนทางย้อนกลับมาในทิศและทางเดิมได้ เปรียบไปไม่ต่างจากเส้นทางการบิน ก่อนจะบินขึ้นจากพื้น นักบินจะขีดเส้นการเดินทางเสียก่อน กำหนดแนชัดแล้วว่าจะเดินทางมุ่งหน้าไปยังจุดหมายใด ออกเดินทางตามเส้นทางการบินที่ขีดไว้ แต่ในเส้นทางกลางฟ้า ลมกระโชก พายุฝน อากาศแปรปรวน คาสั่งจากหอคอยควบคุมการบิน ความผิดพลาดของมนุษย์ และปัจจัยอื่น ๆ กระทำต่อเครื่องบิน บีบบังคับให้เบี่ยงเบนเล็กน้อย “เกือบตลอดเวลา” ของการเดินทาง เครื่องบินไม่ได้อยู่บนเส้นทางการบินที่ขีดกำหนดไว้ การเบี่ยงเบนครั้งใหญ่จะเกิดขึ้นเมื่อลมฟ้าอากาศจะแปรปรวน หรือไม่ก็เป็นเพราะการจราจรทางอากาศหนาแน่นเป็นพิเศษ ถ้าไม่ร้ายแรงถึงขั้นภัยพิบัติ เครื่องบินจะวกกลับเข้าเส้นทาง เดินทางสู่จุดหมายได้เสมอ^{๒๖}

ดร. เสม จินอตต์ ให้แนวคิดเกี่ยวกับสมาชิกในครอบครัวว่า เด็ก ๆ เรียนรู้จากการกระทำและการได้พบเห็นตัวอย่างจากพ่อและแม่ พวกเขาเปรียบเสมือนซีเมนต์ที่ยังไม่แห้ง ทุก ๆ คำพูดของเรามีผลต่อตัวเด็ก ดังนั้น พ่อแม่จำเป็นต้องเรียนรู้วิธีการพูดกับลูกว่า ควรใช้คำพูดอย่างไรที่จะไม่ก่อให้เกิดความโกรธ ความเจ็บช้ำน้ำใจ ไม่ลดทอนความเชื่อมั่นในตัวเองของเด็ก และไม่ทำให้เขาสูญเสียศรัทธาในตัวเอง บรรยากาศภายในบ้านจะเป็นอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับพ่อแม่ การแสดงปฏิกิริยาตอบสนองของพ่อแม่ต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอาจจะทำให้ปัญหานั้นหนักมากขึ้นหรือเบาลงก็ได้

^{๒๕} เสถียรธรรมสถาน, *มีความสุขให้ลูกเห็นเป็นคนดีให้ลูกดู*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรมะ, ๒๕๕๓), หน้า ๘๙.

^{๒๖} Stephen R. Covey แปลโดยนภดล เวชสวัสดิ์, *๗ อุปนิสัยสำหรับครอบครัวที่ทรงประสิทธิภาพ*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดีเอ็มจี, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓-๒๔.

ดังนั้น พ่อแม่จึงควรละเว้นไม่ใช้ “ภาษาแห่งการปฏิเสธ” และหันมาเรียนรู้การใช้ “ภาษาแห่งการยอมรับ” พ่อแม่รู้ว่าคำพูดเหล่านี้เป็นเช่นไร เพราะพวกเขาเคยได้ยินได้ฟังพ่อแม่ของตนเองใช้กับแขกผู้มาเยือน และกับคนแปลกหน้า นั่นคือ การใช้คำพูดที่ระมัดระวังไม่ให้เกิดความบาดหมางทางอารมณ์ การใช้คำพูดที่ไม่ได้เป็นการตำหนิวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของคนอื่น^{๒๗}

จะเห็นได้ว่า แนวคิดของครอบครัวตะวันตกเป็นแนวคิดการสร้างครอบครัวให้มีคุณภาพ นั้นเหมือนกับการเดินทางโดยสารเครื่องบิน ซึ่งบางครั้งต้องเจออุปสรรคต่าง ๆ นานา อาทิ ตกหลุมอากาศ เป็นต้น หรืออาจจะต้องเปลี่ยนเส้นทาง แต่ถ้าหากทุกคนมีเป้าหมายชัดเจนก็สามารถปรับปรองครอบครัวสู่เป้าหมายที่แท้จริงได้ ที่สำคัญสมาชิกทุกคนในครอบครัวมีเป้าหมายเดียวกันและชัดเจนในการดำเนินชีวิต

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับปัญหา และแนวโน้มของครอบครัวไทย

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่เป็นหลักสำคัญที่สุดของสังคม ทำหน้าที่หล่อหลอมและขัดเกลาความเป็นมนุษย์ให้แก่สมาชิกของครอบครัว ด้วยการอบรมเลี้ยงดูให้ความรัก ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมให้แก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีความพร้อมที่จะทำงานอย่างเต็มที่ และสร้างสรรค์ เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติต่อไป ดังนั้น ครอบครัวจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลที่สุดต่อชีวิตของทุกคน

สถานการณ์ครอบครัวไทย

สถิติเกี่ยวกับครอบครัวมีข้อจำกัดและไม่ทันสมัย อย่างไรก็ตาม ได้มีการวิเคราะห์ปัญหาของครอบครัวโดยใช้ข้อมูลที่หน่วยงานต่าง ๆ ทำการจัดเก็บล่าสุดเท่าที่มีในปัจจุบันสรุปได้ต่อไปนี้

๑. รูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น โดยครอบครัวขยายที่มีที่ปู้ย่าตายาย และ/หรือญาติอื่น ๆ ลดลงจากร้อยละ ๕๖.๙ ในปี ๒๕๔๒ เป็น ๕๖.๑ ในปี ๒๕๔๓ และเป็น ๕๕.๕ ในปี ๒๕๔๔ และครอบครัวเดี่ยวที่มีสามีและ/หรือภรรยา และ/หรือลูกเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๓๑.๓ ในปี ๒๕๔๒ เป็น ๓๑.๖ ในปี ๒๕๔๓ และ ๓๒.๑ ในปี ๒๕๔๔ โดยครัวเรือนคนเดียวลดลงจากร้อยละ ๐.๘ ในปี ๒๕๔๒ เป็น ๐.๖ ในปี ๒๕๔๔ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ)

๒. ขนาดของครอบครัวโดยเฉลี่ยลดลงอย่างต่อเนื่อง จาก ๔.๔ คนต่อครัวเรือน ในปี ๒๕๓๓ เป็น ๓.๙ คนต่อครัวเรือน ในปี ๒๕๔๓ และ ๓.๕ คน ต่อครัวเรือน ในปี ๒๕๔๔ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ)

๓. อัตราการจดทะเบียนสมรสลดลง จากอัตรา ๒๖.๖ คู่ ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือน ในปี ๒๕๓๙ เป็น ๑๙.๘ คู่ ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือน ในปี ๒๕๔๑ และ ๑๘.๖ คู่ ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือน ในปี ๒๕๔๔ ในขณะที่อัตราการหย่าร้างเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ จาก ๓.๔๕ คู่ ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือน ในปี ๒๕๓๙ เป็น ๔.๓๖ คู่ ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือน ในปี ๒๕๔๔ โดยเฉพาะครอบครัวในเขต

^{๒๗} ดร.เฮม จินอตต์, วิธีพูดกับลูกโดยไม่ทำร้ายจิตใจของเขาและทำให้เขาร่วมมือยอมทำตามคุณ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บีบีเดีย, มปป), หน้า ๒๕๐.

กรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีอัตราการหย่าร้างสูงที่สุด โดยในปี ๒๕๓๙ มีอัตราการหย่าร้างคิดเป็น ๔.๖๕ คู่ ต่อ ๑,๐๐๐ คู่ครัวเรือน เพิ่มขึ้นเป็น ๕.๙๓ คู่ ต่อ ๑,๐๐๐ คู่ครัวเรือนในปี ๒๕๔๔ ส่วนภาคใต้ มีอัตราการหย่าร้างน้อยที่สุด แต่มีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้น (กรมการปกครอง)

๔. จำนวนผู้หญิงเป็นหัวหน้าครัวเรือน ร้อยละ ๒๐.๒ ในปี ๒๕๔๓ (หนังสือสื่อสำมะโนประชากรและเคหะ ปี ๒๕๔๓ เรื่องการจำแนกลักษณะของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ)

๕. จำนวนผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นโดยในปี ๒๕๔๕ มีผู้สูงอายุ ๕,๙๙๐ คน ในจำนวนประชากร ๑,๐๐๐,๐๐๐ คน และเพิ่มขึ้นเป็น ๖,๑๗๑ คน ในจำนวนประชากร ๑,๐๐๐,๐๐๐ คน ในปี ๒๕๔๖ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๕)

๖. ความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัวมีแนวโน้มลดลง กล่าวคือ ช่วงก่อนเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ ดัชนีความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัว มีค่าร้อยละ ๖๘.๔๘ ระหว่างเกิดวิกฤตลดลงเหลือร้อยละ ๖๖.๘๙ ภายหลังวิกฤตลดลงเหลือร้อยละ ๖๓.๓๕ และยังคงลดลงอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ และ ๒๕๔๕ เหลือร้อยละ ๖๒.๙๒ และ ๖๒.๒๑ ตามลำดับ สัมพันธภาพที่อบอุ่นในครอบครัว ค่าดัชนีลดลงจากร้อยละ ๗๕.๗๘ ในช่วงเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ เหลือร้อยละ ๖๙.๔๑ ในช่วงหลังวิกฤต และลดลงอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๕ เหลือร้อยละ ๖๗.๔๙ ด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจมีทิศทางดีขึ้น จากร้อยละ ๕๓.๓๔ ในช่วงวิกฤต เป็นร้อยละ ๕๕.๘๒ ภายหลังวิกฤต และเพิ่มเป็นร้อยละ ๕๗.๕๗ ในปี ๒๕๔๔ แต่ยังคงอยู่ในระดับที่ต้องปรับปรุง (ตัวชี้วัดครอบครัวอยู่ดีมีสุข สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕)

ปัญหาเกี่ยวกับครอบครัว

ครอบครัวในปัจจุบันเผชิญกับภาวะการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากปัจจัยภายในครอบครัวและปัจจัยแวดล้อมในชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสมัยใหม่

ผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป จะเห็นได้ว่าครอบครัวไทยมีลักษณะหลากหลายยิ่งขึ้น และสมาชิกในครอบครัวมีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจยังผลให้เกิดความสั่นคลอนของสถาบันครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านโครงสร้างและความสัมพันธ์หรือพันธะระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว ที่มีต่อกันทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคมและประเทศปัญหาต่าง ๆ อาจรวมเรื่องดังต่อไปนี้

๑. ความยากจน ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ทำให้ครอบครัวจำนวนมากประสบปัญหาความเดือดร้อนด้านเศรษฐกิจมากที่สุด ส่งผลกระทบต่ออาชีพและรายได้โดยตรง หัวหน้าครอบครัวตกงาน ทำให้ขาดรายได้จนเจือครอบครัว โดยเฉพาะกลุ่มอาชีพทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม รองลงมาเป็นกลุ่มรับจ้างใช้แรงงานและทำงานประจำรับเงินเดือน

๒. การแพร่ระบาดของยาเสพติดพบมากในกลุ่มวัยรุ่นอายุ ๑๕ - ๒๔ ปี ทั้งหญิงและชาย สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่มาจากครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญ บิดามารดาหย่าร้าง เด็กขาดความอบอุ่น ได้รับการเลี้ยงดูแบบอิสระปล่อยตามสบาย ทำให้ขาดที่พึ่ง หรือการชี้แนะให้คำปรึกษา ทำให้ขาดการควบคุมตนเอง พักอาศัยอยู่ในบริเวณที่ซื้อขายยาเสพติด และเพื่อนมีส่วนสำคัญที่ชักจูงให้เริ่มเสพยาเสพติด

๓. การติดเชื้อโรคเอดส์ พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นและผู้ใช้งาน นำไปสู่การติดเชื้อและเสียชีวิตจากโรคเอดส์ ทำให้แพร่เชื้อไปยังสมาชิกในครอบครัว เมื่อพ่อแม่ติดเชื้อและเสียชีวิตลง ลูกที่ยังไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้กลายเป็นเด็กกำพร้าไร้ที่พึ่ง

๔. ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว การกระทำรุนแรงต่อเด็กและสตรีในครอบครัว มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นสาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากความไม่รับผิดชอบต่อครอบครัวของฝ่ายชาย การใช้อำนาจหรืออารมณ์ในการตัดสินใจปัญหาและมีพฤติกรรมก้าวร้าวในสิ่งเสียดสี ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท และทำร้ายกันทั้งทางร่างกาย และจิตใจ

๕. สัมพันธภาพภายในครอบครัวเสื่อมถอยลง พ่อ-แม่-ลูก ไม่ได้ทำบทบาทหน้าที่ของตน เต็มที่ละเลยการอบรมปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยม รวมทั้ง การหล่อหลอมบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ผลักภาระโดยให้เป็นหน้าที่ของสถาบันอื่นในสังคมมากขึ้น เช่น สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน ฯลฯ

๖. เด็กถูกทอดทิ้ง ไม่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูเพื่อให้มีพัฒนาการเหมาะสมตามวัย ขาดความรักความเอาใจใส่จากพ่อแม่ ผู้เลี้ยงดู มีทั้งเด็กถูกทอดทิ้งปล่อยปละละเลย เด็กกำพร้า เด็กพิการ เด็กด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาตามศักยภาพ

๗. ผู้สูงอายุถูกปล่อยให้อยู่ตามลำพัง ไม่ได้รับความสนใจดูแลเท่าที่ควร โดยเฉพาะผู้สูงอายุในชนบทเป็นจำนวนมากถูกทอดทิ้งให้รับภาระเลี้ยงดูหลาน เนื่องจากพ่อแม่ไปประกอบอาชีพต่างถิ่น ทำให้ผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยควรจะได้พักผ่อน ต้องรับผิดชอบดูแลเด็กที่ยังช่วยตนเองไม่ได้ ในภาวะที่ผู้สูงอายุเองก็ต้องการให้ดูแลเกื้อหนุน

๘. ปฏิสัมพันธ์ของครอบครัวที่มีต่อชุมชนและสังคมมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะในเขตเมืองใหญ่มีลักษณะต่างคนต่างอยู่มากขึ้น จึงเป็นแนวโน้มที่น่าเป็นห่วง เพราะการที่สมาชิกในสังคมไม่ได้สังสรรค์ร่วมมือกัน โอกาสที่จะสร้างพลังในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติจะเป็นไปด้วยความยากลำบากมากขึ้น

ปัญหาครอบครัวในยุคปัจจุบัน

จากการเปลี่ยนแปลงในสังคมตามกระแสโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมร่วมกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวไทยไปจากเดิม ทั้งด้านโครงสร้างของครอบครัว ความสัมพันธ์หรือสัมพันธภาพของสมาชิกในครอบครัว ตลอดจนวิถีชีวิตของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัว สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้นำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ ในครอบครัววิกฤติเศรษฐกิจในช่วงตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นต้นมาทั่วโลกเริ่มประสบกับภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ ไม่เว้นแม้แต่ประเทศไทยเอง ซึ่งภาวะวิกฤติเศรษฐกิจนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัว ดังที่เคยมีประสบการณ์มาแล้วในอดีต แม้ว่าจากการศึกษาจะพบว่าในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจแรงงานส่วนใหญ่ มักจะมีการอพยพกลับภูมิลำเนาแต่ก็เป็นผลจากการที่ไม่มีการจ้างงาน ซึ่งการกลับภูมิลำเนาตนเองถ้าไม่มีงานรองรับ และขาดรายได้ย่อมส่งผลกระทบต่อครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากการศึกษาผลกระทบของภาวะวิกฤติเศรษฐกิจต่อเด็ก เยาวชนและครอบครัวในอดีตของรฐา ภูไพบูลย์และคณะพบว่า ภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจทำให้ครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีระดับความเครียดของครอบครัวสูงกว่าภาคอื่นๆ และ ครอบครัวในกรุงเทพมหานครมีปัญหาสมาชิกมีอาการซึมเศร้ามีความวิตกกังวลสูงกว่าภาคอื่นๆ และผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจนี้ครอบครัวมีแนวโน้มปล่อยให้

เด็กอยู่กันตามลำพังมากขึ้น เนื่องจากบิดามารดาต้องไปทำงานทำ ซึ่งจะมีผลให้ครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่ บทบาทในการดูแล อบรมเด็กและเยาวชนในครอบครัวได้ดี

จากรายงานการวิจัยระยะยาวในเด็กไทยโดย ลัดดา เหมาะสุวรรณพบว่าครอบครัวไทย ใน ๑๗ จังหวัดทั่วประเทศ ประสบปัญหาวิกฤตในด้านเศรษฐกิจถึงร้อยละ ๖๑ ซึ่งสอดคล้องกับดัชนี การพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจพบว่ามีความครัวเรือนถึงร้อยละ ๔๐ ของครัวเรือนทั้งประเทศที่ไม่สามารถ พึ่งพาตนเองได้โดยเฉพาะครัวเรือนภาคเกษตรซึ่งปัญหาทางเศรษฐกิจดังกล่าวทำให้สมาชิกใน ครอบครัวต้องมุ่งทำงานเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัว ประกอบกับภาวะความผันผวนทางเศรษฐกิจทั้ง ของประเทศและโลก ทำให้ครอบครัวประสบปัญหาและความยากลำบากซึ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น

ปัญหาครอบครัวสามช่วงวัยลดลง

จากสภาพสังคมและเศรษฐกิจในยุคปัจจุบันที่ทำให้สมาชิกครอบครัวที่อยู่ในวัยทำงานมีความ จำ เป็นต้องไปทำงานต่างถิ่นที่มีการจ้างงานซึ่งมักกระจุกอยู่เฉพาะในเมืองใหญ่ ๆ หรือมีการอพยพย้ายถิ่นฐานเพื่อไปหาที่ทำกินใหม่ ทำให้พ่อแม่หรือผู้สูงอายุในครอบครัวถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพังมากขึ้น หรือต้องแบกรับภาระในการเลี้ยงดูเด็ก เกิดเป็นครอบครัวในอีกรูปแบบหนึ่งที่มีสมาชิก ไม่ครบถ้วนทั้งสามช่วงวัย ครอบครัวในลักษณะนี้มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัว ในชนบท ครอบครัวเหล่านี้เป็นครอบครัวที่มีความเสี่ยงสูงซึ่งนอกจากจะต้องดิ้นรนต่อสู้กับภาวะ เศรษฐกิจ การแบกรับภาระค่าใช้จ่ายแล้ว ยังไม่สามารถที่จะทำหน้าที่และบทบาทในการอบรมเลี้ยงดู สมาชิกในครอบครัวได้อย่างสมบูรณ์ และอาจเป็นเหตุให้เกิดปัญหาอื่นกับสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านพฤติกรรมที่ตามมา

ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

ปัญหาวิกฤตความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาที่พบบ่อยโดยผู้ที่ถูกระทำรุนแรงมัก เป็นเด็กและสตรีและปัญหาที่พบมีทั้งความรุนแรงทางกายและความรุนแรงทางเพศ จากข้อมูลของ ศูนย์บริการช่วยเหลือเด็กและสตรีในภาวะวิกฤตจากความรุนแรง (ศูนย์พึ่งได้) พบว่าโดยเฉลี่ยเด็กและ สตรีถูกระทำรุนแรงถึงวันละ ๕๒ คนความรุนแรงในครอบครัวเกิดจากหลากหลายปัญหาที่ซับซ้อน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของวัฒนธรรมที่ส่วนใหญ่ยอมรับอำนาจของผู้ชายว่าเหนือผู้หญิง ความต้องการแสดง อำนาจเหนือผู้ที่อ่อนแอกว่า พฤติกรรมส่วนตัวของผู้กระทำรุนแรงที่เป็นคนก้าวร้าว ความคาดหวังใน เรื่องต่าง ๆ จากคู่สมรสและไม่ได้ตามที่คาดหวัง ขาดความสมดุลในบทบาทหน้าที่ของตนในครอบครัว ขาดการสื่อสารที่ดีและทะเลาะวิวาท รวมทั้งแรงกดดันจากภายนอกครอบครัว เช่น ภาวะเศรษฐกิจ ความเครียด ตกงาน เป็นต้น ผลของการกระทำรุนแรงในครอบครัวย่อมกระทบต่อผู้ถูกระทำรุนแรง ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ และยังสามารถส่งผลกระทบต่อระยะยาว เด็กที่เติบโตมาจากครอบครัวที่มีการ กระทำรุนแรงมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมก้าวร้าวและเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ก้าวร้าวและชอบใช้ความ รุนแรงต่อไป

ปัญหาด้านพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัว

ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม ส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้ เช่น การติดยาเสพติด การติดการพนัน การมีพฤติกรรมเสี่ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีพฤติกรรมทางเพศที่เสี่ยง ไม่ว่าจะเป็น การมีพฤติกรรมทางเพศก่อนวัยอันควร และมีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่ปลอดภัย สาเหตุของปัญหา ส่วนใหญ่มาจากครอบครัว เป็นปัจจัยสำคัญ บิดามารดาหย่าร้างเด็กขาดความอบอุ่น ได้รับการเลี้ยงดู

แบบอิสระปล่อยตามสบาย ทำให้ขาดที่พึ่ง หรือการชี้แนะให้คำปรึกษา ทำให้ขาดการควบคุมตนเอง ปัญหาพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวไม่ได้เกิดแต่เฉพาะกับเด็กเท่านั้น แต่อาจเกิดกับพ่อแม่ก็ได้ ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อสัมพันธภาพในครอบครัวและสร้างความสั่นคลอนให้กับความเป็นครอบครัว

ในภาพรวมจะเห็นได้ว่าครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมทั้งด้านโครงสร้างของครอบครัวซึ่งมีขนาดลดลง การเปลี่ยนแปลงจากลักษณะครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น การสร้างครอบครัวลดน้อยลง และยังพบว่ามียศทางการครองโสดเพิ่มมากขึ้น การสิ้นสุดความเป็นครอบครัวจากการจดทะเบียนหย่าร้างมีจำนวนเพิ่มขึ้น หรือครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวรูปแบบหนึ่งไปเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง เช่นครอบครัวพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว สัมพันธภาพในครอบครัวที่เปลี่ยนไป และครอบครัวในปัจจุบันมีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้นทั้งครอบครัวสามวัย ลดลง มีครอบครัวเพศเดียวกันมากขึ้น ครอบครัวบุญธรรมจากการรับอุปการะเด็กที่ถูกทอดทิ้ง การเรียนรู้และทำความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งปัญหามากมายที่เกิดขึ้นกับครอบครัว จะนำไปสู่การป้องกัน การปรับตัว และการส่งเสริมให้ครอบครัวเป็นครอบครัวที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งหมายถึงครอบครัวที่เปี่ยมด้วยความสุข มีความสมดุล จึงเป็นหน้าที่ที่พวกเราทุกคนที่เป็นสมาชิกของครอบครัวที่จะต้องช่วยกันดูแลรักษาให้ครอบครัวเป็นครอบครัวที่สมดุลและเป็นสุข

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางครอบครัว

รายงานสถานการณ์ทางสังคมสถานการณ์ครอบครัว ปี ๒๕๔๗ (๒๕๔๗: ๓) นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๕๖ ได้กำหนดความหมายของครอบครัวไว้กว้าง ๆ ว่า “ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันและใช้ชีวิตร่วมกันทำหน้าที่เป็นสถาบันหลักเป็นแกนกลางของสังคมที่เป็นรากฐานสำคัญต่อการดำรงชีวิต ครอบครัวมีหลากหลายรูปแบบและหลายลักษณะนอกเหนือจากครอบครัวที่ครบถ้วนทั้งบิดา มารดาและบุตร”

สนธิ สมัครงการ นักสังคมวิทยา ให้ความหมายครอบครัวไว้ว่า “ครอบครัว หมายถึงกลุ่มของญาติสนิทกลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่ร่วมหลังคาบ้านเดียวกัน หรืออยู่ในบริเวณรั้วบ้านเดียวกัน (ในกรณีที่มีบ้านมากกว่าหนึ่งหลัง) ตามปกติแล้วครอบครัวย่อมทำหน้าที่เบื้องต้นที่จำเป็นต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการพื้นฐาน (Basic need) ของมนุษย์ อย่างไรก็ตามหน้าที่บางประการของครอบครัวอาจเปลี่ยนแปลงไปตามวิวัฒนาการของสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อภาวะความเป็นญาติของสมาชิกแต่ละครอบครัวทั้งแบบชีวภาพและแบบสังคมกำหนดก็ได้”

สุพัตรา สุภาพ นักสังคมวิทยา กล่าวว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดของสังคม เป็นหน่วยย่อยของสังคมที่มีความสัมพันธ์และร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด เป็นสถาบันที่คงทนที่สุดและยังไม่เคยปรากฏว่า สังคมมนุษย์เป็นสังคมที่ไม่มีสถาบันครอบครัว เพราะมนุษย์ทุกคนต้องอยู่ในสถาบันครอบครัว เนื่องจากเป็นกลุ่มสังคมกลุ่มแรก ที่มนุษย์ทุกคนเจอ ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเติบโต และมีครอบครัวแยกออกมา ครอบครัวจะให้ตำแหน่ง ชื่อ และสกุลซึ่งเป็นเครื่องบอกสถานภาพ บทบาท ตลอดจนกำหนดสิทธิหน้าที่ที่สมาชิกมีต่อกันและต่อสังคม ครอบครัวเป็นสถาบันแห่งแรกและแห่งสำคัญของสังคมในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ให้เป็นไปตามระเบียบแบบแผน ซึ่งมีการกำหนดมาตรฐานความประพฤติของครอบครัว

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ จำแนกรูปแบบครอบครัวไว้ ๓ ประเภทใหญ่ ได้แก่ ๑) ครอบครัวขยาย เป็นลักษณะส่วนใหญ่ของครอบครัวทางตะวันออก ลักษณะครอบครัวจะมีกลุ่มญาติพี่น้องอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด แม้มีครอบครัวใหม่ก็ยังคงอยู่ร่วมกันซึ่งแบ่งได้ ๓ รูปแบบ คือ ครอบครัวขยายญาติพี่น้อง ครอบครัวขยายร่วมเผ่าพันธุ์และครอบครัวขยายแบบรวมกลุ่ม ๒) ครอบครัวเดี่ยว ได้แก่ครอบครัวพ่อแม่ลูกซึ่งมีที่อยู่อาศัยตามลำพังตนเอง หาเลี้ยงครอบครัวด้วยตนเอง ครอบครัวส่วนใหญ่ในซีกโลกต่าง ๆ สมัยปัจจุบันนี้มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวทั้งนี้ครอบครัวเดี่ยวมีอยู่ ๒ รูปแบบ คือ ครอบครัวเดี่ยวชายเป็นหัวหน้าครอบครัว และครอบครัวเดี่ยวหญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว ๓) ครอบครัวกลุ่ม ได้แก่ครอบครัวที่ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวมากกว่าหนึ่งครอบครัว หรือครอบครัวที่มีสมาชิกมากกว่า ๑ คน แบ่งได้ ๓ รูปแบบ คือ สามัคคีเดี่ยวภรรยาหลายคน ครอบครัวภรรยาคนเดียวสามัคคีหลายคน ครอบครัวบ้านหลังเล็ก (ภรรยาน้อย)

สรุปได้ว่า ครอบครัวเป็นหน่วยย่อยทางสังคมที่เล็กที่สุดและสำคัญที่สุด ซึ่งประกอบขึ้นด้วยกลุ่มบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทางสายเลือด (โดยการเกิด) หรือทางกฎหมาย (โดยการแต่งงานหรือการรับเป็นบุตรบุญธรรม) และอาศัยอยู่ร่วมกันในบ้านหรือครัวเรือนหรือที่พักอาศัยเดียวกัน ทั้งนี้ในบางกรณีอาจมีได้อาศัยอยู่ด้วยกันแต่มีความสัมพันธ์กันแบบญาติ

หลักการสร้างระบบภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับครอบครัว

การสร้างระบบภูมิคุ้มกันในครอบครัวที่ดีหมายถึงการสร้างระบบที่ช่วยเสริมสร้างให้สมาชิกในครอบครัวมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้นเพื่อให้มีสภาพพร้อมรับจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งมีอยู่ด้วย๒ระบบคือ (๑) การสร้างระบบภูมิคุ้มกันภายในครอบครัวเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อเตรียมความพร้อมยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงของชีวิตและครอบครัวสังคมสิ่งแวดล้อมให้รู้เท่าทันความเป็นจริงของชีวิตที่ถูกต้องซึ่งเป็นความรู้ความเข้าใจอันนำมาซึ่งการดำเนินชีวิตครอบครัวมั่นคง และ (๒) การสร้างระบบภูมิคุ้มกันภายนอกที่เกิดจากสังคมอาทิภัยจากยาเสพติดและภัยภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้อาทิภัยธรรมชาติได้แก่ภัยอันเกิดจากการเกิดแก๊สเจ็บบายโดยรายละเอียดมีดังนี้

การสร้างภูมิคุ้มกันภายในครอบครัว

การสร้างภูมิคุ้มกันภายในก็คือภูมิคุ้มกันทางจิตวิญญาณตนเองในที่นี้คือ “พระไตรลักษณ์”หรือเรียกอีกอย่างว่า “การพิจารณาสามัญลักษณ์” คือการกำหนดพิจารณาโลกให้เห็นตามความเป็นจริงหรือการพิจารณาความเป็นจริงของชีวิตหรือโลกใบนี้ว่าสรรพสิ่งในโลกนี้ทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมหรือแม้กระทั่งสิ่งที่เป็นนามธรรมคือความรู้สึกที่มีให้ต่อกันไม่ว่าเป็นความรักแบบเสนหาหรือความรักแบบเมตตาหรือแม้แต่ลาภยศสรรเสริญสุขหรือเสื่อมลาภเสื่อมยศสรรเสริญนินทาทุกข์ความยินดีความยินร้ายเป็นต้นทั้งหมดที่กล่าวมานี้ล้วนอยู่ภายใต้กฎสามัญลักษณ์^{๒๘}คือความไม่เที่ยงเป็นทุกข์และเป็นอนัตตาว่างเปล่าไม่มีตัวตนตัวกูของกูซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของสรรพสิ่งที่จะต้องประสบดังนั้นในการใช้ชีวิตการครองเรือนนอกจากหลักธรรมดังกล่าวข้างต้นแล้วสิ่งที่สมาชิกในครอบครัวจะต้องยึดถือไว้เป็นหลัก “ธัมมานุสติ” ก็คือ “ความไม่เที่ยง” ความเปลี่ยนแปลงที่จะต้องเกิดขึ้นในชีวิตโดยความเปลี่ยนแปลงมีอยู่ด้วยกัน๒ลักษณะคือ (๑) การเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ

^{๒๘} ส.สพ. (บาลี) ๑๘/๑/ ๑-๒, ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑/๑.

หรือการเปลี่ยนแปลงตามบุญตามกรรมซึ่งอาจจะดีขึ้นหรือเลวลงก็ได้ (๒) การเปลี่ยนแปลงที่เราควบคุมได้และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นการเปลี่ยนแปลงประเภทนี้เรียกว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน^{๒๙}

สำหรับการเปลี่ยนแปลงที่สามารถควบคุมได้นั้นก็คือการเปลี่ยนแปลงในชีวิตเพื่อที่จะทำให้การใช้หรือการครองเรือนประสบความสำเร็จด้วยหลักปฏิบัติดังกล่าวมาข้างต้นส่วนการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติหรือการเปลี่ยนแปลงตามบุญกรรมตามกรรมซึ่งอาจจะดีขึ้นหรือเลวลงได้นั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถควบคุมบังคับให้เป็นไปอย่างที่ต้องการได้เพราะเป็นกฎธรรมชาติมีอยู่ในธรรมชาติและเป็นสิ่งที่เกิดก่อนพระพุทธร่องค์จะอุบัติขึ้นมาคือการเตรียมใจยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นสิ่งแน่นอนฝึกหัดทำให้ยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงของชีวิตทำให้สามัคยาคลายความยึดมั่นถือมั่นหรือเป็นการเตรียมใจไว้ล่วงหน้าเพื่อมิให้ตนเองต้องประสบกับความทุกข์เพราะความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งก็เกิดขึ้นมาจากการไม่เตรียมใจไว้ล่วงหน้าว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับชีวิตคู่ตนเอง

สรุปการพิจารณาพระไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์๓จัดเป็นหนทางหนึ่งในการสร้างภูมิคุ้มกันที่สำคัญทางปัญญาด้วยการพิจารณาปัญหาหรือสิ่งต่างๆทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมว่ามีลักษณะไม่เที่ยงเป็นทุกข์และไม่สามารถบังคับบัญชาได้จัดเป็นการเตรียมความพร้อมในเรื่องสภาพจิตใจที่จะต้องยอมรับความเป็นจริงของชีวิตหรือความเป็นจริงของสรรพสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ตั้งนั้นการเตรียมความพร้อมในเรื่องของวางจิตใจหรือตั้งใจไว้ชอบว่าทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไม่มีอะไรเป็นสิ่งที่แน่นอนการเปลี่ยนแปลงสิ่งเดียวเท่านั้นคือสิ่งที่แน่นอนดังกล่าวมานี้จะทำให้สมาชิกในครอบครัวเข้าใจถึงหลักความเป็นจริงของชีวิตเมื่อประสบกับการเปลี่ยนแปลงจะได้ทันต่อสภาวะตามธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องบังเกิดขึ้นทุกครอบครัวโดยอาจจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีหรือเลวลงก็ได้เป็นสิ่งที่ไม่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้เพราะบางครอบครัวถึงแม้ว่าจะดำเนินชีวิตไปตามหลักการแห่งธรรมแล้วแต่ด้วยอำนาจของวิบากกรรมเก่าส่งผลเป็นอุปปีฬกรรมเข้าเบียดเบียน หรืออุปฆาตกรรมเข้ามาตัดรอน ดังกล่าวมานี้จึงเป็นสิ่งที่ต้องเตรียมหาใจยอมรับไว้เสมอ

การสร้างภูมิคุ้มกันภายนอกครอบครัว

๑) มีความรับผิดชอบต่อบทบาทและหน้าที่ของตนเอง

ความรับผิดชอบต่อบทบาทคือ ความรับผิดชอบต่อผลของการกระทำ ที่สามีมียุทธยาหรือภรรยาหรือสามี หรือความรับผิดชอบที่บิดามารดาพึงมีต่อบุตรธิดา ซึ่งมีความหมายที่ไปถึงลักษณะที่พึงประสงค์หรือลักษณะที่ควรจะเป็นหรือลักษณะที่น่าปรารถนา โดยมีมาตรฐานของความถูก ผิด ดี ชั่ว ที่อยู่ในใจล่วงหน้าแล้ว^{๓๐} หมายความว่า ความรับผิดชอบนั้นเกี่ยวข้องกับการกระทำทั้งหมดและความรับผิดชอบคือ จิตสำนึกว่า เมื่อได้คิดหรือได้ทำอะไรก็ตาม ผลของมันเป็น

^{๒๙} ยูพา วงศ์ไทย, **ทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นนทบุรี: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๑.

^{๓๐} วิทยา เศรษฐวงศ์. “แนวคิดของชาร์ตว่าด้วยความรับผิดชอบ”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖, หน้า ๓๓-๓๔.

อย่างไร จะปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นได้อย่างไร จัดได้ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับจิตใจมากกว่าหน้าที่ โดยมีเป้าหมายคือการประคับประคองครอบครัวเพื่อไปสู่เป้าหมาย และสิ่งที่ครอบครัวต้องรับผิดชอบก็คือ (๑) ความรับผิดชอบต่อชีวิต (๒) การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา (๓) การให้การศึกษาแก่บุตร ซึ่งการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวดังกล่าวมานี้จะต้องรับผิดชอบร่วมกันทั้งนี้เพราะเป็นวิธีการเสริมสร้างมุ่งตรงประเด็นไปที่ชีวิตของสมาชิกทุกคนในครอบครัวตั้งแต่เริ่มแรกของการสร้างครอบครัว ซึ่งเป็นหนทางสังคมที่สำคัญที่สุด โดยรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

ความรับผิดชอบต่อชีวิต

๑) รับผิดชอบต่อชีวิตของบุตรในฐานะเป็นพระพรหมของบุตร ที่จะต้องให้ความรักความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาแก่บุตร โดยการที่สามีภรรยาหรือบิดามารดาซึ่งเป็นผู้ให้ชีวิตและกำเนิดชีวิตแก่บุตรจะต้องรับผิดชอบต่อครอบครัวเสมือนหนึ่งพระพรหมสร้างโลก ด้วยการให้ความปลอดภัยต่อชีวิตหรือสวัสดิภาพแก่สมาชิกของครอบครัว ซึ่งจัดเป็นความรับผิดชอบต่อครอบครัวที่สำคัญ เพราะชีวิตทุกชีวิตไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานย่อมรักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกันหมด และสถานที่ที่บุตรส่วนใหญ่ในครอบครัวมองว่าจะให้ความปลอดภัยแก่ตนเองมากที่สุดก็คือ ครอบครัว โดยเฉพาะบิดามารดา เพราะฉะนั้น การให้ความปลอดภัยแก่สมาชิกของครอบครัวจึงเป็นความรับผิดชอบต่อชีวิตที่สำคัญที่มารดาบิดาจะต้องปฏิบัติให้สมบูรณ์ ดังเช่นกรณีตัวอย่างครอบครัวปณิกะอุบาสก^{๓๑} โดยลูกสาวของอุบาสกได้กล่าวกะบิดาของนางว่า “เมื่อฉันได้รับทุกข์แล้ว คนที่เป็นที่พึ่งคือบิดาของฉันกลับมาหากรรมมิติมิร้าย ฉันจะคร่ำครวญหาใครในป่าได้อีกเล่า ผู้ใดเป็นที่พึ่งได้ ผู้นั้นกลับมาหาเสียเอง” จากคำพูดนี้แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกของบุตรว่า ครอบครัวคือสถานที่ให้ชีวิตและเป็นสถานที่ที่มีความปลอดภัยที่สุดสำหรับลูก และบุคคลที่บุตรธิดาให้ความไว้วางใจมากที่สุดก็คือ มารดาบิดา หรือกรณีครอบครัวอดีตชาติของโฆสกันได้ทอดทิ้งบุตรตน หรือมารดาของโฆสซึ่งเป็นหญิงโสเภณีทิ้งโฆส หรือพ่อบุญธรรมของโฆส^{๓๒} ทิ้งโฆสโดยหวังเพื่อที่จะให้โฆสเสียชีวิต โดยสภาพเหตุการณ์แล้วผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นบิดา มารดา หรือพ่อบุญธรรม จะต้องรับผิดชอบต่อชีวิตของบุตรตน แต่เป็นเพราะไม่มีจิตสำนึกของความรับผิดชอบต่อชีวิตครอบครัว ดังนั้น การแสดงถึงความรับผิดชอบต่อชีวิตบุตรธิดาจึงเป็นวิธีการสร้างภูมิคุ้มกันขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่สำคัญยิ่ง

๒) รับผิดชอบต่อชีวิตซึ่งกันและกันระหว่างสามีภรรยาด้วยการให้ความปลอดภัยซึ่งกันและกันในฐานะเป็นพระอรหันต์ของบุตร ซึ่งจะต้องเป็นแม่แบบพ่อแบบที่ดีให้กับบุตรหรือให้แก่สังคม ที่จะต้องมีความอดทนอดกลั้น และรู้จักการวางใจวางอารมณ์เสมือนหนึ่งเป็นพระอรหันต์ระหว่างสามีภรรยาจะต้องไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่ทำร้ายกัน เป็นต้น เพราะอยู่ในฐานะเป็นผู้ที่ควรบูชา ควรแก่การคำนับของบุตร และที่สำคัญจะต้องช่วยกันประคับประคองครอบครัวไปสู่เป้าหมายที่ดี ดังกล่าวมานี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากจิตสำนึกมากกว่าหน้าที่ เพราะถ้าหากครอบครัวขาดความรับผิดชอบต่อชีวิตนี้ ความสั่นคลอนในครอบครัวจะเกิดขึ้นตามมา อาทิกรณีครอบครัวกฤษณะ^{๓๓} นับได้ว่าเป็นอีกกรณีหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงการขาดจิตสำนึกต่อครอบครัวที่จะต้องรับผิดชอบดูแลซึ่งกันและ

^{๓๑} พุ.ชา.เอก. (บาลี) ๒๗/๑๐๒/๒๕, พุ.ชา.เอก. (ไทย) ๒๗ /๑๐๒/๔๒.

^{๓๒} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๒/๖๖-๗๔, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๙๗-๑๐๙.

^{๓๓} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๔/๙๘-๑๐๖, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔/๑๕๒-๑๖๓.

กัน ไม่มีจิตสำนึกของความเป็นสามีที่จะต้องรับผิดชอบต่อชีวิตภรรยาตน จึงคิดกำจัดโดยการวางแผนฆ่า ดังกล่าวนี้นี้เป็นจิตสำนึกซึ่งมากกว่าหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อครอบครัว

๒.๔ แนวคิดการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่สำคัญของสังคมการพัฒนาชีวิตและสังคมต้องพัฒนาครอบครัวให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีตั้ง พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “พลเมืองจะดีได้ต้องมีครอบครัวที่ดี ครอบครัวจะช่วยให้เด็กมีน้ำใจในอนาคต สมเด็จพระยาทรงเป็นครอบครัวที่ดี...ทรงสอนลูกๆ อยู่ในกฎเกณฑ์ กฎระเบียบ มีความเสมอภาค... เยาวชนต้องมีความกตัญญูต่อมารดา ไม่มีท่าน ไม่มีชีวิต” การพัฒนาคุณภาพชีวิตในครอบครัวตามหลักมฆคธรรม

การสงเคราะห์บุตร-ธิดา ซึ่งศึกษาเฉพาะมฆคนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสใน “มฆคทปิณี” คำไวยากรณ์ คาถาพันธว่า

บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมปรารถนาอดิชาตบุตร อนุชาตบุตร
ไม่ปรารถนาอวชาตบุตรผู้ตดสกลบุตรเหล่านี้แล (สวัชชนติ)
มีอยู่พร้อมในโลกๆ บุตรเหล่าใด เป็นอุบาสก มีศรัทธา
ถึงพร้อมด้วยศีลรู้ถ้อยคำ ปราศจากการตระหนี่
บุตรเหล่านั้นย่อมไพบรณในบริษัททั้งหลาย
เหมือนพระจันทร์พ้นจากเมฆไฟโรจน์อยู่ฉะนั้น

บิดามารดาพึงอนุเคราะห์บุตรเหล่านั้นด้วยวิธีใดวิธีนั้นนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้เสร็จแล้วในวาระแห่งทิศแรก โดยนัยว่า ปาปา นิวาเรณติ เป็นต้น นอกจากนี้ บทบาทการเป็นพ่อแม่เป็นผู้ออกแบบลูก เป็นวิศวกรสร้างลูก เป็นบ่้าหลอมชีวิตจิตใจลูก ลูกจะมีวิธีชีวิตจิตใจอย่างไร จึงขึ้นอยู่กับพ่อแม่ผู้เลี้ยงดูเป็นสำคัญเพราะแม่เป็นผู้สร้างผู้เสริม เป็นผู้ส่ง เป็นผู้เสียสละ เป็นผู้สอนคนโบราณท่านกล่าวถึงวิธีการสอนลูกไว้วิธีหนึ่งว่า “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” วิธีนี้ไม่ใช่สูตรสำเร็จ ยังมีอีกหลายวิธีสำหรับสอน อบรม บ่มนิสัยลูกให้เป็นคนดีเป็นคำบำเพ็ญประโยชน์ตามที่สังคมต้องการ ในความเป็นจริงคำว่า “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” นั้น หมายถึงให้ว่ากล่าวตักเตือนในเมื่อทำผิด และยกย่องชมเชยเมื่อทำดีทำถูกต้องดังที่กล่าวว่า ถ้ารักวัวอย่างกลัวท่านให้ผูก ถ้ารักลูกก็อย่าปล่อยคอยว่าขาน หากพ่อแม่พะนอลูกไม่ถูกกาล ก็เหมือนหวานพิชฉิบหายในแผ่นดินการที่พ่อแม่คอยเอาใจใส่ว่ากล่าวตักเตือนลูกของตน โดยการห้ามไม่ให้ทำสิ่งที่ผิดเรียกว่า ตีด้วยปาก ถากด้วยวาจา ส่วนไม่เรียวหากจะมีของให้เป็นวิธีสุดท้ายอย่างเลียงด้วยวิธีรุนแรง เพราะความรุนแรงไม่เคยสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามแต่เป็นความหายนะและทำลาย ท่านอยากได้ลูกชนิดไหน

พระพุทธศาสนาได้กล่าวว่า การสร้างสัมพันธภาพที่ดีที่สุด คือการปฏิบัติตามหน้าที่การปฏิบัติตามหน้าที่ คือ การปฏิบัติธรรม การสงเคราะห์บุตรธิดา จึงถือเป็นหน้าที่ที่ถูกต้องเหมาะสมสมควรอย่างยิ่งของพ่อ แม่ เมื่อทำถูกต้องชอบธรรมแล้ว จัดว่าเป็นมฆค คือ ความเจริญก้าวหน้าของชีวิตและสถาบันครอบครัวชั่ววันันดร

พระพุทธองค์จึงทรงชี้ลงไปว่าสิริมงคลของคนที่เป็นพ่อแม่อยู่ที่ลูก และในด้านตรงกันข้าม ถ้าไม่ป้องกันแก้ไขให้ดี อปริยัจญโรก็จะมีมาจากลูกนั้นเหมือนกันการปฏิบัติที่เป็นภารกิจยอดเยี่ยมของพ่อแม่ คือการเลี้ยงลูก ความดีเด่นอยู่ตรงนี้ไม่ใช่อยู่ตรงที่ว่าใครลูกมากลูกน้อย แต่อยู่ตรงที่ใคร

เลี้ยงลูกดีหรือไม่ดี คนลูกมากอาจเป็นคนดีของชาติ แต่คนเลี้ยงลูกได้ดี เป็นคนดีของศาสนา เป็น การประกวดกันคนละแง่ ของทางศาสนานี้เองที่เป็นสาระสำคัญของมงคลข้อที่ ๑๒ คือ พ่อแม่ ควรจะสงเคราะห์ลูกด้วยสถานใดบ้าง พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แล้วในสังคาลสูตร เป็นหลักการที่ เหมาะเจาะครบถ้วน ควรแก่การศึกษาและปฏิบัติอย่างยิ่ง

บทบาทหน้าที่ของบิดามารดาโดยตรง หากบิดามารดาได้ประพฤติตามหลักนี้ย่อมไม่ได้ รับความผิดหวังในบุตรธิดาของตนเลย แต่จะได้ชื่นชมบุตรธิดาของตนในเมื่อเขาเป็นคนดี มีวิชาความรู้ และมีหลักฐาน เท่ากับได้ทำให้สังคมในครอบครัวเป็นสังคมที่น่าอยู่เป็น “สวรรค์ในบ้าน” อย่างแท้จริง ดังนั้นการสงเคราะห์ลูกหญิงลูกชายซึ่งถือบทบาทหน้าที่ของพ่อแม่ตามหลักพระพุทธศาสนามีอยู่ ๕ ประการ คือ

๑. ห้ามปรามป้องกันลูกออกจากความชั่ว
๒. เอาใจใส่ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมอันดี
๓. ส่งเสริมส่งเสริมให้ศึกษาวิชาการชั้นสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป
๔. เป็นธุระสู่ขอคู่ครองให้ลูกชาย-หญิง เมื่อได้เวลาเหมาะสม
๕. มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควร

การสร้างระบบภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับครอบครัว

การสร้างระบบภูมิคุ้มกันครอบครัวที่ดีหมายถึงการสร้างระบบที่ช่วยเสริมสร้างให้ สมาชิกในครอบครัวมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้นเพื่อให้มีสภาพพร้อมรับจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่ง มีอยู่ด้วย๒ระบบคือ (๑) การสร้างระบบภูมิคุ้มกันภายในครอบครัวเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อการ เตรียมความพร้อมยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงของชีวิตและครอบครัวสังคมสิ่งแวดล้อมให้รู้เท่าทัน ความเป็นจริงของชีวิตที่ถูกต้องซึ่งเป็นความรู้ความเข้าใจอันนำมาซึ่งการดำเนินชีวิตครอบครัวมั่นคง และ (๒) การสร้างระบบภูมิคุ้มกันภายนอกที่เกิดจากสังคมอาทิภัยจากยาเสพติดและภัยภายนอกที่ไม่ สามารถควบคุมได้อาทิภัยธรรมชาติได้แก่ภัยอันเกิดจากการเกิดแก่เจ็บตายโดยรายละเอียดมีดังนี้

๑) การสร้างภูมิคุ้มกันภายในครอบครัว

การสร้างภูมิคุ้มกันภายใน ก็คือ ภูมิคุ้มกันทางจิตวิญญาณตนเอง ในที่นี้คือ “พระไตรลักษณ์”หรือเรียกอีกอย่างว่า “การพิจารณาสามัญญลักษณะ” คือ การกำหนดพิจารณาโลกให้เห็น ตามความเป็นจริง หรือการพิจารณาความเป็นจริงของชีวิตหรือโลกใบนี้ว่า สรรพสิ่งในโลกนี้ทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรม หรือแม้กระทั่งสิ่งที่เป็นนามธรรม คือความรู้สึกรักที่มีให้ต่อกันไม่ว่าเป็นความรักแบบ สนิหหาหรือความรักแบบเมตตา หรือแม้แต่ลาภ ยศ สรรเสริญ สุขหรือเสื่อมลาภ เสื่อมยศ สรรเสริญ นิินทา ทุกข์ ความยินดี ความยินร้าย เป็นต้นทั้งหมดที่กล่าวมานี้ล้วนอยู่ภายใต้กฎสามัญญลักษณะ^{๓๔} คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นอนัตตาว่างเปล่าไม่มีตัวตน ตัวกูของกู ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของ สรรพสิ่งที่จะต้องประสบ ดังนั้น ในการใช้ชีวิตการครองเรือนนอกจากหลักธรรมดังกล่าวข้างต้นแล้ว สิ่งที่เหมาะสมในครอบครัวจะต้องยึดถือไว้เป็นหลัก “อัมมานุสติ” ก็คือ “ความไม่เที่ยง” ความเปลี่ยนแปลงที่จะต้องเกิดขึ้นในชีวิต โดยความเปลี่ยนแปลงมีอยู่ด้วยกัน ๒ ลักษณะ คือ (๑) การเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงตามบุญตามกรรมซึ่งอาจจะดีขึ้นหรือเลวลงก็ได้ (๒)

^{๓๔} ส.สพ. (บาลี) ๑๘/๑/ ๑-๒, ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑/๑.

การเปลี่ยนแปลงที่เราควบคุมได้และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น การเปลี่ยนแปลงประเภทนี้เรียกว่า การเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน^{๓๕}

การเปลี่ยนแปลงที่สามารถควบคุมได้นั้นก็คือการเปลี่ยนแปลงในชีวิตเพื่อที่จะทำให้การใช้หรือการครองเรือนประสบความสำเร็จด้วยหลักปฏิบัติดังกล่าวมาข้างต้นส่วนการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติหรือการเปลี่ยนแปลงตามบุญกรรมตามกรรมซึ่งอาจจะดีหรือเลวก็ได้นั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถควบคุมบังคับให้เป็นไปอย่างที่ต้องการได้เพราะเป็นกฎธรรมชาติมีอยู่ในธรรมชาติและเป็นสิ่งที่เกิดก่อนพระพุทธร่องค์จะอุบัติขึ้นมาคือการเตรียมใจยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นสิ่งแน่นอนฝึกหัดทำใจยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงของชีวิตทำให้สามิภรรยาคลายความยึดมั่นถือมั่นหรือเป็นการเตรียมใจไว้ล่วงหน้าเพื่อมิให้ตนเองต้องประสบกับความทุกข์เพราะความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งก็เกิดขึ้นมาจากการไม่เตรียมใจไว้ล่วงหน้าว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับชีวิตคู่ตนเอง

สรุป การพิจารณาพระไตรลักษณ์หรือสามัญญลักษณ์ ๓ จัดเป็นหนทางหนึ่งในการสร้างภูมิคุ้มกันที่สำคัญทางปัญญาด้วยการพิจารณาปัญหาหรือสิ่งที่ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมว่า มีลักษณะไม่เที่ยงเป็นทุกข์และไม่สามารถบังคับบัญชาได้ จัดเป็นการเตรียมความพร้อมในเรื่องสภาพจิตใจที่จะต้องยอมรับความเป็นจริงของชีวิต หรือความเป็นจริงของสรรพสิ่งที่ไมอาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้น การเตรียมความพร้อมในเรื่องของวางจิตใจหรือตั้งจิตไว้ชอบว่า ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลง ไม่มีอะไรเป็นสิ่งที่แน่นอน การเปลี่ยนแปลงสิ่งเดียวเท่านั้นคือ สิ่งแน่นอนดังกล่าวมานี้จะทำให้สมาชิกในครอบครัวเข้าใจถึงหลักความเป็นจริงของชีวิต เมื่อประสบกับการเปลี่ยนแปลงจะได้ทันต่อสภาพตามธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องบังเกิดขึ้นทุกครอบครัว โดย อาจจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีหรือเลวลงก็ได้นั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถคาดกล่าล่วงหน้าได้ เพราะบางครอบครัวถึงแม้ว่าจะดำเนินชีวิตไปตามหลักการแห่งธรรมแล้ว แต่ด้วยอำนาจของวิบากกรรมเก่าส่งผลเป็นอุปปีฬกรรมเข้าเบียดเบียน หรืออุปฆาตกรรมเข้ามาตัดรอน ดังกล่าวมานี้จึงเป็นสิ่งที่จะต้องเตรียมทำใจยอมรับไว้เสมอ

การสร้างภูมิคุ้มกันภายนอกครอบครัว

๑) มีความรับผิดชอบต่อบทบาทและหน้าที่ของตนเอง

ความรับผิดชอบต่อบทบาทคือ ความรับผิดชอบต่อผลของการกระทำ ที่สามิมิต่อภรรยาหรือภรรยามีต่อสามิ หรือความรับผิดชอบที่บิดามารดาพึงมีต่อบุตรธิดา ซึ่งมีความหมายที่บ่งถึงลักษณะที่พึงประสงค์หรือลักษณะที่ควรจะเป็นหรือลักษณะที่น่าปรารถนา โดยมีมาตรฐานของความถูก ผิด ดี ชั่ว ที่อยู่ในใจล่วงหน้าแล้ว^{๓๖} หมายความว่า ความรับผิดชอบนั้นเกี่ยวข้องกับการกระทำทั้งหมดและความรับผิดชอบคือ จิตสำนึกว่า เมื่อได้คิดหรือได้ทำอะไรก็ตาม ผลของมันเป็นอย่างใด จะปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นได้อย่างไร จัดได้ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับจิตใจมากกว่าหน้าที่ โดยมีเป้าหมายคือการประคับประคองครอบครัวเพื่อไปสู่เป้าหมาย และสิ่งที่ครอบครัวต้องรับผิดชอบก็คือ (๑) ความรับผิดชอบต่อชีวิต (๒) การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา (๓) การให้การศึกษาแก่บุตร ซึ่งการ

^{๓๕} ยูพา วงศ์ไทย, **ทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นนทบุรี: ศักติโสภาคการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๑.

^{๓๖} วิทยาเศรษฐวงศ์, “แนวคิดของชาร์ตว่าด้วยความรับผิดชอบ”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖, หน้า ๓๓-๓๔.

เสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวดังกล่าวมานี้จะต้องรับผิดชอบร่วมกันทั้งนี้เพราะเป็นวิธีการเสริมสร้างมุ่งตรงประเด็นไปที่ชีวิตของสมาชิกทุกคนในครอบครัวตั้งแต่เริ่มแรกของการสร้างครอบครัว ซึ่งเป็นหน่วยทางสังคมที่สำคัญที่สุด

๒) มีความชัดเจนในบทบาทและหน้าที่

บทบาทคือการกระทำหรือพฤติกรรมที่ถูกกำหนดหรือที่ถูกคาดหวังจากสังคมและเมื่อบุคคลใดก็ตามหากประพฤติปฏิบัติออกนอกกลุ่มนอกทางจากที่สังคมกำหนดหรือคาดหวังจากบุคคลนั้นๆก็หมายถึงว่าอาจถูกเปลี่ยนตัวหรือไม่ให้แสดงบทบาทนั้นอีกเลยเพราะไม่ปฏิบัติตามบทบาทที่สังคมกำหนดแต่สำหรับบิดามารดาเป็นบทบาทหนึ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับการมีบุตรเพราะฉะนั้นเป็นบทบาทที่จำเป็นต้องแสดงให้เหมาะสมกับสภาพของตนเองหากไม่แสดงให้เหมาะสมปัญหาในครอบครัวย่อมเกิดขึ้นตามมาอาทิกรณีครอบครัวโสดครอบครัวนางยักชีณี เป็นต้น หรือกรณีบทบาทของบุตรที่พึงปฏิบัติต่อมารดาบิดาก็เช่นเดียวกันเมื่อไม่สามารถแสดงให้เหมาะสมปัญหาก็จะเกิดขึ้นมาในครอบครัวอาทิกรณี ครอบครัวพระเจ้าพิมพิสาร ครอบครัวมิตตวันทกะ เป็นต้น และยังไปกว่านั้นบทบาทที่แสดงออกไปนั้นจะต้องกระทำไปด้วยจิตวิญญาณว่าเป็น“หน้าที่” ด้วยความรู้สึกนึกคิดที่แสดงออกให้บุคคลอื่นรับรู้ด้วยความรู้สึกเช่นการแสดงบทบาทภรรยาที่มีต่อสามีของตนเองดังนั้นสิ่งที่สามีสามารถรับรู้ได้คือพฤติกรรมการแสดงออกและความมีน้ำใจของภรรยาที่ปฏิบัติต่อสามีด้วยความจริงใจเพราะได้ปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยน้ำใจอันงามเพราะสิ่งที่สามีรับรู้ได้ภายนอกก็คือการแสดงบทบาทตรงกับสภาพของตนเองในขณะนั้นและสิ่งที่สามีรับรู้ได้ภายในคือความรู้สึกที่ดีต่อภรรยาของตนเองเช่นความจริงใจความประทับใจเป็นต้นดังนั้นการแสดงบทบาทให้มีความชัดเจนของสามีภรรยาบุตรธิดาจึงเป็นสร้างภูมิคุ้มกัน ดังนี้

๓) รู้จักเลือกคบมิตร

คำว่า “รู้จักคบมิตร” สำหรับประเด็นนี้ได้มีนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา มองว่า “ความเจริญหรือความเสื่อม ความประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวในชีวิตของครอบครัวนั้นมีส่วนสัมพันธ์อย่างมากกับการคบมิตร เนื่องจากการคบมิตรนั้นเป็นปัจจัยได้ทั้งในทางบวกคือการส่งเสริมให้ครอบครัว^{๓๗} มีความร่มเย็นเป็นสุขมีความมั่นคงในการครองเรือนและในทางลบ คือ การบั่นทอนความสงบสุขของครอบครัวเป็นเหตุทำให้ครอบครัวแตกแยก หรือไม่ก็ต้องประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัวอยู่เนื่อง ๆ ซึ่งกรณีตัวอย่างที่สังเกตเห็นได้ชัดเจน คือ ครอบครัวของพระเจ้าพิมพิสาร ความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นมาจากพระโอรสคือพระเจ้าอชาตศัตรูคบพระเทวทัตเป็นมิตร จึงเป็นเหตุบั่นทอนการเจริญธรรม ธรรมที่ควรได้ควรถึงควรเจริญให้ยิ่ง ๆ ขึ้นกลับไม่ได้ หรือครอบครัวของพราหมณ์ ภารทวาชโคตรก็เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของมิตรที่แท้จริง คือ การได้พบได้เสวนากับกัลยาณมิตร คือ พระพุทธเจ้า ทำให้ครอบครัวซึ่งดูเหมือนจะรุนแรงกลับสงบร่มเย็นเป็นสุข

^{๓๗} พูนสุข มาศรีสรสรรค์, “กัลยาณมิตรกับการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓, หน้า ๖๓.

๒.๕ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร

ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูบุตร

คำว่า การอบรมเลี้ยงดู ได้มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายไว้หลายความหมาย ดังนี้

การอบรมเลี้ยงดู คือ วิธีการที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองปฏิบัติต่อเด็กหรือบุตร โดยการให้คำแนะนำสั่งสอนให้ความช่วยเหลือ ให้ความรักคุ้มครอง ให้ความอบอุ่น และตอบสนองความต้องการให้ทั้งทางกายและจิตใจกับเด็ก

ดวงเดือน พันธุมนาวิน อรพินทร์ ชุมชม และงามตา วณิชทานนท์ ได้ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดู หมายถึง วิธีปฏิบัติของมารดาของเด็กก่อนวัยเรียนที่ส่งเสริมและสนองความต้องการที่จำเป็นของเด็กทั้งด้านร่างกาย ด้านจิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม

รติชน พิทยสัจ ได้กล่าวไว้ว่า การอบรมเลี้ยงดูสามารถแบ่งความหมายเป็น ๒ ส่วน คือ การอบรม และการเลี้ยงดู

การอบรม หมายถึง การแนะนำสั่งสอนให้ความรู้ให้แนวคิด แนวปฏิบัติ ถ่ายทอดบุคลิกภาพ ค่านิยม ตลอดจนการทำตัวเป็นตัวอย่างในเรื่องต่าง ๆ ให้เด็กมีนิสัยที่พึงประสงค์

การเลี้ยงดู หมายถึง การดูแลในเรื่องอาหาร ดูแลสุขภาพ ดูแลความเป็นอยู่ เพื่อสนองความต้องการของเด็ก เลี้ยงดูส่งเสริมให้เด็กได้มีการพัฒนาทั้งทางกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาตามวัยอันเหมาะสม

หัตถดาว ลิ้มพะสุต ได้กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดู หมายถึง การดูแลแนะนำสั่งสอน อบรมฝึกฝนให้เด็กมีสุขภาพดี อารมณ์แจ่มใสมีความรับผิดชอบ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ซึ่งการอบรมและการเลี้ยงดูนี้ ต้องกระทำควบคู่กัน จึงจะได้ผลสมบูรณ์ โดยพ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่าง

จุไรรัตน์ เสนพงษ์ กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดู หมายถึง การที่บิดามารดา หรือผู้เลี้ยงอบรมสั่งสอน ปลูกฝังให้เด็กมีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย สามารถพึ่งตนเองได้ โดยการให้ความรัก ความเอาใจใส่ ให้ความช่วยเหลือคุ้มครอง สนองความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เพื่อให้เด็กได้ดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

มูสเซน คองเกอร์ และโคแกน กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดูเป็นขบวนการแรกๆ ที่ช่วยให้เด็กเรียนรู้มาตรฐาน ค่านิยม และพฤติกรรม ซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคมและวัฒนธรรม ในระยะต้นของชีวิต พ่อ แม่ เป็นตัวแทนแรกของการอบรมเลี้ยงดู เป็นตัวแบบของพฤติกรรม แสดงการยอมรับและให้ความอบอุ่นแก่เด็ก มีการจำกัดขอบเขตหรือให้อิสระและลงโทษเมื่อมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม และพบว่ารูปแบบการอบรมเลี้ยงดูมีผลต่อบุคลิกภาพและพฤติกรรมของเด็ก โดยเฉพาะในช่วง ๒ ปีแรกของชีวิต

การได้รับการยอมรับจะส่งผลให้เด็กมีภาพลักษณ์เกี่ยวกับตนเองในทางบวกการอบรมเลี้ยงดูจึงหมายถึงการแนะนำสั่งสอนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็กเลี้ยงดูส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาการครบทุกด้าน

ความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดู

การที่จะอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาให้เด็กเจริญเติบโตเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพของสังคม นั้น บุคคลแรกที่ทำให้การเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิด คือ พ่อ แม่ บทบาทของพ่อแม่ที่มีต่อลูก คือการให้ความรัก ความอบอุ่น การดูแลเอาใจใส่ตั้งแต่แรกเกิดนั้นจะช่วยให้เด็กเติบโตทางร่างกายอารมณ์จิตใจ สังคม ได้อย่างเต็มที่

อำไพพรรณ ปัญญาโรจน์ กล่าวว่าเด็กที่ได้รับการยอมรับ การเลี้ยงดูที่ดีจากพ่อแม่ หรือพ่อแม่มีความเข้าใจในลักษณะธรรมชาติของเด็ก สามารถส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กให้เหมาะสมตามวัย และสามารถตอบสนองความต้องการของเด็กได้ตามความเหมาะสมย่อมจะทำให้เด็กเติบโตขึ้นด้วยความแข็งแรงสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจและเป็นพื้นฐานในการสร้างบุคลิกภาพความรู้สึกรักใคร่ที่ดี

วราภรณ์ รักวิจัย ได้สรุปไว้ว่า ในการอบรมเลี้ยงดูให้มีประสิทธิภาพและสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่างไม่มีปัญหานั้น การปฏิบัติตนของพ่อแม่มีความสำคัญอย่างยิ่ง และวิธีการปฏิบัติที่จะช่วยให้การพัฒนาลูกให้เป็นไปตามแนวทางที่เหมาะสมพ่อแม่ควรปฏิบัติ ดังนี้

๑) ตั้งเป้าหมายในการอบรมเลี้ยงดูลูก ในเด็กอายุ ๓-๖ ปี จะมีพฤติกรรมชอบเลียนแบบพ่อแม่หรือบุคคลที่เรารัก ดังนั้นพ่อแม่ควรเป็นแบบอย่างที่ดีของลูกเพื่อให้เด็กเห็นเป็นแบบอย่างที่ดีชัดเจน การที่พ่อแม่ตั้งเป้าหมายในการอบรมเลี้ยงดูไว้นั้นจะช่วยให้เลี้ยงลูกได้ตามแบบที่ดี ไม่เป็นไปตามอารมณ์ซึ่งจะส่งผลดีต่อเด็กอย่างดีที่สุด

๒) รู้จิตวิทยาการอบรมเลี้ยงดูลูก การอบรมเลี้ยงดูนั้นอย่างน้อยที่สุดพ่อแม่จะต้องรู้ถึงพัฒนาการขั้นต่าง ๆ ของเด็กแต่ละวัย โดยยึดถือพัฒนาการ ความสามารถ และความต้องการของเด็กเป็นหลัก นอกจากนั้นจะต้องเอาใจใส่ในเรื่อง โภชนาการ การกิน การนอน การขับถ่ายการป้องกันโรคอุบัติเหตุ และการจัดสภาพแวดล้อมที่โดยรวมทั้งมีจิตวิทยาที่ดีในการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วย

ดวงเดือน มุลกลาง ได้เน้นถึงความสำคัญในการปลูกฝังบุคลิกภาพวัยเด็กเล็กมากที่สุดตามแนวคิดของฟรอยด์ (Freud) โดยกล่าวว่า ในช่วง ๑-๕ ปีแรกของชีวิต เป็นช่วงสำคัญที่เด็กจะมีการพัฒนาบุคลิกภาพมากโดยการเลียนแบบการกระทำของบิดามารดาและผู้ที่อยู่ใกล้ชิด

จากความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูที่กล่าวมาข้างต้น เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมของเด็กให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

ลักษณะของการอบรมเลี้ยงดู

มีผู้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดู และได้เสนอรูปแบบของการอบรมเลี้ยงดูไว้หลายท่าน ซึ่งจากการศึกษาวิจัย พบว่า ที่มีรูปแบบคล้ายคลึงกัน เช่น

ชาพิโล ได้เสนอรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเป็น ๓ แบบและมีลักษณะที่สอดคล้องกับนักจิตวิทยาท่านอื่น ๆ คือ

๑) การเลี้ยงดูแบบใช้อำนาจ คือการที่บิดามารดาหรือผู้ปกครองตั้งกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่เข้มงวดและเผด็จการ มีความคาดหวังในตัวบุตรสูง บุตรเกิดความกดดันมีลักษณะไม่ไว้วางใจใคร ซึ่งอาจเป็นผลให้บุตรมองโลกในแง่ร้ายมีแต่การตำหนิและวิพากษ์วิจารณ์ ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้

๒) การเลี้ยงดูแบบตามใจ คือการที่บิดามารดาเลี้ยงดูโดยทะนุถนอมจนเกินเหตุ ไม่มีการตั้งกฎเกณฑ์ หรือระเบียบใดๆ ไม่ตำหนิหรือลงโทษเมื่อบุตรทำความผิด บุตรจะกลายเป็นบุคคลเอาแต่ใจตัวเอง ก้าวร้าว ยึดความคิดของตนเองเป็นศูนย์กลางของความสนใจ มีอารมณ์อ่อนไหวง่าย ขาดความมั่นคงทางอารมณ์

๓) การเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล เป็นการเลี้ยงดูที่บิดามารดารู้จักความพอดี ยึดหยุ่นไม่เข้มงวดจนเด็กขาดศักยภาพในตนเองหรือปล่อยจนเสียเด็ก ให้คำแนะนำเมื่อบุตรมีปัญหา แต่ไม่ควบคุมหรือออกคำสั่ง เมื่อบุตรทำความผิดจะชี้แจงและให้เหตุผล บุตรจะเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ใช้ความคิด อย่างมีเหตุผล มีความมั่นคงทางอารมณ์หนักแน่น ควบคุมอารมณ์และปรับตัวได้ดี

ซีเกลแมน ได้ศึกษาการอบรมเลี้ยงดูในเด็ก โดยให้เด็กตอบคำถามจากแบบสอบถามเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดู ผลการศึกษาพบว่า มีเด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดู ๓ แบบ คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรัก การอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษ และการอบรมเลี้ยงดูแบบคาดหวังกับเด็ก การอบรมเลี้ยงดูทั้ง ๓ แบบสรุปได้ ดังนี้

๑) การอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรัก เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่บิดา มารดา แสดงความสัมพันธ์กับบุตรในลักษณะ เอาใจใส่ รักใคร่ ให้ความอบอุ่น ให้เหตุผลมากกว่าการลงโทษ ให้คำชมเชย และช่วยแก้ปัญหาด้วยวิธีการที่ดีที่สุด ทั้งนี้ พฤติกรรมของบิดามารดา ที่แสดงความรักต่อบุตร เป็นการให้ความสำคัญกับบุตร เป็นอันดับแรก โดยการให้สิ่งที่บุตรต้องการจริงๆ เช่นเดียวกับการที่ให้นิสัยที่บิดามารดาคิดว่าบุตรต้องการ หรือหวังว่าบุตรอาจจะมีความต้องการและการให้ตรงตามพัฒนาการ รวมทั้งการยอมรับ หรือยกย่องบุตรตามความสามารถของสติปัญญา ร่างกาย และอารมณ์ของบุตร

๒) การอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษ แสดงถึงความสัมพันธ์ของบิดา มารดา กับบุตร ในลักษณะของการลงโทษ ว่า มี ๒ ลักษณะ คือ

การลงโทษทางจิต (Symbolic — Love Punishment) เป็นการลงโทษด้วยการทำให้บุตร เกิดความรู้สึกละอายใจ บิดา มารดาทอดทิ้งบุตร และไม่ให้ความรักแก่บุตร

การลงโทษทางกาย (Direct — Object Punishment) เป็นการลงโทษด้วยการห้ามเล่นของเล่น ไม่ให้เที่ยว รวมทั้งการเยียนตีให้เจ็บปวดทางกาย

๓) การอบรมเลี้ยงดูแบบคาดหวังกับเด็ก เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับเด็กในลักษณะของการตั้งความหวังไว้ในตัวบุตรค่อนข้างสูงและขาดความยืดหยุ่น โดยบิดาหรือมารดาจะมีความรู้สึกผิดหวัง เมื่อบุตรไม่สามารถปฏิบัติตามได้ตามที่คาดหวัง มักจะแสดงพฤติกรรมการควบคุม กำหนดขอบเขตให้บุตรกระทำตาม ด้วยความเชื่อว่าบุตรจะสามารถปฏิบัติตามได้อย่างเหมาะสม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน อรพินธ์ ชุมชม และงามตา วณิชทานนท์ (๒๕๒๘, หน้า ๓-๑๕) แบ่งการอบรมเลี้ยงดูตามแบบสังคมไทย ออกเป็น ๕ แบบ ได้แก่

๑) การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน หมายถึง การที่บิดา มารดาปฏิบัติต่อบุตรด้วยความรักใคร่เอาใจใส่ทุกความสุขของบุตรมาก การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้เป็นการให้ในสิ่งที่เด็กต้องการ เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบนี้จะให้ความสำคัญต่อบิดา มารดา ยอมรับการอบรมสั่งสอนต่าง ๆ

๒) การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล หมายถึง บิดา มารดา อธิบายเหตุผลแก่เด็กในขณะที่ส่งเสริมหรือขัดขวางการกระทำของบุตรหรือลงโทษบุตร มีการให้รางวัลหรือลงโทษอย่างเหมาะสมกับการกระทำของบุตรมากกว่าปฏิบัติต่อบุตรตามอารมณ์

๓) การอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษทางจิตหรือทางกาย หมายถึง การที่บิดา มารดาใช้วิธีการลงโทษทางกายหรือทางจิตกับเด็ก การลงโทษทางกายจะเป็นวิธีปรับพฤติกรรมที่บิดามารดาใช้อย่างจริงจัง ใช้มากหรือบ่อยกว่าการให้รางวัล การลงโทษทางกายมีประโยชน์น้อย ยับยั้งพฤติกรรมได้ชั่วคราว ทำให้เด็กก้าวร้าว รังแก ช่มเหิงผู้อ่อนแอ ส่วนการลงโทษทางจิตจะช่วยส่งเสริมจริยธรรมของเด็ก

๔) การอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุม หมายถึง การที่บิดามารดาออกคำสั่งให้เด็กปฏิบัติ แล้วคอยตรวจตราใกล้ชิดว่าทำตามที่ต้องการหรือไม่ ถ้าไม่ทำตามจะลงโทษเด็ก ถ้าควบคุมน้อยลง จะปล่อยให้เด็กคิดและตัดสินใจเองว่าควรทำหรือไม่ เปิดโอกาสให้เด็กเป็นตัวของตัวเองบ่อยครั้ง

๕) การอบรมเลี้ยงดูแบบพึ่งตนเร็ว หมายถึง การที่บิดา มารดาเปิดโอกาสให้เด็กทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันภายใต้การแนะนำและฝึกฝนจากบิดา มารดาหรือผู้เลี้ยงดู ช่วยให้เด็กช่วยตนเองเร็ว และไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นมากและนานเกินไป

การอบรมเลี้ยงดูเด็กจะให้บรรลุผลตามความคาดหวังของพ่อแม่เป็นไปได้อย่างไรไม่มีวิธีการเลี้ยงดูแบบใดดีที่สุด ทั้งนี้เพราะการดำเนินชีวิตของแต่ละคน แต่ละครอบครัวมีความแตกต่างกัน ดังนั้นแต่ละครอบครัวอาจมีวิธีการเลี้ยงดูที่เหมาะสมต่างกัน

ดวงเดือน มุลกลาง ได้สรุปแนวความคิดของ วราภรณ์ รักษ์วิชัย เกี่ยวกับองค์ประกอบปัจจัยหลัก ที่ทำให้เกิดความแตกต่างของการอบรมเลี้ยงดู ดังนี้

- ๑) อาชีพของพ่อแม่
 - ๒) สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย
 - ๓) ฐานะเศรษฐกิจของครอบครัว
 - ๔) ประสบการณ์ชีวิตและความมุ่งหวังในความสำเร็จของพ่อแม่
 - ๕) เวลาว่างของพ่อแม่ที่มีให้กับลูก
 - ๖) จำนวนลูกและสมาชิกในครอบครัว
 - ๗) ความเข้มแข็งทางจิตใจของพ่อแม่
- ทั้งนี้ยังเสนอแนวทางการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย ไว้ดังนี้

๑) ปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแต่ยังเล็ก โดยเฉพาะคุณธรรม ๙ ประการ (ความมีวินัย มีสติ ความกตัญญู ความเมตตา ความอดทน ความซื่อสัตย์ ความประหยัด ความขยันความไม่เห็นแก่ตัว)

- ๒) นำพุทธธรรมและสมบัติผู้ดีมาใช้เป็นหลักในการเลี้ยงดูเด็ก
- ๓) ฝึกพัฒนาเด็กทางจิตใจให้มีความสงบผ่องใสโดยการทำสมาธิ

จากการที่นักจิตวิทยาและนักการศึกษาได้แบ่งลักษณะการอบรมเลี้ยงดูออกเป็นแบบต่างๆ ที่กล่าวมานั้น พบว่ามีหลายท่านที่ได้เสนอรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการอบรมเลี้ยงดูที่มารดามีต่อบุตรในรูปแบบดังนี้ คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล การอบรมเลี้ยงดูบุตรใน ๒ รูปแบบจะส่งเสริมพฤติกรรมจริยธรรมแก่บุตรได้

มากกว่า ในขณะที่เดียวกันผู้ที่อบรมเลี้ยงดู ควรเป็นคนดีมีจริยธรรม เพราะเด็กจะมีพฤติกรรมเลียนแบบผู้อบรมเลี้ยงดู

๒.๖ หลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา

คำว่า “หลักการ” ในที่นี้หมายถึง “สาระสำคัญของชีวิตที่แท้จริงทั้งทางโลกและทางธรรมอันควรยึดถือเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ” ของสมาชิกในครอบครัว ส่วนคำว่า “เสริมสร้าง” ในที่นี้หมายถึง “การทำให้สาระสำคัญของชีวิตดังกล่าวข้างต้นนั้นให้เกิดมีขึ้นและเพิ่มพูนให้มากยิ่งขึ้นอย่างมั่นคง” ดังนั้น เมื่อกล่าวความหมายโดยรวมของคำว่า “หลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา” จึงมีความหมายว่า “หลักการหรือสาระสำคัญของชีวิตที่ควรยึดถือเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ครอบครัวมีความเจริญมั่นคงทั้งทางโลกและทางธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา” โดยในทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่าเป็นหลักการดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมายที่ชัดเจน ถูกต้องและทำให้ครอบครัวมีความมั่นคงได้นั้น คือ (๑) หลักการดำเนินชีวิตทางสายกลาง (๒) หลักการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับครอบครัว โดยหลักการดังกล่าวนี้ ทำให้ครอบครัวมีความมั่นคงได้อย่างไร้นัดตั้งรายละเอียดต่อไปนี้

หลักการดำเนินชีวิตทางสายกลาง

หลักการดำเนินชีวิตทางสายกลาง หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนตามแนวอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติเพื่อนำผู้เดินทางไปสู่เป้าหมาย เพราะหลักการดังกล่าวสามารถบอกทิศทางให้รู้ว่า จะไปทางใดสู่ที่ใด มรรคคือทางจึงมีความสำคัญเพราะหากเดินทางผิดก็ยากที่จะบรรลุเป้าหมายของชีวิตได้ ด้วยเหตุที่การดำเนินชีวิตไม่ว่าจะเป็นชีวิตของฆราวาสผู้ครองเรือนหรือนักบวชผู้ออกจากเรือนก็ตาม ย่อมใช้หลักการเดียวกัน คือ มรรคมีองค์ ๘ ประการเป็นเครื่องมือในการนำทาง เพราะการเดินทางของชีวิตทุกคนนั้น สุดท้ายก็เป้าหมายเดียวกัน คือ “พระนิพพาน” อีกประการหนึ่งการเดินทางของชีวิตนั้น ถึงแม้ว่าปัจจุบันเป็นนักบวชแต่อดีตนักบวชทุกคนต้องผ่านการดำเนินชีวิตฆราวาสมาก่อนหรือจากครอบครัวก่อนทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้หลักการดำเนินชีวิตสายกลางนั้นจึงปรับใช้ได้กับทุกคน ดังนั้น ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะทบทวนการศึกษาว่า หลักทางสายกลางถือเป็นสาระแก่นสารและสำคัญต่อชีวิตเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวได้อย่างไร มีรายละเอียดต่อไปนี้

สัมมาทิฐิ ความเห็นถูกต้อง

คำว่า “สัมมาทิฐิ”^{๓๘} แปลตามศัพท์ว่า ความเห็นถูกต้องหรือความเห็นตรง หมายถึง “ทิฐิที่ดำเนินไปตรง”^{๓๙} ซึ่งก็คือ “ความเห็นที่ตรงด้วย ประเสริฐด้วย จึงชื่อว่า สัมมาทิฐิ”^{๔๐} มีอยู่ ๒ อย่าง คือ

(๑) โลกียสัมมาทิฐิ หมายถึง มีศรัทธาเชื่อมั่นในเรื่องของกรรม และผลของกรรม

(๒) โลกุตตรสัมมาทิฐิ หมายถึง ปัญญาที่ประกอบด้วยอริยมรรค อริยผล

สัมมาทิฐิดังกล่าวนี้นี้ ถ้าหากว่าไม่ได้ปัญญาในธรรมอันเป็นสัมมาทิฐินี้แล้วก็มีอาจบรรลุถึงข้อปฏิบัติและผลแห่งข้อปฏิบัติอันเป็นที่มุ่งในพระพุทธศาสนาได้ โดยเฉพาะในที่นี้ หมายถึง “ความ

^{๓๘} ม.ม.อ. ๑๒/๘๙/๖๓.

^{๓๙} ม.ม.อ. ๑/๘๙/๒๐๙.

^{๔๐} อ้างใน ม.ม.อ. ๑/๘๙/๒๐๙, คู่มือรายละเอียดเพิ่มเติมที่ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๙-๙๒/๘๑-๘๗.

มั่นคงของครอบครัว” เพราะเมื่อได้ความเห็นที่ถูกต้องหรือความเห็นที่ตรงแล้วก็ย่อมได้ปสาท คือ ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งต้องอาศัยความเห็นชอบ ความเห็นตรงนี้เป็นหลัก เพราะทุกคนย่อมมีความรู้ความเห็นซึ่งเป็นตัวปัญญาที่ได้มาแต่ชาติกำเนิด เป็นมนุษย์ ซึ่งแปลอย่างหนึ่งว่า ผู้ที่มีใจสูงหรือผู้ที่มีความรู้สูง ดังนั้น จึงสามารถที่จะรู้สัจจะ คือ ความจริงของสิ่งทั้งหลายได้ในขั้นธรรมสามัญทั่วไปและเมื่อได้อบรมปัญญาที่ได้มาแต่ชาติกำเนิด อันเรียกว่า สหชาติปัญญายัง ๆ ขึ้นไปแล้วก็จะมีความรู้ที่ยิ่ง ๆ ขึ้นไป^{๔๑} โดยสัมมาทิฐิทั้ง ๒ อย่าง ดังกล่าวนี้นี้ เป็นสาระสำคัญต่อชีวิตเพื่อการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวได้อย่างไรนั้น ดังมีต่อไป

(๑.๑) โลภียสัมมาทิฐิ ดังเกริ่นมาแล้วว่า เป็นความเห็นชอบในระดับโลกียซึ่งยังเกี่ยวเนื่องอยู่กับโลก เป็นเรื่องของชาวโลก ยังอยู่ในภพทั้งสาม^{๔๒} แต่เป็นความเห็นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักแห่งเหตุและผล หรือกฎแห่งกรรมที่ว่า “ทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” จัดได้ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวตน เรื่องบุญเรื่องบาป เรื่องโลกนี้โลกหน้า และเรื่องนรกสวรรค์ เป็นต้น^{๔๓} ดังพุทธดำรัสว่า

สัมมาทิฐิที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลเป็นอุภิ เป็นอย่างไร คือ ความเห็นว่าการที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล การเช่นสรวงที่เช่นสรวงแล้วมีผล^{๔๔} วิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วมี โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดา มีคุณ บิดามีคุณ สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะมี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งก็มีอยู่ในโลก

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า สัมมาทิฐิระดับโลกียนี้ถึงแม้ว่ายังนับเนื่องอยู่ในวิถีสงสารก็ตาม แต่จัดเป็นพื้นฐานความคิดที่นำบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติไปสู่เส้นทางหลุดพ้นจากวิถีสงสารคือการเวียนว่ายตายเกิดอันเป็นเป้าหมายสูงสุดหรือความสุขสงบสูงสุดของชีวิต เพราะความเห็นดังกล่าวนี้เป็นพื้นฐานของการสร้างความคิดของปัจเจกบุคคลที่มีผลต่อบุคคลรอบข้างในแนวทางที่ต้งาม โดยมีสมุติฐานมาจากความเชื่อที่ถูกต้องตามธรรมนองคลองธรรม คือ เชื่อว่า บาปบุญมีจริง โลกนี้โลกหน้ามีจริง มารดาบิดามีคุณจริง เป็นต้น หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นความเห็นที่มีปัญญาเข้าไปประกอบในการดำเนินชีวิตด้วยความเห็นที่ถูกต้อง โดยมี “ศรัทธา ๔” คือ ความเชื่อ ๔ ประการในทางพระพุทธศาสนาเป็นอุปกรณ์ในการดำเนินความเห็นนั้นให้ตรงมั่นคงในชีวิต เป็นเหตุนำมาซึ่งการเลือกที่จะดำเนินชีวิตทางกายและวาจาในเส้นทางที่ถูกต้องเป็นสัมมาปฏิบัติ มีผลทำให้ชีวิตมีความสุขความเจริญทั้งโลกนี้โลกหน้า ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า “สัมมาทิฐิที่เห็นอย่างนี้ ทำให้บุคคลกลัวบาป ทำให้บุคคลรักบุญกุศล... จึงเป็นผู้มีความสุขความเจริญในโลกนี้ แม้จะยังต้องเวียนว่ายอยู่ใน

^{๔๑} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, สัมมาทิฐิ ๑ เบื้องต้นแห่งสัมมาปฏิบัติ, <http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/somdej/sd-๐๗๕.htm>, (๒๒ กันยายน ๒๕๕๗).

^{๔๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๖๑.

^{๔๓} พุทธทาสภิกขุ, **มหิตลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: หจก. การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๘), หน้า ๒๖๔.

^{๔๔} การบูชา ยัญ และการเช่นสรวงตามหลักพุทธศาสนา เป็นศาสนพิธีปฏิบัติ หมายถึง การให้ชีวิตสัตว์ การไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ได้หมายถึงการฆ่าสัตว์บูชา ยัญตามความเชื่อของพราหมณ์, ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ **ที. สี. (ไทย) ๙/๓๔๕/๑๔๔**.

วิญญูสงสาร ก็เวียนว่ายไปในทางบุญทางกุศล ไม่มีความทุกข์ยากลำบากในนรก มีแต่การเสวยสุขที่เรียกว่า สุขคติ หรือสวรรค์เป็นเบื้องหน้าสืบไป”^{๔๕}

(๑.๒) โลกุตตรสัมมาทิฐิ เป็นความเห็นในอริยมรรค อริยผล คือ เห็นสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งรูปธรรมและนามธรรมโดยสภาพความเป็นจริง พันวิสัยจากโลกเหนือโลกและไม่เนื่องในภพทั้ง ๓^{๔๖} คือ “กามภพ รูปภพ และอรุภพ” โดยบุคคลจะเข้าถึงโลกุตตรสัมมาทิฐิได้นั้น ไม่เพียงแต่ต้องมีพื้นฐานความเห็นในโลกียสัมมาทิฐิที่มั่นคงไม่หวั่นไหว มีจิตแน่วแน่ และเชื่อมั่นในเรื่องของบาปบุญคุณโทษ เป็นต้น ดังกล่าวมาข้างต้นนั้นเท่านั้น แต่เมื่อเข้าถึงความเห็นในระดับโลกุตตรดังกล่าวนี้แล้ว กลับมีความเห็นที่เหนือโลกยิ่งขึ้นไปกว่าอีกว่า “สรรพสิ่งมีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่และเสื่อมไป เป็นธรรมดา”^{๔๗} หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเห็น “กฎพระไตรลักษณ์”^{๔๘} สรรพสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ อนัตตา ดังที่อุปติสสะพึงธรรมจากพระอัสสชิหนึ่งในปัญจวัคคีย์แล้วบังเกิดความเห็นเป็นโลกุตตรสัมมาทิฐิว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา”^{๔๙} เป็นเหตุให้อุปติสสะได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุธรรมขั้นต้นเป็นพระโสดาบันบุคคล เข้าสู่กระแสพระนิพพานซึ่งจะกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกไม่เกิน ๗ ชาติหลังจากนี้เป็นต้นไป ซึ่งในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเรียกความเห็นลักษณะนี้ว่า “สัมมาทิฐิอันเป็นอริยะ” บ้าง “สัมมาทิฐิที่ไม่มีอาสวะ” บ้าง ดังพุทธดำรัสที่ว่า

“สัมมาทิฐิอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรคเป็นอย่างไร คือ องค์แห่งมรรค ข้อสัมมาทิฐิที่เป็นตัวปัญญา ปัญญินทรีย์ปัญญาพละ ธรรมจริยสัมโพชฌงค์ของภิกษุผู้มีจิตไกลจากข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ เพียบพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญองค์แห่งมรรคอยู่ นี่เป็นสัมมาทิฐิอันเป็นอริยะที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระเป็นองค์แห่งมรรค”^{๕๐}

จากข้อความข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าโลกุตตรสัมมาทิฐินี้ไม่ใช่การเห็นด้วยตาเนื้อธรรมดา แต่เป็นการเห็นด้วยตาญาณปัญญา ที่เรียกว่า “จักขุกรณีญาณ” เป็นความเห็นที่เหนือวิสัยของโลกแต่มีอยู่ในโลกทั่วไป ไม่จำกัดพื้นที่ ไม่จำกัดปริมาณและไม่จำกัดเพศ โดยอาศัยพื้นฐานความเห็นโลกียสัมมาทิฐิด้วยความเห็นที่ถูกต้องเที่ยงตรง เป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิต โดยสัมมาทิฐิมีอยู่ด้วยกัน ๔ ลักษณะ^{๕๑} ดังนี้

^{๔๕} พินิจ รักทองหล่อ, **ธรรมานุกรมธรรมโฆษณ์ ฉบับประมวลธรรมเล่ม ๓**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๒๙๓-๒๙๔.

^{๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๖๑.

^{๔๗} จักขุกรณีญาณ หมายถึง คนที่มีตาญาณซึ่งเป็นญาณที่ทำให้มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง.

^{๔๘} ส.สพ. (บาลี) ๑๘/๑/๑-๒, ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑/๑.

^{๔๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๔.

^{๕๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๓๖/๑๗๖.

^{๕๑} อ่างใน พันเอกหญิง พงสมุทรา วิชามูล, “การศึกษามัชฌิมาปฏิปทาเกี่ยวกับการแก้ปัญหาลักษณะจากนาโนเทคโนโลยี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒๓.

(๑) เห็นแบบเข้าใจชัดในอริยสัจ ๔ ว่าอะไรคือทุกข์ที่เป็น “ตัวปัญหา” อะไรคือสาเหตุของทุกข์หรือปัญหา อะไรคือความสำเร็จ ดับทุกข์ หหมดปัญหา และอะไรคือมรรควิธีปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความสำเร็จดับทุกข์ หหมดปัญหา

(๒) เห็นแบบเข้าใจชัดว่าอะไรดีหรือไม่ดี อะไรเป็นเหตุของกุศลและอกุศล เป็นการรู้จักผิดชอบชั่วดีเพื่อละชั่วทำดีให้ถูกต้อง

(๓) เห็นแบบเข้าใจชัดและรู้เท่าทันกฎพระไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณะว่าปรากฏการณ์ทั้งหลายเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่มีความแน่นอน เก่าแก่คร่ำคร่าได้และเป็นสิ่งที่มีอาจยึดถือได้จริง

(๔) เห็นแบบเข้าใจชัดในกฎแห่งการเกิดขึ้นและการดับตามหลักปัจจุสมุปบาท คือ เป็น การรู้จักเหตุรู้จักผล รู้ว่าทุกสิ่งมีสาเหตุ เมื่อแก้ไขเหตุได้ก็ย่อมกำหนดผลได้ แล้วถอนเสียซึ่งอวิชชาและ ตัณหา

จะเห็นได้ว่า โลกุตตรสัมมาทิฐิก็คือ การเห็นอริยสัจ ๔ นั้นเองซึ่งมีความสำคัญและ จำเป็นมากที่เดียวต่อการกระทำสิ่งใด ๆ ที่ถูกต้องตั้งตามจัดเป็นความเห็นโลกและชีวิตตามความเป็นจริงอย่างถูกต้องตามธรรม กล่าวคือ การเห็นทุกข์ เหตุให้เกิด ความดับทุกข์ และหนทางปฏิบัติให้ถึง ความดับทุกข์ ทั้งเป็นไปในวิสัยโลกและวิสัยธรรม โดยทั้งสองลักษณะนี้ต่างก็อยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ คือ เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป ดังนั้น หลักในการดำเนินชีวิตจึงต้องเริ่มต้นที่ความเห็นความเข้าใจที่ ถูกต้องเสมอ ในแง่หนึ่งจะเห็นถึงธรรมชาติของความเป็นหัวหน้าหรือเป็นตัวนำมรรคข้ออื่นอีกด้วย ดัง พุทธดำรัสที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กาลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิต ฉะนั้น สัมมาทิฐิก็ฉะนั้นเหมือนกัน เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อความตรัสรู้อริยสัจ ๔ ประการ ภิกษุผู้มี สัมมาทิฐิพึงหวังได้ว่าจักรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘นี่ทุกข์ ฯลฯ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา’”^{๕๒} ด้วยเหตุ นี้หลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวจึงจำเป็นที่จะต้องเริ่มต้นด้วยหลักการนี้เป็นข้อแรก

สัมมาสังกัปปะ ความคิดถูกต้อง

สำหรับสัมมาสังกัปปะถือว่าเป็นองค์ธรรมอีกข้อหนึ่งที่สำคัญต่อกระบวนการเสริมสร้าง ปัญญาซึ่งมีผลทำให้เกิดความมั่นคงของครอบครัว เพราะเป็นองค์ธรรมที่เป็นปัจจัยส่งเสริมสนับสนุน ซึ่งกันและกันกับสัมมาทิฐิ ด้วยเหตุที่การมองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริงนั้น จะต้องใช้โยนิโสมนสิการอันเป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธีถูกต้องตามทานองครองธรรมมาส่งเสริม สัมมาทิฐิด้วยเสมอ ๆ ดังพุทธดำรัสที่ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการย่อมปฏิบัติปฏิปทาที่ไม่ผิด และ เชื่อว่าได้สร้างเหตุเพื่อความสิ้นอาสวะ ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑. เนกขัมมวิตก ความตรึก ปลอดภัยจากกาม ๒. อพยยาบาทวิตก ความตรึกปลอดภัยจากพยาบาท ๓. อวิหิงสาวิตก ความตรึก ปลอดภัยจากการเบียดเบียน ๔. สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล ย่อมปฏิบัติปฏิปทาที่ไม่ผิด และเชื่อว่าได้สร้างเหตุเพื่อความสิ้นอาสวะ”^{๕๓}

^{๕๒} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๑๑๐๗/๖๑๗.

^{๕๓} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๑๑๐๗/๖๑๗.

จากพุทธพจน์ข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า วิตกทั้ง ๓ คือ เนกขัมมวิตก อพยาบาทวิตก และ อวิหิงสาวิตก จะมีสัมมาทิฐิควบคุมอยู่ด้วยเป็นประการสุดท้าย ซึ่งหมายความว่า ในวิตกดังกล่าวมาทั้งหมดนี้จะต้องมีความเห็นที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมเข้าไปประกอบด้วยทุกองค์ธรรม เพื่อให้ความคิดความเห็นนั้นถูกต้อง เพราะ“สามารถช่วยตนเองให้ไปสู่จุดหมายของพุทธธรรมได้อย่างแท้จริง ถือเป็นการใช้ปัจจัยภายในที่เป็นแกนหรือปัจจัยหลักในกระบวนการพัฒนาปัญญา”^{๕๔} ซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญอย่างมากต่อการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว อาทิ ขณะจิตเกิดความคิดเรื่องกามกับบุคคลซึ่งไม่ใช่สามีหรือภรรยาของตนเอง หากเป็นความดริที่ถูกต้องก็จะประกอบด้วยความเห็นที่ถูกต้องเข้าไปประกอบด้วยว่า การนอกใจคู่ครองของตนเองนั้นเป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรม เป็นบาปอกุศลกรรม มีผลกระทบต่อนชีวิตตนเองและครอบครัวทั้งโลกนี้และโลกหน้าซึ่งเป็นการพิจารณาโทษของกามคุณ หรือเรียกอีกอย่างว่า “ความตรึกปลอดจากกาม” ที่จะนำความทุกข์ความเดือดร้อนให้กับตนเองและครอบครัว สัมมาสังกัปปะดังกล่าวมานี้มีอยู่ด้วยกัน ๓ ลักษณะ^{๕๕} ดังนี้

๒.๑) คิดปลอดโปร่ง มุ่งสงบ สร้างสรรค์ ไม่หมกมุ่น พัวพัน ติดข้องอยู่ในสิ่งที่มุ่งแต่จะสนองความอยากต่าง ๆ ของตน เป็นความคิดที่ปราศจากความเห็นแก่ตัว มีความคิดเสียสละ เป็นความคิดแบบปล่อยวางได้ คิดแบบ “มีก็ได้ไม่มีก็ได้” หรือ “ไม่มีก็ได้มีก็ได้” ปราศจากความกำหนดหรือความละโมภซึ่งความคิดลักษณะนี้ พุทธศาสนาเรียกว่า “เนกขัมมสังกัปปะ”นั่นเอง

๒.๒) คิดเมตตา ปราณนาดีมีไมตรีจิต อยากรู้ให้ผู้อื่นมีความสุขและพ้นทุกข์ ไม่คิดพยาบาทอาฆาต แค้นเคือง ชิงชังใคร หรือไม่คิดเห็นในแง่ร้าย อิจฉาริษยาใคร ซึ่งความคิดลักษณะนี้เรียกว่า “อพยาบาทสังกัปปะ”

๒.๓) คิดกรุณาช่วยเหลืออนุเคราะห์ สงเคราะห์ผู้ที่มีทุกข์ประสบปัญหาให้พ้นจากทุกข์หมดปัญหา ไม่คิดเบียดเบียนทำร้ายหรือทำลายสิทธิประโยชน์ใคร เอาไรต์เอาเปรียบผู้หนึ่งผู้ใดโดยประการทั้งปวง ซึ่งความคิดอย่างนี้ พุทธศาสนาเรียกว่า “อวิหิงสาสังกัปปะ” เป็นความดริที่เกิดจากการเห็นทุกข์

โดยสัมมาสังกัปปะแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ โลภียสัมมาสังกัปปะ และ โลกุตตรสัมมาสังกัปปะ บรรดาระดับสัมมาสังกัปปะทั้งสองเหล่านี้ มีคำอธิบาย ดังนี้

๑) โลภียสัมมาสังกัปปะ โลภียสัมมาสังกัปปะ หมายถึง ความดริชอบเบื้องต้น ยังเจือปน ด้วยกิเลส อาสวะ ซึ่งอยู่ในขั้นโลกียะ โดยแบ่งออกเป็น ๓ อย่าง

๑. ความนึกคิดในทางสละปลอดจากกาม
๒. ความนึกคิดปลอดจากพยาบาท
๓. ความนึกคิดปลอดจากการเบียดเบียน

^{๕๔} พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์, การใช้การสร้างตัวชีวิตเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงโดยเปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓๒.

^{๕๕} อ่างใน พันเอกหญิง พงสมุทรา วิชามูล, “การศึกษามัชฌิมาปฏิปทาเกี่ยวกับการแก้ปัญหาผลกระทบจากนาโนเทคโนโลยี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒๕-๑๒๖.

โลกียสัมมาสังกัปปะนี้ จะให้ผลในระดับที่เป็นโลกียะอันเป็นส่วนแห่งบุญ และนำกุศลวิบากอันดีงามมาให้ กล่าวคือ สำหรับปุณฺณชนคนทั่วไปที่มีโลกียสัมมาสังกัปปะ เมื่อประกอบกุศลกรรมทั้งหลาย ด้วยการกระทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุย่อมประสบห้วงแห่งบุญและเป็นผู้มีส่วนได้รับวิบากของกรรมชนิดนั้น ๆ ตามสมควรแก่กรรม และด้วยอำนาจแห่งกุศลกรรมนี้ ย่อมมีสุคติโลกสวรรค์เป็นที่ไปเบื้องหน้าหลังจากตาย เพราะเมื่อสัตว์โลกถูกอวิชชาครอบงำอยู่ ย่อมต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ ด้วยการมีสภาพหรือแบบของชีวิตในรูปต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสากลจักรวาล ซึ่งมีร่างกายและจิตใจอยู่ในสภาพที่เหมือนกัน แตกต่างกัน คือมีทั้งหยาบ ปานกลางและประณีต แบ่งออกเป็น ๓ ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ กามภพ รูปภพ และอรุพภพตามอำนาจของกิเลส กรรม วิบากที่ทำเอาไว้ทั้งที่เป็นอกุศลและกุศล

๒) **โลกุตตระสัมมาสังกัปปะ** หมายถึง ความดำริชอบเบื้องสูงของพระโสดาบัน ซึ่งเป็นพระอริยบุคคลขั้นต้นขึ้นไป จนถึงพระอรหันต์ความคิดระดับนี้เป็นความคิดที่พ้นจากโลกียวิสัย ไม่เจือปนด้วยอาสวะ ซึ่งพ้นจากความคิดในขั้นโลกียะ เป็นโลกุตตระอยู่เหนือโลก เป็นองค์ประกอบแห่งมรรค ดังพุทธพจน์ที่ว่า สภาวะธรรมเหล่านี้ คือ ความตริก ความตรง การใคร่ครวญ ความดำริความปึกใจ การพินิจ การยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ของภิกษุผู้มีจิตไกลจากข้าศึกคือกิเลส มีจิตหาอาสวะมิได้ เกิดร่วมกับอริยมรรค ดำเนินตามอริยมรรค โลกุตตระสัมมาสังกัปปะ จัดอยู่ในประเภทมโนกรรม เพราะเป็นฝ่ายแห่งความคิด วิบากของโลกุตตระสัมมาสังกัปปะนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม เนื่องจากเป็นความคิดที่ไม่ประกอบด้วยกิเลส ไม่อิงอาศัยตัณหาและทิฏฐิ ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม ไม่ต้องรับวิบากในสังสารวัฏอีกต่อไป

จากการกล่าวมาข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า ทั้งสัมมาทิฏฐิและสัมมาสังกัปปะทั้ง ๒ นี้ เป็นหลักการพื้นฐานเบื้องต้นในการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็น “การเสริมสร้างองค์ความรู้ในเรื่องการศึกษาเพื่อให้มีปัญญาความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม” เพราะ การศึกษาถือได้ว่าเป็นตัวแปรสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้สามภรรยาหรือสมาชิกในครอบครัวเกิดความรู้ความเข้าใจที่ตรงกัน โดยมีศรัทธา ๔ อย่างเป็นพื้นฐานความเชื่อ เพราะกลุ่มคนที่มีทัศนะความเชื่อในเรื่องที่เหมือนกันมักจะให้การยอมรับต่อผู้นำลัทธิศาสนา และมักไม่มีความขัดแย้งจึงสามารถชักจูงให้คล้อยตามได้ง่ายเพื่อปฏิบัติตนอยู่ในศีลในธรรม ทางด้านความคิด^{๕๖} หรือเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวมากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น การศึกษาในที่นี้จึงหมายถึง “การเรียนรู้จักอะไร ๆ เช่น รู้จักผิด รู้จักชอบ หัดทำอะไร ๆ เป็น”^{๕๗} ด้วยความเห็นความคิดที่ถูกต้อง เพื่อความเข้าใจซึ่งกันและกันในการใช้ชีวิตร่วมกัน ทั้งนี้เพราะชีวิตการครองเรือนนั้นจะต้องดำเนินอยู่ด้วยดีและเจริญงอกงาม แต่การดำรงอยู่ด้วยดีและความเจริญงอกงามนั้น หาได้สำเร็จแก่ชีวิตอย่างเป็นไปเองไม่ หากเป็นสภาพที่ชีวิตต้องทำให้เกิดขึ้นและในการที่จะทำเช่นนั้น โดยวางอยู่หลักการ ๒ ประการ ดังนี้

^{๕๖} ภิรมย์ บุญยืม, “การศึกษาหลักการเลือกคู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔, หน้า ๑๓๖.

^{๕๗} พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), **หลักการศึกษพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๖.

(๑) หลักความเชื่อพื้นฐาน คือ หลักความเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า ตถาคตโพธิศรัทธา หมายถึง “เชื่อในปัญญาที่ทำให้มนุษย์ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เชื่อว่ามนุษย์มีปัญญาที่พัฒนาเป็นพุทธได้ คือ เชื่อในศักยภาพของมนุษย์ที่จะฝึกฝนพัฒนาได้จนสูงสุดเป็นพุทธ”๘๗ ซึ่งทำให้มีความมั่นใจในตนเองที่จะฝึกฝนพัฒนา เพราะความมั่นคงที่เกิดขึ้นในครอบครัวแต่ละครอบครัวจะต้องมีหลักการเรื่องสัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะเป็นพื้นฐานความคิดเห็นรองรับเสมอ มิฉะนั้นก็นำมาซึ่งปัญหาครอบครัว อาทิ ครอบครัวนางวิสาขา เป็นต้น จะเห็นว่า พ่อผัว “ไม่มีความเชื่อในการพัฒนาตนเองโดยฝากความเชื่อแล้วมอบจิตมอบใจฝากปัญญาไว้กับผู้อื่น คือลัทธิเตียรลีย์ ด้วยวางใจว่าเขาเป็นพระอรหันต์จะช่วยเหลือทำอะไร ๆ ให้ได้ทุกอย่าง โดยที่เราไม่ต้องคิดไม่ต้องทำอะไรเลย ท่านว่าอย่างไรก็ว่าก็ทำไปตามนั้น จึงได้มีคำสั่งให้ไล่ลูกสะใภ้ออกจากบ้านก็กระทำตามโดยขาดการไตร่ตรองว่า ควรหรือไม่ควร ถูกหรือไม่ผิด

(๒) ทศนคติ ก็คือ การมีความคิดเห็นตรงกัน เป็นไปในแนวเดียวกันทิศทางเดียวกันหรือเรียกอีกอย่างว่ามี “สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ” ที่ตรงกัน อาทิ ไม่คิดเบียดเบียนซึ่งกันและกันทั้งกาย วาจา และจิตใจ จัดเป็นการประคับประคองชีวิตครอบครัวเพื่อให้ดำเนินอยู่ในวิธีการคิดความเห็นด้วยปัญญา มีเหตุผล ไม่ใช้อารมณ์ในการแก้ปัญหา ด้วยการปรับให้ความคิดเห็นของสมาชิกในครอบครัวให้มีความคิดเห็นที่ตรง และถูกต้องตามแนวพระพุทธศาสนา ดังกรณีพ่อผัวกับนางวิสาขา จะเห็นได้ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นมีจุดเริ่มต้นมาจากความขัดแย้งทางความคิด คิดไม่ตรงกัน หรือเข้าใจไม่ตรงกัน พ่อผัวไม่เข้าใจความคิดของนางวิสาขาที่ว่า “คุณพ่อกำลังบริโภคของเก่า” นั้น หมายถึงอะไร แต่เมื่อปรับความเข้าใจให้ตรงกันว่า คำว่า “ของเก่า” นั้นคืออะไร ก็ทำให้เกิดความสว่างหรือเข้าใจในความหมาย เมื่อปรับความเข้าใจกันได้จะเห็นได้ว่า นามาสังความสงบสุข ความมั่นคงในครอบครัวเกิดขึ้นมาทันที

การเสริมสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวประเด็นแรก ก็คือ ทางด้านการศึกษาซึ่งคือความคิดเห็นความดำริที่ถูกต้องซึ่งเป็นตัวปัญญาศึกษา ในที่นี้หมายถึง การเสริมสร้างความคิดเห็นให้ดำเนินไปในทิศทางเดียวกันเพื่อให้เกิดสันติสุขในครอบครัว โดยเฉพาะหลักการศึกษานในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยมีวิธีการเริ่มต้นจากการสร้างหลักความเชื่อพื้นฐานว่า มนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ เมื่อมีความคิดอย่างนี้ ทศนคติคือ ความคิด ดำริที่ถูกต้องก็จะบังเกิดขึ้นเป็นสัมมาทิฐิ ซึ่งจะเป็นตัวลากองค์มรรคอื่นให้ครบบริบูรณ์ไปด้วย เพราะในอัฐมรรคนี้ สัมมาสังกัปปะ กล่าวได้ว่า เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่ง เพราะคนเรา จะตัดสินใจทำอะไร ย่อมขึ้นอยู่กับความคิดเป็นประการสำคัญ ถ้ารู้จักใช้ความคิดให้ถูกต้อง การพูด การคิด จะถูกต้องด้วย ทำให้ความทุกข์ลดน้อยลงและมีความสุขได้ แต่ถ้าไม่รู้จักใช้ความคิดให้ถูกต้องหรือ คิดผิดจะเป็นเหตุให้พูดผิด (มิจนาวาจา) ทำผิด (มิจนากัมมันตะ) ย่อมก่อให้เกิดความทุกข์ ความวิตกกังวล ความกลุ้มใจ ความไม่สบายใจ ซึ่งเป็นต้นเหตุที่ทำให้สุขภาพจิตเสีย และนำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ มากมาย

สัมมาวาจา การเจรจาชอบ

ส่วนคำว่า “สัมมาวาจา” แปลว่า การกล่าววาจาชอบ หมายความว่า คำพูดที่ถูกต้อง ดีงาม สร้างสรรค์ประโยชน์พูดแต่คำสัตย์คำจริง พูดแต่สิ่งที่ไม่ก่อทุกข์สร้างเสียหายแก่ตนและผู้อื่น สัมมาวาจาเป็นคำพูดที่เกิดจากความมีเมตตาและเจตนาดีเป็นที่ตั้ง^{๕๘} หมายถึง การพูดความจริง พูดไพเราะอ่อนโยน พูดถูกต้องตามกาลสถานที่ พูดเป็นธรรม พูดออกไปแล้วไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน เป็นวาจาที่เมื่อกล่าวออกไปแล้วไม่ก่อให้เกิดโทษในภายหลัง คำพูดที่เป็นสัมมาวาจาจึงเป็นพื้นฐานธรรมะที่ควรมีในจิตใจ เพื่อเป็นหลักการประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข ปราศจากโทษเพราะการไม่เบียดเบียนกันทำให้เกิดความเข้าใจและสร้างจุดมุ่งหมายร่วมกัน เป็นวาจาเมื่อกล่าวออกไปแล้วไม่ก่อให้เกิดโทษในภายหลังดังปรากฏในสารัมภชาดกว่า “บุคคลควรพูดคำที่ดีงามเท่านั้น ไม่ควรพูดคำที่ชั่วหยาบเลย การพูดคำที่ดีงามเป็นการดี บุคคลย่อมเดือดร้อนเพราะพูดคำชั่วหยาบ”^{๕๙} ซึ่งมีลักษณะงดเว้นจากการพูดวาจาไม่สมควรที่เรียกว่า “วจีทุจริต ๔” คือ (๑) งดเว้นจากการพูดเท็จไม่ตรงกับข้อเท็จจริงในทุกสถานการณ์ (๒) งดเว้นจากการพูดส่อเสียดยุ้งให้เขา/เธอ (๓) ฝายเข้าใจผิดหรือแตกสามัคคี (๔) งดเว้นจากการพูดคำหยาบ แข้งกระด้าง ไม่ระรึนหู (๕) งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ไร้สาระประโยชน์จากคำพูดจา^{๖๐} และคำพูดดังกล่าวนั้นปราศจากอคติ ๔ ในพระสูตรตันตปิฎก ได้แบ่งความหมายของสัมมาวาจาไว้ ๒ ระดับ ดังนี้

ระดับที่ ๑ สัมมาวาจาที่เป็นโลกิยะ หมายถึง การไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ

ระดับที่ ๒ สัมมาวาจาที่เป็นโลกุตตระ หมายถึง ความงดเว้น ความเว้นขาด เจตนางดเว้นจากวจีทุจริตทั้ง ๔ ของท่านผู้มิจิตเป็นอริยะ มิจิตไร้อาสวะ มีอริยมรรคเป็นมรรคสามัคคี กำลังเจริญอริยมรรคอยู่

จากการกล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า การกล่าววาจาโดยทั่วไปนั้นมีอยู่ด้วยกัน ๒ ลักษณะ คือ การกล่าววาจาที่เป็น “วจนภาษา” ภาษาที่ใช้ถ้อยคำ ได้แก่ คำพูดที่ตกลงร่วมกันใช้ในสังคม และ “อวจนภาษา” ภาษาที่ไม่ใช้ถ้อยคำ ได้แก่ ภาษาสัญญาณ ภาษาท่าทาง และภาษาสิ่งของ ซึ่งเป็นการสื่อสารทางร่างกายเคลื่อนไหวผ่านวัตถุต่าง ๆ เช่น สัญญาณมือห้ามรถให้หยุด การยิ้ม การขมวดคิ้ว สัญญาณธง โดยวาจาดังกล่าวมานี้หากจะให้เป็นสัมมาวาจาในระดับโลกิยะจะต้องเป็นวาจาหรือการแสดงออกต่าง ๆ เพื่อการสื่อสารนั้นไม่เบียดเบียนตนเองและครอบครัวโดยวางอยู่บนพื้นฐานของศีล ๕ หรือกรรมบถ ๑๐ ซึ่งเป็นจริยธรรมพื้นฐานของสังคมที่ยังเป็นไปอยู่กับกระแสโลก ส่วนสัมมาวาจาที่เป็นโลกุตตระจะต้องเป็นวาจาที่เข้าถึงเข้าใจถึงสัจธรรมอย่างรู้แจ้ง ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า

สัมมาวาจาที่เป็นโลกิยะนั้น เป็นเพียงข้อห้ามหรือข้องดเว้นการกล่าววจีทุจริตหรือเรียกว่าศีล หรือกรรมบถ ๑๐ อันเป็นหลักจริยธรรมพื้นฐานของสังคม ที่ยังสอดคล้องไปอยู่กับกระแส

^{๕๘} พันเอกหญิง ฟองสมุทร วิษณุกุล. “การศึกษามัชฌิมาปฏิบัติกับการแก้ปัญหาผลกระทบจากนาโนเทคโนโลยี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๗.

^{๕๙} ขุ.ชา.เอกก (บาลี) ๒๗/๘๘/๒๒, ขุ.ชา.เอกก (ไทย) ๒๗/๘๘/๓๐.

^{๖๐} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๑๓๖-๑๔๓/๑๒๑-๑๒๘, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๓๖-๑๔๓/๑๗๔-๑๘๓.

โลก เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวตนคือระหว่างผู้พูดกับบุคคลอื่น ยังพูดถึงเรื่องผลของบุญและบาปเพื่อเป็นแรงจูงใจให้คนเห็นโทษของการละเมิดศีล ส่วนสัมมาวาจาที่เป็นโลกุตตระนั้น มีความหมายลึกซึ้งมากกว่าแค่การงดเว้นการกล่าววจีทุจริต ๔ อย่าง เพราะความหมายของสัมมาวาจาที่แปลว่าวาจาชอบไม่ได้หมายถึงแค่การพูดชอบ คือคำพูดจริง พูดอ่อนหวาน พูดเป็นประโยชน์แก่คนฟังเท่านั้น ต้องเข้าใจถึงหลักการคือการงดเว้นขาดทุกอย่างจากมิจฉาวาจาอย่างรู้แจ้งเห็นจริงอันเกิดจากการอบรมจิตใจของตนแล้วนำมาไตร่ตรองจนรู้ถึงความหมายและความสำคัญของการกล่าววาจาชอบอย่างประจักษ์อันเป็นศีลในชั้นธรรม คือขั้นกระทำความดีที่เป็นผลมาจากการพัฒนาศีลจนเป็นธรรมอันบริบูรณ์ เรียกได้ว่าแม้แต่ความคิดที่จะละเมิดหรือความคิดที่จะกล่าววาจาชั่วก็ยังไม่ปรากฏขึ้นในจิตใจ^{๖๑}

สัมมากัมมันตะ การทำงานชอบ

คำว่า “สัมมากัมมันตะ” แปลว่า การทำงานชอบ หมายความว่า ความประพฤติดี ถูกต้องชอบธรรม โดยถือปฏิบัติตนหรือกระทำการทุกอย่างทางกายโดยชอบ เป็นการกระทำที่เคารพสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล สัมมากัมมันตะจัดเป็นสัมมาปฏิบัติทางกายหรือเป็นการกระทำทุกอย่างทางกายที่เกิดจากปัญญาและเจตนาดีเป็นที่ตั้ง^{๖๒} มีลักษณะเว้นจากการกระทำไม่สมควรที่เรียกว่า “กายทุจริต ๓”^{๖๓} คือ (๑) งดเว้นจากการเบียดเบียนตัดรอนชีวิตของผู้อื่น (๒) งดเว้นจากการล่วงล้ำกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น (๓) งดเว้นจากการประพฤติดินในกามในลักษณะต่างๆ หมายความว่า เป็นการงานชอบที่เว้นจากการประพฤติชั่วทางกาย ๓ อย่าง คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ และประพฤติดินในกาม อันเป็นการแสดงกายสุจริต ๓ ในกุศลกรรมบถ ๑๐ โดยสัมมากัมมันตะนี้มีผู้กล่าวไว้ว่า “เป็นการทำงานชอบที่ส่งเสริมบุคคล เพราะเป็น (๑) กระทำการทุกอย่างด้วยเมตตาจิตอนุเคราะห์แก่สัตว์ทั้งปวง (๒) เคารพในกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินของผู้อื่น และ (๓) ให้เกียรติแก่สตรีเพศด้วยการไม่ล่วงล้ำสิทธิและเสรีภาพ”^{๖๔} สัมมากัมมันตะนี้มีอยู่ด้วยกัน ๒ ประเภท ดังพุทธดำรัสว่า

สัมมากัมมันตะ เป็นอย่างไร คือ เรากล่าวสัมมากัมมันตะว่ามี ๒ ได้แก่ ๑. สัมมากัมมันตะที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญให้ผลคืออุปธิ ๒. สัมมากัมมันตะอันเป็นอริยะที่ไม่มีอาสวะเป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค สัมมากัมมันตะที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปธิ เป็นอย่างไร คือ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการลักทรัพย์ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการประพฤติดินในกาม นี่เป็นสัมมากัมมันตะที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปธิ สัมมากัมมันตะอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค เป็นอย่างไร คือ

^{๖๑} พระสมชาย ปโยโค (ดาเนิน), “การใช้วาจาเพื่อการบริหารงานของผู้นำ”, สารนิพนธ์ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘.

^{๖๒} พันเอกหญิง ฟองสมุทร วิชามูล, “การศึกษามัชฌิมาปฏิปทากับการแก้ปัญหาผลกระทบจากนาโนเทคโนโลยี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๘.

^{๖๓} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๔๐๒/๒๒๖, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕.

^{๖๔} พันเอกหญิง ฟองสมุทร วิชามูล, “การศึกษามัชฌิมาปฏิปทากับการแก้ปัญหาผลกระทบจากนาโนเทคโนโลยี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๘.

การงด การเว้น การเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากกายทุจริต ๓ ของภิกษุผู้มีจิตไกลจากข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ เพียบพร้อมด้วยอริยมรรคเจริญอริยมรรคอยู่ นี่เป็นสัมมากรรมันตะอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระเป็นองค์แห่งมรรค ภิกษุนั้นย่อมพยายามเพื่อละมิจจากัมมันตะ ยังสัมมากรรมันตะให้ถึงพร้อม ความพยายามของเธอนั้นเป็นสัมมาวายามะ ภิกษุนั้นมีสติละมิจจากัมมันตะ มีสติเข้าถึงสัมมากรรมันตะอยู่^{๖๕}

จากพุทธดำรัสข้างต้นจะเห็นได้ว่า สัมมากรรมันตะมี ๒ อย่าง คือ (๑) สัมมากรรมันตะที่เป็นโลกียหรือโลกียสัมมากรรมันตะ จัดเป็นการงานชอบที่ก่อให้เกิดความสุขในการดำเนินชีวิต แต่ไม่ถึงกับหลุดพ้นเพราะยังข้องเกี่ยวกับการครองเรือนอีกทั้งเป็นสภาวะที่ทรงไว้แห่งทุกข์ ได้แก่ กามกิเลส เบญจขันธ์และอกิสังขาร^{๖๖} จัดอยู่ในฝ่ายบุญ อำนวยผลเป็นวิบากแก่ขันธ์ คือความเห็นว่า ทานที่ให้แล้วมีผล การบำเพ็ญทานมีผล การบูชามีผล กรรมที่ทำให้ไว้ดีและชั่วมีผลมีวิบาก โลกนี้มี ปรโลกมี มารดามี บิดามี สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะมี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบปฏิบัติชอบ ซึ่งประกาศโลกนี้และปรโลกให้แจ่มแจ้งเพราะรู้อย่างด้วยตนเองมีอยู่ สัมมากรรมันตะมี ๒ ระดับคือ ๑) ระดับศีลชั้นสิกขาบท ซึ่งวิเคราะห์จากความหมายที่ว่าด้วย การมีเจตนาในการงดเว้น การฝึกทาให้เกิดซึ่งต้องอาศัยการศึกษา สำเนียง จดจำฝึกหัดฝึกฝนทำให้เกิดให้มีขึ้นบ่อย ๆ โดยอาศัยหลักธรรม คือ อินทรีย์และพละเพื่อให้เกิดสัมมากรรมันตะที่มั่นคงเป็นสัมมากรรมันตะแท้จริงในอริยมรรค ๒) ระดับชั้นปฏิบัติที่ถูกต้อง ซึ่งเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต อาทิ การครองเรือน วิถีการดำเนินชีวิต การประยุกต์ใช้หลักธรรมในการประกอบกิจต่าง ๆ ที่ถูกต้องเหมาะสม^{๖๗} (๒) สัมมากรรมันตะที่เป็นโลกุตตระหรือโลกุตตรสัมมากรรมันตะ จัดเป็นการเว้นโดยเด็ดขาดจากการฆ่าและเบียดเบียนสัตว์ จากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าไม่ได้ให้และจากการประพฤติผิดในกาม อันเป็นผลสัมมาทิฐิที่เป็นอริยะไม่มีอาสวะเป็นโลกุตตระ ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๒ ประเภท คือ ๑) สัมมากรรมันตะของพระเสขบุคคล หมายถึง พระโสดาบันบุคคลขึ้นไปถึงพระอนาคามีซึ่งเป็นผู้มีศีลบริบูรณ์จะเป็นบาทฐานให้เกิดการเจริญในมรรค ผลนิพพาน ๒) สัมมากรรมันตะของพระอรหันต์ เป็นผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงกระหายโดยสิ้นเชิงชนิดที่เรียกว่า ถอนรากถอนโคน เพราะเป็นการกำจัดกิเลสได้เด็ดขาด ไม่ใช่เป็นการกดทับ ข่มหรือทับไว้และทำให้เกิดความมั่นคงในคุณธรรมอย่างแท้จริง

สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ

คำว่า “สัมมาอาชีวะ” แปลว่า การเลี้ยงชีพชอบ หมายความว่า มีการเลี้ยงชีพที่ถูกต้องเหมาะสมชอบธรรม โดยดำรงชีพอยู่ด้วยการประกอบกิจการงานของตนอย่างเหมาะสมแก่เพศเป็นอาชีพสุจริต ไร้โทษ ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน เว้นอาชีพไม่สมควร ที่เรียกว่า “มิจฉาอาชีวะ” จัดเป็นสัมมาปฏิบัติทางกาย โดยสัมมาอาชีวะนี้มีทั้งส่วนที่เป็นโลกีย และโลกุตตร ดังพุทธดำรัสว่า

^{๖๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๓๙/๑๗๗-๑๗๙.

^{๖๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕๖๕

^{๖๗} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ พระประสิทธิ์ วิสุทธิสาร (ชัยปัญญา), “การศึกษาสัมมากรรมันตะในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๙-๓๙.

สัมมาอาชีวะ เป็นอย่างไร คือ เรากล่าวสัมมาอาชีวะว่ามี ๒ ได้แก่ ๑. สัมมาอาชีวะที่ยังมี อาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปติ ๒. สัมมาอาชีวะอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็น องค์แห่งมรรค สัมมาอาชีวะที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลคืออุปติเป็นอย่างไร คือ อริยสาวกใน ธรรมวินัยนี้ ย่อมละมิจฉาอาชีวะ เลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ นี่เป็นสัมมาอาชีวะ ที่ยังมีอาสวะ เป็นส่วน แห่งบุญ ให้ผลคืออุปติสัมมาอาชีวะอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระเป็นองค์แห่งมรรค เป็น อย่างไร คือ การงด การเว้น การเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากมิจฉาอาชีวะของภิกษุผู้มีจิตไกล จากข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ เพียบพร้อมด้วยอริยมรรคเจริญอริยมรรคอยู่ นี่เป็นสัมมาอาชีวะอันเป็น อริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระเป็นองค์แห่งมรรค ภิกษุนั้นย่อมพยายามเพื่อละมิจฉาอาชีวะ ยัง สัมมาอาชีวะให้ถึงพร้อม ความพยายามของภิกษุนั้นเป็นสัมมาพยายามะ ภิกษุนั้นมีสติละมิจฉาอาชีวะ มี สติเข้าถึงสัมมาอาชีวะอยู่^{๖๘}

สำหรับหลัก “สัมมาอาชีวะ” เป็นหลักการเสริมสร้างฐานะทางเศรษฐกิจภายใน ครอบครัวยุคใหม่ให้มีความมั่นคง เนื่องด้วยเงินทองและวัตถุสิ่งของถือได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งในการ ดำรงชีวิตเพราะเป็นปัจจัยพื้นฐานสู่ความผาสุกของสังคม ดังนั้น หลักการเสริมสร้างครอบครัว ทางด้านเศรษฐกิจจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่สำคัญซึ่งจะต้องเริ่มต้นจากระดับครอบครัวซึ่งเป็นสังคมหน่วย ย่อยก่อน เพราะปัญหาเศรษฐกิจนั้นมีผลกระทบต่อบ้านเมืองได้ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “เมื่อพระมหากษัตริย์ไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มียศ ทรัพย์ ความขัดสนก็แพร่หลาย อทินนาทานก็แพร่หลาย เมื่ออทินนาทานแพร่หลาย ศตรางค์ก็แพร่หลาย เมื่อศตรางค์แพร่หลาย ปาณาติบาตก็แพร่หลาย”^{๖๙} จากพุทธพจน์บทนี้แสดงให้เห็นว่า ความยากจนเป็นสาเหตุแห่งปัญหา เลวร้ายในสังคมหรือบ้านเมืองในขณะนั้น เริ่มต้นจากการโจรกรรม ไปสู่การฆาตกรรม ดังกรณีตัวอย่าง ครอบครัวยุคของนางกุนทเกสีย^{๗๐} ซึ่งเป็นกรณีที่เกิดขึ้นให้เห็นว่า ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งของ ความสั่นคลอนในครอบครัว ถึงแม้ว่าอดีตโจรคือสามีของนางจะได้ภรรยาร่ำรวยแต่ด้วยนิสัยสันดาน ดังเดิมที่เคยเป็นโจรและต้องโทษอาญาของบ้านเมืองเพราะประกอบอาชีพที่เรียกว่า “มิจฉาอาชีวะ” สำหรับการต้องโทษอาญาบ้านเมืองนี้ก็ชี้ให้เห็นอีกว่า บ้านเมืองมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ดังนั้นใน การกำจัดปัญหานี้ผู้บริหารประเทศจำเป็นต้องมีหน้าที่ในการสร้างรายได้ให้แก่ประชาชน คือ การมุ่ง สร้างเศรษฐกิจเพื่อความสงบสุขของบ้านเมืองเพราะบ้านเมืองจะสงบสุขไม่ได้หากพลเมืองไม่สามารถ ยังชีพและเลี้ยงตนเองได้ เพราะฉะนั้น วิธีการสร้างเศรษฐกิจที่ดีแก่ตนเองก็คือการสร้างอาชีพการงาน ที่ถูกต้องที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “สัมมาอาชีวะ” ซึ่งสัมมาอาชีวะมีรากฐานจากความบริสุทธิ์หรือความ สะอาดทางการกระทำ ดังที่พระพุทธโฆษาจารย์ได้อธิบายไว้ในวิสุทธิมรรคว่า “สัมมาอาชีวะนั้นมี ความสะอาด (แห่งอาชีวะ) เป็นลักษณะ มีอันยังอาชีวะที่ชอบธรรมให้เป็นไปเป็นกิจ มีการละมิจฉา อาชีวะเสียได้เป็นผล”^{๗๑} โดยพระพุทธองค์ทรงบัญญัติอาชีพการงานที่ไม่พึงปรารถนาไว้ในวินยชา สุตร^{๗๒} ว่า อุบาสกไม่ควรทำการค้าขาย ๕ ประการ คือ (๑) การค้าขายคัสตราวุธ เพราะเป็นสาเหตุใน

^{๖๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๔๑/๑๗๗-๑๘๐.

^{๖๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๙๔/๗๐.

^{๗๐} ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๔/๙๘-๑๐๖, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔/๑๕๒-๑๖๓.

^{๗๑} วิสุทธิ. (ไทย) ๕๖๒/๘๒๘.

^{๗๒} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๘๕.

การสร้างโทษแก่ผู้อื่น (๒) การค้าขายสัตว์ หมายถึง การค้าขายมนุษย์ เพราะทำให้มนุษย์หมดอิสรภาพ (๓) การค้าขายเนื้อ หมายถึง การเลี้ยงสัตว์ไว้ขาย เพราะการค้าขายเนื้อเป็นสาเหตุให้ต้องฆ่าสัตว์ (๔) การค้าขายของมีนเมา เพราะของมีนเมาเป็นสาเหตุให้ผู้ดื่มขาดสติ และเกิดความประมาท (๕) การค้าขายยาพิษ เพราะเป็นการทำร้ายผู้อื่น การค้าขาย ๕ นี้ ไม่เพียงไม่สมควรกระทำด้วยตนเอง แต่ไม่ควรชักชวนให้ผู้อื่นกระทำด้วย ดังนั้น ครอบครัวที่ดีจะไม่ประกอบอาชีพเนื่องด้วยการค้าขายลักษณะดังกล่าวนี้

สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ

คำว่า “สัมมาวายามะ” แปลว่า “ความเพียรชอบ” หมายความว่า เป็นความเพียรพยายามมุ่งมั่นกระทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงามเป็นไปในทางที่ชอบ ที่ตัดสินใจปฏิบัติหรือกระทำการลงไป แล้วอย่างจริงจัง สัมมาวายามะเป็นหลักปฏิบัติที่ชี้ให้ผู้ปฏิบัติตระหนักถึงความพยายามอย่างไม่ท้อถอย แต่มุ่งมั่นอย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอน ดาเนินไปอย่างจริงจังมันคงจนกว่าจะสำเร็จตามเป้าหมาย โดยมีให้เกียจคร้าน เฉื่อยชา หรือดาร์งชีวิตอย่างสิ้นหวัง^{๗๓} ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๔ ลักษณะ อาการของจิตคือ (๑) เพียรระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น (๒) เพียรละความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป (๓) เพียรสร้างความดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดมีขึ้น (๔) เพียรรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมไป จัดเป็นความเพียรพยายามทางจิตที่เกิดจากความยินดีพอใจที่จะประคับประคองอารมณ์อันเป็นกุศลกรรมให้เกิดมีขึ้นให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้น และเพียรพยายามรักษากุศลกรรมไว้ให้อยู่อย่างมั่นคง เป็นต้น โดยความเพียรนั้นต้องประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ และที่สำคัญ “เป็นความเพียรอันพอดีตรงต่อนิพพานไม่มากเกินไป ไม่หย่อนยานเกินไป เรียกว่า “ทางสายกลาง” ซึ่งมีคติตรงต่อนิพพาน”^{๗๔} ดังพุทธดำรัสว่า

สัมมาวายามะเป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ๑. สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิตมุ่งมั่น เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น ๒. สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิตมุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ๓. สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิตมุ่งมั่น เพื่อหากุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น ๔. สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิตมุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิกษุญาณภาพ ไพบูลย์เจริญเต็มที่แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ๕. สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิตมุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิกษุญาณภาพ ไพบูลย์เจริญเต็มที่แห่งกุศลธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ^{๗๕}

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ความเพียรชอบนี้เป็นความเพียรที่คอยระมัดระวังสังเกตอารมณ์ของตนเอง ดูตนเอง หรือคอยจับผิดตนเองเป็นสำคัญอันเป็นอารมณ์ภายใน ดูได้รู้ได้จากการตั้งข้อสังเกตความรู้สึกของตนเองเท่านั้น เพราะเมื่อบุคคลมีความคิดดีคิดถูกคิดตรงเป็นสัมมาทิฐิสัมมาสังกัปปะ ก็ยังผลเชื่อมโยงในขั้นตอนต่อไป แต่จิตดวงนั้นจะต้องประกอบด้วย “อิทธิ

^{๗๓} อ่างใน พันเอกหญิง พงสมุทรา วิชามูล, “การศึกษามัชฌิมาปฏิปทาเกี่ยวกับการแก้ปัญหาผลกระทบจากนาโนเทคโนโลยี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๙.

^{๗๔} Mouth Buddha, สัมมาวายามะ, http://buddhaholic.blogspot.com/๒๐๑๓/๐๒/blog-post_๑๖.html, (๒๔ กันยายน ๒๕๕๗).

^{๗๕} ที.ม. (ไทย) ๓๐/๔๐๒/๓๓๖.

บาท ๔^{๗๖} เป็นพื้นฐานรองรับ กล่าวคือ เกิดความยินดีพอใจ (ฉันทะ) ในการเสพอารมณ์อันเป็นกุศลกรรม ด้วยความเพียรระงับยับยั้งอกุศลกรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้นให้ได้ หากอกุศลกรรมเกิดขึ้นก็เพียรกำจัดอกุศลกรรมที่เกิดขึ้นแล้วนั้นให้หมดไป และเมื่อกำจัดอกุศลกรรมได้แล้วจึงเพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หลังจากเกิดขึ้นแล้วก็หมั่นรักษากุศลกรรมความดีนั้นให้เจริญขึ้นยิ่ง ๆ ขึ้นไป ความเพียรชอบดังกล่าวมานี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ปธาน ๔ หรือ สัมมปธาน ๔”^{๗๗} ซึ่งเป็นองค์ธรรมที่สำคัญอย่างมากที่เดียวต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัวอีกทั้งเป็นตัวเสริมสร้างครอบครัวให้มั่นคง อาทิ กรณีจิตมีความโลภอยากได้ของของเขาโดยที่รู้ว่าของนั้นมีเจ้าของอยู่แล้ว ขณะที่จิตกำลังเกิดความโลภอยากได้นั้นกำหนดรู้สึกตัวว่า ความโลภได้เกิดขึ้นแล้วขณะที่กำลังรู้ทันอารมณ์นั้น ๆ เกิดความเพียรต่อต้านด้วยการระมัดระวังยับยั้งไม่ให้อกุศลจิตดวงนี้เกิดขึ้นอีก ด้วยการกำหนดจิตตระหนักรู้ในอารมณ์ที่เป็นอกุศลกรรมว่า เรารักห่วงของของเราฉันใด คนอื่นก็ฉันนั้นเหมือนกัน” ซึ่งสอดคล้องกับพุทธดำรัสที่ว่า

ข้อที่บุคคลพึงถือเอาสิ่งของของเราที่เราไม่ให้ด้วยอาการขโมยนั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราพึงถือเอาสิ่งของของผู้อื่นที่เขาไม่ให้ด้วยอาการขโมยนั้น ก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่ที่รักไม่ใช่ที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร^{๗๘}

โดยนัยดังกล่าวมานี้ เมื่อกำหนดตนเองได้เช่นนี้จะทำให้ความเมตตาซึ่งเป็นกุศลจิตเกิดขึ้น เมื่อกุศลจิตเกิดขึ้นแล้วก็เพียรประคับประคองรักษากิจของตนให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป จัดเป็นการประคับประคองจิตใจของตนเองเป็นประมาณ สังเกตอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดของตนเองทุกขณะ ครั้นอารมณ์ใดเกิดขึ้นก็รู้ทันที แล้วพยายามสกัดกั้นอารมณ์ที่เป็นอกุศลกรรมเสียไม่ให้เจริญขึ้นในจิตของตนเองนั่นเอง ด้วยจิตใจที่มุ่งมั่นเพียรพยายามที่จะฝ่าฝืนอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายของการครองเรือนเพื่อเสริมสร้างชีวิตและครอบครัวให้มีความมั่นคง

สัมมาสติ ระลึกชอบ

คำว่า “สัมมาสติ” แปลว่า “ความระลึกชอบ” หมายความว่า มีความระลึกชอบต่องามของจิต จดจ่อกับอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งที่เป็นปัจจุบัน เป็นการสำรวมระวังจิตให้รู้เท่าทันความชั่วหรืออารมณ์ภายนอกต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบ และตื่นตัวต่อหน้าที่ที่ควรกระทำ หรือการทำความดีเป็นการฝึกบังคับตนเองให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง ทำให้รู้ตัวว่าตนจะพูดอะไร จะทำอะไร ป้องกันไม่ให้เกิดความพลั้งพลาด บกพร่อง หรือความประมาทพลาดพลั้งขึ้น จัดเป็นอีกองค์ธรรมหนึ่งที่สำคัญมาก ๆ ที่เดียวในการประพฤติปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน เพราะเป็นการระลึกรู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลาทำ พูด หรือคิด ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๒ ลักษณะ คือ

(๑) สามัญสติ เป็นสติที่ระลึกพร้อม ๆ กับความรู้สึคว่ามีตัวตนคนสัตว์สิ่งของปรากฏอยู่ เป็นสติที่ฝึกกันอยู่ทั่ว ๆ ไป

^{๗๖} พันเอกหญิง พongสมุทร วิชามูล, “การศึกษามัชฌิมาปฏิปทาเกี่ยวกับการแก้ปัญหาผลกระทบจากเทคโนโลยี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒๐.

^{๗๗} อภ. จตุกก (ไทย) ๒๑/๑๓/๒๓-๒๔.

^{๗๘} ส.ม. (ไทย) ๑๘/๑๐๐๓/๕๐๒-๕๐๓.

(๒) สัมมาสติ เป็นสติที่ระลึกชอบเท่านั้น คือระลึกว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไร้ตัวตนไม่มีตน ไร้สาระเป็นสิ่งที่หลอกลวง เป็นสิ่งที่ไม่อยู่จริง เป็นของว่างเปล่า การระลึกนี้แตกต่างจากความคิด อาทิ พุดว่า “ครอบครั” คือ ระลึกถึงภรรยา/สามีและบุตรทันทีโดยไม่ต้องคิด ระลึกชอบก็เช่นเดียวกัน เมื่อเราสัมผัสกับสิ่งใดแล้วเราระลึกได้ว่าสิ่งนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นของว่างเปล่า เป็นของไม่มีจริง ระลึกขึ้นมาเองเมื่อสัมผัสสิ่งต่าง ๆ โดยไม่ได้อาศัยการคิด อาทิ การระลึกชอบต่อครอบครั เมื่อทราบชัดแจ้งว่า “สรรพสิ่งไม่เที่ยง” ระลึกได้ว่า ไม่มีอะไรแน่นอนในชีวิต

ดังนั้น การทำหน้าที่ปัจจุบันให้ดีที่สุดในฐานะพ่อบ้าน แม่บ้านหรือฐานะบุตรหลาน เป็นต้น เพราะสรรพสิ่งไม่มีอะไรเที่ยงแท้แน่นอนด้วยความมึสติตั้งมั่นตลอด ซึ่ง “สติ” นี้จะมาพร้อมกับคำว่า “สัมปชัญญะ” ซึ่งแปลว่า “การรู้เข้าใจชัด เป็นสิ่งที่ระหนักได้”^{๗๙} “ความรู้ตัวทั่วพร้อม ความรอบคอบ”^{๘๐} โดยสภาพขององค์ธรรมจะเกิดขึ้นพร้อมกันเสมอและจะคู่กันไปตลอด ด้วยเหตุนี้ สัมมาสติจึงมี ๒ อย่างคือ (๑) สัมมาสติที่ยังมีอาสวะ (๒) สัมมาสติที่เป็นอริยะ ดังพุทธดำรัสที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย สัมมาสติเป็นไฉน เรากล่าวว่าสัมมาสติมี ๒ อย่าง คือ สัมมาสติที่ยังมี อาสวะ ซึ่งจัดเป็นฝ่ายบุญ อำนาจวิบากแก่ขันธอย่างหนึ่ง กับสัมมาสติที่เป็นอริยะ ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ และเป็นองค์มรรคอย่างหนึ่ง”^{๘๑}

จะเห็นได้ว่า สัมมาสตินี้เป็นการระลึกรู้ตัวทั่วพร้อมทั้งความคิด ความตรึกตรอง เพื่อควบคุมการกระทำ การพูดจา ในอยู่ในสัมมาปฏิบัติ ซึ่งเป็นการเฝ้ามองชีวิตทั้งในส่วนของรูปธรรมและนามธรรมเพื่อให้เกิดปัญญาต่อสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและอย่างรู้เท่าทันต่อสิ่งที่เกิดขึ้น ก็จะสามารถกำจัดอกิขณาและโทมนัสเสียได้ เป็นเหตุให้เกิดการปล่อยวางต่ออารมณ์ที่มากกระทบทั้งที่เป็นอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์นำมาซึ่งความมั่นคงของชีวิตและครอบครั

สัมมาสมาธิ สมาธิชอบ

คำว่า “สัมมาสมาธิ” แปลว่า ความตั้งมั่นชอบ หมายความว่า มีสภาพจิตที่มีสมรรถนะดี ตั้งมั่นดี สัมมาสมาธิเป็นการรวมจิตให้แน่วแน่นอยู่ในอารมณ์หนึ่งแบบหนึ่งเป็นหนึ่งเดียว (เอกัคคตา) ไม่ฟุ้งซ่านส่ายไปสู่อารมณ์ที่มีได้กำหนด โดยทั่วไปสมาธิมี ๓ ระดับ^{๘๒} คือ (๑) สมาธิชั่วขณะ (ขณิกสมาธิ) มีลักษณะเป็นจิตที่จดจ่อในการทำกิจชั้นธรรมดา อำนาจประโยชน์ประจำวันทั่วไปเป็นสมาธิขั้นพื้นฐาน (๒) สมาธิที่ดำรงอยู่นานขึ้นจนจะแน่วแน่ (อุปจารสมาธิ) เป็นสมาธิขั้นกลาง ระดับจิตสงบจนจะได้ฌาน (๓) สมาธิมั่นคงแน่วแน่ (อัปปนาสมาธิ) เป็นสมาธิขั้นสูงระดับจิตสงบแน่วแน่นจนได้ฌาน สัมมาสมาธิจัดเป็นองค์ของมรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทาองค์สุดท้าย โดยสัมมาสมาธิจะใช้งานได้ผลตามต้องการหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับองค์มรรคทั้ง ๘ ประการ ทำงานประสานสอดคล้องส่งเสริมกัน โดยมีสัมมาทิฐิเป็นหัวนำทางไปเกื้อหนุนให้กำลังแก่สมาธิ ช่วยให้สมาธิเกิดขึ้น

^{๗๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๒๗.

^{๘๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๕๓๖.

^{๘๑} ม.อ. (ไทย) ๑๔/ ๒๕๘/๑๘๑.

^{๘๒} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๔๐๒/๒๖๗, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๗.

ได้ง่าย ดำรงอยู่ได้ดีเป็นสัมมาสมาธิ ส่งผลสืบหน้าต่อไปจนถึงจุดหมาย โดยสมาธิชอบนี้พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

สัมมาสมาธิ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ๑. สัจจจากามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ๒. เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุตติยฌานที่มีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติ และสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ ๓. เพราะปีติจางคลายไป มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยกาย (นามกาย) บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลาย กล่าวสรรเสริญว่า ‘ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข ๔. เพราะละสุขและทุกขได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้วบรรลุดุจตฌานที่ไม่มีทุกขไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ^{๔๓}

โดยสรุปการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามหลักการข้างต้น คือ หลักการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางด้าน (๑) วุฒิภาวะทางสติปัญญา (IQ) ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ ซึ่งเป็นพัฒนาการทางด้านความรู้ ความคิด ความเห็น ความเข้าใจ ในการใช้เหตุผลเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งหรือเรื่องราวต่าง ๆ จนสามารถปรับตัวเผชิญปัญหาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวได้อย่างถูกต้อง (๒) วุฒิภาวะทางอารมณ์ (EQ) ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติและสัมมาสมาธิ คือ การรู้จักควบคุมและบริหารจัดการอารมณ์ของตนเองการรอคอยเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีกว่า มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นและการมีชีวิตอยู่ด้วยความหวังซึ่งจะนำมาซึ่งลักษณะที่พึงประสงค์ อาทิ การตัดสินใจที่ดี ควบคุมอารมณ์ตนเองได้ มีความอดทน อดกลั้น ทนต่อความผิดหวัง ไม่ย่อท้อหรือยอมแพ้ง่าย ๆ มีพลังใจที่จะฝ่าฟันต่อสู้กับปัญหาในชีวิต จัดการกับความเครียดได้ เข้าใจอารมณ์และความรู้สึกของผู้อื่น เข้าใจสถานการณ์ทางสังคมได้อย่างเหมาะสม และ (๓) วุฒิภาวะทางศีลธรรม (MQ) หรือในที่นี้เรียกอีกอย่างว่า “วุฒิภาวะทางสังคม” ในการดำเนินชีวิตทั้งต่อตนเองและสังคม ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมาอาชีวะ สัมมากัมมันตะ เป็นความพร้อมที่จะรับและให้แก่วรรณหรือสังคมตามศักยภาพของแต่ละคนโดยไม่ผิดกฎหมายและศีลธรรม

หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นหลักการดำเนินชีวิตครอบครัวตามหลัก “ไตรสิกขา” เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยมี “ศีลสิกขา” “จิตตสิกขา” และ “ปัญญาสิกขา” เป็นหลักการสำคัญต่อการดำเนินชีวิต หมายความว่า (๑) สมาชิกทุกคนน้อมนาศีล ๕ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เรียกว่า “ศีลสิกขา” ได้แก่ สัมมาวาจา (ศีลข้อ ๔) สัมมากัมมันตะ (ศีล ๕) สัมมาอาชีวะ (ศีล ๕) (MQ) มาเป็นพื้นฐานที่สำคัญเพราะเป็นหลักฝึกฝนให้รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีความรับผิดชอบ และมีความตระหนักรู้ อีกทั้งทำให้รู้สึกเป็นครอบครัวที่อบอุ่น ปลอดภัย (๒) มีการรู้จักควบคุมและบริหารจัดการอารมณ์ของตนเอง การรอคอยเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีกว่า มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นและการมีชีวิตอยู่ด้วยความหวังซึ่งจะนำมาซึ่งลักษณะที่พึงประสงค์ อาทิ มีความอดทน อดกลั้น เสียสละแบ่งปันให้อภัย เป็นต้น เรียกว่า “จิตตสิกขา” ได้แก่ สัมมาสติและสัมมาสมาธิ (EQ) ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตด้วยสติวางอยู่บนพื้นฐานของความประมาทในชีวิต ในวัย เป็นต้น (๓) สมาชิกมีความรู้ ความคิด ความเห็น ความเข้าใจ ในการใช้เหตุผลเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งหรือเรื่องราวต่าง ๆ อาทิ

^{๔๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๗๕/๔๒๓.

หลักอริยสัจ ๔ พระไตรลักษณ์ จนสามารถปรับตัวเผชิญปัญหาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวได้อย่างถูกต้อง (IQ) เรียกว่า “ปัญญาสิกขา” ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตด้วยความเข้าใจโลก เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริงด้วยสติปัญญา อาทิ สมชีวิตรม ๔ มีความเสมอกันทางด้านศรัทธา ศีล จาคะการเสียสละและปัญญา ด้วยแนวทางดำเนินชีวิตตามหลักการดังกล่าวนี้จึงเป็นตัวเสริมสร้างให้ครอบครัวมีความมั่นคงเพียบพร้อมด้วยประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม

๒.๗ ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พันเอก (พิเศษ) นวม สงวนทรัพย์ ได้กล่าวถึงการพัฒนาสถาบันครอบครัวแนวพุทธศาสน์ไว้ในหนังสือ เพศศึกษาแนวพุทธศาสน์ ว่า ครอบครัวเป็นสถาบันหลักของสังคม ความเจริญและความเสื่อมของชาติขึ้นอยู่กับสถานภาพของสถาบันครอบครัว เมื่อวิเคราะห์สถานภาพครอบครัวโดยละเอียด จะพบว่า ครอบครัวมี ๓ ประเภทด้วยกัน (๑) ครอบครัวมั่นคง (Stable Family) เป็นครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ความสัมพันธ์ทางจิตใจของสมาชิกทุกคนในครอบครัวมีระดับสูง (๒) ครอบครัวปานกลาง (Stem Family) เป็นครอบครัวที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจปานกลาง ความสัมพันธ์ทางจิตใจปานกลาง (๓) ครอบครัวที่ไม่มั่นคง (Unstable Family) เป็นครอบครัวที่ประสบความขาดแคลนทางเศรษฐกิจสมบัติ สามีภรรยาทะเลาะวิวาท บุตรธิดามีได้รับการดูแลอบรม^{๔๔}

ผศ. ณัฏฐดา พิชิตบัญชาการ ได้กล่าวถึงการปฏิบัติตามหน้าที่ ตามสถานภาพและบทบาทของสามี ภรรยาหรือลูก ตลอดถึงคุณลักษณะของครอบครัวที่ดีไว้ในหนังสือ ปัญหาสังคม ว่า เดล คาร์เนกี นักวิชาการที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับทั่วไปในสังคมโลก ได้ให้ข้อปฏิบัติ สำหรับชีวิตครอบครัวที่เป็นสุขและราบรื่นไว้ดังนี้ (๑) ควรให้ความยกย่องสรรเสริญด้วยความสุจริตใจ (๒) พยายามเอาใจใส่แม้ในสิ่งเล็ก ๆ น้อย (๓) ควรมีกิริยาจากสุภาพอ่อนโยนต่อคู่สมรส (๔) ไม่ควรตำหนิติเตียนคู่สมรส (๕) ไม่ควรจู้จี้ขี้บ่น (๖) ไม่ควรเป็นเจ้าหัวใจคู่สมรส (๗) ควรมีความรู้เรื่องเพศศึกษาตามสมควร และหน้าที่ของบุตรนั้นก็คือ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนตามโอกาสของแต่ละบุคคลซึ่งไม่เหมือนกัน ยึดมั่นในศีลธรรมจรรยาเตรียมพร้อมสำหรับอนาคตในวันข้างหน้า ตอบแทนความกรุณาอันหาที่เปรียบไม่ได้ของท่านเมื่อถึงวาระอันควร ส่วนคุณลักษณะของครอบครัวที่ดี คือ (๑) ให้ความไว้วางใจกัน (๒) รู้จักให้อภัย แก่ไขสิ่งที่ย่ำแย่ให้เป็นดี สิ่งที่น่ากลัวให้เป็นเบา (๓) มีอารมณ์ขัน (๔) มีความเข้าใจซึ่งกันและกันและมีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิต (๕) สร้างสิ่งแวดล้อมในบ้านให้มีความแปลกใหม่อยู่เสมอ เช่น การซื้อของที่เป็นสมัยนิยมตามกาลสมัยเข้าบ้าน จัดบ้านใหม่หรือการจัดงานเลี้ยงสังสรรค์ในบ้าน เป็นต้น^{๔๕}

^{๔๔} พันเอก (พิเศษ) นวม สงวนทรัพย์, เพศศึกษาแนวพุทธศาสน์, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖๐.

^{๔๕} ผศ. ณัฏฐดา พิชิตบัญชาการ, ปัญหาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๖๓๓), หน้า ๑๕๐-๑๕๑.

ศูนย์จัดการความรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง ได้กล่าวถึง แต่...แม่...สามี...ลูกทั้งสอง และน้อง ๆ ที่รักยิ่งผู้เป็นแรงบันดาลใจและให้กำลังใจตลอดมาไว้ในหนังสือ เส้นทางครอบครัวเข้มแข็งว่า ทิศทางการพัฒนาประเทศมุ่งไปที่การพัฒนาคน – เอาคนเป็นศูนย์กลาง แต่เมื่อดูจากการปฏิบัติ ผลักดันในภาพรวมแล้ว หลายคนได้แต่สะท้อนใจ ถ้ายึดเอาคนเป็นศูนย์กลาง คำถามแรก ก็คือ คนอยู่ที่ไหน จริงไหมว่า ... ไม่ว่าเขาจะทำอะไร มีอาชีพใด สร้างผลผลิตได้มากน้อยแค่ไหน ชื่อเสียงโด่งดังปานใด แต่เขาทุกคนก็ต้องอยู่ในครอบครัว เกิดในครอบครัว อยู่กิน ทุกข์-สุขกับคนในครอบครัว และก็จะตายไปโดยมีคนในครอบครัวดูแลเป็นครั้งสุดท้ายและคอยระลึกถึง ทำบุญกรวดน้ำให้ แต่การพัฒนาที่เอาคนเป็นศูนย์กลางของประเทศไทย กลับไม่ค่อยเห็นใครให้ความสำคัญกับครอบครัวอย่างจริงจัง ขณะที่ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในหน้าหนังสือพิมพ์ที่รุนแรงขึ้นทุกวัน โดยเฉพาะปัญหาในเด็กและเยาวชน ถูกชี้มาที่สถาบันครอบครัวเกือบทั้งหมด ...พ่อแม่ไม่รู้จักสั่งสอน ครอบครัวไม่ดูแลเอาใจใส่ ครอบครัวมีแต่ปัญหา^{๕๖}

ผศ.บุญลือ วันทายนต์ ได้กล่าวถึงศาสนาและสถาบันครอบครัวไว้ในหนังสือเรื่อง สังคมวิทยาศาสนา ว่า ศาสนาและสถาบันครอบครัวนั้นมีความสัมพันธ์กันมากและถือเป็นความสัมพันธ์กันเบื้องต้นของสถาบันทางสังคมทั้ง ๒ ประการนี้หากพิจารณากันอย่างถ่องแท้แล้วมนุษย์ตั้งแต่เกิดมาอยู่ภายใต้การดูแลควบคุมของครอบครัว และถือเป็นหน่วยหนึ่งของครอบครัวในทำนองเดียวกัน ครอบครัวก็อบรมให้รู้จักศาสนาภายในครอบครัวเอง อย่างน้อยก็เป็นศาสนาประจำตัวซึ่งเป็นการถือศาสนาเป็นครั้งแรกของมนุษย์ คือศาสนาบูชาบรรพบุรุษ ต่อจากนั้นก็สอนให้รู้จักศาสนาอื่น ๆ ที่กว้างขวางออกไป อันเริ่มจากพฤติกรรมที่แสดงออกในการนับถือศาสนานั้น ๆ เช่น ประเพณี ลัทธิ ธรรมเนียม จารีตต่าง ๆ อันก่อให้เกิดความเชื่อทางศาสนาหลักได้ ดังจะเห็นได้จากการอบรมทางศาสนาในครอบครัวสอนให้เด็กรู้จักการแสดงออกเกี่ยวกับลัทธิ ประเพณีต่าง ๆ เพื่อนำเข้าสู่ศาสนา และศาสนาก็ยังช่วยประคับประคองครอบครัวให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ความสัมพันธ์ของสถาบันทางสังคมทั้ง ๒ นี้ ดังนั้น ทั้งศาสนาและครอบครัวต่างก็เป็นสถาบันที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมในแง่ของศาสนาเป็นเครื่องผูกครอบครัวให้อยู่ในศีลธรรมอันดี อันแสดงถึงหลักความสัมพันธ์ระหว่างเพศของสามีภรรยา ระหว่างมารดาบิดากับบุตร ซึ่งศาสนาก็มีหลักธรรมเป็นเครื่องประคับประคองหล่อเลี้ยงให้เป็นไป โดยแสดงออกมาในรูปแบบของวัฒนธรรม จารีต ประเพณี^{๕๗}

จางันค์ อติวัฒนสิทธิ์ ได้กล่าวถึงสถาบันครอบครัวไว้ในหนังสือเรื่อง สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ ไว้ว่า สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกของสังคมมีบทบาทในการเลี้ยงดูสมาชิกที่เกิดขึ้นมาให้มีชีวิตอยู่รอด ครอบครัวหมายถึงกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่ง ประกอบด้วยบิดา มารดาและบุตร ซึ่งอาจจะสืบจากสายโลหิตหรือจากการรับเป็นบุตรบุญธรรมก็ได้ตามหลักของพระพุทธศาสนา สถาบันครอบครัวจะดำรงเป็นองค์ประกอบหนึ่งแห่งโครงสร้างสังคมอย่างมั่นคงอยู่ได้ก็โดยอาศัยสมาชิกอันเป็นส่วนประกอบของครอบครัวแต่ละคนปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างเหมาะสม ครอบครัวประกอบด้วยสามีภรรยาและเมื่อมีบุตร สามีภรรยาเปลี่ยนสถานภาพเป็นบิดา มารดา การเป็น

^{๕๖} ศูนย์จัดการความรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, เส้นทางครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท รักลูกแฟมิลีกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า คานา.

^{๕๗} ผศ.บุญลือ วันทายนต์, สังคมวิทยาศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๙), หน้า ๑๙๔.

ครอบครัวที่สมบูรณ์ต้องมีสมาชิกครบบริบูรณ์ คือ มีบิดา มารดาและบุตร ครอบครัวที่ไม่มีบุตรและ/หรือขาดบิดาหรือมารดา คนใดคนหนึ่งไม่ถือว่าเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ จุดเริ่มต้นของครอบครัว คือ การแต่งงานระหว่างชายและหญิง การที่ชายและหญิงจะแต่งงานกันเพราะเหตุปัจจัยหลายประการ เช่น (๑) ความรัก และความปรารถนาจะเป็นคู่ครองซึ่งกันและกันตลอดทุกชาติ (๒) ความเห็นอกเห็นใจกันในชาติปัจจุบัน ซึ่งข้อนี้เกี่ยวเนื่องด้วยการสงเคราะห์ช่วยเหลือของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง รวมทั้งการทำความดีของฝ่ายหนึ่งจนอีกฝ่ายหนึ่งเห็นอกเห็นใจยอมรับเป็นคู่ครอง (๓) ผู้ใหญ่จัดให้แต่งงาน (Arranged marriage) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งก็ได้ว่า การแต่งงานแบบคลุมถุงชน (๔) การแต่งงานโดยการแลกเปลี่ยนพี่น้องหรือลูกสาว เพื่อเป็นภรรยาของตนหรือเป็นภรรยาของลูกชายหรือพี่น้องชาย และ (๕) การแต่งงานโดยการซื้อหรือจ่ายเงินค่าตัวเจ้าสาวหรือเจ้าบ่าว ให้แก่พ่อแม่ผู้ปกครองของฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชาย^{๔๘}

จตุพร บานชื่น และ รุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ ได้กล่าวถึงสภาพครอบครัวไทยไว้ในหนังสือ คู่มือชีวิตครอบครัว ว่า ครอบครัวเป็นสังคมแรกที่มนุษย์เราได้รู้จักและสัมผัส คนเราทุกคนเมื่อเกิดขึ้นมาในโลก เขาจะรู้จักและใกล้ชิดกับพ่อและแม่เป็นบุคคลแรก ซึ่งเราเรียกว่า ครอบครัวและครอบครัวนี้แหละที่เป็นสังคมย่อย ๆ ซึ่งรวมกันเข้าหลาย ๆ ครอบครัว เกิดเป็นสังคมที่ใหญ่ขึ้น เช่น หมู่บ้าน จังหวัด และประเทศ ครอบครัวเป็นสังคมที่พ่อแม่และลูกได้ใกล้ชิดสัมพันธ์กัน รักใคร่กัน เรียนรู้จากกันและกัน คนเราสั่งสมประสบการณ์ชีวิต ค่านิยม แนวความคิด วัฒนธรรมได้จากสังคมย่อย ๆ นี้ ดังนั้น สังคมย่อย ๆ หรือครอบครัวจึงมีบทบาทและอิทธิพลมหาศาลเป็นอันดับแรกต่อคนเราทุก ๆ คน คนเราแต่ละคนจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับสังคมย่อย ๆ นี้ว่า เป็นครอบครัวที่ดีหรือไม่ คนเราทุกคนเป็นกระจกเงาส่องสะท้อนให้เห็นสภาพที่แท้จริงของครอบครัว และในทำนองเดียวกัน ครอบครัวจะดีหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับสมาชิกแต่ละคนด้วย หากสมาชิกแต่ละคนเป็นคนดีครอบครัวก็จะเป็นครอบครัวที่ดีด้วย เช่นเดียวกันครอบครัวก็เป็นกระจกเงาส่องสะท้อนให้เห็นภาพของสมาชิกแต่ละคน คนและครอบครัวแยกกันไม่ออก ไม่มีใครเลยที่ไม่มีครอบครัว และไม่มีครอบครัวใดเลยที่ไม่มีสมาชิกอาศัยอยู่ ครอบครัวจึงไม่ใช่บ้าน แต่ครอบครัวคือคนที่มีความสัมพันธ์แนบแน่นต่อกัน^{๔๙}

Stephen R. Covey, แพลโดย นพดล เวชสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงการกำหนดเข็มทิศของครอบครัวไว้ในหนังสือ ๗ อุปนิสัยสำหรับครอบครัวที่ทรงประสิทธิภาพยิ่ง ว่าครอบครัวที่ดีแม้แต่ครอบครัวที่ยิ่งใหญ่ มักจะหลุดจากเส้นทาง ๙๐ เปอร์เซ็นต์ของช่วงชีวิต กฎแฉสำคัญจะอยู่ที่การกำหนดจุดหมายปลายทางไว้ให้มัน รู้ว่าเส้นทางขีดกำหนดไว้อย่างไร หลุดพลัดออกไปก็ยังหาหนทางย้อนกลับมาในทิศและทางเดิมได้...ครั้งแล้วครั้งเล่า เปรียบไปไม่ต่างจากเส้นทางการบิน ก่อนจะบินขึ้นจากพื้น นักบินจะขีดเส้นทางการเดินทางเสียก่อน กำหนดแนชัดแล้วว่าจะเดินทางมุ่งหน้าไปยังจุดหมายใด ออกเดินทางตามเส้นทางการบินที่ขีดไว้ แต่ในเส้นทางกลางฟ้า ลมกระโชก พายุฝน อากาศแปรปรวน คำสั่งจากหอบควบคุมการบิน ความผิดพลาดของมนุษย์และปัจจัยอื่น ๆ กระทำต่อเครื่องบินบีบบังคับให้เบี่ยงเบนเล็กน้อย ‘เกือบตลอดเวลา’ ของการเดินทาง เครื่องบินไม่ได้อยู่บน

^{๔๘} จ्ञานงค์ อติวัฒนสิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: เกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๖๒-๖๓.

^{๔๙} จตุพร บานชื่นและรุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ, คู่มือชีวิตครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ป., ๒๕๒๘), หน้า ๗-๘.

เส้นทางการบินที่ขีดกำหนดไว้ การเบี่ยงเบนครั้งใหญ่จะเกิดขึ้นเมื่อลมฟ้าอากาศแปรปรวน หรือไม่ก็เป็นเพราะการจราจรทางอากาศยานแน่นเป็นพิเศษ ถ้าไม่ร้ายแรงถึงขั้นภัยพิบัติ เครื่องบินจะวกกลับเข้าเส้นทางเดินทางสู่จุดหมายได้เสมอ^{๔๐}

บรรยวีสถ์ ผางคำ และ นฤมล ดวงแสง วิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานีมีการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้คิดเป็นร้อยละ ๙๑ ผู้นำชุมชนระดับอำเภอมีการประยุกต์ใช้โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๘๙.๘ ผู้นำชุมชนระดับตำบลมีการประยุกต์ใช้โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๙๗.๗๙ ผู้นำครอบครัวระดับอำเภอมีการประยุกต์ใช้โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๙๖.๘๕ ผู้นำครอบครัวระดับตำบลมีการประยุกต์ใช้โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๘๘.๗๒ เยาวชนมีการประยุกต์ใช้โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๙๒.๐ และพระสงฆ์มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๑๐๐

พระวิฑูล สุนตจิตโต (โพธิเศษ) วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาการครองเรือนในสังคมไทย พบว่า หลักพุทธจริยศาสตร์เป็นหลักการประพฤติปฏิบัติของบุคคลเพื่อเข้าถึงจุดหมายสูงสุด พุทธปรัชญาได้วางหลักจริยศาสตร์ไว้ ๓ ระดับ คือ จริยศาสตร์ระดับต้นคือศีล ๕ จริยศาสตร์ระดับกลางคือกุศลกรรมบถ ๑๐ และจริยศาสตร์ระดับสูงคืออริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น ในการครองเรือนนั้นพุทธจริยศาสตร์ได้วางหลักการประพฤติปฏิบัติไว้เป็นกรอบแนวความคิดสำหรับการดำเนินชีวิตของผู้ครองเรือน อันได้แก่ หลักสังคหวัตถุ ๔ สำหรับการครองตนเป็นคนดีอันเกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและยังส่งผลไปสู่บุคคลรอบข้างด้วยหลักฆราวาสธรรม ๔ สำหรับสร้างความรักความสามัคคีของคนในสังคมเป็นหลักการครองชีวิตอันจะประสบกับความสุขความร่มเย็น หลักปฏิบัติต่อกันของผู้ครองเรือนในรูปแบบสามภรรยา คือ หลักทศ ๖ โดยมีจุดหมาย ๓ ชั้น ได้แก่ ชั้นตาเห็นหรือประโยชน์ในปัจจุบัน ชั้นเลยตาเห็นหรือประโยชน์เบื้องหน้าและจุดหมายชั้นสูงสุดหรือประโยชน์อย่างยิ่ง

พระอธิการปัญญา ปณฺญาปทีโป (คาระโก) วิจัยเรื่อง การศึกษาการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจเชิงพุทธของกลุ่มเกษตรกรชาวบ้านหนองบัวแปะ ตำบลสร้างแซง อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม พบว่า เศรษฐกิจเชิงพุทธ แม้จะมีโครงสร้างที่สามารถอธิบายได้ในรูปแบบของการผลิต การบริโภค และการจำหน่ายเหมือนกับเศรษฐกิจทั่วไปก็ตาม แต่ก็มีเนื้อหาจุดหมาย และวิธีการที่แตกต่างกัน หลักธรรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจ เช่น ทิฐุธัมมิกัตถะ มัตตัญญูตา สันโดษ ความรู้จักประมาณ การผลิตและการตลาด จะทำให้เสียสมดุลของกระบวนการเศรษฐกิจที่ยั่งยืน ไม่บริโภคเพราะตอบสนองตัณหาไม่มุ่งตอบสนองความต้องการที่เป็นความโลภลักษณะงานของกลุ่มเกษตรกรมีความสัมพันธ์เกื้อกูลกัน จึงทำให้ไม่สิ้นเปลืองต้นทุนในการผลิตกลุ่มเกษตรกรได้นำหลักสัมมาอาชีวะมาประยุกต์ใช้ในการทำงานของตน จึงทำให้มีความสุขกับการเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน ไม่ต้องดิ้นรน ขวนขวายจนเกินตัว ปัญหาหรืออุปสรรคในการพึ่งตนเองคือชาวบ้านส่วนหนึ่งยังไม่เห็นความสำคัญของเกษตรกรรมแบบพึ่งพาตนเอง

^{๔๐} นภดล เวชสวัสดิ์, ๗ อุปนิสัยสำหรับครอบครัวที่ทรงประสิทธิผลยิ่ง, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: อีเอ็มจี, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓-๒๔.

ประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์ ได้กล่าวถึงหลักการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาไว้ในสารนิพนธ์เรื่อง การศึกษาวิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาว่า ชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาได้แบ่งแยกชีวิตว่ามียอดประกอบตามเบญจขันธ์หรือขันธ์ ๕ เป็นองค์รวมของชีวิตหรือร่างกายและจิตใจนั่นเอง โดยองค์ประกอบของชีวิตต่างต้องอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ และปัจจุสมุปบาททั้งสิ้น ทุกชีวิตเมื่อกำเนิดแล้วต่างต้องดำเนินสู่ความชราและจบสิ้นในที่สุด และเมื่อทุกชีวิตต้องอยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติดังที่กล่าวมานี้ การจะพัฒนาชีวิตให้ดำรงอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติอย่างไรให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีที่จำเป็นอย่างยิ่ง สุขภาวะที่ดีต้องมีความเชื่อมโยงทั้งร่างกายและจิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อมและปัญญา ที่เป็นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมในปัจจุบัน ที่มีความสอดคล้องกับทางพระพุทธศาสนา โดยพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงแนวคิดที่มีผลต่อการดูแลสุขภาพและช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตในการดำเนินชีวิต นั่นคือ หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักในการพัฒนามนุษย์ และในการที่จะพัฒนาให้ครอบคลุมการพัฒนา มนุษย์นั้นต้องพัฒนาทั้ง ๔ ด้าน คือ กาย จิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อมและปัญญา ให้มีความสมดุลและมีความเชื่อมโยงถึงกันเสมอ จึงนับเป็นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมอย่างแท้จริง^{๙๑}

ผศ. ณัฏฐดา พิชิตบัญชาการ ได้กล่าวถึง การปฏิบัติตามหน้าที่ตามสถานภาพและบทบาทของสามีภรรยาหรือลูกตลอดถึงคุณลักษณะของครอบครัวที่ดีไว้ในหนังสือปัญหาสังคมว่า เดลคาร์เนกี นักวิชาการที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับทั่วไปในสังคมโลกได้ให้ข้อปฏิบัติสำหรับชีวิตครอบครัวที่เป็นสุขและราบรื่นไว้ดังนี้ (๑) ควรให้ความยกย่องสรรเสริญด้วยความสุจริตใจ (๒) พยายามเอาใจใส่แม้ในสิ่งเล็กน้อย (๓) ควรมีกิริยาจากสุภาพอ่อนโยนต่อคู่สมรส (๔) ไม่ควรตำหนิต่ยนคู่สมรส (๕) ไม่ควรจู้จี้ขี้บ่น (๖) ไม่ควรเป็นเจ้าหัวใจคู่สมรส (๗) ควรมีความรู้เรื่องเพศศึกษาตามสมควรและหน้าที่ของบุตรนั้นก็คือตั้งใจศึกษาเล่าเรียนตามโอกาสของแต่ละบุคคลซึ่งไม่เหมือนกันยึดมั่นในศีลธรรมจรรยาเตรียมพร้อมสำหรับอนาคตในวันข้างหน้าตอบแทนความกรุณาอันหาที่เปรียบไม่ได้ของท่านเมื่อถึงวาระอันควรส่วนคุณลักษณะของครอบครัวที่ดีคือ (๑) ให้ความไว้วางใจกัน (๒) รู้จักให้อภัยแก่ไขสิ่งที่ย่ำแย่ให้เป็นดีสิ่งที่หนักให้เป็นเบา (๓) มีอารมณ์ขัน (๔) มีความเข้าใจซึ่งกันและกันและมีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิต (๕) สร้างสิ่งแวดล้อมในบ้านให้มีความแปลกใหม่อยู่เสมอเช่นการซื้อของที่เป็นสมัยนิยมตามกาลสมัยเข้าบ้านจัดบ้านใหม่หรือการจัดงานเลี้ยงสังสรรค์ในบ้าน เป็นต้น^{๙๒}

พระอธิการเจริญ กิตติคุณ กล่าวว่า การบริหารจัดการกลุ่มสังฆะจะเหมาะสมทรัพยากรเชิงพุทธภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง วัดกัศยงเหนือ ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก พบว่า การบริหารจัดการกลุ่มสังฆะจะเหมาะสมทรัพยากรเชิงพุทธ วัดกัศยงเหนือ ประกอบด้วยหลักพรหมวิหาร ๔ หลักอิทธิบาท ๔ ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ พบว่า ความสำเร็จที่นำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งมองเห็นเป็นสองส่วน คือ ส่วนที่ ๑. เป็น

^{๙๑} ประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์, “การศึกษาวิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา” สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

^{๙๒} ผศ. ณัฏฐดา พิชิตบัญชาการ, ปัญหาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๖๓๓), หน้า ๑๕๐-๑๕๑.

นามธรรม มองเห็นได้จากด้านเศรษฐกิจประชาชนร่มเย็นเป็นสุข อยู่ดีมีสุข ส่วนที่ ๒. ที่มองเห็นเป็นรูปธรรม

พุทธชาติ แผนสมบุญ ได้กล่าวเรื่องแนวคิดด้านความกตัญญูทเวทีในพระพุทธานุสา ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่องกระบวนการปลูกฝังความกตัญญูทเวทีแก่เยาวชน ว่าความกตัญญูทเวที หมายถึง การสำนึกในบุญคุณของผู้มีพระคุณหาโอกาสตอบแทนบุญคุณอย่างเต็มใจ โดยการตอบแทน จะเป็นการกระทำหรือคำพูดก็ได้ เช่น การเคารพเชื่อฟัง การช่วยเหลือ การแบ่งเบาภาระงาน และการปฏิบัติตามคำแนะนำอบรมสั่งสอนของผู้มีพระคุณ ความสำคัญของความกตัญญูทเวทีถือว่าเป็น คุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ทำให้มนุษย์มีความสัมพันธ์กันในสังคมไทยเป็นอย่างดี เป็นเครื่องทำลาย ความเห็นแก่ตัว เห็นแก่พวกพ้อง ส่งผลให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่า ประโยชน์ส่วนตนและยังก่อให้เกิดความรอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบด้วย^{๙๓}

ดร. ก่อ สวัสดิ์พานิชย์ ได้กล่าวถึงข้อเสนอแนะในการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว ไว้ในหนังสือ ความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยสรุปว่า (๑) การมองเห็นความสำคัญของครอบครัว โดย ให้สมาชิกทุกคนคิดว่าบ้านเป็นศูนย์กลางของชีวิต ทุกคนจะต้องเสียสละเวลา น้ำใจและกำลังอย่างอื่น ให้แก่ครอบครัว ครอบครัวจึงจะมีความอบอุ่นและเป็นที่พักของสมาชิกได้อย่างสมบูรณ์ เพราะตนต้อง พึ่งพาอาศัยครอบครัวและแสวงหาความอบอุ่นจากครอบครัวเป็นประจำ (๒) การพยายามเข้าใจ ธรรมชาติของผู้อื่น ถ้าเข้าใจปัญหาและความจำเป็นของผู้อื่นเขาอาจมีความเห็นอกเห็นใจคนอื่นมากขึ้น (๓) การพิจารณาปัญหาของครอบครัวร่วมกัน สมาชิกควรร่วมกันปรึกษาหารือปัญหาของครอบครัว การได้ช่วยเหลือกันทำให้สมาชิกรักใคร่กันและสนิทสนมกัน (๔) การฝึกฝนหย่อนใจร่วมกัน การ กระทำเช่นนี้ย่อมทำให้สมาชิกสนิทสนมมากยิ่งขึ้น และ (๕) การสร้างความสนิทสนมในครอบครัวด้วย วิธีอื่น เช่น การได้ถามพูดคุยกันเพราะจะทำให้สมาชิกครอบครัวรู้เรื่องของกันและกันแล้วทำให้เกิด ความสนิทสนม หรือการช่วยงานบ้าน เพราะถ้าบิดาและบุตรทุกคนรับทำคนละอย่างสองอย่าง สมาชิกครอบครัวจะมีความผูกพันกันเป็นอันมาก^{๙๔}

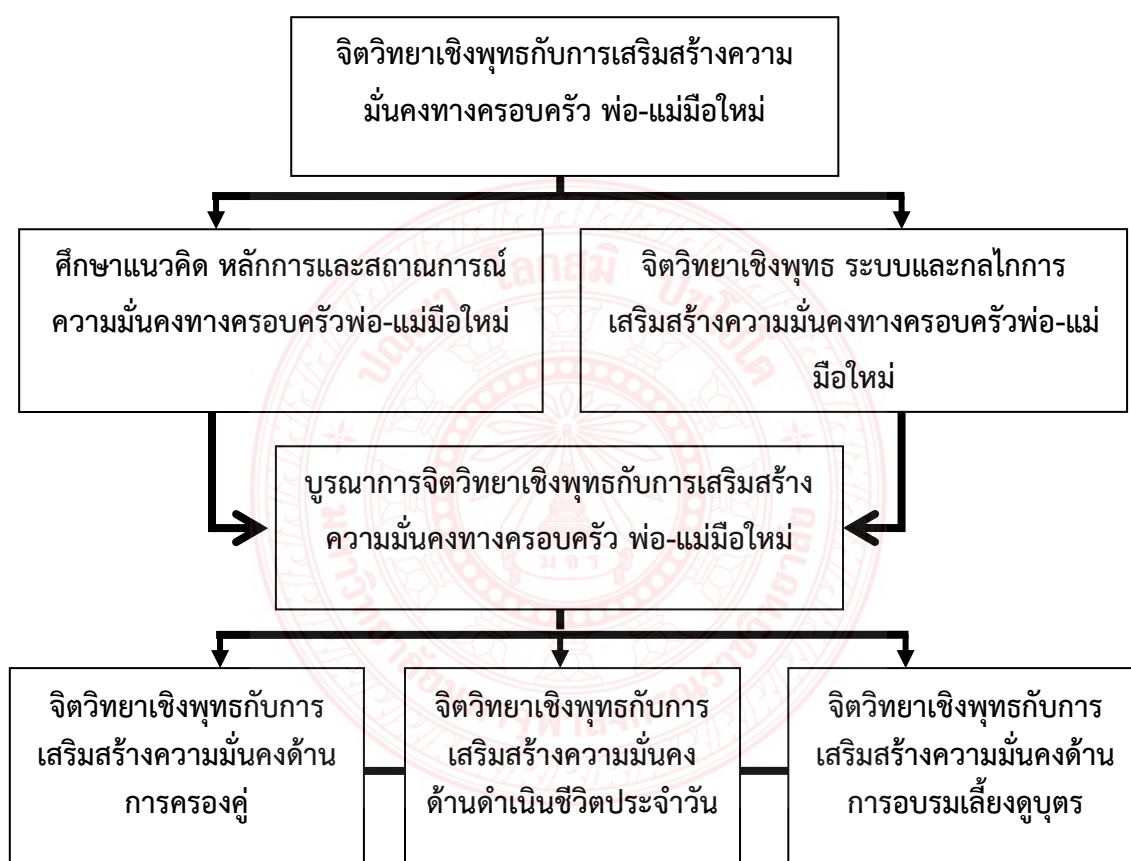
จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ ทำให้ทราบถึงความสำคัญของ ครอบครัวและกระบวนการขัดเกลาของสถาบันครอบครัว เป้าหมายชีวิตร่วมกันของสมาชิกใน ครอบครัว การพัฒนาสถาบันครอบครัว ความสัมพันธ์ของครอบครัว สภาพและรูปแบบของครอบครัว ในสังคมไทย ลักษณะของสมาชิกในครอบครัว เป็นต้น ซึ่งองค์ความรู้และแนวความคิดที่ปรากฏใน เอกสารและงานวิจัยที่ได้ทำการศึกษาทบทวนนี้สามารถนำมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์เพิ่มเติม เพื่อให้ได้เนื้อหาที่ครอบคลุมขอบเขต องค์ความรู้ที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบการเสริมสร้างความ มั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการ ทั้งนี้เพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

^{๙๓} พุทธชาติ แผนสมบุญ, “กระบวนการปลูกฝังความกตัญญูทเวทีแก่เยาวชน”, วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๕.

^{๙๔} ดร. ก่อสวัสดิ์ พานิชย์, ความสัมพันธ์ในครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, ๒๕๑๙), หน้า ๑๖๖-๑๗๑.

๒.๘ กรอบแนวความคิดการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด หลักการสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัวในสังคมไทย ปัจจุบัน และได้ศึกษาถึงหลักการและวิธีการในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวให้เกิดความยั่งยืน คณะผู้วิจัยได้ศึกษาถึงหลักจิตวิทยาเชิงพุทธ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่-แม่มือใหม่ในสังคมไทย จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนั้นทำให้คณะผู้วิจัยสามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย วิธีการศึกษา รวมทั้งผลลัพธ์จากกาศึกษาครั้งนี้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ แผนภาพแสดงกรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่อง จิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “จิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่” การวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยกำหนดรูปแบบการวิจัย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบเชิงคุณภาพ ภาคนาม (Qualitative Research) ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลแนวคิด ทฤษฎี หลักการทางจิตวิทยาเชิงพุทธจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา เอกสารงานและวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคนาม คณะผู้วิจัยได้กำหนดไว้ ๒ รูปแบบ คือ การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่คณะผู้วิจัยกำหนด และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) หรือการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ที่คณะผู้วิจัยได้เชิญผู้เชี่ยวชาญ และนักวิชาการที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการมาให้ข้อมูลและหาแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่

๓.๒ พื้นที่การวิจัย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ พื้นที่การวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การวิจัยโดยใช้พื้นที่จังหวัดนครสวรรค์เป็นพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยกำหนดลงพื้นที่จำนวน ๓ อำเภอ ประกอบด้วย ๑) อำเภอเมืองนครสวรรค์ ๒) อำเภอชุมแสง ๓) อำเภอเก้าเลี้ยว

๓.๒.๒ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

๑. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก คณะผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการดำเนินการวิจัยในเขตพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน ๓ อำเภอ โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑) กลุ่มตัวแทนพระสงฆ์นักพัฒนาสังคม จำนวน ๕ รูป

๑. พระราชรัตนเวที ผศ.ดร.	รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์
	วัดวรนาถบรรพต พระอารามหลวง
๒. พระครูนิธานกิจจาทร	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเก้าเลี้ยว อำเภอเก้าเลี้ยว
๓. พระครูนิวตปราชกร	เจ้าอาวาสวัดสวรรค์ประชากร
	จังหวัดนครสวรรค์
๔. พระครูนิยุตโพธิธรรม	เจ้าคณะตำบลมหาโพธิ จังหวัดนครสวรรค์
๕. พระครูนิพัทธ์กัลป์ญาณวัตร,(ดร.)	เจ้าอาวาสวัดหนองโก จังหวัดนครสวรรค์

๒) กลุ่มพ่อ-แม่มีใหม่**จำนวน ๑๐ ครอบครัว**

๑. นางประทุม พวงมณีนาค
๒. นางสาวสุนันท์ ปรีชาจารย์
๓. นางสาววิภาวรรณ บุญจันดา
๔. นางสาวพัชรินทร์ อยู่เย็น
๕. นางสาวกัญณัฐ เอี่ยมน้อย
๖. นางสาวณัฐมณู ชนัคค์
๗. นายธนา เทียนจิตราเพ็ชร
๘. นางสาวชนทิตา รอดบำรุง
๙. นางอุษา กลั่นแย้ม
๑๐. นายอาณัติ เดชจิตร

๓) กลุ่มตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง**จำนวน ๕ คน**

๑. นายสกุลชาติ กสิพงษ์ ผู้อำนวยการ รพ.สต.บ้านท่ากระดาง
๒. นายสิทธิพันธ์ ไกรสังข์ แพทย์ประจำตำบลมหาโพธิ์
๓. นายประทีป ยิ้มแพร กำนันตำบลมหาโพธิ์
๔. นางทองหยิบ ศักดิ์เพ็ชร กรรมการชมรม อสม.
๕. นายชูเชษฐ เงินคำ ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลมหาโพธิ์

๒. กลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่ม คณะผู้วิจัยกำหนดเลือกผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่ ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน ๑๕ รูป/คน

๑. พระราชรัตนเวที ผศ.ดร. รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์
วัดวรนาถบรรพต พระอารามหลวง
๒. พระครูนิธานกิจจาทร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเก่าเลี้ยว อำเภอกาฬสินธุ์
๓. พระครูนิวุฒิประชากร เจ้าอาวาสวัดสวรรค์ประชากร
จังหวัดนครสวรรค์
๔. พระครูนิยุตโพธิธรรม เจ้าคณะตำบลมหาโพธิ์ จังหวัดนครสวรรค์
๕. พระครูนิพัทธ์กัลป์ญาณวัตร,(ดร.) เจ้าอาวาสวัดหนองโก จังหวัดนครสวรรค์
๖. นางประทุม พวงมณีนาค
๗. นางสาวสุนันท์ ปรีชาจารย์
๘. นางสาวกัญณัฐ เอี่ยมน้อย
๙. นายธนา เทียนจิตราเพ็ชร
๑๐. นายอาณัติ เดชจิตร
๑๑. นายสกุลชาติ กสิพงษ์ ผู้อำนวยการ รพ.สต.บ้านท่ากระดาง

๑๒. นายสิทธิพันธ์ ไกรสังข์	แพทย์ประจำตบมหาโพธิ
๑๓. นายประทีป ยิ้มแพร	กำนันตำบลมหาโพธิ
๑๔. นางทองหยิบ ศักดิ์เพ็ชร	กรรมการชมรม อสม.
๑๕. นายชูเชษฐ เงินคำ	ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลมหาโพธิ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม ได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลการวิจัย โดยแบ่งเป็น ๒ แบบ ดังต่อไปนี้

๑. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง ที่คณะผู้วิจัยใช้ในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่ได้กำหนดไว้ในการให้ข้อมูลสำคัญต่อการวิจัย จำนวน ๒๐ รูป/คน

๒. แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ที่คณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมสัมภาษณ์/สนทนากลุ่มจากผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๑๕ รูป/คน เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัว และการบูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพอ-แม่มีใหม่ เป็นการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ

การสร้างเครื่องมือการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๑ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักการเกี่ยวกับจิตวิทยาเชิงพุทธจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพอ-แม่มีใหม่ เพื่อสรุปประเด็นเกี่ยวกับการวิจัย และกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๒ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการร่างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง กำหนดประเด็นคำถามที่จะสัมภาษณ์เชิงลึก

ขั้นตอนที่ ๓ นำร่างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดคำถามการสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ แล้วนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไข

ขั้นตอนที่ ๔ ปรับปรุงแก้ไขตามผู้เชี่ยวชาญแนะนำ และดำเนินการพิมพ์แบบสัมภาษณ์เชิงลึกฉบับจริง แล้วนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลคณะผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการเก็บข้อมูลโดยเริ่มเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๕๙ ถึงเดือนมีนาคม ๒๕๖๐ ซึ่งใช้เวลาในการเก็บข้อมูลรวม ๖ เดือน ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ รวบรวมข้อมูลแนวคิด ทฤษฎี หลักการเกี่ยวกับจิตวิทยาเชิงพุทธที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพอ-แม่มีใหม่ จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา หนังสือ ตำรา เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๒ การลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดไว้ได้แก่ พระสงฆ์นักพัฒนาสังคม จำนวน ๕ รูป กลุ่มพอ-แม่มีใหม่ จำนวน ๑๐ ครอบครัว และ

กลุ่มผู้แทนหน่วยงานให้บริการด้านสาธารณสุขด้านจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว จำนวน ๕ คน

ขั้นตอนที่ ๓ การจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มเฉพาะที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน ๑๕ รูป/คน

ขั้นตอนที่ ๔ สรุปข้อมูล วิเคราะห์การบูรณาการหลักจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ ที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม เพื่อกำหนดเป็นแนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-มือใหม่

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ศึกษาตีความ อธิบายความ และแปลความหมายตามนัยยะที่ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงออกมาในการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มเฉพาะ ด้วยการใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ๖C^{๙๕} ซึ่ง ๓ ข้อแรกจะเป็นการวิเคราะห์ (Analysis) และ ๓ ข้อหลังจะเป็นการสังเคราะห์ (Synthesis) โดยศึกษาไปตามลำดับ ดังนี้

ขั้นการวิเคราะห์

๑. ศึกษาแนวความคิด (Concept) เกี่ยวกับครอบครัว สภาพปัญหา แนวโน้มปัญหาครอบครัวไทยสังคม

๒. ศึกษาเนื้อหา (Content) หลักการวิธีการ ในการเสริมสร้างความมั่นคงครอบครัวในสังคมไทย หลักการอบรมเลี้ยงดูและสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับครอบครัว

๓. จัดลำดับ (Classification) จัดลำดับเนื้อหาที่ได้จากการศึกษา แนวความคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสภาพปัญหา และแนวโน้มความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทย

ขั้นการสังเคราะห์

๑. การแบ่งกลุ่ม (Categorizing) แบ่งกลุ่มความคิดและเนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกและการสนทนากลุ่มที่เหมือนกันให้มาอยู่กลุ่มเดียวกันขณะเดียวกันก็ไม่ทิ้งประเด็นความคิดที่ต่างออกไปโดยมุ่งเน้นการแบ่งกลุ่มข้อมูลใน ๓ ลักษณะ ได้แก่ ความคิดที่เหมือนกัน (Thesis) ความคิดที่ตรงข้าม (Anti-thesis) และ ความคิดแบบผสมผสานกลืน (Synthesis)

๒. การประมวลความรู้รวบยอด (Conceptualization) เป็นการสังเคราะห์ข้อมูลความคิดและเนื้อหาทั้งหมดรวมเป็นประเด็นหลัก

๓. การสื่อสาร (Communication) เป็นการสื่อความหมาย อภิปรายผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ออกมาให้เป็นภาษาที่ง่ายสำหรับคนทั่วไปที่จะเข้าใจได้ และทำให้นักวิชาการนำผลที่ได้ไปศึกษาต่อยอดได้

^{๙๕} นภัทร แก้วนาค, น.อ.ดร., “เอกสารประกอบการสอนวิชา ระเบียบวิธีวิทยาการวิจัย”, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๔๘ (อรรถาธิบาย).

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

ในบทนี้คณะผู้วิจัยจะได้นำเสนอจิตวิทยาเชิงพุทธรกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ โดยการบูรณาการหลักจิตวิทยาเชิงพุทธรกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดไว้เพื่อรวบรวมข้อมูล แล้วนำมาวิเคราะห์เรียบเรียง เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ รวมถึงข้อมูลจากการสนทนากลุ่มที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดและจัดให้มีกิจกรรมสนทนากลุ่มเพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ ดังคณะผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไป

๔.๑ แนวคิดหลักการ และสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัว พ่อ-แม่มือใหม่

๔.๒ จิตวิทยาเชิงพุทธร ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่

๔.๓ การบูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธรกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่

๔.๔ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ แนวคิด หลักการ และสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัว พ่อ-แม่มือใหม่

๔.๑.๑ แนวคิดหลักการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่เป็นหลักสำคัญที่สุดของสังคม ทำหน้าที่หล่อหลอมและขัดเกลาความเป็นมนุษย์ให้แก่สมาชิกของครอบครัว ด้วยการอบรมเลี้ยงดู ให้ความรัก ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมให้แก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีความพร้อมที่จะทำงานอย่างเต็มที่ และสร้างสรรค์ เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติต่อไป ดังนั้น ครอบครัวจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลที่สุดต่อชีวิตของทุกคน

ครอบครัวไทยในปัจจุบันเผชิญกับภาวะการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากปัจจัยภายในครอบครัว และปัจจัยแวดล้อมในชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป จะเห็นได้ว่าครอบครัว ไทยมีลักษณะหลากหลายยิ่งขึ้น และสมาชิกในครอบครัวมีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจยังผลให้เกิดความสั่นคลอนของสถาบันครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านโครงสร้างและความสัมพันธ์หรือพันธะระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว ที่มีต่อกันทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคมและประเทศ

ดังนั้น จากที่เล่ามาจะเห็นได้ว่าความเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันเป็นอย่างมาก ซึ่งถ้าจะกล่าวถึงแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็ง

ให้กับครอบครัวนั้น เราจะต้องรู้หลักและเข้าใจในวงจรของการใช้ชีวิตครอบครัวให้ถ่องแท้ จึงจะสามารถปรับประคับประคองชีวิตและครอบครัวให้อยู่ในสังคมอย่างเป็นสุขได้ สำหรับแนวทางหลักการสร้างเสริมความเข้มแข็ง และความมั่นคงให้กับครอบครัว นั้นต้องอาศัยหลักการต่อไปนี้^{๔๖}

๑. การส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ครอบครัวประกอบไปด้วย พ่อ แม่ ลูก หรืออาจจะมีปู่ ย่า ตา ยาย ที่เป็นครอบครัวใหญ่ ในที่นี้จะพูดถึงหลักการสำหรับครอบครัวพ่อแม่มีมือใหม่ในการสร้างครอบครัวให้เข้มแข็งและมั่นคง ความสัมพันธ์ที่ดีของสมาชิกในครอบครัวเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เช่น พ่อแม่ต้องเข้าใจลูก ลูกก็ต้องเข้าใจพ่อแม่ หากสมาชิกเกิดความขัดแย้งไม่เข้าใจกันก็จะทะเลาะวิวาท ซึ่งเราก็เห็นได้จากตัวอย่างตามข่าวตามสื่อต่าง ๆ เช่น พ่อข่มขืนลูก ลูกฆ่าพ่อ ฆ่าแม่ เป็นต้น ซึ่งสาเหตุก็มาจากความขัดแย้งภายในครอบครัวระหว่าง พ่อ แม่ ลูก อย่างนี้เป็นต้น ดังนั้นการสร้างเสริมความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นในครอบครัวจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงอยู่เสมอ ฉะนั้นเพื่อสร้างความรัก ความอบอุ่น และความเข้าใจภายในครอบครัว ส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว จะต้องอาศัย ความรัก ความอดทนอดกลั้น และดูแลเอาใจใส่กัน เคารพนับถือให้เกียรติ จริใจ และเห็นคุณค่ากันและกัน มีสิทธิเสรีภาพ มีการปรึกษาหารือกัน รู้และปฏิบัติบทบาทหน้าที่ที่ควรมีต่อกัน มีเวลาให้กันอย่างมีคุณค่า มีความเสียสละสามัคคี ให้อภัยกัน มีการสื่อสารทางบวก มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว

๒. การปลูกฝังให้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี พ่อแม่ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมให้กับลูก เป็นครูคนแรกที่จะต้องคอยอบรมสั่งสอน สนับสนุนส่งเสริม และช่วยเหลือให้กำลังใจลูก เวลาลูกมีปัญหาพ่อแม่ควรเป็นคนแรก ๆ ที่ลูกสามารถปรึกษาได้ ดังนั้นลูกจะเติบโตมาและเป็นไปในทิศทางใดพ่อแม่ มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาส่งเสริมลูก เช่น เป็นตัวอย่างดี เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก อยากให้ลูกมีศีลธรรม จริยธรรมพ่อแม่ก็ต้องมีศีลธรรม จริยธรรมในการดำเนินชีวิตให้ลูกได้เห็น ได้ดูเป็นแบบอย่าง เพื่อจะได้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีและถูกต้องปลูกฝังให้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี เริ่มจากบทบาทของพ่อแม่ เป็นแบบอย่างที่ดี ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนปลูกฝังสิ่งที่ดีให้แก่ลูก เลี้ยงดู ดูแลเอาใจใส่ส่งเสริมพัฒนาการและวุฒิภาวะของลูก

๓. การมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อไม่สร้างปัญหาให้กับตนเอง ครอบครัว และสังคม และมีส่วนร่วม ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ครอบครัว คือ สิ่งที่มีธรรมชาติสร้างขึ้น หากท่านมีการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล จัดการทุกสิ่งด้วยหลักของความเป็นจริง เหมาะสมกับการใช้ชีวิตและสถานการณ์ปัจจุบัน ท่านก็จะสามารถใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุข และนั่นจะเป็นอีกรากฐานหนึ่ง ที่ทำให้ครอบครัวของท่านเต็มเปี่ยมไปด้วยความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจ และนำไปสู่ครอบครัวที่อยู่เย็นเป็นสุข เกิดความมั่นคงร่วมกันในที่สุด

แนวคิดหลักการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มีมือใหม่ จะต้องอาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนาโดยยึดหลักมงคล ๓๘ ประการ ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้ให้นำนามาประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดมงคลสูงสุดแก่ชีวิตของเราในชาตินี้ การนำหลักมงคลชีวิต ๓๘ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันสำหรับพ่อแม่มีมือใหม่ อาจจะต้องมีการนำมาบูรณาการและปรับใช้ให้

^{๔๖} จากการสัมภาษณ์ พระราชรัตนเวที ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดรณานิคมบรรพต พระอารามหลวง,รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ เหตุการณ์ สถานที่ และบุคคล ซึ่งสามารถนำไปเป็นข้อมูลประกอบการสร้างรูปแบบการบูรณาการใช้หลักมกคล ๓๘ ที่เหมาะสมสำหรับพ่อแม่มือใหม่ ดังนี้^{๙๗}

๑) การเลือกปฏิบัติตามความสามารถของตนในการนำหลักมกคลชีวิตมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน พ่อแม่มือใหม่ ได้เลือกนำหลักมกคลชีวิตที่ตนเองสามารถปฏิบัติได้ เช่น การเลือกหลักมกคล ข้อการคบบัณฑิต การไม่คบคนพาล การไม่ดื่มสุรา เป็นต้น ที่ตัวเองสามารถทำได้มาปฏิบัติ

๒) การปรับวิธีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย การปรับหลักมกคลชีวิตให้ง่ายลง เพื่อให้สามารถปฏิบัติได้ วิธีการหนึ่งที่ช่วยให้สามารถ ปฏิบัติตามหลักมกคลชีวิตได้ คือ การปรับหลักมกคลชีวิตให้อ่อนลงหรือปฏิบัติได้ง่ายขึ้น นั่นคือการปฏิบัติ อย่างไม่เคร่งครัดนักโดยถือว่าเป็นการปฏิบัติระดับเริ่มต้น หรือปฏิบัติไม่ตรงกับคำอธิบายที่อยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา แต่พอจะอนุโลมได้ เช่น การปฏิบัติตามหลักมกคลข้อวินัยที่ศึกษาดีแล้วด้วยการปฏิบัติตนตามระเบียบแบบแผนและข้อบังคับของหน่วยงานที่ตนสังกัดซึ่งต่างกับคำอธิบายในคัมภีร์ ที่หมายถึงการเว้นจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ และการสวดมนต์และนั่งสมาธิโดยถือว่าเป็นการปฏิบัติหลัก มกคลชีวิตข้อการปฏิบัติธรรมซึ่งตามคำอธิบายในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หมายถึงการประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ เพราะกุศลกรรมบถ ๑๐ บางข้อปฏิบัติได้ยาก เช่น การไม่พูดเพ้อเจ้อคือไม่พูดเรื่องที่ เกี่ยวข้องกับทางโลก พูดแต่เรื่องทางธรรมตลอดทั้งวันเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก การปฏิบัติเหล่านี้แม้จะไม่ตรง กับการปฏิบัติตามคำอธิบายที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแต่ก็พอจะอนุโลมหรือพอจะรับได้ เพราะมีส่วนที่คล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกันอยู่บ้างและอย่างน้อยก็เป็นการทำความดีตามหลักการของ พระพุทธศาสนา

๓) การปรับการปฏิบัติตามหลักมกคลชีวิตให้เข้ากับสภาพการณ์ปัจจุบัน จากการที่สิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนไปจากครั้งโบราณเป็นอย่างมาก การปฏิบัติตามหลักมกคลชีวิตจึงต้องปรับให้เข้ากับสภาพการณ์ ปัจจุบัน ชาวพุทธในสังคมไทยก็ได้พยายามปรับใช้หลักมกคลชีวิตให้เข้ากับชีวิตของตนในสภาพการณ์ ปัจจุบัน เช่น การปฏิบัติตามหลักมกคลข้อการเว้นจากการดื่มน้ำเมา โดยการเว้นจากการเสพสิ่งที่มีแอลกอฮอล์ทุกชนิด รวมทั้งบุหรี่และยาเสพติดชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

๔) การปรับการปฏิบัติตามหลักมกคลชีวิตให้เหมาะสมกับตนเอง คือการปฏิบัติหลักมกคลชีวิต โดยปรับให้เข้ากับสถานะหรืออาชีพการงานของแต่ละคน เช่น ผู้ที่มีอาชีพเป็นครูก็ปฏิบัติตามหลัก มกคลชีวิตข้อการตั้งตนไว้ชอบโดยการพยายามเป็นครูที่ดีซึ่งเข้ากันได้กับคำอธิบายในคัมภีร์ทาง พระพุทธศาสนาเพราะเป็นการตั้งตนไว้ในความดีหรือการทำความดีงาม ผู้ที่มีอาชีพเป็นทหารก็ปฏิบัติ ตามหลักมกคลชีวิตข้อการมีความอดทนโดยการมีความอดทนในการปฏิบัติหน้าที่ของทหารซึ่งก็เข้ากันได้กับคำอธิบายในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

๕) การปรับเปลี่ยนการปฏิบัติตามหลักมกคลชีวิตบางข้อให้สามารถปฏิบัติได้ หลักมกคลชีวิต บางข้ออาจดูว่าทำไม่ได้เมื่อดูวิธีปฏิบัติที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หากจะนำมาปฏิบัติจะ ต้องดัดแปลงให้ต่างจากคำอธิบาย เช่น การปฏิบัติตามหลักมกคลชีวิตข้อการได้สร้างบุญไว้ในปางก่อน โดยการทำความดีในปัจจุบันเพื่อให้เกิดผลในอนาคต ซึ่งตามคำอธิบายในคัมภีร์ทาง

^{๙๗} จากการสัมภาษณ์ พระครูนิพัทธ์กัลป์ญาณวัตร,ดร. เจ้าอาวาสวัดหนองโก อำเภอสุมแสง จังหวัด นครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

พระพุทธศาสนา หลักมงคลชีวิตข้อนี้ไม่สามารถปฏิบัติได้ในปัจจุบันเพราะหลักมงคลชีวิตข้อนี้หมายถึง การได้ทำบุญไว้ใน อดีตชาติ

๖) การขยายการปฏิบัติหลักมงคลชีวิตบางข้อให้กว้างขึ้น เช่น ถิ่นที่เหมาะสมหรือปฏิรูป เทศ ตามคำอธิบายในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหมายถึงสถานที่ที่มีการทำบุญและมีพระพุทธศาสนา เจริญ อยู่ ชาวพุทธไทยได้ขยายถิ่นที่เหมาะสมให้ครอบคลุมสถานที่อยู่ที่สะดวก ปลอดภัย และเอื้อ ประโยชน์ เช่น ร้านหนังสือ สถานศึกษา

๗) การใช้ปัญญาในการปฏิบัติหลักมงคลชีวิต การปฏิบัติหลักมงคลชีวิตต้องใช้ปัญญา ไตร่ตรอง ว่าควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะเกิดผลดี เช่น การสงเคราะห์ญาติต้องรู้จักช่วยเหลือตามความ เหมาะสม ไม่ใช่ ช่วยจนญาติเหล่านั้นเกียจคร้านไม่ยอมช่วยเหลือตัวเอง

การบูรณาการหลักมงคลมาใช้ในการพัฒนาตนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้น ต้องปฏิบัติตาม กระบวนการพัฒนาชีวิต ๓ ระดับ คือ

๑) **ระดับต้น** คือ การพัฒนาตนให้เป็นคนมีคุณภาพทั้งภายในและภายนอก ด้วย การมี คุณภาพชีวิตที่ดี สามารถพิจารณาได้จากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายนอก นับได้จาก ความเพียบพร้อมของสิ่งที่เป็นส่วยหรือปัจจัยที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต นั่นคือ การมีสิ่งแวดล้อมที่ เอื้อให้คน มีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังกระบวนการพัฒนาชีวิตตามหลักมงคลสูตรในระดับต้น และตาม แนวทางวิทยาการสมัย ใหม่ ที่เริ่มต้นการปฏิบัติโดยการฝึกฝนควบคุมตนเอง อาทิ การมีสัมมาทิฐิ หรือความคิดเห็นที่ดี สามารถ แยกแยะความดีความชั่ว การเลือกปฏิบัติในทางที่ถูกที่ควร เช่น การ เลือกคบมิตร การหมั่นสร้างสมความรู้ ความสามารถหรือศักยภาพในตนเองให้เพิ่มขึ้น การเลือก บริโภคหรือใช้สอยในสิ่งที่เป็นประโยชน์ การมี ระเบียบวินัยในตนเอง การมีกิริยามารยาทที่สุภาพ เรียบร้อย เป็นต้น วิธีปฏิบัติดังกล่าวนี้ เป็นปัจจัยเอื้อหนุน ทำให้ตนเองเป็นผู้ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ที่ เพียบพร้อมไปด้วยสิ่งเอื้ออำนวยความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต ของตน หรือเป็นการพัฒนาตนให้ มีคุณภาพ สมบูรณ์พร้อมด้วยปัจจัยภายนอก ตลอดจนมีความสามารถในการเป็นที่พึ่งให้แก่คนอื่น ทั้ง คนในครอบครัว และคนอื่น ๆ ในสังคม และเมื่อสร้างพื้นฐานของตนเองพร้อมแล้ว ที่นี้เข้าสู่ปัจจัย ภายใน คือการเป็นผู้มีคุณธรรม รู้จักรับ ผิดชอบคนในครอบครัว สงเคราะห์คนใกล้เคียง มีจิตอาสา หรือการบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม ด้วยการเสีย สละแบ่งปันทรัพย์สินสิ่งของหรือกำลังร่างกายแรงใจ ช่วยเหลือผู้อื่นที่เดือดร้อน รวมไปถึงการประพฤติตนให้ อยู่ในศีลธรรม ผู้มีคุณธรรมและความ รับผิดชอบดังนี้ จึงถือว่าเป็นผู้ที่ได้รับการพัฒนาชีวิตในระดับต้นหรือ เป็นคนคุณภาพของสังคม

๒) **ระดับกลาง** คือ การพัฒนาตนให้มีคุณธรรมระดับสูงทางจิตใจ การพัฒนา ตนใน ระดับนี้สูงกว่าการเป็นเพียงผู้รู้จักรับผิดชอบทำหน้าที่ทางสังคม แต่เป็นการพัฒนาภายในที่เพิ่มคุณ ธรรมระดับสูงทางจิตใจ โดยการแสวงหาสาระของชีวิตตามแนวทางของพระพุทธศาสนา เริ่มต้นจาก การเว้น จากบาปหรือความชั่วทุกชนิด ประกอบแต่กรรมดี มีความเคารพให้เกียรติผู้อื่นทั้งกาย วาจา ใจ เป็นต้น เรื่อยไปจนถึงการทำสมาธิระดับจิตใจให้เป็นอิสระบริสุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง หรือ การฝึกอบรมจิต ตามแนวทางพระพุทธศาสนา การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อให้เกิดความสงบทาง จิตใจ ไม่หวั่นไหว เกิด ความหยั่งรู้สัจธรรมของโลก เป็นผู้มีอารมณ์มั่นคง มีสติปัญญาและเหตุผล เรียกว่าเป็นผู้มีจิตใจสูง ดังนั้นจึง ถือว่าเป็นผู้มีคุณภาพชีวิตที่ดีในระดับกลางตามกระบวนการพัฒนา ชีวิตตามหลักมงคลสูตร

๓) **ระดับสูง** คือ การพัฒนาตนเพื่อความสิ้นกิเลส อันเป็น คุณลักษณะของผู้ได้รับการพัฒนาจนถึงขั้นสูงสุดตามจุดหมายในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นจุดหมายใน ทางโลกุตระ คือ การพัฒนาตนเพื่อกำจัดกิเลสให้สิ้นไป เป็นสภาวะหมดกิเลส หรือบรรลอรหันตผล ซึ่งนับ เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากสำหรับมนุษย์ปุถุชนธรรมดาโดยทั่วไป ที่มุ่งหมายการพัฒนาชีวิตให้มีคุณภาพหรือความสุขในระดับโลกียะเท่านั้น อย่างไรก็ตามการปฏิบัติตนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชีวิตในระดับสูงตามหลัก มงคลนี้ เริ่มต้นจากการสำรวมอินทรีย์ การหมั่นศึกษาและปฏิบัติธรรม ประพฤติหรือรักษาพรหมจรรย์ ปฏิบัติตามมรรคหรือหนทางแห่งการหลุดพ้น ๘ ประการ เจริญสมาธิ ปฏิบัติวิปัสสนา ตั้งสติกำหนดพิจารณา สิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง ไม่ให้ถูกครอบงำด้วยความยินดียินร้ายหรือหวั่นไหวไปตาม กิเลส เป็นต้น

สรุปการนำหลักมงคล ๓๘ ประการมาใช้เป็นแนวทางหรือหลักการในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่นั้น หากเราเรียนรู้และทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ก็จะสามารถนำหลักการทั้ง ๓๘ ประการ มาปรับประยุกต์ใช้กับวงจรชีวิตได้อย่างลงตัวและเกิดประโยชน์สูงสุดได้ จะเห็นได้ว่าหลักพุทธธรรมดังกล่าวมานี้เป็นกระบวนการเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว เป็นธรรมจัดสรร สามารถทำให้สมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เจริญในหน้าที่การงาน เกียรติยศ และจะทำให้ครอบครัวมีความเข้มแข็งและมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นโดยแท้จริง

สภาพสังคมในปัจจุบัน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง ค่านิยม ความเชื่อ การไหลบ่าทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ การติดต่อสื่อสารและเทคโนโลยีอันทันสมัย ส่งผลให้ครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ในด้านโครงสร้าง ขนาดรูปแบบครอบครัว ตลอดจนความสัมพันธ์ ค่านิยม ความคิด พฤติกรรม วิถีชีวิตของบุคคลในครอบครัวนำไปสู่ความอ่อนแอของสถาบันครอบครัว สัมพันธภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัวห่างเหิน ความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ในครอบครัวลดน้อยลง ก่อเกิดปัญหาครอบครัวและสังคม โดยสถานการณ์ครอบครัวไทยในปัจจุบัน เราจะเห็นว่าครอบครัวนั้นมีรูปแบบที่หลากหลาย การอยู่ร่วมกันระหว่างพ่อ แม่ และลูก มีแนวโน้มลดลง ดังนั้นความสุขในครอบครัวเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา เป็นมิติที่สร้างความมั่นคงให้กับมนุษย์ได้ในระดับต้น ๆ เพราะครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมที่สำคัญในการเลี้ยงดูหล่อหลอมความเป็นตัวตน และตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ ทั้งปัจจัย ๔ ตลอดจนความมั่นคงทางอารมณ์ ความรัก ความอบอุ่น การยอมรับ การสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่าง ๆ แนวทางการสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวนั้นต้องอาศัยหลักการต่อไปนี้ประกอบไปด้วย^{๙๘}

๑. การใช้หลักคุณธรรมนำชีวิต การใช้หลักคุณธรรมเพื่อนำครอบครัวที่เข้มแข็ง ซึ่งในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าก็ได้วางหลักการไว้สำหรับปฏิบัติเป็นพื้นฐานในการใช้ชีวิตและการอยู่ร่วมกันอยู่แล้ว เช่น หลักของศีล ๕ การไม่เบียดเบียนกัน การรักษามโนของผู้อื่น ไม่ไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น ไม่ใส่ร้ายป้ายสีกัน และไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขทั้งหลาย ดังนั้นสมาชิกครอบครัวควรมีชีวิตที่มี

^{๙๘} จากการสัมภาษณ์ นางประทุม พวงมณีนาค, ข้าราชการบำนาญ แม่ดีเด่นแห่งชาติ, ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

เป้าหมาย ตระหนักในความสำคัญของชีวิต ครอบครัว สังคม ต้องมีหลักธรรมประจำใจ มีความชัดเจนในเรื่องผิด ชอบ ชั่ว ดี รู้ว่าอะไรคืออบายมุข สามารถหลบเลี่ยงหรือหลีกเลี่ยงให้ห่างได้ สามารถอบรมสั่งสอนดูแลสมาชิกในครอบครัวไปในทางที่ดีเพื่อจะได้เป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนและสังคมต่อไป

๒. การเคารพให้เกียรติกัน การให้เกียรติซึ่งกันและกันนับเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในครอบครัว เช่น สามีให้เกียรติภรรยาเวลาอยู่ในบ้านมอบความเป็นใหญ่ให้ ภรรยาให้เกียรติสามีเวลาอยู่นอกบ้านมอบความเป็นใหญ่ให้ ลูกเคารพพ่อแม่ เชื่อฟังพ่อแม่ ให้เกียรติผู้เป็นบิดามารดา ดังนั้นเคารพซึ่งกันและกันในความเป็นมนุษย์ มีความซื่อสัตย์ไว้วางใจต่อกัน และมีการตระหนักถึงคุณค่าของกันและกัน ทำให้ฝ่ายที่ได้รับการยอมรับมีความรู้สึกอบอุ่น รู้สึกภาคภูมิใจ รู้สึกว่าตนเองมีค่า ซึ่งจะนำไปสู่การไม่กดขี่ข่มเหง การทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกัน หากสามารถปฏิบัติได้ดังนี้ก็จะสามารถทำให้ครอบครัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

๓. การแสดงความรักต่อกัน สมาชิกในครอบครัวควรแสดงออกถึงความรัก และการยอมรับซึ่งกันและกัน แม้ในเวลาที่ทำหน้าที่ความผิดหรือเกิดความขัดแย้งระหว่างกัน การแสดงออกทางกาย ด้วยการกอด การแตะหลัง การโอบไหล่ การจับมือ การถามความเห็นซึ่งกันและกัน การฟังข้อเสนอแนะ หลีกเลี่ยง การประณาม การพูดจาเสียดสี การพูดจาที่ไม่สุภาพ ก็จะสามารถช่วยให้บรรยากาศในครอบครัวคลี่คลายขึ้นได้ อีกทั้งสมาชิกในครอบครัวต้องรู้จักการให้อภัยกันและกัน ไม่นำความผิดที่เคยทำมาพูดตลอดเวลาเพราะจะทำให้ผู้ที่ฟังเกิดความไม่สบายใจ คับข้องใจได้

๔. การใช้เวลาร่วมกัน สมาชิกในครอบครัวควรหาเวลาอยู่ด้วยกัน ถ้ามื้อ สารทุกข์สุกดิบระหว่างกัน ช่วยกันแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามา อาจใช้เวลาทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ไปเที่ยวทางไกล ไปเที่ยวสวนสาธารณะ รับประทานอาหารพิเศษร่วมกัน ไปเยี่ยมญาติ ทำกิจกรรมจิตอาสา ร่วมกัน เป็นต้น นอกจากนี้การทำกิจกรรมงานบ้านร่วมกันก็สามารทำให้ความสัมพันธ์แนบแน่นขึ้นได้ การช่วยเหลือ ร่วมมือกันทั้งพ่อแม่ลูกยังแสดงถึง ความรักที่เสียสละที่สมาชิกในครอบครัวต่างมีให้กันและกันได้และยังช่วย สร้างความรู้สึกร่วมของความเป็นครอบครัว การมอบหมายให้ลูกมีส่วนร่วมรับผิดชอบงานต่าง ๆ ยังเป็นการ สร้างให้เกิดการเรียนรู้ในการทำเพื่อส่วนรวมด้วย

๕. การติดต่อสื่อสารระหว่างกันในครอบครัวให้มากขึ้น นับเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมต่อความเข้มแข็งของครอบครัว โดยครอบครัวที่มีการติดต่อสื่อสารที่ดีจะมีความเข้มแข็งของครอบครัวที่สูงขึ้น ทั้งนี้เพราะครอบครัวที่มีการติดต่อสื่อสารที่ดีหรือบางทีเรียกว่า การสื่อสารทางบวก มีการพูดคุยในทางสร้างสรรค์จะทำให้เกิดบรรยากาศของความเป็นมิตร ความเข้าใจ และการยอมรับซึ่งกันและกัน ซึ่งส่งผลต่อความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว มีความกลมเกลียว เกิดความพึงพอใจในการใช้ชีวิตร่วมกัน รู้จักกล่าวคำยกย่องชมเชย หากมีปัญหาเกิดขึ้นในครอบครัว สมาชิกควรพูดคุยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีเพื่อจะได้ลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในครอบครัว นอกจากนั้นการสื่อสารยังมีส่วนช่วยให้ทราบถึงภาวะที่เปลี่ยนแปลงของบุคคลในครอบครัวได้ด้วย เพราะสมาชิกในครอบครัวต่างมีความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา การสื่อสารจะช่วยให้ทราบถึงสภาพการเปลี่ยนแปลง ความต้องการ ความนึกคิดในขณะนั้นได้อีกด้วย

เมื่อครอบครัวมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับชีวิตมนุษย์ เป็นจุดเริ่มต้นในการสรรสร้างหล่อหลอมพฤติกรรม ความคิด ทศนคติ แห่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้น หน้าที่ครอบครัวจึงมิได้เป็นเพียงการกระทำ หากแต่ต้องเป็นการกระทำที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความรับผิดชอบในทุก ๆ ด้าน

ครอบครัวเป็นผู้สร้าง กำหนดสถานภาพ บทบาทและสิทธิหน้าที่ของบุคคลอันพึงปฏิบัติต่อกัน เป็นสถาบันแห่งแรกในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ความรัก ความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูก จะเป็นพลังเชื่อมร้อยอันแข็งแกร่งที่จะนำไปสู่การสร้างสรรค์สังคมให้เข้มแข็ง การสร้างครอบครัวให้เข้มแข็งนั้นต้องประกอบด้วยคุณค่าที่มีใช้ตัวเงินหรือวัตถุนิยม แต่เป็นการใช้จิตวิญญาณและคุณค่าของความสัมพันธ์ สัมพันธภาพ ความรักความผูกพันกันภายในครอบครัว ดังนี้^{๙๙}

๑. ความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว การอยู่ร่วมกันนั้นหลักการสำคัญที่สุดก็คือ ความสามัคคี ความเป็นปึกแผ่น ของสมาชิกในครอบครัว หากครอบครัวใดต่างคนต่างคิดไปกันคนละทาง เช่น พ่อไปทาง แม่ไปทาง ลูกก็ไปอีกทาง อาจจะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาได้ ดังนั้นความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว ต้องอาศัยการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน เช่น พ่อแม่คอยสนับสนุนส่งเสริมลูกไปในทางที่ดี ลูกคอยสนับสนุนส่งเสริมพ่อแม่ด้วยการเป็นบุตรที่ดีของพ่อแม่อย่างนี้เป็นต้น

๒. แนวทางการดำเนินชีวิต ชีวิตครอบครัว การมีครอบครัวเป็นเรื่องใหญ่เพราะหมายถึงการที่คนมาอยู่ร่วมกันต้องมีอยู่แล้วว่า กระทบกระแทกกัน เหมือนลื่นกับพื้น ปัญหาของครอบครัวพ่อแม่มีใหม่ จะว่าทั้งใหม่ทั้งเก่าก็ได้ที่เราเห็นกันชัดเจน คือ ปัญหาความยากจน เงินไม่พอใช้ก็ต้องไปกู้หนี้ยืมสิน ยอมเป็นหนี้เพื่อสนองตัณหาหรือความยาก ที่บางครั้งเกินความจำเป็น อย่างนี้เป็นต้น ดังนั้นวิถีการดำเนินชีวิตของครอบครัวจึงเป็นเรื่องสำคัญ ครอบครัวจะเข้มแข็งและมั่นคงมีความสุขได้ จำเป็นจะต้องยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือการดำรงชีวิตตามความเหมาะสม ไม่ทะเยอทะยานอยากจนเกิดกำลังความสามารถของตน เช่น ต้องไปกู้หนี้ยืมสิน เป็นหนี้เพื่อมาตอบสนองความต้องการของตนที่มากเกินไปจนเกินความจำเป็น เป็นต้น

๓. มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีที่อยู่อาศัยบ้านหรือที่อยู่อาศัยก็ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งและมั่นคงให้กับครอบครัว สภาพแวดล้อมในครอบครัว พ่อ แม่ ลูก สมาชิกทุกคนในครอบครัวจะต้องมีความเข้าใจซึ่งกันและกันเป็นอย่างดีในการอยู่ร่วมกัน จึงจะสามารถนำครอบครัวไปสู่ความมั่นคงได้

๔. รู้จักหน้าที่ สมาชิกในครอบครัวจะต้องเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของตน ๆ พ่อแม่ต้องรู้ว่าตัวเองมีหน้าที่อะไรที่จะปฏิบัติต่อกัน และปฏิบัติต่อลูก ลูกก็ต้องรู้บทบาทหน้าที่ของตนว่าจะต้องปฏิบัติต่อพ่อแม่อย่างไรจึงจะเหมาะสม เพราะหากสมาชิกในครอบครัวไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตน ก็จะก่อให้เกิดปัญหาตามมาได้ เช่น บางครอบครัวลูกใช้พ่อแม่แทนที่พ่อแม่จะเป็นคนใช้ให้ลูกทำนั่นทำนี่ อย่างนี้เป็นต้น พ่อแม่เลี้ยงดูลูกเป็น ลูกจะฉลาด เป็นคนดี มีความสุข ขณะที่พ่อแม่ก็ได้เรียนรู้และพัฒนาตนเอง พ่อแม่จะต้องคอยอบรมสั่งสอนลูกอย่างสม่ำเสมอ ต้องมีเวลาให้กับครอบครัว เวลาลูก หรือสมาชิกในครอบครัวมีปัญหาก็สามารถปรึกษาหารือกันได้

การเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มีใหม่ ว่า การจะสร้างครอบครัวให้เกิดความเข้มแข็งและมั่นคงได้นั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ ที่ทุกครอบครัวจะทำได้เพราะแต่ละครอบครัวนั้นก็มีปัญหาไม่เหมือนกัน มีปัญหาที่แตกต่างกัน แต่สิ่งหนึ่งที่ครอบครัวควรยึดถือและปฏิบัติตามเพื่อให้

^{๙๙} จากการสัมภาษณ์ พระครูนิวตฺตพรประชากร, เจ้าอาวาสวัดสุวรรณประชากร, ตำบลหนองกรด อำเภอมือเืองฯ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

ครอบครัวสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข พ่อ แม่ ลูก และสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัวจะต้องรู้จักหน้าที่ของแต่ละคนว่า ตนเองมีหน้าที่อย่างไร เช่น สามีมีหน้าที่ต่อภรรยาอย่างไร ต้องปฏิบัติกับภรรยาอย่างไรจึงจะเหมาะสม ภรรยามีหน้าที่ ๆ จะต้องปฏิบัติต่อสามีอย่างไร หรือแม้กระทั่ง พ่อแม่มีหน้าที่ปฏิบัติอย่างไรต่อบุตร ธิดา หรือลูก ดังนั้นหากสมาชิกในครอบครัวต่างก็รู้หน้าที่ของตน ๆ แล้วก็จะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และทำให้สถานะของครัวครัวเกิดความมั่นคงได้ในที่สุด

แนวคิดหลักการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มีใหม่ สถานะความมั่นคงของครอบครัวนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยในหลาย ๆ อย่าง ที่จะทำให้ครอบครัวเกิดความสุขและเข้มแข็งสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เช่น ปัจจัยเรื่องความเป็นอยู่ ความขัดสนเรื่องปัจจัยสี่ ครอบครัวที่มีปัญหาไม่จำเป็นต้องเป็นครอบครัวเศรษฐกิจ หรือครอบครัวคนจน ครอบครัวบางครอบครัวมีครบทุกอย่างสถานะทางบ้านมั่นคงแต่ก็ยังประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ความไม่เข้าใจกัน ความไม่ไว้วางใจ ไม่เชื่อใจอีกฝ่าย ก่อให้เกิดความระแวงกันอยู่ด้วยกันไม่มีความสุขเพราะต้องคอยระแวงอีกฝ่ายอยู่เนื่อง ๆ เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าสถานะความมั่นคงทางครอบครัวนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่ว่า ความรวยหรือความจนเท่านั้น แต่ยังมีปัจจัยที่น่าสนใจและควรศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เพื่อก่อให้เกิดความเข้มแข็งและมั่นคงทางครอบครัว^{๓๐๐}

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ สำหรับเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตมีหลากหลายหัวข้อ ในที่นี้เพื่อเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งและมั่นคงทางครอบครัว หลักธรรมที่ควรยึดถือและปฏิบัติ ได้แก่ หลักธรรมในทศ ๖

หลักธรรมที่แสดงความสัมพันธ์ของคนในฐานะที่แตกต่างกัน ทศ ๖ เป็นหลักธรรมที่แสดงความสัมพันธ์ของคนในฐานะที่แตกต่างกัน บอกหน้าที่ที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันและกันที่ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทางสังคมตลทศที่อยู่รอบตัว สำหรับหลักธรรมในทศ ๖ ที่เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาครอบครัว คือ ปุริตถิมทศ หรือทศเบื่องหน้า ได้แก่ มารดา บิดา กับ ปัจฉิมทศ คือ ทศเบื่องหลัง ได้แก่ สามี ภรรยา

๑) ปุริตถิมทศ หรือ ทศเบื่องหน้า คือ ทศตะวันออก ได้แก่ มารดาบิดา เพราะเป็นผู้มีอุปการคุณแก่เรามาก่อน สำหรับหลักเกณฑ์ที่บุตรธิดาพึงบำรุงมารดาบิดาและหลักเกณฑ์ที่มารดาบิดา พึงอนุเคราะห์บุตรธิดา มีดังนี้

การบำรุงมารดาบิดา	การอนุเคราะห์บุตรธิดา
ท่านเลี้ยงเรามา เราเลี้ยงท่านตอบ	ห้ามปรามจากความชั่ว
ช่วยทำการทำงานของท่าน	ให้ตั้งอยู่ในความดี
ดำรงวงศ์ตระกูล	ให้ศึกษาศิลปวิทยา
ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท	หาคู่ครองที่สมควร
เมื่อท่านล่วงลับ ทำบุญอุทิศให้ท่าน	มอบทรัพย์สมบัติไว้ในโอกาสอันควร

^{๓๐๐} จากการสัมภาษณ์ พระครูนิธานกิจจาทร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเก่าเลี้ยว ตำบลเก่าเลี้ยว อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

๒) ปัจฉิมทิศ หรือ ทิศเบื้องหลัง คือทิศตะวันตก ได้แก่ สามี - ภรรยา เพราะติดตามเป็นกำลัง สนับสนุนอยู่ข้างหลัง ซึ่งหลักเกณฑ์การบำรุงภรรยา และการอนุเคราะห์สามี มีดังนี้

การบำรุงภรรยา	การอนุเคราะห์สามี
ยกย่องให้สมเกียรติกับฐานะที่เป็นภรรยา	จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
ไม่ดูหมิ่น	สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
ไม่นอกใจ	ไม่นอกใจ
มอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้	รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้
หาเครื่องประดับให้ในโอกาสอันควร	ขยัน ไม่เกียจคร้านการทำงานทั้งปวง

แนวคิดหลักการและสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มีใหม่ ในสังคมไทยปัจจุบันเป็นที่ทราบกันดีว่า สถานการณ์เกี่ยวกับความมั่นคงทางครอบครัวโดยเฉพาะครอบครัวที่เป็นพ่อแม่มีใหม่ที่กำลังก่อร่างสร้างตัว และสร้างครอบครัวเป็นเรื่องที่ยากลำบากพอสมควร เนื่องจากปัจจัยหลาย ๆ อย่างที่ส่งผลต่อการสร้างครอบครัวให้เกิดความเข้มแข็งและมั่นคง บางครอบครัวต้องหย่าร้างจากการได้รับผลกระทบ เช่น ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาปากท้อง ปัญหาความไม่พร้อมของคู่ชีวิต ขาดความรับผิดชอบ เนื่องจากเป็นพ่อแม่วัยรุ่น บางครอบครัวยังต้องอาศัยพ่อแม่ในการหาเลี้ยงชีพ บางคู่ยังไม่มีอาชีพที่แน่นอน บางคู่ยังอยู่ในวัยเรียน บางคู่มีลูกทั้งที่ยังไม่พร้อมในหลาย ๆ ด้าน จึงก่อให้เกิดปัญหาครอบครัวตามมา เช่น พ่อแม่ทิ้งลูกให้ปู่ ย่า ตา ยาย เลี้ยงดู เพราะไม่มีเวลาเลี้ยง ตนเองต้องออกไปทำงานทำมาหากิน เป็นต้น จากที่ได้ประสบมาพอจะสรุปปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวพ่อแม่มีใหม่ได้ ดังต่อไปนี้^{๑๐๑}

๑. ปัญหาการหย่าร้าง พบบ่อยในสังคมไทยปัจจุบันโดยเฉพาะการหย่าร้างของครอบครัวพ่อแม่ที่เป็นวัยรุ่น สาเหตุของการหย่าร้างนั้นก็มาจากหลาย ๆ ปัจจัย เช่น ความไม่พร้อมของคู่ชีวิต ด้านเศรษฐกิจความเป็นอยู่ ภาวะการแต่งงานไม่มีงานทำ ประกอบอาชีพไม่ได้ ปัญหาความยากจน เป็นต้น และเนื่องจากความเป็นเด็กเป็นวัยรุ่นบางคู่อยู่ในวัยเรียน วัยคะนอง ยังอยากจะใช้ชีวิตอิสระ ไม่พร้อมที่จะรับผิดชอบชีวิตคนอื่น ซึ่งเป็นเหตุให้มีการหย่าร้างเป็นจำนวนมากในสังคมไทยในกลุ่มครอบครัวพ่อแม่มีใหม่ในปัจจุบัน

๒. ปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากพื้นฐานของชีวิตแต่ละคนที่ถูกอบรมเลี้ยงดูมาด้วยวิธีการและกระบวนการที่แตกต่างกัน วัยรุ่นสมัยนี้ชอบพูดจาใช้ถ้อยคำแรง ๆ ไม่ค่อยถนอมน้ำใจอีกฝ่าย ขาดการเคารพเอาใจใส่ ไม่ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ภาวะความยากจนก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดการใช้ความรุนแรงในครอบครัวยุคปัจจุบัน เช่น พ่อครอบครัวมีปัญหาหาทางออกไม่ได้ ก็ทะเลาะ ใช้ถ้อยคำหยาบคายต่อกัน จนถึงขั้นรุนแรงต้องลงไม้ลงมือใช้ความรุนแรงเพื่อแก้ไขและตัดสินปัญหาครอบครัว ซึ่งพบบ่อยในกลุ่มครอบครัวที่เป็นวัยรุ่น เพราะขาดการยับยั้งชั่งใจ ไม่มีความอดทนอดกลั้นมากพอในการประคับประคองชีวิตคู่

^{๑๐๑} จากการสัมภาษณ์ นางประทุม พวงมณีนาถ, ข้าราชการบำนาญ แม่ดีเด่นแห่งชาติ, ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

๓. การขาดความรับผิดชอบ เห็นได้บ่อยอย่างมากในสังคมไทยปัจจุบันครอบครัวที่หัวหน้าครอบครัวขาดความรับผิดชอบ ขาดการเอาใจใส่ดูแลคนภายในครอบครัว ไม่มีความรับผิดชอบมากพอที่จะทำให้ครอบครัวมีความสุขและมั่นคง ด้วยความที่ยังขาดประสบการณ์ในการใช้ชีวิตคู่การใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่น ไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตน ไม่มีประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว เพราะยังติดกับการใช้ชีวิตแบบอิสระอยากทำอะไรก็ทำ ไปไหนก็ไปโดยไม่คำนึงถึงอีกฝ่าย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญอีกอย่างที่ทำให้ครอบครัวที่เป็นพ่อแม่มือใหม่หรือครอบครัววัยรุ่นไม่เข้มแข็ง และเป็นครอบครัวที่มีความมั่นคงได้^{๑๐๒}

๔. ปัญหาการมีคู่ สังคมไทยปัจจุบันอย่างที่เราเห็นเด็กวัยรุ่นสมัยนี้มองเรื่องของความรักและการมีเพศสัมพันธ์เป็นเรื่องปกติธรรมดาตามาก ๆ ไม่เหมือนกับคนในสมัยก่อนที่ค่อนข้างจะเคร่งครัดในเรื่องของการมีเพศสัมพันธ์โดยเฉพาะการมีเพศสัมพันธ์กับคนที่ไม่ใช่ลูกเมียของตัวเอง แต่ปัจจุบันเด็กสมัยนี้ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับเรื่องเหล่านี้เท่าที่ควร ซึ่งมีสาเหตุมาจากหลาย ๆ อย่าง หลาย ๆ องค์ประกอบ เช่น การดื่มสุราของมีเมา พอเมาแล้วก็ไม่ได้สำนึกถึงศีลธรรม จริยธรรม เมาแล้วก็เอาแต่สนุกสนานคิดได้อีกทีก็ตอนรุ่งเช้าซึ่งบางทีสำนึกได้ก็เมื่อมันสายไปแล้ว อย่างนี้เป็นต้น ดังนั้นปัญหาการมีคู่ การมีบ้านเล็กบ้านน้อยก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ครอบครัวไม่มีความเข้มแข็งมั่นคง และท้ายที่สุดต้องหย่าร้างกันไปแยกทางกันในที่สุด^{๑๐๓}

เกี่ยวกับแนวคิดหลักการ และสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ สถานการณ์ความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบัน มีปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ปัญหายาเสพติด ล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาในการบั่นทอนความมั่นคงทางครอบครัว โดยเฉพาะครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ที่ยังมีประสบการณ์ชีวิตยังไม่มากแล้วแต่งงานใช้ชีวิตคู่ ปัญหาคือการสร้างครอบครัวต้องเรียนรู้ควบคู่ไปกับการใช้ชีวิตคู่ บางคู่มีความพร้อม บางคู่ไม่พร้อม จึงก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมาย แนวคิดการส่งเสริมและสร้างความมั่นคงของสถาบันทางครอบครัว ได้ดำเนินการตามนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันทางครอบครัว พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔ ซึ่งรัฐบาลได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนทั้ง ๕ ยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย^{๑๐๔}

๑) พัฒนาศักยภาพของครอบครัว พัฒนาศักยภาพครอบครัวมีศักยภาพ และสัมพันธภาพที่ดีสามารถทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม สมาชิกของครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา คุณธรรม และจริยธรรม มีภูมิคุ้มกัน และสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น

๒) สร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว ครอบครัวจะต้องมีหลักประกันความมั่นคงทุกด้านตามเกณฑ์ที่กำหนด

^{๑๐๒} จากการสัมภาษณ์ นายชูเชษฐ เงินขำ, ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลมหาโพธิ์ บ้านมหาโพธิ์ใต้ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

^{๑๐๓} จากการสัมภาษณ์ นายธนา เทียนจิตราเพชร, พ่อแม่มือใหม่ ตำบลปากน้ำโพ อำเภอมือง นครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

^{๑๐๔} จากการสัมภาษณ์ นายสกุลชาติ กลีพงษ์, ผู้อำนวยการ รพ.สต.บ้านท่ากระดาง ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

๓) การบริหารจัดการที่เอื้อต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ระบบการบริหารจัดการด้านครอบครัวที่เป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง

๔) ส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายทางสังคมเพื่อพัฒนาครอบครัว การสร้างเครือข่ายทางสังคมทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เพื่อพัฒนาครอบครัวอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม

๕) พัฒนาระบบการสื่อสารสังคมเพื่อพัฒนาครอบครัว มีกระบวนการสื่อสารสังคมที่มีคุณภาพและสร้างสรรค์ ครอบครัวรู้เท่าทันสื่อ

ในฐานะที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมความมั่นคงทางครอบครัว และความมั่นคงของมนุษย์ ก็ได้ยึดหลักยุทธศาสตร์ทั้ง ๕ ข้อ ในการขับเคลื่อนส่งเสริม พัฒนาศักยภาพของครอบครัวให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคงทางสังคม โดยการร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องผลักดันนโยบายต่าง ๆ ให้เกิดเป็นรูปธรรมและเกิดผลจริงทางปฏิบัติ สิ่งที่สำคัญที่จะทำให้การดำเนินงานเกิดความสำเร็จและลุล่วง คือความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่จะต้องช่วยกันขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้จัดขึ้นเพื่อเป็นการส่งเสริมความมั่นคงทางครอบครัวให้เกิดความยั่งยืนในอนาคตได้

หลักการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ ทุกวันนี้โลกได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากและเร็วจนเกินที่คนรุ่นเก่า ๆ จะเรียนรู้และตามสิ่งที่เปลี่ยนแปลงเหล่านั้นได้ทัน ทั้งเรื่องของเทคโนโลยี วัฒนธรรม ประเพณีจากตะวันตกที่หลั่งไหลเข้าสู่สังคมไทยในปัจจุบันนี้ ผลกระทบที่หลีกเลี่ยงไม่ได้จากการเปลี่ยนแปลงของโลกแห่งการสื่อสารที่ไร้พรมแดน ปัญหาสังคม ปัญหาครอบครัว ปัญหาการใช้ชีวิตคู่ ปัญหาความมั่นคงทางครอบครัว โดยเฉพาะครอบครัวของคนรุ่นใหม่ ๆ ในปัจจุบันที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ซึ่งต่างจากอดีตอย่างสิ้นเชิงจะเห็นได้จากสถิติการตั้งครรภ์ของเด็กวัยรุ่น การตั้งครรภ์ในวัยเรียน ตั้งครรภ์ก่อนเวลาอันควรคณะที่ยังไม่พร้อมที่จะรับผิดชอบภาระที่ใหญ่ขนาดนั้น^{๓๐๕}

ในส่วนของหน่วยงานที่ได้มีส่วนเข้าไปมีส่วนร่วม ในการสนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนหรือคนที่เป็นพ่อแม่มือใหม่ ได้มีโอกาสได้เรียนรู้และสร้างความเข้าใจในเรื่องของการใช้ชีวิตคู่ การเตรียมตัววางแผนชีวิตคู่ วางแผนอนาคตสำหรับครอบครัว การสร้างภูมิคุ้มกันให้กับครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวเกิดความเข้มแข็งและมั่นคง สามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลง และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยการแนะนำ อบรม การจัดกิจกรรมเรียนรู้เพื่อวางแผนชีวิตคู่ให้มีความสุข เช่น

๑) สร้างเสริมความรู้และทักษะการสื่อสารในครอบครัว เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว พร้อมทั้ง รู้จักจัดการกับปัญหา โดยหลีกเลี่ยงวิธีการรุนแรง แต่ใช้เหตุผลและวิธีเชิงสันติ

๒) ให้การศึกษากับสมาชิกครอบครัวและชุมชน เรื่องบทบาทหญิงชายและการสร้างความสัมพันธ์อันดี เพื่อลด ละ เลิก การใช้ความรุนแรง และตระหนักถึงผลกระทบต่อสังคมทุกระดับของการกระทำความรุนแรงในครอบครัว

^{๓๐๕} จากการสัมภาษณ์ นายประทีป อัมแพร กำนันตำบลมหาโพธิ ตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

๓) ใช้เครือข่ายชุมชนในการเฝ้าระวังการกระทำ ความรุนแรงในครอบครัว ให้มีกลไกการประสานงานเพื่อให้ความช่วยเหลือคุ้มครอง โดยวิธีสหวิชาชีพอย่างครบวงจรแก่ผู้ถูกกระทำโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็ก สตรี และผู้สูงอายุ และผู้กระทำ

๔) สนับสนุนให้สื่อทุกประเภท เสนอเรื่องที่สร้างสรรค์และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีของสมาชิกในครอบครัว และก ากับดูแลสื่อทุกชนิดไม่ให้เ้าเสนอสื่อที่มีลักษณะส่งเสริมความรุนแรง

๕) รมรณรงค์ให้ความรู้ความเข้าใจ เพื่อสร้างค่านิยมและเจตคติที่ถูกต้องแก่ประชาชนทั่วไป และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและขจัดความรุนแรงในครอบครัว

๖) ใช้กระบวนการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ความรุนแรงในการป้องกันและแก้ไขปัญหาย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการแก้กฎหมาย พัฒนาระบบการยุติธรรม และการเสริมสร้างเจตคติที่ถูกต้องของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว

๗) รมรณรงค์ลดละเลิกอบายมุขและยาเสพติด รวมทั้งปัจจัยด้านครอบครัว ซึ่งเป็นต้นเหตุของความรุนแรง

แนวคิดหลักการและสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่ ได้ให้ข้อมูลว่า เรื่องการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัว ของประชาชนในเขตพื้นที่นี้ ก็มีหลายแบบ หลายตัวอย่าง ให้เราได้ศึกษาและเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ครอบครัวคนสมัยก่อน กับคนสมัยนี้มีแนวคิดและวิธีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันอย่างมากเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คนสมัยก่อนยังไม่ได้รับความเจริญก้าวหน้าอย่างทุกวันนี้ส่วนใหญ่จะมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับสมาชิกในครอบครัว มีกิจกรรมที่ทำร่วมกันระหว่างพ่อ แม่ ลูก เช่น การกินข้าวร่วมกันในบ้าน มีปัญหาอะไรก็สามารถพูดคุยกันได้เลย ลูกมีปัญหาปรึกษาพ่อแม่ าก็คอยให้คำแนะนำ อบรมสั่งสอนให้ความรู้ในการแก้ไขปัญหาชีวิตที่เกิดขึ้น คอยให้กำลังใจกับลูกเวลาลูกประสบปัญหา จึงทำให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวแน่นแฟ้นมากกว่าครอบครัวในปัจจุบัน^{๑๐๖}

การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นในครอบครัวเป็นเรื่องสำคัญ และถือว่าเป็นปัจจัยหลักที่จะทำให้ครอบครัวอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัวเกิดขึ้นได้จากหลักการ ต่อไปนี้

๑. การมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในครอบครัว การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ หมายถึง การที่ลูกได้มีส่วนร่วมกับพ่อแม่ในการแสดงความคิดเห็นและรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับทุกขุสุขความลับในเรื่องต่าง ๆ ของพ่อแม่ เช่น ปัญหาการเงินปัญหาการงาน

๒. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ สมาชิกทุกคนในครอบครัวไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใดก็ตาม ทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ลูกควรมีส่วนร่วมกับพ่อแม่ในการตัดสินใจกระทำการต่าง ๆ ภายในบ้าน เช่น การจัดระเบียบ กฎเกณฑ์ภายในบ้านเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๓. การใช้เวลาอยู่ร่วมกัน เช่น การพักผ่อนร่วมกันในวันหยุด การทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง พ่อ แม่ ลูก เวลาที่ลูกมีปัญหาจะสามารถที่จะปรึกษาพ่อ แม่ พ่อ

^{๑๐๖} จากการสัมภาษณ์ นางทองหยิบ คักดีเพชร, กรรมการชมรม อสม. ตำบลมหาโพธิ บ้านมหาโพธิ ได้ ตำบลมหาโพธิ อำเภอกำลัญญ์ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

แม้จะได้มีเวลาให้คำปรึกษา และร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้เพื่อป้องกันไม่ให้ลูกหันไปพึ่งสิ่งอื่นในการแก้ไขปัญหาแทน

๔. การแสดงความรักต่อกัน ความรักความห่วงใยของพ่อแม่ พฤติกรรมของพ่อแม่ที่ลูกสามารถจะรับรู้ได้ พฤติกรรมที่แสดงความรักความห่วงใยที่มีต่อลูก เช่น การโอบกอด การแสดงออกให้ลูกเห็นว่าเรารักและห่วงใยใส่ใจลูก การรับฟังปัญหาของลูก และช่วยแก้ไขปัญหาลูกต่าง ๆ เป็นต้น จะเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพ่อ แม่ ลูก ได้เป็นอย่างดี

๕. การไม่เข้มงวดกวดขันเกี่ยวกับระเบียบวินัยมากเกินไป ในการอบรมเลี้ยงดูลูกบางครั้งกฎระเบียบ และวินัยในการอยู่ร่วมกันถ้าตึงมากจนเกินไป อาจทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความอึดอัดไม่สบายใจ คิดมาก จนถึงขั้นเกิดความเครียดกลายเป็นเด็กมีปัญหาเพราะพ่อแม่เข้มงวดจนเกินไป ดังนั้นบางครั้งก็ต้องมีการผ่อนปรนระเบียบวินัยบางอย่างที่สามารถผ่อนปรนได้เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความผ่อนคลาย

๖. ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพ่อและแม่ ความกลมเกลียวของพ่อแม่ พฤติกรรมที่พ่อแม่กระทำต่อกัน ในลักษณะที่ไม่มีความขัดแย้งซึ่งกันและกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันมีความรักสามัคคี ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน เป็นปัจจัยที่จะทำให้ลูกเห็นเป็นตัวอย่างและนำไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้ในอนาคต

แนวคิดหลักการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่ การทำให้ครอบครัวมีความสุขและเกิดความมั่นคงนั้นจะต้องยึดหลัก คือ^{๑๐๗}

๑) มีความเอาใจใส่ต่อกัน การดูแลเอาใจใส่ต่อกัน การคอยช่วยเหลือดูแลในทุกเรื่องของอีกฝ่าย เช่น การดูแลเอาใจใส่เรื่องสุขภาพ อาหารการกิน เงินทอง ค่าใช้จ่าย การรับส่ง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นภายในครอบครัว เพราะต่างฝ่ายต่างได้ทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์

๒) ความเข้าใจอีกฝ่าย ต้องรู้จักคนที่เรารัก สามักรรยาต้องรู้จักและเข้าใจกันเอื้ออาทรต่อกัน สนับสนุนส่งเสริมกัน พ่อแม่ต้องรู้เกี่ยวกับอุปนิสัย ว่าบุตรชอบหรือไม่ชอบอะไร มีจุดเด่นหรือจุดด้อยอย่างไร รู้จักสนับสนุนส่งเสริมลูกให้ไปในทิศทางที่ดีไม่นอกกลุ่มนอกทาง เป็นต้น

๓) การเคารพซึ่งกันและกัน การเคารพที่มาจากใจ การเคารพในลักษณะนี้มีพฤติกรรมแสดงออกได้หลายอย่าง เช่น บุตรเกรงใจบิดามารดา บิดามารดาก็ต้องรู้จักเกรงใจบุตรความเกรงใจนี้รู้สึกร่วมกัน และจะช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ แม่ ลูกดีขึ้น^{๑๐๘}

๔) การมีความรับผิดชอบ การมีความรับผิดชอบ การยอมรับผิดชอบหรือความชอบ เช่น การที่บิดามารดาเป็นต้นแบบที่ไม่ดีแก่บุตร ก็เป็นการแสดงความไม่รับผิดชอบ การละเลยไม่เลี้ยงดูก็เป็น การไม่รับผิดชอบ เป็นต้น^{๑๐๙}

^{๑๐๗} จากการสัมภาษณ์ นายชูเชษฐ เงินคำ, ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลมหาโพธิ์ บ้านมหาโพธิ์ใต้ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอกำแพง จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

^{๑๐๘} จากการสัมภาษณ์ นางทองหยิบ ศักดิ์เพชร, กรรมการชมรม อสม. ตำบลมหาโพธิ์ บ้านมหาโพธิ์ใต้ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอกำแพง จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

๕) ความไว้วางใจกันและกัน ความไว้วางใจ เป็นรากฐานที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในครอบครัว ความไว้วางใจควรมีต่อกัน ทั้งทางกาย และทางใจ ซึ่งจะช่วยให้คนในครอบครัวมีความสุขสบายใจ ไร้ความวิตกกังวลหรือความกลัว เป็นที่พึ่งพาได้

๖) การให้กำลังใจกันและกัน การให้กำลังใจก็คือ การเสริมสร้างพลังจิตใจให้แก่สมาชิกในครอบครัว ให้สามารถดำเนินชีวิตไปอย่างมีความสุข การให้กำลังใจอาจเป็นคำพูด และท่าทาง ที่ให้การสนับสนุน และชมเชยเมื่อทำสิ่งที่ถูกต้อง แนะนำแนวทางในการหาทางออก เมื่อมีปัญหาไม่ดุด่าหรือกล่าวโทษว่าเป็นความผิด^{๑๐๐}

๗) การให้อภัยซึ่งกันและกัน สมาชิกในครอบครัวที่อยู่ร่วมกันหลายคน บางครั้งมีการกระทบกระทั่งกันบ้างเป็นเรื่องปกติของสังคม แต่ครอบครัวก็ควรให้อภัยแก่กัน ครอบครัวที่มีบุตรประพตผิด บิดมารดาไม่ควรจดจำความผิดนั้น แล้วนำไปต่อว่าบุตรในโอกาสต่อ ๆ ไปเพราะเมื่อบุตรได้รับฟังความผิดของตนอยู่เสมอก็จะเกิดความโกรธความไม่สบายใจ และบางครั้งอาจนึกไปว่า บิดมารดาไม่รักตน^{๑๐๑}

สรุปแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่นั้น จะต้องอาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนาบูรณาการกับวิถีชีวิตเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงให้เกิดขึ้น การสร้างครอบครัวให้มั่นคงต้องอาศัยหลักการ คือ ๑) การส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ความสัมพันธ์ที่ดีของสมาชิกในครอบครัวเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีนั้นต้องอาศัยหลักการ คือ ความรักความเข้าใจกันของคนในครอบครัว ความเอาใจใส่ห่วงใยกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน ความไว้วางใจกัน เป็นต้น ๒) การปลูกฝังให้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี พ่อแม่ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะปลูกฝังคุณธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีแก่สมาชิกภายในครอบครัว เช่น พ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก อยากรู้อีกมีศีลธรรม จริยธรรมพ่อแม่ก็ต้องมีศีลธรรม จริยธรรมในการดำเนินชีวิตให้ลูกได้เห็น ได้ดูเป็นแบบอย่าง ๓) การมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อไม่สร้างปัญหาให้กับตนเอง ครอบครัว และสังคม การมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหา หากมีการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล จัดการทุกสิ่งด้วยหลักของความเป็นจริง เหมาะสมกับการใช้ชีวิตและสถานการณ์ปัจจุบัน ท่านก็จะสามารถใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุข และนั่นจะเป็นอีกรากฐานหนึ่ง ที่ทำให้ครอบครัวของเต็มเปี่ยมไปด้วยความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจ และนำไปสู่การเป็นครอบครัวที่อยู่เย็นเป็นสุข เกิดความเข้มแข็งและมั่นคงในที่สุด

๔.๑.๒ สถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่

จากการที่คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เกี่ยวกับสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า สถานการณ์ความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ในสังคมไทยปัจจุบัน มีปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ปัญหา

^{๑๐๐} จากการสัมภาษณ์ นางสาวสุนันท์ ปรีชาจารย์, บ้านมหาโพธิ์ใต้ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

^{๑๐๑} จากการสัมภาษณ์ นางสาววิภาวรรณ บุญจันทา, แม่เลี้ยงเดี่ยว พนักงานประโรงพยาบาลสวรรค์ประชารักษ์ ตำบลนครสวรรค์ตก อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ นายประทีป ยิ้มแพร่, กำนันตำบลมหาโพธิ์, ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๖๒.

ความยากจน ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ปัญหายาเสพติด ปัญหาการหย่าร้างเนื่องจากความไม่พร้อมของคู่แต่งงาน ล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาในการบั่นทอนความมั่นคงทางครอบครัว โดยเฉพาะครอบครัวพ่อแม่มีใหม่ที่ยังมีประสบการณ์ชีวิตยังไม่มากแล้วแต่งงานใช้ชีวิตคู่^{๑๑๒} สถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มีใหม่ นั้นจากที่เราเห็นกันเป็นประจำในสภาพสังคมปัจจุบัน เช่น ความไม่มั่นคงการเงิน หรือความยากจนซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้อาจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ภายในครอบครัวตามมา เช่น ทะเลาะวิวาท ความไม่เข้าใจกัน มีปากมีเสียงจนกระทั่งก่อให้เกิดการใช้ความรุนแรงภายในครอบครัวขึ้น ซึ่งสาเหตุเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาที่ทำให้ความมั่นคงของครอบครัวสั่นคลอนไม่มั่นคง เกิดการหย่าร้าง ซึ่งพบเห็นได้มากในสังคมไทย^{๑๑๓}

๑) ปัญหาความยากจน ปัญหาความยากจนนี้เป็นปัญหาใหญ่สำหรับครอบครัวพ่อแม่มีใหม่ หรือคู่แต่งงานใหม่ เนื่องจากความไม่พร้อมในหลาย ๆ ด้าน แต่งานก่อนวัยอันควรอายุน้อย ยังไม่สามารถรับผิดชอบชีวิตของอีกฝ่ายได้ สิ่งที่เราสังเกตเห็นได้บ่งชี้จากปัญหาความยากจน เช่น ทะเลาะวิวาทกัน ใช้ความรุนแรงในครอบครัว ขาดความยับยั้งชั่งใจ ขาดการเอื้อเฟื้อต่อกัน ไม่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว^{๑๑๔} พ่อแม่ยุคใหม่อายุน้อย บางคู่ยังไม่พ้นนิติภาวะก็ต้องมาใช้ชีวิตคู่มารับผิดชอบต่อชีวิตอีกคนหนึ่งทั้งที่ยังไม่มีความพร้อม การงานยังไม่มีทำ รายได้ยังไม่แน่นอน ต้องหาเข้ากินค่า บางคู่แต่งงานก็ยังคงอาศัยอยู่กับผู้ปกครองหรือพ่อแม่ ดังนั้นการจะสร้างครอบครัวให้เกิดความมั่นคงนั้นจึงเป็นเรื่องยากมาก ๆ สำหรับพ่อแม่มีใหม่ ซึ่งปัญหาความยากจนนี้มีสาเหตุมาจากหลายปัจจัยด้วยกัน คือ

๑.๑) ขาดการวางแผนทางการเงิน ครอบครัวพ่อแม่มีใหม่หลาย ๆ ครอบครัวใช้ชีวิตโดยขาดการวางแผนครอบครัว เพราะคิดว่ายังสามารถอาศัยพ่อแม่อยู่ได้ ไม่มีกินก็ขอพ่อแม่ เงินไม่พอใช้ก็ขอจากพ่อแม่ได้ จึงไม่มีการวางแผนครอบครัวไม่ตระหนักถึงความมั่นคงของครอบครัวในอนาคต ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยบางคู่ยังเป็นครอบครัววัยรุ่นยังชอบชีวิตแบบอิสระ ชอบเที่ยวเตร่ เที่ยวกลางคืน สังสรรค์กับเพื่อนฝูง กินเหล้าเมา ยา ขาดความรับผิดชอบต่อครอบครัว^{๑๑๕}

๑.๒) ขาดความรับผิดชอบต่อพ่อแม่มีใหม่ในสังคมปัจจุบันเป็นครอบครัววัยรุ่น ยังคงขาดความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตน ขาดประสบการณ์ในการใช้ชีวิตจึงทำให้สถานะของครอบครัวไม่มั่นคงและมีแนวโน้มอ่อนแอลงเรื่อย ๆ บางคนยังติดเที่ยวสนุกสนานกับเพื่อน ไม่สนใจลูกเมีย ไม่สนใจความเป็นอยู่ของครอบครัว ยังทิ้งนิสัยเดิม ๆ ไม่ได้ ไม่รับผิดชอบต่อภาระทำของตน ทำอะไรผิดมาก็โยนให้พ่อแม่รับผิดชอบและแก้ไขปัญหาก็

^{๑๑๒} จากการสัมภาษณ์ นายสกุลชาติ กลีพงษ์, ผู้อำนวยการ รพ.สต.บ้านท่ากระดางา ตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพง จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๖๒.

^{๑๑๓} จากการสัมภาษณ์ นายประทีป ยิ้มแพ, กำนันตำบลมหาโพธิ ตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพง จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๖๒.

^{๑๑๔} จากการสัมภาษณ์ นายชูเชษฐ เงินคำ, ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลมหาโพธิ บ้านมหาโพธิ ตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพง จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๖๒.

^{๑๑๕} จากการสัมภาษณ์ นางสาวสุนันท์ ปรีชาจารย์, บ้านมหาโพธิ ตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพง จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

๑.๓) การใช้ชีวิตเกินฐานะของตน ครอบครัวพ่อแม่มีใหม่บางครอบครัวมีนิสัยชอบรวย ต้องกินข้าวในห้าง ในร้านอาหารหรู ๆ มีราคาแพง บริโภคของแพง ถูค่านิยมผิด ๆ และใช้ชีวิตไปในทางที่ผิด ทั้ง ๆ ที่ตัวเองยังไม่มีความสามารถในการหารายได้มากพอเท่าที่ใช้ชีวิตอยู่ในปัจจุบัน

๒) **ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว** ในสังคมปัจจุบันข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์ตามสื่อต่าง ๆ ที่เราพบเห็นได้บ่อยเกี่ยวกับครอบครัว คงปฏิเสธไม่ได้เกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงในครอบครัว จนทุกวันนี้แทบจะกลายเป็นเรื่องปกติในสังคมสำหรับข่าวการทำร้ายกันในครอบครัว เช่น พ่อทำร้ายแม่ พ่อแม่ทำร้ายลูก บางครั้งทำร้ายกันขั้นรุนแรงถึงกับเสียชีวิต เป็นต้น ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวพ่อแม่มีใหม่จากประสบการณ์ที่เจอมาเอง และจากสังคมที่เราอยู่และได้ประสบส่วนใหญ่ก็มาจากสาเหตุหลัก คือ

๒.๑) นิสัยและความเคยชินส่วนตัว นิสัยเดิมที่ติดตัวมาก่อนจะมาใช้ชีวิตร่วมกันและสร้างครอบครัว นิสัยเดิมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงกันยากมาก เพราะเป็นนิสัยติดตัวมานาน เคยปฏิบัติซ้ำ ๆ มาแล้วในอดีต ถึงแม้จะเปลี่ยนได้ แต่ก็ยังเป็นเพียงชั่วระยะหนึ่งเท่านั้น ฉะนั้นสามีภรรยาจะต้องยอมรับซึ่งกันและกัน ยอมรับตัวตนของอีกฝ่าย ค่อย ๆ ศึกษาและทำความเข้าใจในด้านดีและด้านที่ไม่ดีของกันและกัน และทำให้ได้แล้วปรับตัวเข้าหากัน รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว ให้อภัยในเรื่องที่ให้อภัยได้ เอื้อเฟื้อต่อกัน เอาใจใส่ดูแลกันอย่างสม่ำเสมอ จึงจะทำให้การครองชีวิตคู่ยืนยาวและมีความสุขได้^{๑๑๖}

๒.๒) ความไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตน สมัยก่อนรุ่นปู่ย่าตายาย สำหรับผู้ที่รับบทบาทเป็นสามีจะมีบทบาทเป็นผู้นำครอบครัว หาเงินเลี้ยงครอบครัว ปัจจุบันสตรีมีบทบาทในการทำงาน แต่สำหรับในสังคมปัจจุบันเปลี่ยนไปเยอะ ผู้เป็นภรรยาก็มีบทบาทในการหาเงินมาเลี้ยงดูครอบครัวเช่นกัน ซึ่งบางครั้งก็อาจหาได้มากกว่าผู้เป็นสามีก็มี แต่สตรีก็ยังต้องมารับผิดชอบงานในบ้าน และอบรมสั่งสอนบุตรธิดาอีก จึงทำให้บางครั้งภรรยารู้สึกหงุดหงิด และจุกจิกจู้จี้ไปบ้าง ทำให้เกิดความขัดแย้งได้ และสามีบางคนก็ไม่รับผิดชอบหน้าที่ของตนเอง คอยตำหนิ ดุด่าภรรยาว่าไม่อบรมเลี้ยงดูบุตร ทั้ง ๆ ที่งานอบรมเลี้ยงดูบุตรก็เป็นหน้าที่โดยตรงของทั้งพ่อและแม่ ฉะนั้น ทั้งสองคนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการอบรมเลี้ยงดูบุตร ตลอดจนการทำงานในบ้านที่ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อสร้างครอบครัวให้เป็นสุข^{๑๑๗}

๒.๓) ไม่มีเวลาให้กันและกัน สังคมทุกวันนี้อะไร ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปทำให้วิถีชีวิตครอบครัวเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย สืบมาจากโลกได้พัฒนาไปไกลมากคนได้รับความสะดวกสบายจากการเปลี่ยนแปลงจนบางครั้งไม่ได้คำนึงถึงข้อเสียหรือผลที่จะตามมา เช่น เดียวนี้เด็ก ๆ มีโทรศัพท์มือถือตั้งแต่เรียนอยู่อนุบาล มีอะไรก็โทรหาพ่อแม่ มีคำที่คนชอบพูดว่า สังคมไทยปัจจุบันเป็นสังคมก้มหน้า คนไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์เหมือนสมัยก่อน คนส่วนใหญ่ติดอยู่ในโลกส่วนตัวของตัวเองอยู่กับโทรศัพท์คุยกับโทรศัพท์ ไม่ให้ความสำคัญกับคนรอบข้างเท่าที่ควร ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด พ่อ แม่ ลูก มีมือถือคนละเครื่อง ต่างคนต่างก็อยู่ในโลกส่วนตัวของตัวเองไม่สนใจคนรอบข้างหรือสังคมที่กำลัง

^{๑๑๖} จากการสัมภาษณ์ พระราชรัตนเวที, ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดวรนาถบรรพต พระอารามหลวง ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

^{๑๑๗} จากการสัมภาษณ์ พระครูนิวตตประชากร, เจ้าอาวาสวัดสวรรค์ประชากร ตำบลหนองกรด อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

เปลี่ยนแปลงไป นี่ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวลดน้อยลงไป บางครอบครัวต่างฝ่ายต่างมีภารกิจต้องทำงาน บางทีก็แยกกันอยู่ ทำให้ไม่มีเวลาพูดคุย รับรู้สารทุกข์สุกดิบของกันและกัน ครอบครัวจึงควรมีวันแห่งครอบครัว สัปดาห์ละ ๑ วัน หรือแล้วแต่ตกลงกัน มีเวลาอยู่พร้อมหน้ากัน พ่อ แม่ ลูก มีกิจกรรมร่วมกันจึงจะสามารถสร้างครอบครัวที่เข้มแข็งและมั่นคงได้

๒.๔) ใช้ความรุนแรงตัดสินปัญหาในครอบครัว พบเห็นได้บ่อยในสังคมไทยคู่สามีภรรยาหรือครอบครัวที่ใช้กำลังในการตัดสินปัญหาต่าง ๆ เมื่อหาทางออกไม่ได้ เช่น การทะเลาะกัน ดุด่าด้วยถ้อยคำที่หยาบคายไม่เหมาะสม ช่มชู้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจนกระทั่งถึงขั้นลงไม้ลงมือต่ตบตีกัน ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการพุดูยั่วของอีกฝ่ายที่เป็นเหตุให้อีกฝ่ายไม่พอใจโมโห โกรธ เกิดโทสะ จนขาดการยับยั้งชั่งใจ ลงมือทำร้าย และตัดสินใจใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา

๓) **ปัญหาหยาเสพติด** ปัญหาหยาเสพติดเป็นอีกหนึ่งปัญหาที่มีผลกระทบอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน เพราะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ปัญหาการทะเลาะวิวาท ปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ ปัญหาหลักเล็กขโมยน้อย เป็นต้น ในส่วนของครอบครัวพ่อแม่มีใหม่ที่ประสบปัญหาหยาเสพติดก็มีไม่น้อยในสังคมไทยปัจจุบันเพราะสมัยนี้ แต่งงานกันตั้งแต่อายุยังน้อย บางคู่ยังไม่บรรลุนิติภาวะก็มี ดังนั้นแน่นอนว่าครอบครัวที่มีลักษณะแบบนี้ย่อมก่อให้เกิดปัญหาตามมาตามา เช่น ครอบครัววัยรุ่น ที่อายุน้อยกำลังเป็นวัยรุ่นที่ต้องการอิสระในการใช้ชีวิตค่อนข้างสูง ดังนั้นการมาใช้ชีวิตร่วมกันกับผู้อื่นทั้งที่ยังไม่พร้อมที่จะรับผิดชอบชีวิตของคนอื่น แน่แน่นอนว่าปัญหาในครอบครัว คือ การทะเลาะวิวาท จากความไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนที่จะต้องทำและรับผิดชอบ การทำร้ายร่างกาย การใช้ความรุนแรงจากการเสพยาเสพติด ซึ่งเป็นอีกสาเหตุหลัก ๆ อีกประการที่ทำให้ชีวิตคู่หลาย ๆ คู่ต้องหย่าร้างกันไปในที่สุด^{๑๑๘}

๓.๑) สัมพันธภาพภายในครอบครัวเสื่อมถอยลง พ่อ-แม่-ลูก ไม่ได้ทำบทบาทหน้าที่ของตนเต็มที่ ละเลยการอบรมปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยม รวมทั้ง การหล่อหลอมบุคลิกภาพ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ผลักภาระโดยให้เป็นหน้าที่ของสถาบันอื่นในสังคมมากขึ้น เช่น สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน ฯลฯ

๓.๒) เด็กถูกทอดทิ้ง ไม่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูเพื่อให้มีพัฒนาการเหมาะสมตามวัย ขาดความรัก ความเอาใจใส่จากพ่อแม่ ผู้เลี้ยงดู มีทั้งเด็กถูกทอดทิ้งปล่อยปละละเลย เด็กกำพร้า เด็กพิการ เด็กด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาตามศักยภาพ

๓.๓) ปฏิสัมพันธ์ของครอบครัวที่มีต่อชุมชนและสังคมมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะในเขตเมืองใหญ่มีลักษณะต่างคนต่างอยู่มากขึ้น จึงเป็นแนวโน้มที่น่าเป็นห่วง เพราะการที่สมาชิกในสังคมไม่ได้สังสรรค์ร่วมมือกัน โอกาสที่จะสร้างพลังในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติจะเป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม

สรุปแนวคิดและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มีใหม่นั้น จะต้องอาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนาบูรณาการกับวิถีชีวิตเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงให้เกิดขึ้น การสร้างครอบครัวให้มั่นคงต้องอาศัยหลักการ คือ ๑) การส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ความรักความเข้าใจกันของคนในครอบครัว ความเอาใจใส่ห่วงใยกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน

^{๑๑๘} จากการสัมภาษณ์ นายชูเชษฐ เงินคำ, ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลมหาโพธิ์ บ้านมหาโพธิ์ใต้ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

ความไว้วางใจกัน เป็นต้น ๒) การปลูกฝังให้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี พ่อแม่ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะปลูกฝังคุณธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีแก่สมาชิกภายในครอบครัว เช่น พ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก อยากรู้อยากเห็นให้ลูกมีศีลธรรม จริยธรรมพ่อแม่ก็ต้องมีศีลธรรม เป็นต้น ๓) การมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อไม่สร้างปัญหาให้กับตนเอง ครอบครัว และสังคม เป็นต้น ในส่วนของสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มีใหม่ พบว่า ครอบครัวพ่อแม่มีใหม่ที่หัวหน้าครอบครัวหรือผู้นำครอบครัวยังเป็นวัยรุ่น ปัจจัยที่ทำให้ครอบครัวไม่มั่นคงและแข็งแรงสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ ๑) ปัญหาด้านความยากจน ๒) ปัญหาด้านการใช้ความรุนแรงในครอบครัว ๓) ปัญหาด้านยาเสพติด ๔) ปัญหาด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัวเสื่อมถอยลง ๕) ปัญหาด้านการหย่าร้างเด็กถูกทอดทิ้ง ๖) ปัญหาด้านการมีปฏิสัมพันธ์ของครอบครัวที่มีต่อชุมชนและสังคมมีแนวโน้มลดลง ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้ครอบครัวพ่อแม่มีใหม่ขาดความมั่นคงแข็งแรงซึ่งพบเห็นได้มากในสังคมไทยปัจจุบันที่จะต้องได้รับการแก้ไขและพัฒนาให้ดีขึ้น

๔.๒ จิตวิทยาเชิงพุทธ ระบบและกลไกเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่

ในส่วนนี้คณะผู้วิจัยจะได้นำเสนอจิตวิทยาเชิงพุทธ ระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่ โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนาม สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยแยกเป็น ๓ ประเด็น คือ ๑) จิตวิทยาเชิงพุทธระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการครองคู่ ๒) จิตวิทยาเชิงพุทธ ระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และ ๓) จิตวิทยาเชิงพุทธ ระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการอบรมเลี้ยงดูบุตร ดังจะได้นำเสนอข้อมูล ดังนี้

๔.๒.๑ จิตวิทยาเชิงพุทธระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการครองคู่

การเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มีใหม่ ได้ให้ข้อมูลว่า ในส่วนของพระสงฆ์หรือคณะสงฆ์ถือว่าเป็นสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญในการเป็นที่พึ่งทางจิตใจให้กับประชาชนคนทั่วไปได้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ในส่วนของคณะสงฆ์การเข้าไปมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสนับสนุนในเรื่องการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคงและยั่งยืนนั้น ถือว่าเป็นการพัฒนาสังคมให้เกิดความเข้มแข็ง ให้เป็นสังคมที่สงบ สันติและน่าอยู่ ซึ่งคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์เองก็ได้ขับเคลื่อนและผลักดัน ธรรมะให้ประชาชนนั้นดำรงตนอยู่ในธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และยึดหลักคำสอนทางพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตประจำวัน^{๑๓๔} การเสริมสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวต้องยึดหลัก คือ

หลักการสร้างระบบภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับครอบครัว การสร้างระบบภูมิคุ้มกันในครอบครัวที่ดีหมายถึงการสร้างระบบที่ช่วยเสริมสร้างให้สมาชิกในครอบครัวมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้นเพื่อให้มีสภาพพร้อมรับจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งมีอยู่ด้วย ๒ ระบบ คือ

^{๑๓๔} จากการสัมภาษณ์ พระราชรัตนเวที (ผศ.ดร.), เจ้าอาวาสวัดรณานิคมบรรพต พระอารามหลวง ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

๑) การสร้างภูมิคุ้มกันภายในครอบครัว การสร้างภูมิคุ้มกันภายในก็คือภูมิคุ้มกันทางจิตวิญญาณตนเองในที่นี้คือ “พระไตรลักษณ์” หรือเรียกอีกอย่างว่า “การพิจารณาสามัญลักษณ์” คือ การกำหนดพิจารณาโลกให้เห็นตามความเป็นจริงหรือการพิจารณาความเป็นจริงของชีวิตหรือโลกใบนี้ว่าสรรพสิ่งในโลกนี้ทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมหรือแม้กระทั่งสิ่งที่เป็นนามธรรมคือความรู้สึกรักที่มีให้ต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นความรักแบบสเนหาหรือความรักแบบเมตตาหรือแม้แต่ลาภยศสรรเสริญสุขหรือเสื่อมลาภเสื่อมยศสรรเสริญนินทาทุกข์ความยินดีความยินร้ายเป็นต้นทั้งหมดที่กล่าวมานี้ล้วนอยู่ภายใต้กฎสามัญลักษณ์ คือความไม่เที่ยงเป็นทุกข์และเป็นอนัตตาว่างเปล่าไม่มีตัวตนตัวกูของกูซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของสรรพสิ่งที่จะต้องประสบดังนั้นในการใช้ชีวิตการครองเรือนนอกจากหลักธรรมดังกล่าวข้างต้นแล้วสิ่งที่สมาชิกในครอบครัวจะต้องยึดถือไว้เป็นหลัก “ธัมมานุสติ” ก็คือ “ความไม่เที่ยง” ความเปลี่ยนแปลงที่จะต้องเกิดขึ้นในชีวิตโดยความเปลี่ยนแปลงมีอยู่ด้วยกัน ๒ ลักษณะ คือ (๑) การเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติหรือการเปลี่ยนแปลงตามบุญตามกรรมซึ่งอาจจะดีขึ้นหรือเลวลงก็ได้ (๒) การเปลี่ยนแปลงที่เราควบคุมได้และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นการเปลี่ยนแปลงประเภทนี้เรียกว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน

๒) การสร้างภูมิคุ้มกันภายนอกครอบครัว

มีความรับผิดชอบต่อบทบาทและหน้าที่ของตนเอง ความรับผิดชอบต่อครอบครัวคือความรับผิดชอบต่อผลของการกระทำ ที่สามีมิต่อภรรยาหรือภรรยามิต่อสามี หรือความรับผิดชอบที่บิดามารดาพึงมีต่อบุตรธิดา ซึ่งมีความหมายที่บ่งถึงลักษณะที่พึงประสงค์หรือลักษณะที่ควรจะเป็นหรือลักษณะที่น่าปรารถนา โดยมีมาตรฐานของความถูก ผิด ดี ชั่ว ที่อยู่ในใจล่วงหน้าแล้วหมายความว่า ความรับผิดชอบนั้นเกี่ยวข้องกับการกระทำทั้งหมดและความรับผิดชอบคือ จิตสำนึกว่า เมื่อได้คิดหรือได้ทำอะไรก็ตาม ผลของมันเป็นอย่างไร จะปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นได้อย่างไร จัดได้ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับจิตใจมากกว่าหน้าที่ โดยมีเป้าหมายคือการประคับประคองครอบครัวเพื่อไปสู่เป้าหมาย และสิ่งที่ครอบครัวต้องรับผิดชอบก็คือ (๑) ความรับผิดชอบต่อชีวิต (๒) การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา (๓) การให้การศึกษาแก่บุตร ซึ่งการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวดังกล่าวมานี้จะต้องรับผิดชอบร่วมกันทั้งนี้เพราะเป็นวิธีการเสริมสร้างมุ่งตรงประเด็นไปที่ชีวิตของสมาชิกทุกคนในครอบครัวตั้งแต่เริ่มแรกของการสร้างครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยทางสังคมที่สำคัญที่สุดโดยรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

ความรับผิดชอบต่อชีวิต รับผิดชอบชีวิตของบุตรในฐานะเป็นพระพรหมของบุตร ที่จะต้องให้ความรักความ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาแก่บุตร โดยการที่สามีภรรยาหรือบิดามารดาซึ่งเป็นผู้ให้ชีวิตและกำเนิดชีวิตแก่บุตรจะต้องรับผิดชอบต่อครอบครัวเสมือนหนึ่งพระพรหมสร้างโลก ด้วยการให้ความปลอดภัยต่อชีวิตหรือสวัสดิภาพแก่สมาชิกของครอบครัว ซึ่งจัดเป็นความรับผิดชอบต่อครอบครัวที่สำคัญ เพราะชีวิตทุกชีวิตไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานย่อมรักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกันหมด และสถานที่ที่บุตรส่วนใหญ่ในครอบครัวมองว่าจะให้ความปลอดภัยแก่ตนเองมากที่สุดก็คือ ครอบครัว โดยเฉพาะบิดามารดา เพราะฉะนั้น การให้ความปลอดภัยแก่สมาชิกของครอบครัวจึงเป็นความรับผิดชอบต่อครอบครัวที่สำคัญที่มารดาบิดาจะต้องปฏิบัติให้สมบูรณ์

มีความรับผิดชอบชีวิตซึ่งกันและกัน หมายถึงระหว่างสามีภรรยาด้วยการให้ความปลอดภัยซึ่งกันและกันในฐานะเป็นพระอรหันต์ของบุตร ซึ่งจะต้องเป็นแม่แบบพ่อบแบบที่ดีให้กับบุตร

หรือให้แก่สังคม ที่จะต้องมีความอดทนอดกลั้น และรู้จักการวางใจวางอารมณ์เสมือนหนึ่งเป็นพระอรหันต์ระหว่างสามภรรยาก็จะต้องไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่ทำร้ายกัน เป็นต้น เพราะอยู่ในฐานะเป็นผู้ที่ควรบูชา ควรแก่การคำนับของบุตร และที่สำคัญจะต้องช่วยกันประคับประคองครอบครัวไปสู่เป้าหมายที่ดี ดังกล่าวมานี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากจิตสำนึกมากกว่าหน้าที่ เพราะถ้าหากครอบครัวขาดความรับผิดชอบด้านนี้ ความสั่นคลอนในครอบครัวจะเกิดขึ้นตามมา

หลักการดำเนินชีวิตทางสายกลาง เป็นเครื่องมือในการนำทาง อีกประการหนึ่งการเดินทางของชีวิตนั้น ถึงแม้ว่าปัจจุบันเป็นนักบวชแต่อดีตนักบวชทุกคนต้องผ่านการดำเนินชีวิตฆราวาสมาก่อนหรือจากครอบครัวก่อนทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้หลักการดำเนินชีวิตสายกลางนั้นจึงปรับใช้ได้กับทุกคน ดังนั้นหลักทางสายกลางถือเป็นสาระแก่นสารและสำคัญต่อชีวิตเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวได้เป็นอย่างดี ประกอบด้วย^{๑๒๐}

เห็นถูกต้อง คือ การพัฒนาปัญญาเป็นหลักสำคัญในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข จึงมีการศึกษาอบรมเพื่อให้เกิดความเห็นที่ถูกต้อง ทำดียอมได้ดี และทำชั่วต้องได้รับผลของกรรมชั่วนั้นที่ตัวเองได้กระทำลงไปโดยไม่มีข้อแม้ เป็นต้น

คิดแต่สิ่งที่ดี คือ การส่งเสริมให้ฝึกใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่ถูกต้อง เช่น ดำริในทางรู้จักพอเพียงเรียบง่ายมักน้อยสันโดษ ประหยัดสุด ประโยชน์สูง ลดละเลิกรา อบายมุข ความโลภเกินกาล ลดละการมุ่งร้ายคิดร้ายทำร้ายการเบียดเบียนกัน ฝึกคิดดีคิดบวก คิดเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา คิดให้อภัยแก่คนที่เราเกลียด เป็นต้น

การพูดจาไพเราะ คือ มีการพูดจา คือ เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ ส่อเสียด พูดอยู่ในศีลธรรม ที่ฝึกฝนอบรมกันมา การพูดจารู้จักกาลเทศะ เป็นสัจจริง มีสาระ ประโยชน์สร้างสรรค์ สุภาพอ่อนโยน นาคบ น้าฟัง น้าสนทนาธรรม ไม่พูดหลอกลวง ยุแหย่ ยั่วยุ คำหยาบ เพ้อเจ้อ ไร้สาระ เป็นต้น

กระทำถูกต้อง คือ มีการส่งเสริมความประพฤติที่ไม่ผิดศีลธรรม งดเว้นจากการฆ่า การเบียดเบียน มีการตักเตือนกัน แนะนำให้ประพฤติถูกต้อง สร้างสรรค์ดีงาม ไม่เล่นการพนัน ทำประโยชน์ตนและหมู่คณะให้ถึงพร้อม ตามภูมิของแต่ละท่าน ทำสวนกาแพ สวนมะนาว ทำนา และฝึกสวนครัวผลไม้ ปลูกป่า อนุรักษ์ป่า และอื่น ๆ ที่ทำได้ในพื้นที่นั้น ๆ เป็นต้น

ความซื่อสัตย์ คือ มีการส่งเสริมการประกอบอาชีพที่สุจริต ให้ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต ไม่ผิดศีลผิดธรรม ไม่หลอกลวง ไม่โกง ไม่ตลบตะแลง ไม่ยอมมอมบอบตนในทางผิด ไม่ขายอาวุธ ไม่ขายมนุษย์และสัตว์เป็นๆ ไม่ขายเนื้อสัตว์ เครื่องประหารสัตว์ ไม่ขายยาพิษสิ่งเสพติดมอมเมาสังคม ยึดมั่นในคุณงามความดี ไม่ประมาท

เพียรพยายาม คือ มีการส่งเสริมให้มีความเพียรพยายามชวนช่วยถูกต้อง เพียรที่จะจัดทุจริตบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ให้หมดไป ด้วยหลักอริยมรรค ๘

จิตสำนึกที่ดี คือ มีการส่งเสริมคุณภาพชีวิต โดยสร้างจิตสำนึกการมองโลกในทางบวกทางดีเป็นหลัก ให้ใช้สติเป็นเครื่องพิจารณา กาย เวทนา จิต ธรรม เพื่อกำจัดอภิชฌาและโทมนัสออกจาก

^{๑๒๐} จากการสัมภาษณ์ พระครูนิวตฺตพรประชากร, เจ้าอาวาสวัดสุวรรณประชากร ตำบลหนองกรด อำเภอมะนัง จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

จิต และให้เหมาะแก่การทำงาน และน่าจะต้องตอกย้ำตรงที่มีสติทบทวนตนในกรอบมรรคมีองค์แปด อยู่เสมอหรือไม่

หลักสัมมาสมาธิ (ตั้งใจถูกต้อง) คือ มีการส่งเสริมคุณภาพชีวิต โดยการให้มีการทำสมาธิ ให้ปฏิบัติกัมมัฏฐาน จนจิตมีอารมณ์เดียวในอิริยาบถต่าง ๆ ไม่ฟุ้งซ่าน จิตมั่นคงหนักแน่นจนสามารถ ทำงานสอดประสานกับปัญญาจัดทุกข์ริบอาปสร้าง ความมั่นคงของจิต ให้อ่อนโยนยืดหยุ่น พร้อมทำ หน้าที่บำเพ็ญตนให้เกิดคุณค่าแก่สังคม

หากครอบครัวสามารถปฏิบัติได้ตามหลักมรรคมีองค์ ๘ นี้ได้ก็ย่อมจะสามารถ ประคับประคองครอบครัวให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองและงอกงามได้ ย่อมสร้างประโยชน์ทั้งแก่ตน ครอบครัว และสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข สร้างความเข้มแข็ง มั่นคงและยั่งยืน ให้กับครอบครัวและสังคมประเทศชาติในภายหน้า

การจะสร้างครอบครัวให้เกิดความเข้มแข็งและมั่นคงได้นั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ ที่ทุก ครอบครัวจะทำได้เพราะแต่ละครอบครัวนั้นก็มีปัญหาไม่เหมือนกัน มีปัญหาที่แตกต่างกัน แต่สิ่งหนึ่งที่ ครอบครัวควรยึดถือและปฏิบัติตามเพื่อให้ครอบครัวสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข พ่อ แม่ ลูก และสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัวจะต้องรู้จักหน้าที่ของแต่ละคนว่า ตนเองมีหน้าที่อย่างไร เช่น สามีสมี หน้าที่ต่อภรรยาอย่างไร ต้องปฏิบัติกับภรรยาอย่างไรจึงจะเหมาะสม ภรรยามีหน้าที่ ๆ จะต้องปฏิบัติ ต่อสามีอย่างไร หรือแม้กระทั่ง พ่อแม่มีหน้าที่ปฏิบัติอย่างไรต่อบุตร ธิดา หรือลูก ดังนั้นหากสมาชิกใน ครอบครัวต่างก็รู้หน้าที่ของตน ๆ แล้วก็จะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และทำให้สถานะของ ครอบครัวเกิดความมั่นคงได้ในที่สุด^{๑๒๑}

สถานะความมั่นคงของครอบครัวนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยในหลาย ๆ อย่าง ที่จะทำให้ ครอบครัวเกิดความสุขและเข้มแข็ง สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เช่น ปัจจัยเรื่องความเป็นอยู่ ความขัดสนเรื่องปัจจัยสี่ ครอบครัวที่มีปัญหาไม่จำเป็นต้องเป็นครอบครัวเศรษฐี หรือ ครอบครัวคนจน ครอบครัวบางครอบครัวมีครบทุกอย่างสถานะทางบ้านมั่นคงแต่ก็ยังประสบปัญหา ด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น ความไม่เข้าใจกัน ความไม่ไว้วางใจ ไม่เชื่อใจอีกฝ่าย ก่อให้เกิดความระแวงกัน อยู่ด้วยกันไม่มีความสุขเพราะต้องคอยระแวงอีกฝ่ายอยู่เนื่อง ๆ เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าสถานะความ มั่นคงทางครอบครัวนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่ว่า ความรวยหรือความจนเท่านั้น แต่ยังมีปัจจัยที่ น่าสนใจและควรศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เพื่อก่อให้เกิดความเข้มแข็งและมั่นคงทางครอบครัว

หลักธรรมที่แสดงความสัมพันธ์ของคนในฐานะที่แตกต่างกัน หลักธรรมในทศ ๖ เป็น หลักธรรมที่แสดงความสัมพันธ์ของคนในฐานะที่แตกต่างกัน บอกหน้าที่ที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันและ กันที่ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทางสังคมดุจทิศที่อยู่รอบตัว สำหรับหลักธรรมในทศ ๖ ที่เกี่ยวเนื่องกับ การพัฒนาครอบครัว คือ ปุรัตถิมทิศ หรือทิศเบื้องหน้า ได้แก่ มารดา บิดา กับ ปัจฉิมทิศ คือ ทิศ เบื้องหลัง ได้แก่ สามี ภรรยา

ดังนั้น หากครอบครัวยึดหลักดังกล่าวนี้ไว้ประพฤติปฏิบัติอยู่เนื่อง ๆ ก็ย่อมจะก่อให้เกิด ประโยชน์อย่างยิ่ง และสร้างความปรองดองสามัคคี ก่อให้เกิดความรัก ความเมตตาต่อกัน ห่วงดีต่อกัน ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ให้ความเคารพต่อกัน สามีให้เกียรติภรรยา ภรรยาให้เกียรติสามี ประพฤติ

^{๑๒๑} จากการสัมภาษณ์ พระครูนิฐานกิจจาทร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเก่าเลี้ยว ตำบลเก่าเลี้ยว อำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

ปฏิบัติตนให้สมกับที่เป็นพ่อแม่ที่ดี เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับบุตร ธิดา แนะนำอบรมสั่งสอนบุตร ธิดาให้ตั้งอยู่ในคุณงามความดี สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เท่านั้นก็สามารถก่อให้เกิดความเข้มแข็งและความมั่นคงทางครอบครัวได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

แนวทางการดำเนินชีวิตประจำจะทำให้มีความสุข และประสบความสำเร็จนั้นจะต้องอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการเสริมสร้าง ส่งเสริม สนับสนุนในการใช้ชีวิตให้มีความสุข และเกิดความมั่นคง ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมหลายข้อหลายประการที่ประชาชน คนทั่วไปสามารถที่จะนำหลักธรรมเหล่านั้นมาปฏิบัติได้ ตามกำลังความสามารถของตนเองที่จะสามารถปฏิบัติได้ โดยเลือกหัวข้อธรรมะที่เหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิต ในที่จะขอยกหลักธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัตินั้นเกิดความสำเร็จในชีวิต ทั้งหน้าที่ การงาน และครอบครัว^{๑๒๒}

การใช้ชีวิตคู่หรือการครองเรือนให้มีความสุข และเกิดความมั่นคงจำเป็นอย่างยิ่งที่สมาชิกในครอบครัวจะต้องมีความเข้าใจ สัมผัสสามัคคีต่อกัน เกื้อหนุน สนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน ทั้งสามก็ต้องเกื้อหนุน สนับสนุนภรรยา เคารพรักใคร่ภรรยา ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ฝ่ายภรรยาก็ต้องเคารพรักใคร่ผู้เป็นสามี ให้เกียรติสามีในฐานะผู้นำครอบครัว ปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอต้นเสมอปลาย พ่อแม่ให้ความรัก ความปรารถนาดี ความเมตตาต่อลูก หลักการดำเนินชีวิตให้มีความสุขและมั่นคงต้องยึดหลัก ต่อไปนี้

๑) มีความมุ่งมั่นตั้งใจ ในการสร้างครอบครัวการใช้ชีวิตประจำวันเรื่องสำคัญที่จะเป็นตัวกำหนดอนาคตว่า จะเดินไปในทิศทางใด การดำเนินชีวิตอันเกิดจากความศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ทำ จึงจะเกิดผลจริงตามควร เราเคยได้ยินคำว่า “ขอฉันตามติจากประชุม” บ่อย ๆ หรือ “มีฉันทะเล่ร่วมกัน” ก่อนเลิกการประชุมบางอันเป็นเหมือนสัญญาะหว่างกันว่าเราจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ร่วมกัน หรือละเว้นบางสิ่งร่วมกัน ซึ่งความเข้าใจในข้อนี้คิดว่าถูกเพียงครั้งเดียว เพราะความหมายของ “ฉันทะเล่” นั้น ไม่ใช่แปลว่าเป็นสัญญาภาษากระต่ายหรือสัญญาที่ให้ไว้กับมวลหมู่สมาชิกเท่านั้น หากแต่เป็นสัญญาใจและเป็นใจที่ผูกพัน เป็นใจที่ศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งนั้นอยู่เต็มเปี่ยม จึงจะเกิดความเพียรตามมา เปรียบได้กับนักวิจัยที่ศรัทธาและเชื่อมั่นในแนวคิดแนวปฏิบัติของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นซึ่งอาจมีมากน้อยต่างกัน คงไม่มีใครบอกได้นอกจากตัวนักวิจัยเองและผลของงานที่เกิดขึ้นจริงเป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณะชน

๒) ความเพียรพยายาม เป็นความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจ ที่จะเรียนรู้และทำให้เข้าถึงแก่นแท้ของสิ่งนั้นเรื่องนั้น ถ้าหากกระทำก็จะทำจนเชี่ยวชาญจนเป็นผู้รู้ ถ้าหากศึกษาก็จะศึกษาให้รู้จนถึงรากเหง้าของเรื่องราวนั้น ๆ ดังนั้น คำว่า “เพียรพยายาม” จึงหมายถึงความเพียรพยายามอย่างสูงที่จะทำตามฉันทะเล่หรือศรัทธาของตัวเอง หากเราไม่มีความเพียรแล้วก็อนุมานได้ว่าเรามีฉันทะเล่หลอก ๆ หรือศรัทธาหลอก ๆ ทั้งโกหกตัวเองและหลอกผู้อื่น เพื่ออะไรนั้น ผลงานที่เขาทำจะชี้ชัดออกมาเองว่าทำเพื่ออะไร ดังนั้น นักวิจัยท้องถิ่น จึงต้องมีใจที่รักต่อคนท้องถิ่นและรักต่อการทำงานวิจัยเพื่อแก้ปัญหาคนท้องถิ่น อันเป็นศรัทธาสูงสุด หากไม่เป็นเช่นนั้น ก็ได้แต่เพียงศรัทธาปากเปล่าที่ไร้แม้เงาของความมุ่งมั่นและทุ่มเท หากแต่มีศรัทธาอื่นให้ครุ่นคิดและกระทำอยู่

^{๑๒๒} จากการสัมภาษณ์ พระครูนิวตฺตพรประชากร, เจ้าอาวาสวัดสุวรรณประชากร ตำบลหนองกรด อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

ความเพียรพยายามนี้มาคู่กับความอดทนอดกลั้น เป็นความรู้สึกไม่ย่อท้อต่อปัญหา และมีความหวังที่จะเอาชนะอุปสรรคทั้งปวง โดยมีศรัทธาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ นำใจ และเตือนใจ ความอดทนเป็นเครื่องมือสำหรับคนใจเย็นและใจงามด้วย ไม่ใช่มีทะเลาะดุดันรบเร้าและรุ่มร้อน เพราะมันจะทำให้มีโอกาสผิดพลาดได้ง่าย หรือสูญเสียความอดทนในที่สุด ดังนั้น ความวิริยะอุสาหะ จึงเป็นวิถีทางของบุคคลที่หาญกล้าและหายท่าต่ออุปสรรคใด ๆ ทั้งมวล

๓) มีความรับผิดชอบ เมื่อมีใจที่จดจ่อแล้วก็จะเกิดความรอบคอบตาม คำนี้ยิ่งใหญ่มาก ปัจจุบัน สังคมซับซ้อน มีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย แต่ละคนมีภาระหน้าที่ ที่ต้องทำมากมาย ไม่รู้จะทำอะไรก่อน เวลาอ่านหนังสือก็คิดถึงงานที่รับผิดชอบ เวลาอ่านทำงานก็คิดว่าต้องอ่านหนังสือเพื่อเตรียมตัวสอบ ไม่สามารถมีจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้นาน ผลคือ ทำอะไรก็ไม่ดีสักอย่างทำผิดๆ ถูกๆ อยู่อย่างนั้น

แต่ถ้าเรามีใจที่จดจ่อต่อสิ่งที่เราคิดเราทำและรับผิดชอบแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการเรียนหรือการทำงานก็ตาม ทุกอย่างก็จะดีขึ้นไปเอง เราก็จะมีความรอบรู้มากขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยใจที่จดจ่อตั้งมั่นและใฝ่เรียนรู้ของเรา เมื่อมีความรอบรู้มากขึ้นก็จะเกิดความรอบคอบตามมา เมื่อมีความรอบคอบแล้วการตัดสินใจทำอะไรก็จะเกิดความผิดพลาดน้อยตามไปด้วย

๔) การรู้จักไตร่ตรองยับยั้งชั่งใจ อันเกิดจาก การมีใจรัก แล้วทำด้วยความมุ่งมั่น อย่างใจจดใจจ่อและรับผิดชอบ โดยใช้วิจรรย์ญาณอย่างรอบรู้และรอบคอบ จึงนำไปสู่การทบทวนตัวเอง และทบทวนองค์กรหรือทบทวนขบวนการ ทบทวนในสิ่งที่ได้คิดสิ่งได้ทำผ่านมามีเกิดผลดีผลเสียอย่างไร ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัวของเราเองและเป็นเรื่องที่ร่วมคิดร่วมทำกับคนอื่น เพื่อปรับปรุงปรับแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

การทบทวนเรื่องราวจากภายในของตัวเราเองเป็นสิ่งสำคัญมากในยุคปัจจุบันที่ผู้คนเริ่มสับสนวุ่นวายอย่างเข้มข้น ทบทวนความคิดเพื่อตรวจสอบความคิดและการกระทำของเราว่าเราคิดหรือทำจากความคิดอะไร? พร้อมกับถามตัวเองว่าเราคิดอย่างนั้นเพื่ออะไร? เราทำสิ่งนี้เพื่ออะไร? เพื่อความสุขของตัวเองหรือเพื่อความสุขของสังคม? ฯลฯ ซึ่งจะทำให้เรารู้ว่าเราควรจะทำอยู่ ณ จุดไหนของสังคมหรือเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างไรไปสู่การสร้างสรรค์ตนเองและสังคมทั้งดงาม

การส่งเสริมความเข้มแข็งและมั่นคงทางครอบครัวให้กับประชาชน และชุมชนนั้น ทางพระสงฆ์ก็พยายามผลักดันกิจกรรมต่าง ๆ ที่พระสงฆ์พอจะทำได้และไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยในการส่งเสริมให้ประชาชนที่อยู่รอบวัดนั้น ได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้กินดีอยู่ดีอย่างถาวร ไม่ลำบากจนเกินไป พระสงฆ์เองก็ยินดีที่จะช่วยในส่วนนี้ เช่น การสนับสนุนการสร้างสัมมาชีพให้กับชุมชนส่งเสริมให้ประชาชนดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนโดยผ่านกลไกการบริหารกิจการคณะสงฆ์^{๑๒๓}

ในส่วนของการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ กับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสหลักธรรมต่าง ๆ ไว้มากมายหลายข้อที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ส่งเสริม พัฒนาให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข หลักธรรมหนึ่งที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้เป็นแนวทางสำหรับคฤหัสถ์ เพื่อยึดถือและปฏิบัติในการครองเรือน

^{๑๒๓} จากการสัมภาษณ์ พระครูนิยุตโพธิธรรม, เจ้าคณะตำบลมหาโพธิ วัดมหาโพธิ์ใต้ อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

ได้แก่ ขรวาาธรรม ๔ หลักธรรมสำหรับการครองเรือน ได้แก่ ขรวาาธรรม เป็นหลักธรรมสำหรับการครองเรือนหรือการครองชีวิตของคฤหัสถ์ มี ๔ ประการ ได้แก่

๑) สัจจะ คือ มีความจริงใจต่อกัน มีความซื่อสัตย์ต่อกัน มีความซื่อตรง พูดในสิ่งที่เป็นความจริง ทำจริงในสิ่งที่จะส่งเสริมให้ครอบครัวมั่นคง

๒) ทมะ คือ การฝึกฝน การรู้จักข่มใจอดทนอดกลั้น ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมอารมณ์ และจิตใจ ฝึกหัด ตัดนิสัย แก้ไข ข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา

๓) ขันติ คือ ความอดทน อดกลั้น อดทนต่อความยากลำบาก อดทนต่อความไม่พอใจ ตั้งใจทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง อดทน ไม่หวั่นไหว มุ่งมั่นในจุดหมาย เพื่อสร้างครอบครัวที่อบอุ่นและมั่นคง

๔) จาคะ คือ ความเสียสละ อยู่ด้วยกันด้วยความรักความเมตตา เอาใจใส่ดูแลกันและกัน รู้จักเสียสละ และเห็นอกเห็นใจกัน

บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมความมั่นคงทางครอบครัวให้กับชาวบ้านนั้น ถือว่าเป็นบทบาทที่สำคัญและมีความท้าทายเป็นอย่างมากสำหรับพระสงฆ์เอง ในการทำงานที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือ เกื้อกูล สนับสนุน ส่งเสริมให้ประชาชนนั้นใช้ชีวิตอย่างมีความสุข จริง ๆ แล้วคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์โดยการนำของพระเดชพระคุณพระเทพปริยัติเมธี รศ.ดร. เจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ ก็ได้มีนโยบายและแนวทางในการส่งเสริมให้พระสงฆ์ทั้งที่เป็นพระสังฆาธิการ และที่เป็นพระสงฆ์นักเผยแผ่ ได้ช่วยกันผลักดันให้ประชาชนบุคคลทั่วไปให้ตระหนักถึงการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน และคณะสงฆ์เองก็มีโครงการต่าง ๆ มากมายที่สามารถส่งเสริมให้ประชาชนอยู่ดีกินดี และการส่งเสริมให้ประชาชนประกอบสัมมาชีพ ดำรงตนอยู่อย่างพอเพียงตามอัตภาพของตน เช่น โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ การขับเคลื่อนผ่านหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นต้น

เรื่องนี้พระสงฆ์ถือว่ามีความสำคัญยิ่งในการที่จะให้การอบรม ให้ความรู้แก่ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มประชาชนที่อยู่รอบ ๆ บริเวณวัดที่พระสงฆ์สามารถเข้าถึงได้ง่าย เพราะมีความคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี พระสงฆ์ที่เป็นพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสจึงมีโอกาสมากที่จะให้การอบรมให้ความรู้กับประชาชนได้โดยตรง เช่น โอกาสในการแสดงธรรมในวาระต่าง ๆ วันพระ วันเข้าพรรษา วันปีใหม่ วันสงกรานต์ เวลาพระสงฆ์เทศน์หรือแสดงธรรมก็จะเน้นให้นำหลักธรรมที่ชาวบ้านเข้าใจง่าย เนื้อหากระชับ ไม่ซับซ้อนจนเกินไป สามารถนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน และเกิดประโยชน์ สำหรับหลักธรรมที่ส่งเสริมความมั่นคงทางครอบครัวนั้น หลักสันโดษ เป็นอีกหนึ่งหลักธรรมที่มีความสำคัญสำหรับครอบครัวที่สามารถจะนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ และดำรงชีวิตให้มีความสุขและเกิดความมั่นคง และยั่งยืนได้ ตามแนวพระราชดำริหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^{๑๒๔}

ความยินดี คือความพอใจ ความยินดีด้วยของของตน ซึ่งได้มาด้วยเรื่องแรงความเพียรโดยชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ ตามมีตามได้ ความรู้จักอุมิรู้จักพอ มีความเข้าใจผิดกันว่า สันโดษ คือความไม่กระตือรือร้น งอมืองอเท้าไม่ดิ้นรนชวนหาทรัพย์ เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา แต่ความหมายของสันโดษมิได้เป็นไปในลักษณะนั้น เป็นหลักธรรมที่ให้คนยังคิดถึงความถูกต้องเพื่อให้มี

^{๑๒๔} จากการสัมภาษณ์ พระครูนิพัทธ์กัลยาณวัตร, เจ้าอาวาสวัดหนองโก อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

ความสุขในการดำรงชีวิต การดำเนินชีวิตถ้าจะให้มีความสุขและครอบครัวมีความสุขเข้มแข็งมั่นคง ต้องยึดหลักต่อไปนี้ ในการปฏิบัติ

๑) พอใจยินดีในสิ่งที่ตนมี การใช้ชีวิต หรือการดำเนินชีวิตนั้นจะต้องรู้จักประมาณตน รู้จักประมาณความต้องการ รู้จักการยับยั้งชั่งใจของตัวเอง มีความพอใจยินดีในสิ่งที่หามาได้ ยินดีตามที่พึงได้ คือตนได้สิ่งใดมาหรือเพียรหาสิ่งใดมาได้เมื่อเป็นสิ่งที่ตนพึงได้ ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตแค่ไหนก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น

๒) มัธยมอดทน การครองเรือนหรือการสร้างครอบครัวให้เกิดความเข้มแข็งนั้น ไม่ได้หมายถึงการหาทรัพย์ให้ได้มาก ๆ เพียงอย่างเดียว แต่หากขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและปัจจัยหลาย ๆ อย่างเป็นตัวช่วยหนุน และส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับครอบครัว เราจะต้องรู้จักยินดีตามกำลัง ยินดีแต่พอแก่กำลังร่างกายสุขภาพและวิสัยแห่งการใช้สอยของตน ไม่ยินดีอยากได้เกินกำลังตนมี หรืออยากได้สิ่งใดมาอันไม่ถูกกับกำลังร่างกาย หรือสุขภาพ

๓) ยินดีตามฐานะของตน บางคนใช้ชีวิตเกินฐานะ อดร่ำอดรวย อยากมีหน้ามีตาในสังคม ถึงกับต้องไปกู้หนี้ยืมสิน ยอมเป็นหนี้เพื่อให้ตนเองมีหน้าตาในสังคม ซึ่งถือว่าไม่สมควรอย่างยิ่ง การยินดีตามสมควร ยินดีตามที่เหมาะสมกับตนอันสมควรแก่ภาวะฐานะ แนวทางชีวิต และจุดมุ่งหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน นี่ต่างหากที่จะนำพาชีวิตและครอบครัวไปสู่ความมั่นคงในที่สุด

ดังนั้น หากครอบครัวใดสามารถประพฤติปฏิบัติตามหลักการเหล่านี้ได้แล้ว ก็จะสามารถทำให้ครอบครัวนั้นอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข อยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความเมตตาต่อกัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การให้เกียรติกันและกัน ต่างฝ่ายต่างรู้จักและเข้าใจหน้าที่ของตน ๆ ในการปฏิบัติต่อกัน ซึ่งกระบวนการและสิ่งเหล่านี้จะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นในครอบครัว บรรยายกาสดี ๆ ในครอบครัว แล้วสุดท้ายก็จะทำให้ครอบครัวมีความสุขและเกิดความมั่นคงทางครอบครัวตามมาในที่สุด

การสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวนั้น ปัจจุบันเราเห็นครอบครัวอื่น ๆ มากมายหลายครอบครัว บางครอบครัวอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข บางครอบครัวอยู่ด้วยกันทะเลาะกันทุกวัน มีปากเสียงกันเป็นประจำแต่ก็ยังอยู่ด้วยกันได้ เราถือเอาเหตุการณ์เหล่านี้ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเราเป็นตัวอย่างในการประคับประคองครอบครัวของเราให้มีความสุขโดยยึดหลัก ดังนี้^{๑๒๕}

๑) สร้างความเข้าใจภายในครอบครัว พยายามพูดคุยกับทุกคนในครอบครัวเมื่อมีเวลา พยายามหาเวลาอยู่กับครอบครัวให้มากที่สุด อย่างน้อยหากมีใครในครอบครัวประสบปัญหาจะต้องสามารถปรึกษากันได้ เพื่อร่วมกันหาวิธีในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

๒) สร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้กับสมาชิกในครอบครัว อยู่ด้วยกันด้วยความรัก ความเมตตา ความเอาใจใส่ เอื้ออาทร และการรู้จักให้อภัยซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามที่ลำบาก สนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน พ่อแม่คอยสนับสนุนส่งเสริมลูก ลูกคอยสนับสนุนส่งเสริมพ่อแม่เป็นต้น

๓) ใช้เวลาร่วมกับครอบครัว พยายามจัดกิจกรรมสำหรับครอบครัวให้บ่อย ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครอบครัว ญาติมิตร ใช้เวลาอยู่ร่วมกันในครอบครัวให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

^{๑๒๕} จากการสัมภาษณ์ นายอาณัติ เดชจิตร, พ่อแม่มือใหม่ อาจารย์ประจำวิทยาเขตนครสวรรค์ ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

หากมีเวลาก็จะพยายามพูดคุย ถามไถ่ เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ทำให้ครอบครัวมีความเข้าใจกันระหว่าง พ่อ แม่ ลูก เพิ่มความเข้มแข็งและมั่นคงทางครอบครัวได้อย่างมีคุณภาพ^{๑๒๖}

การสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว เรื่องการสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวนั้น ปัจจุบันเราเห็นครอบครัวอื่น ๆ มากมายหลายครอบครัว บางครอบครัวอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข บางครอบครัวอยู่ด้วยกันทะเลาะกันทุกวัน มีปากเสียงกันเป็นประจำแต่ก็ยังอยู่ด้วยกันได้ เราก็อาศัยเหตุการณ์เหล่านี้ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเราเป็นตัวอย่างในการประคับประคองครอบครัวของเราให้มีความสุข โดยการสร้างความเข้าใจภายในครอบครัว สร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีให้กับสมาชิกในครอบครัว พยายามจัดกิจกรรมสำหรับครอบครัวให้บ่อย ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครอบครัว ญาติมิตร ใช้เวลาอยู่ร่วมกันในครอบครัวให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ หากมีเวลาก็จะพยายามพูดคุย ถามไถ่ เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ทำให้ครอบครัวมีความเข้าใจกันระหว่าง พ่อ แม่ ลูก เพิ่มความเข้มแข็งและมั่นคงทางครอบครัวได้อย่างมีคุณภาพ

การสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว การที่จะสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวนั้น มันก็มีปัจจัยหลาย ๆ ด้านประกอบเข้าด้วยกัน เพื่อผลักดันให้สมาชิกในครอบครัวได้ตระหนักถึงความมั่นคงภายในครอบครัว สิ่งที่สำคัญเลยก็คือ^{๑๒๗}

๑) ความเข้าใจกัน คือครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นพ่อ แม่ ลูก จะต้องมีความเข้าใจซึ่งกันและกันในการใช้ชีวิตร่วมกันให้มีความสุข เช่น สมาชิกทุกคนในครอบครัวจะต้องรู้จักหน้าที่ของแต่ละคนอย่างถูกต้อง จึงจะสามารถปฏิบัติต่อกันได้อย่างถูกต้อง

๒) ความอดทนอดกลั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่คนใช้ชีวิตคู่จะต้องมี เพื่อคอยประคับประคองยับยั้งชั่งใจ และควบคุมอารมณ์ ความอดทนในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ ทั้งงานภายในบ้านเอง และงานนอกบ้านที่แต่ละคนจะต้องรับผิดชอบแตกต่างกันออกไป

๓) ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ สำคัญมากในครอบครัว ๆ หนึ่ง จะต้องมียุคบุคคลที่จะสามารถเป็นที่ยึดเหนี่ยวให้กับสมาชิกหรือคนในครอบครัวได้ ในเวลาที่คนในครอบครัวมีปัญหา ก็สามารถจะปรึกษาหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน เช่น เวลาลูกมีปัญหา พ่อ-แม่ ก็ต้องเป็นที่ปรึกษาให้กับลูกได้ เป็นที่ยึดเหนี่ยวให้กับลูกได้ ทุกเวลา

ระบบและกลไกการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัว โดยปกติแล้วเราก็ดำเนินชีวิตและปฏิบัติตามคำสอนของพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เคยอบรมสั่งสอนให้เราใช้ชีวิตอย่างระมัดระวังและพยายามศึกษาเรียนรู้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ พูดถึงการสร้างครอบครัวบางครั้งคนเราปฏิบัติอยู่แล้ว เพียงแต่ไม่ได้จัดให้เป็นระบบ แบบแผน และไม่ได้มีการวางแผน ไม่ได้สนใจใส่ใจเท่าที่ควร เพราะทุกคนมัวแต่มุ่งทำงานหาเลี้ยงชีพ เลี้ยงครอบครัว พูดถึงหลักการที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวจริง ๆ จะต้องเริ่มจากภายในก่อนแล้วค่อยไปสู่ความเข้มแข็งภายนอก โดยยึดหลักการคือ

^{๑๒๖} จากการสัมภาษณ์ นางสาวสุนันท์ ปรีชาจารย์, บ้านมหาโพธิ์ใต้ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอกำแพง จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

^{๑๒๗} จากการสัมภาษณ์ นางสาววิภาวรรณ บุญจันดา, แม่เลี้ยงเดี่ยว พนักงานประโรงพยาบาลสวรรค์ ประชาธิปไตย ตำบลนครสวรรค์ตก อำเภอมะขาม จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

๑) สร้างความเข้าใจในครอบครัว คือ สร้างความเข้าใจระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว การอยู่ร่วมกันในฐานะที่แตกต่างกัน เช่น ในฐานะพ่อ ในฐานะแม่ ในฐานะลูก ดังนั้นเมื่อฐานะต่างกันแน่นอนบทบาทหน้าที่ก็ต้องแตกต่างกันออกไป ดังนั้นการให้สมาชิกภายในครอบครัวรู้จักบทบาทหน้าที่ของแต่ละคน ว่ามีหน้าที่อย่างไร ต้องปฏิบัติต่อกันอย่างไร พ่อแม่ต้องปฏิบัติต่อลูกอย่างไร ลูกต้องปฏิบัติต่อพ่อแม่อย่างไรให้เหมาะสมจึงเป็นเรื่องสำคัญ เวลาครอบครัวมีปัญหาหรือเกิดปัญหาภายในครอบครัวการให้สมาชิกได้รับรู้ร่วมกันเป็นเรื่องที่ดี เพราะจะได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยน และร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น หรือเวลาลูกมีปัญหา พ่อแม่จะต้องเป็นเสาหลักที่จะให้คำปรึกษาแก่ลูกได้ เพื่อที่ลูกจะได้ไม่หันไปพึ่งสิ่งเสพติดหรือหันเหไปในทางที่ไม่ดีเพียงเพราะพ่อแม่ไม่มีเวลาให้ ฉะนั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดของการสร้างความเข้าใจในครอบครัวคือการมีเวลาอยู่ร่วมกันให้มากที่สุด^{๑๒๘}

๒) รู้จักพอเพียง คือ คนเราต้องดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ฟุ้งเฟ้อ รู้จักประมาณในกำลังของตน มีความพอใจในสิ่งที่มี รักษาสิ่งที่มีอยู่และหาเพิ่มตามกำลังของตน ต้องรู้จักพอเพียงในสิ่งที่มี ไม่ทะเยอทะยานอยากได้จนมากเกินไปจนเกินความจำเป็น จนทำให้ต้องไปกู้หนี้ยืมสินคนอื่นเข้ามา เพื่อที่จะสนองความต้องการ ความอยากแค่ชั่วครั้งคราวที่เกิดขึ้น ดังนั้น ครอบครัวจะเกิดความเข้มแข็งและมีความมั่นคงได้ต้องอาศัย สติปัญญาในการดำรงชีวิตประจำวันให้มีความสุข ใช้ชีวิตอย่างระมัดระวัง มีสติอยู่ตลอดเวลา เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับตัวเองและครอบครัว

๓) ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูก เป็นเรื่องสำคัญสำหรับครอบครัว เพราะครอบครัวที่มีความเข้มแข็งและมั่นคงสังเกตได้จากความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว ว่ามีความรัก ความสามัคคี สนับสนุนกลมเกลียว เอื้ออาทรต่อกัน ห่วงดีต่อกัน ดังนั้นหากครอบครัวใด พ่อไปทาง แม่ไปทาง และลูกไปอีกทาง แน่แน่นอนว่าความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวกำลังสั่นคลอนไม่มั่นคง สามัคคีไม่ให้เกิดโรตติกรรยา ภรรยาไม่ให้เกียรติสามี ลูกไม่เคารพพ่อแม่ เป็นต้น ท้ายที่สุดก็จะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว การใช้กำลังในการแก้ไขและตัดสินปัญหา ซึ่งจะเป็นเหตุให้ครอบครัวอ่อนแอไม่มั่นคง ฉะนั้นความสัมพันธ์ที่ดีของสมาชิกภายในครอบครัวจึงถือว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งและเป็นปัจจัยหลักที่จะทำให้ครอบครัวเกิดความอบอุ่นเข้มแข็ง และมั่นคงในที่สุด

๔) ความอดทนอดกลั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่คนใช้ชีวิตคู่จะต้องมี เพื่อคอยประคับประคองยับยั้งชั่งใจ และควบคุมอารมณ์ ความอดทนในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ ทั้งงานภายในบ้านเอง และงานนอกบ้านที่แต่ละคนจะต้องรับผิดชอบแตกต่างกันออกไป^{๑๒๙}

๓) ความพอเพียง การใช้ชีวิตอยู่บนพื้นฐานแห่งความพอเพียง พอประมาณ รู้จักการประมาณตน พอใจในสิ่งที่ตน/ครอบครัวมี ก็จะทำให้เราใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และทำให้ครอบครัวเกิดความมั่นคงและยั่งยืนได้

^{๑๒๘} จากการสัมภาษณ์ นางสาวพัชรินทร์ อยู่เย็น, อาจารย์ประจำวิทยาเขตนครสวรรค์ ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

^{๑๒๙} จากการสัมภาษณ์ นางสาวกัญญ์ญ์ เอี่ยมน้อย, พ่อแม่มือใหม่ พนักงานประจำวิทยาเขตนครสวรรค์ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

จิตวิทยาเชิงพุทธระบบและกลไกการสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวมีความสุข เกิดความเข้มแข็งและมั่นคง ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข อาศัยคติในการดำเนินชีวิต กับระบบและกลไกของครอบครัว ดังนี้^{๑๓๐}

๑) รู้จักประมาณตน ใช้ชีวิตอย่างระมัดระวังมีสติในการดำเนินชีวิต ใช้ชีวิตอยู่บนพื้นฐานของความพอประมาณ ซึ่งพื้นฐานสำคัญสำหรับการสร้างเศรษฐกิจอย่างพอเพียงก็คือ ต้องรู้จักประมาณตน รู้จักวางแผนการใช้จ่ายในแต่ละวัน เพราะถ้าคนเรารู้จักพอหรือมีความพอเพียงในความต้องการของตน ความโลภก็จะเริ่มน้อยลง แต่คำว่าพอประมาณก็ไม่ได้หมายถึงน้อยเกินไป บางคนอ้างว่าพอประมาณจึงกินน้อยจนเกิดโรค ซึ่งนั่นไม่ได้แปลว่าพอ แต่หมายถึงการเบียดเบียนตนเอง ดังนั้นความหมายของพอประมาณจึงแปลได้ว่า ความพอดี ไม่มากเกินไป หรือ น้อยเกินไปจนสุดโต่ง และที่สำคัญคือต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๒) รู้จักเหตุและผล การจะใช้ชีวิตอย่างพอเพียงส่วนหนึ่งต้องมาจากการรู้จักเหตุ และผล ซึ่งไม่ได้หมายถึง เหตุและผลในการจับจ่ายซื้อของหรือใช้เงินเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงการมีเหตุผล ทุกการตัดสินใจ ทุกการลงทุน ทุกการกระทำต้องคำนึงถึงเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และผลที่จะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ และถ้าเราสร้างการมีเหตุและผลให้ติดตัวแล้วต่อไปถ้าเราจะหยิบเงินจากกระเป๋าความยับยั้งชั่งใจก็จะเกิดตามมาเป็นอัตโนมัติในทันที

๓) สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้ชีวิต ในยุคที่บ้านเมืองมีการเติบโต และผกผันทางเศรษฐกิจรวดเร็วเช่นนี้การสร้างภูมิคุ้มกันให้พร้อมที่จะเผชิญทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นอีกเรื่องที่สำคัญ โดยเราจะต้องเตรียมตัวให้พร้อมที่จะเผชิญพร้อมยอมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงที่มาจากทั้งภายในและภายนอกทั้งนี้วัชชีนที่ต้องฉีกก็คือ ความรู้กับ คุณธรรม ความรู้คือการรอบรู้รอบคอบ รู้จักนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาวางแผนและปฏิบัติ ส่วนคุณธรรมคือความอดทน ความเพียร และความซื่อสัตย์ ซึ่งทั้งหมดจะนำไปสู่การเกิดสติปัญญาในการใช้ชีวิต

๔) เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย หลักการนี้ถือเป็นพื้นฐานของการออมเลยทีเดียว สำหรับการเพิ่มรายได้นั้นเราต้องยอมรับความจริง เสียก่อนว่าทุกสิ่งในโลกไม่มีอะไรได้มาฟรี ๆ ทุกอย่างต้องมีการลงทุน ไม่ว่าจะเป็นการลงทุนค้าขาย การหาอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ บางครั้งก็ต้องลงทุนลงแรง เช่น การหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อเป้าหมายในการเพิ่มเงินเดือน หรือหาโอกาสก้าวหน้าในอนาคต ส่วนการลดรายจ่ายต้องเริ่มที่รายการรายจ่ายในชีวิตประจำวัน และให้ลำดับความสำคัญ จากนั้นลดทอนสิ่งที่ไม่จำเป็นจนเหลือแต่สิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตจริง ๆ

การสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว

๑) มีความพอประมาณ พื้นฐานสำคัญสำหรับการสร้างเศรษฐกิจอย่างพอเพียงก็คือ ต้องรู้จักพอประมาณ เพราะถ้าคนเรารู้จักพอในความต้องการของตน ความโลภก็จะเริ่มน้อยลง แต่คำว่าพอประมาณก็ไม่ได้หมายถึงน้อยเกินไป บางคนอ้างว่าพอประมาณจึงกินน้อยจนเกิดโรค ซึ่งนั่นไม่ได้

^{๑๓๐} จากการสัมภาษณ์ นางสาวณัฐมณีย์ ชนะศักดิ์, พ่อแม่มือใหม่ อำเภอมะนัง นครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

แปลว่าพอ แต่หมายถึงการเปิดเผยตนเอง ดังนั้นความหมายของพอประมาณจึงแปลได้ว่า ความพอดี ไม่มากเกินไป หรือ น้อยเกินไปจนสุดโต่ง และที่สำคัญคือต้องไม่เปิดเผยตนเองและผู้อื่น^{๓๓๑}

๒) สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้ชีวิต ในยุคที่บ้านเมืองมีการเติบโต และผกผันทางเศรษฐกิจรวดเร็วเช่นนี้การสร้างภูมิคุ้มกันให้พร้อมที่จะเผชิญทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นอีกเรื่องที่ต้องเตรียมตัวให้พร้อมที่จะเผชิญพร้อมยอมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงที่มาจากทั้งภายในและภายนอกทั้งนี้วัชชีนที่ต้องคิดก็คือ ความรู้กับ คุณธรรม ความรู้คือการรอบรู้รอบคอบ รู้จักนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาวางแผนและปฏิบัติ ส่วนคุณธรรมคือความอดทน ความเพียร และความซื่อสัตย์ ซึ่งทั้งหมดจะนำไปสู่การเกิดสติปัญญาในการใช้ชีวิต

๓) เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย หลักการนี้ถือเป็นพื้นฐานของการออมเลยก็ว่าได้ สำหรับการเพิ่มรายได้นั้นเราต้องยอมรับความจริง ก่อนเสียว่าทุกสิ่งในโลกไม่มีอะไรได้มาฟรีๆ ทุกอย่างต้องมีการลงทุน ไม่ว่าจะเป็นการลงทุนค้าขาย การหาอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ บางครั้งก็ต้องลงทุนลงแรง เช่น การหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อเป้าหมายในการเพิ่มเงินเดือน หรือหาโอกาสก้าวหน้าในอนาคต ส่วนการลดรายจ่ายต้องเริ่มที่รายการรายจ่ายในชีวิตประจำวัน และให้ลำดับความสำคัญ จากนั้นลดทอนสิ่งที่ไม่จำเป็นจนเหลือแต่สิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตจริง ๆ

๔) พอเพียงด้วยวิถีพุทธ การที่จะให้เศรษฐกิจชุมชน เป็นเศรษฐกิจที่พอเพียงได้ก่อนอื่นเราต้องสร้างวินัยให้ตนเอง และสร้างชุมชนเล็ก ๆ อย่างครบวงจรให้กลายเป็นชุมชนที่พอเพียงเสียก่อน โดยหัวใจหลักคือการพึ่งพาตนเอง รู้จักคุณค่าของธรรมชาติและรู้จักใช้สิ่งที่ธรรมชาติให้มาเป็นประโยชน์ที่สุด และต้องไม่ลืมที่จะ ลด ละ เลิก อบายมุข

สรุปหลักจิตวิทยาเชิงพุทธ ระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการครองคู่หรือการใช้ชีวิตคู่ให้ยืนยาว และมั่นคงนั้นต้องอาศัยหลักจิตวิทยาเชิงพุทธในการหล่อหลอมและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นระหว่างคนภายในครอบครัว การนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาปรับประยุกต์และบูรณาการกับระบบกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตคู่ จะทำให้ครอบครัวมีความสุข อยู่เย็นเป็นสุข และเกิดความเข้มแข็งมั่นคง และเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับครอบครัว โดยยึดหลักจิตวิทยาเชิงพุทธ ถ้อยตามคติโบราณที่พ่อแม่เคยอบรมสั่งสอนแล้วนำประพฤติปฏิบัติ คือ ๑) ผัวหาบ เมียคอน ๒) รักยาวให้บัน รักสั้นให้ต่อ ๓) ผัวเป็นช้างเท้าหน้า เมียเป็นช้างเท้าหลัง ๔) หนักนิตเบาหน้อยให้อภัยกัน หากคู่ใดสามารถปฏิบัติตามหลักการดังกล่าวมานี้ได้ก็ย่อมทำให้ชีวิตคู่หรือชีวิตการแต่งงานนั้นประสบความสำเร็จได้และครองรักกันยืนยาวมั่นคงตลอดไป

^{๓๓๑} จากการสัมภาษณ์ นายธนา เทียนจิตราเพชร, พ่อแม่มือใหม่ ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง นครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

๔.๒.๒ จิตวิทยาเชิงพุทธระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงด้านดำเนินชีวิตประจำวัน

การใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบันอย่างหนึ่งที่เราจะต้องทำใจยอมรับ และพร้อมที่จะเรียนรู้มันอยู่ตลอดเวลา ก็คือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งเทคโนโลยี วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะเทคโนโลยีนั้นมันกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมปัจจุบันไปแล้ว ทำให้ค่านิยมของคนเปลี่ยนไปอย่างมาก ปัจจุบันนี้อยู่บ้านแทบจะไม่ได้คุย ไม่ได้สนทนากับคนในครอบครัว ทุกวันนี้ต่างคนต่างก็อยู่กับเทคโนโลยี อยู่กับโทรศัพท์มือถือ อยู่กับคอมพิวเตอร์ จนสิ่งเหล่านี้กลายเป็นปัจจัยสำคัญอีกอย่างในการดำเนินชีวิตในสังคมไทยปัจจุบัน^{๑๓๒}

การดำเนินชีวิตประจำวันนั้นเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เลยในการที่จะประสบพบเจอกับปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต ทั้งเรื่องส่วนตัว เรื่องงาน เรื่องครอบครัว และปัญหาจิตปาดะมากมายหลายเรื่อง จึงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการจะประคับประคองให้ครอบครัวนั้นสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุขและเกิดความมั่นคง ดังนั้นเรื่องของกรรมที่พึงทางด้านจิตใจในยามที่เราประสบปัญหาต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องที่สำคัญและต้องใช้สติปัญญาในการพิจารณาอย่างรอบครอบ ในการที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตที่เกิดขึ้นทุกวัน ซึ่งก็ได้ดำเนินชีวิตไปตามปกติธรรมดาโดยยึดหลักคำสอนของพ่อแม่ในการดำรงตนอยู่ในสังคม และดูแลครอบครัวให้มีความสุข

แนวทางการใช้ชีวิตประจำวัน จากสถานการณ์ทางสังคมในปัจจุบันการที่จะดำเนินชีวิตประจำวันให้มีความสุขได้นั้น เราจะต้องรู้เท่าทันสังคม รู้เท่าทันสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา พยายามเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ให้เกิดความเข้าใจ หากเราไปติดอยู่ในโลกแห่งเทคโนโลยี โลกแห่งความสะดวกสบาย โลกแห่งความทันสมัย ความก้าวหน้า วัฒนธรรมประเพณีที่เปลี่ยนไปจากเดิม ก็จะทำให้เราไปติดอยู่กับวัตถุนิยมให้คุณค่ากับวัตถุมากกว่าความดีงาม ความถูกต้อง และในที่สุดก็จะทำให้ชีวิตไม่มีความสุข ครอบครัวไม่มีความสุข ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแย่ลง^{๑๓๓}

ในปัจจุบันก็พยายามใช้ชีวิตอยู่ตามอัตภาพที่ตนมี ไม่แสวงหาสิ่งที่เกิดความจำเป็นในการดำรงชีวิต ใช้ชีวิตอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียงยึดหลักความพอเพียง พอประมาณในการใช้ชีวิตประจำวัน ซึ่งหลักการนี้ได้ทำให้เราใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข ไม่ดิ้นรนในการแสวงหาสิ่งของราคาแพง ๆ เพื่อมาสนองความต้องการแค่ชั่วขณะของเรา พยายามยับยั้งชั่งใจในการใช้ชีวิต พอใจในสิ่งที่ตนมี ที่ครอบครัวมี ในเมื่อเราไม่ได้ร่ำรวย ไม่ได้มีทรัพย์สินมากมายที่จะตอบสนองความต้องการที่มีอยู่อย่างมากมาย สิ่งที่เราทำได้คือการยับยั้งชั่งใจให้รู้จักคำว่าพอเพียง พอประมาณ พอใจในสิ่งที่เรามี พอใจในสิ่งที่เราเป็น ภูมิใจกับความเป็นเรา เท่านั้นชีวิตของเราก็จะสามารถดำเนินไปได้อย่างมีความสุขและเกิดความมั่นคงทางครอบครัว

แนวทางการใช้ชีวิตประจำวัน ก็ใช้ชีวิตตามปกติแบบชาวบ้านทั่ว ๆ ไป ทุกคนต่างก็มีหน้าที่ การงาน สิ่งที่ต้องรับผิดชอบ ที่แตกต่างกันออกไป ตื่นเช้ามาก็ต้องออกจากบ้านเพื่อไปทำงานหา

^{๑๓๒} จากการสัมภาษณ์ นางประทุม พวงมณีนาถ, ข้าราชการบำนาญ แม่ดีเด่นแห่งชาติ บ้านมหาโพธิ์ใต้ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

^{๑๓๓} จากการสัมภาษณ์ นางสาวสุนันท์ ปรีชาจารย์, บ้านมหาโพธิ์ใต้ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

เงิน เพื่อที่จะได้เงินกลับมาใช้จ่าย เลี้ยงดูคนในครอบครัว ก็พยายามใช้ชีวิตให้เรียบง่ายที่สุดเท่าที่จะทำได้ ใช้ชีวิตอยู่บนพื้นฐานสิ่งที่เรามี สิ่งที่เราเป็น ประหยัด อดออม ไม่ฟุ่มเฟือยจนเกินไป ใช้ชีวิตโดยยึดหลัก คือ^{๑๓๔}

๑) ขยันหมั่นเพียร พ่อแม่เราไม่ได้มีเงินทองกองไว้ให้ ทรัพย์สมบัติก็ไม่ได้มีมากมาย อยากได้อะไรก็ต้องแสวงหาด้วยตัวเอง ดังนั้น ความขยันหมั่นเพียรจึงเป็นสิ่งสำคัญที่พ่อแม่เราสอนมาตั้งแต่เด็ก สอนให้เรารู้จักทำมาหากิน ไม่เกียจคร้านในการทำงาน งานเล็กงานใหญ่ก็ต้องทำให้ได้ จะต้องไม่นั่งงอมือ งอเท้ารอคอยวาสนาอย่างเดียว เพราะฉะนั้นความขยันหมั่นเพียรนี้จะช่วยให้เราสร้างครอบครัวให้มีความสุข มีความมั่นคง ขยันทำงานที่สุจริต และถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

๒) ประหยัดอดออม ตั้งแต่เด็ก ๆ พ่อแม่ก็จะสอนเสมอว่าพ่อแม่ไม่มีเงินทองกองไว้ให้ถ้าลูกอยากรวย อยากสบายในบ้านปลายชีวิต ต้องรู้จักประหยัดอดออม เก็บเล็กผสมน้อย ไม่ฟุ่มเฟือยใช้จ่ายเกินตัว เกินฐานะของตน เกิดเป็นคนอย่าหมิ่นเงินน้อย นอนคอยวาสนา เราก็พยายามนำคำสอนของพ่อแม่มาเป็นคติในการดำเนินชีวิตของเราอยู่ทุกวัน เพราะคำสอนเหล่านี้ทรงคุณค่าและมีประโยชน์มาก ๆ ในการดำเนินชีวิตในสภาพสังคม เศรษฐกิจปัจจุบัน

๓) ความมีระเบียบวินัย เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน เราจะต้องมีระเบียบวินัยในการใช้ชีวิต จะต้องรู้และเข้าใจว่าสิ่งไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควรทำ สิ่งไหนสำคัญที่จะต้องทำก่อน ทำหลัง หากชีวิตไม่มีการวางแผนเราก็จะไม่ได้รู้ได้ว่าจะต้องทำอะไรก่อนหลัง ความมีระเบียบวินัยนี้จะช่วยให้เราสามารถบริหารจัดการชีวิตได้อย่างมีความสุข

๔) ความพอเพียง บางครั้งคนเราที่เกิดปัญหาชีวิตต่าง ๆ สังคมที่เราอยู่มีบทเรียนให้เราได้รับรู้อยู่ทุกวัน บางครอบครัวไม่ได้ฐานะร่ำรวยอะไรและใช้ชีวิตเหมือนคนรวย คนมีดั่งค์ บางคนยอมเป็นหนี้คนอื่นเพื่อสนองความต้องการ ความอยากที่เกินตัวและไม่ได้จำเป็นอะไร พอเป็นหนี้ก็ดิ้นรนพยายามใช้หนี้ จนบางคนเกิดความเครียด บางคนหาทางออกไม่ได้ถึงกับยอมสละชีวิตตัวเองเพื่อหนีปัญหาที่มี ดังนั้นความพอเพียงจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้เรารู้จักใช้ชีวิตอย่างระมัดระวังไม่ประมาทในการใช้ชีวิต อยู่อย่างพอเพียงและรู้จักประมาณตนดีที่สุด

พยายามมองโลกในแง่บวกกับทุก ๆ เรื่อง – สิ่งแรกที่จะทำให้ตัวเราและคนที่รักมีความสุขได้คือต้องรู้จักมองโลกในแง่บวกเอาไว้ก่อน คำว่ามองโลกในแง่บวกฟังดูเหมือนเป็นคำง่าย ๆ ที่ใครก็พูดได้ทว่าเมื่อลองทำจริง ๆ ไม่ใช่ทุกคนจะทำได้ง่าย ๆ ทุกสิ่งมันขึ้นอยู่กับสภาวะจิตใจของเราด้วย แต่การทำทุกสิ่งให้เป็นแง่บวกก่อนมันจะไม่ทำให้เราเกิดความทุกข์ เมื่อไม่เกิดความทุกข์ความสุขก็จะตามมาเอง^{๑๓๕}

ทำในสิ่งที่ตนเองพึงกระทำโดยไม่เดือดร้อนคนอื่น – คำว่าพึงกระทำในที่นี้คือต้องเป็นการกระทำที่ตนเองมีความสุขแต่ไม่เดือดร้อนคนอื่น เช่น ชอบการไปเที่ยวพักผ่อนเมื่อมีเวลาว่างก็ออกเที่ยวกับคนรัก ชอบทานอาหารอร่อยก็ไปด้วยกัน เป็นต้น การได้ใช้ชีวิตแล้วเลือกทำในสิ่งที่ตนเองรักมันมักสร้างความสุขให้กับคนเราได้ดีเสมอไม่ว่าช่วงเวลาใดก็ตาม

^{๑๓๔} จากการสัมภาษณ์ นางสาววิภาวรรณ บุญจันดา, แม่เลี้ยงเดี่ยว พนักงานประโรงพยาบาลสวรรค์ประชารักษ์ ตำบลนครสวรรค์ตก อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

^{๑๓๕} จากการสัมภาษณ์ นางสาวกัญญ์ณัฐ เอี่ยมน้อย, พ่อแม่มีโอใหม่ พนักงานประจำวิทยาเขตนครสวรรค์ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

แบ่งปันผู้อื่นบ้างเมื่อมีโอกาส – การแบ่งปันอาจดูเหมือนเป็นเรื่องง่าย ๆ แต่จริงแล้วถ้าใครมีโอกาสได้แบ่งปันสิ่งดี ๆ ของตนเองให้กับคนอื่นมันเหมือนกับว่าจิตใจของเรามั่นใจจริงจัง ให้ความรู้สึกดี และให้ความประทับใจแบบบอกไม่ถูกเหมือนกัน บางครั้งสิ่งที่ให้อาจไม่ได้มีคุณค่าทางมูลค่ามากนักแต่มันกลับมีคุณค่าทางจิตใจทั้งผู้ให้และผู้รับ

ใช้เวลาร่วมกันเสมอ – การจะทำให้ตนเองและคนรักมีความสุขต้องมีการใช้เวลาร่วมกันเสมอ แม้บางคนอาจไม่ได้อยู่ด้วยกันแต่เทคโนโลยีสมัยนี้นั้นก็ก้าวล้ำมากพอสำหรับติดต่อสื่อสาร ยิ่งเราเห็นอีกคนมีความสุขมากเท่าไรเราเองก็มีความสุขตามไปด้วยเหมือนกัน เป็นการแลกเปลี่ยนความสุขง่าย ๆ ในชีวิตประจำวัน สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดูเหมือนง่ายแต่มันไม่ใช่เรื่องง่ายเลยในการสร้างความสุขกับชีวิต ทางที่ดีเราต้องรู้ก่อนว่าชีวิตของเราต้องการอะไร เมื่อรู้แล้วก็เดินตามเป้าหมายเพื่อให้ได้รับความสุขกลับมา

แนวทางหลักการใช้ชีวิตให้มีความสุข การจะใช้ชีวิตให้มีความสุข และประสบความสำเร็จถือว่าเป็นเรื่องที่ท้าทาย ทุกคนต่างก็อยากมีความสุข ไม่อยากมีความทุกข์ ชีวิตจะดำเนินไปในทิศทางใดก็พยายามใช้ชีวิตอย่างระมัดระวังอย่างที่สุด ใช้ชีวิตบนพื้นฐานของความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในทุก ๆ วัน เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงไปในหลาย ๆ ด้าน เช่น โบราณ คนสมัยก่อนขอกันกินได้ มีจิตใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน เมตตาต่อกัน อยู่ร่วมกันฉันพี่น้อง ขณะเดียวในสังคมปัจจุบันนี้ อยู่ ๆ จะไปขอเขากินเหมือนสมัยของปู่ ย่า ตา ยาย เราไม่ได้แล้วต้องทำมาหากินยืนหยัดด้วยตัวเอง ต้องอาศัยความขยันหมั่นเพียร ความอดทนอดกลั้นอย่างมากในการดำเนินชีวิต ต้องมีสติอยู่ตลอดเวลาในการใช้ชีวิตประจำวันไม่ต้องเป็นทาสของโลกแห่งวัตถุนิยม^{๑๓๖}

การใช้ชีวิตต้องตั้งมั่นอยู่ในคุณงามความดี โดยยึดหลักการทางพระพุทธศาสนาน้อมนำเอาคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น ชันติ ความอดทน ความขยันหมั่นเพียร การขยันหา และการรู้จักเก็บรักษาสิ่งที่หามาได้

๑) มีความพอประมาณ พื้นฐานสำคัญสำหรับการสร้างเศรษฐกิจอย่างพอเพียงก็คือ ต้องรู้จักพอประมาณ เพราะถ้าคนเรารู้จักพอในความต้องการของตน ความโลภก็จะเริ่มน้อยลง แต่คำว่าพอประมาณก็ไม่ได้หมายถึงน้อยเกินไป บางคนอ้างว่าพอประมาณจึงกินน้อยจนเกิดโรค ซึ่งนั่นไม่ได้แปลว่าพอ แต่หมายถึงการเบียดเบียนตนเอง ดังนั้นความหมายของพอประมาณจึงแปลได้ว่า ความพอดี ไม่มากเกินไป หรือน้อยเกินไปจนสุดโต่ง และที่สำคัญคือต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น^{๑๓๗}

๒) สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้ชีวิต ในยุคที่บ้านเมืองมีการเติบโต และผกผันทางเศรษฐกิจรวดเร็วเช่นนี้การสร้างภูมิคุ้มกันให้พร้อมที่จะเผชิญทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นอีกเรื่องที่สำคัญ โดยเราจะต้องเตรียมตัวให้พร้อมที่จะเผชิญพร้อมยอมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงที่มาจากทั้งภายในและภายนอกทั้งนี้วัดขึ้นที่ต้องฉีกก็คือ ความรู้กับ คุณธรรม ความรู้คือการรอบรู้รอบคอบ รู้จักนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาวางแผนและปฏิบัติ ส่วนคุณธรรมคือความอดทน ความเพียร และความซื่อสัตย์ ซึ่งทั้งหมดจะนำไปสู่การเกิดสติปัญญาในการใช้ชีวิต

^{๑๓๖} จากการสัมภาษณ์ นางสาวณัฐมณู ชนะศักดิ์, พ่อแม่มือใหม่ อำเภอมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

^{๑๓๗} จากการสัมภาษณ์ นายธนา เทียนจิตราเพชร, พ่อแม่มือใหม่ ตำบลปากน้ำโพ อำเภอมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

๓) ความมีระเบียบวินัยในการใช้จ่าย สำคัญมากคนที่เป็นอย่างนี้ ติดหนี้สินมากมายเพราะขาดระเบียบวินัยในการใช้จ่ายใช้สอย ไม่ระมัดระวังบางคนใช้จ่ายเกิดฐานะเกินความจำเป็น คนทุกวันนี้ไม่ค่อยกินข้าวในบ้าน ชอบออกไปกินนอกบ้านต้องกินในห้าง ในร้านอาหาร ซึ่งมองว่าไม่ได้จำเป็นอะไรเลย เช่น ทำงานได้เงินวันละสองร้อย กินมื้อละสามร้อย แบบนี้ก็ไม่ได้ถือว่าไม่มีระเบียบวินัยในการใช้จ่าย คนเราต้องรู้จักหา รู้จักเก็บ เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย หลักการนี้ถือเป็นพื้นฐานของการออมเลยก็ว่าได้ ซึ่งพ่อแม่เราก็สอนเสมอว่าต้องรู้จักเก็บเล็กผสมน้อย

แนวทางการใช้ชีวิตประจำวัน และการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว ได้ยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้แก่หลัก ขรวาสาธธรรม ๔ ในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขและเกิดความมั่นคงยั่งยืน^{๑๓๘}

๑. ความซื่อสัตย์ซื่อตรง พุดจริง ทำจริงจริงใจต่อกัน เป็นหลักสำคัญที่จะทำให้เกิดความไว้วางใจ มีมิตรจิตสนิทสนมต่อกัน การขาดสัจจะเมื่อใด ย่อมเป็นเหตุให้เกิด ความระแวงแคลงใจกัน เป็นจุดเริ่มต้นแห่งความขัดแย้งแตกแยกวิวาทวุ่นวาย ซึ่งยากนักที่จะประสานให้คืนดีได้ดังเดิมอันสงสยของการมีสัจจะ ได้แก่ เป็นคนมีความรับผิดชอบ เป็นคนหนักแน่นมั่นคง ชีวิตและหน้าที่การงานมีความเจริญก้าวหน้า มีคนเคารพยกย่อง มีคนเชื่อถือและเกรงใจ มีคนรักใคร่นิยมพบเจอกับรักแท้มีเกียรติยศชื่อเสียง เป็นต้น

๒) การฝึกฝนการข่มใจ ฝึกนิสัยปรับตัว ฝึกหัดตัดนิสัย ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ ข่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รู้จักฝึกฝนปรับปรุงตน แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัยและอัธยาศัยให้กลมกลืนประสานเข้าหากันได้ไม่เป็นคนต่อต้านเอาแต่ใจและอารมณ์ของตน คนที่ขาดธรรมข้อนี้ย่อมปล่อยให้ข้อแตกต่างปลีกย่อยทางอุปนิสัย และการอบรมกลายเป็นเหตุแตกแยกสามัคคีใหญ่โตจนไม่สามารถแก้ไขได้

๓) ความอดทนอดกลั้น ต่อความหนักและความร้ายแรงทั้งหลาย ตั้งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็งไม่หวั่นไหว มั่นคงในจุดหมายไม่ท้อถอย นอกจากมีข้อแตกต่างขัดแย้งทางอุปนิสัย การอบรม และยังจะต้องมี ความอดทนต่อความ ลำบาก ตรากตรำและเรื่องหนักใจต่าง ๆ ในการประกอบกิจการงานอาชีพ เป็นต้น มีสติอดกลั้น คิดอุบายใช้ปัญญาหาทางแก้ไขเหตุการณ์ให้ลุล่วงไปด้วยดี

๔) ความเสียสละความเผื่อแผ่แบ่งปัน ตลอดถึงความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อต่อ กัน ชีวิตบุคคลที่จะมีความสุขจะต้องรู้จักความเป็น ผู้ให้ด้วย มิใช่คอยจ้องแต่จะเป็น ผู้รับเอาฝ่ายเดียว การให้ในที่นี้มิใช่หมายถึงแต่เพียงการเผื่อแผ่แบ่งปัน สิ่งของ อันเป็นเรื่องที่มองเห็นและเข้าใจได้ง่ายๆ เท่านั้น แต่ยังหมายถึงการให้น้ำใจแก่กัน การแสดง น้ำใจเอื้อเฟื้อ ต่อกัน ตลอดจนการเสียสละความ พ้อใจและความสุขส่วนตนได้เช่น ในคราวที่คู่ครอง ประสบกับความทุกข์ความเจ็บไข้หรือมีธุรกิจใหญ่ เป็นต้น ก็เสียสละความสุขความพ้อใจของตน ขวนขวายช่วยเหลือเอาใจใส่ดูแล เป็นที่พึ่งอาศัย เป็นกำลังส่งเสริมหรือช่วยให้กำลังใจได้โดย ประการใดประการหนึ่งตามความเหมาะสม รวมความว่า เป็นผู้มิจิตใจกว้างขวางเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละไม่คับแคบเห็นแก่ตัวชีวิตครอบครัวที่ขาด จาคะก็คล้ายการ

^{๑๓๘} จากการสัมภาษณ์ นายอาณัติ เดชจิตร, พ่อแม่มือใหม่ อาจารย์ประจำวิทยาเขตนครสวรรค์ ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

ลงทุนที่ปราศจากผล กำไรมา เพิ่มเติม ส่วนที่มีมาแต่เดิมก็คงที่หรือค่อยร่อยหลอ ไปหรือเหมือนต้นไม้ที่มีได้รับ การบำรุงก็มีแต่แอบเฉาร่วงโรยไม่มีความสดชื่นงอกงาม

สรุปจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เกี่ยวกับระบบและกลไกการดำเนินชีวิตประจำวันให้มีความสุข พบว่า การดำเนินชีวิตประจำวันให้มีความสุขต้องอาศัยหลักการต่อไปนี้ คือ ๑) มีความขยันหมั่นเพียร ๒) รู้จักประหยัดอดออม ๓) ความมีระเบียบวินัย ๔) การรู้จักประมาณตน ๕) ความอดทนอดกลั้น และ ๖) รู้จักเสียสละความเผื่อแผ่แบ่งปัน หากใช้ชีวิตโดยยึดหลักการดังที่กล่าวมานี้ก็จะทำให้ชีวิตของเรามีความสุข มีภูมิคุ้มกันที่ดี ทำให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้าและเกิดความมั่นคงในชีวิตได้

๔.๒.๓ จิตวิทยาเชิงพุทธระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการอบรมเลี้ยง

ดูบุตร

ในการอบรมเลี้ยงดูลูก ก็ได้มีอะไรมากมายเลี้ยงตามประสาชาวบ้านที่เขาเลี้ยงกัน แต่ในสังคมปัจจุบันอะไร ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปมากบางที่เราก็ต้องเรียนรู้จากลูกในบางสิ่งบางอย่าง ดังนั้นการเลี้ยงลูกจะต้องคอยเอาใจใส่ ดูแล คอยสนับสนุนส่งเสริมให้เขามีพัฒนาการที่เหมาะสม พยายามส่งเสริมให้ลูกได้เรียนรู้สังคมและโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง บางที่เราก็ต้องเรียนรู้ไปพร้อมกับลูก หลักในการสอนลูกยึดหลัก ดังนี้^{๑๓๙}

เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม การใช้ชีวิตในสังคมต้องรู้จักวางตัวให้เหมาะสมกาลเทศะ ขอบเขตที่เหมาะสมทางสังคมระหว่างเด็กกับบุคคลอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับสถานภาพทางสังคมและเพศของบุคคลอื่น ๆ เป็นเรื่องที่พ่อแม่ต้องถ่ายทอดทางชีวิตประจำวัน โดยเข้าไปทำกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ร่วมกับลูก ในสมัยก่อนมีเรื่องงานแต่งงาน งานบวช งานศพ โกนผมจุก บวชนาค งานประเพณีต่าง ๆ เป็นโอกาสอันดีที่พ่อแม่จะพาเด็กไปร่วมกิจกรรมเหล่านี้เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องทักษะสังคม และภัยที่เกิดขึ้นจากบุคคลอื่น ๆ ทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเพศหรือเรื่องอื่น เช่น ไม่ควรสวมเครื่องประดับ เพราะไม่ได้ทำให้เราสวยงามหรือหล่อ แต่มันเป็นจุดสนใจของอาชญากร มีฉันททรัพย์ เป็นอันตรายไม่ได้มีผลบวก ตรงนี้เด็กต้องเรียนรู้ ไม่ใช่เรียนรู้ด้วยการบอกเล่า แต่เรียนรู้ด้วยตัวพ่อแม่ ผู้ปกครอง บุคคลแวดล้อมเด็กก็ต้องไม่สวม แต่พ่อแม่สวมเต็มตัวลูกเห็นก็อยากประดับบ้าง พ่อแม่ส่วนใหญ่ก็ประดับได้แต่ราคาน้อยหน่อย อันนี้คือดึงภัยมาหาลูก ใส่สร้อยพระเครื่อง โชว์ ลูกฆ่าชิงทรัพย์ เหล่านี้คือเรื่องความปลอดภัย เพราะฉะนั้นถ้าหากพ่อแม่มีจิตสำนึกในความปลอดภัยของลูก แต่พ่อแม่ไม่ตระหนักถึงเรื่องนี้ ตัวเองจะนำอันตรายมาสู่ลูกโดยไม่รู้ตัว

ให้ความรักความอบอุ่น เติบโตที่กำลังใจวิธเลี้ยงดูให้มีความภาคภูมิใจในตนเอง ให้เด็กมีกำลังใจสามารถพัฒนาตนเองขึ้นมา พ่อแม่ควรให้ความสำคัญกับเรื่องราวที่เด็กกำลังบอกเล่าหรือต้องการความช่วยเหลือ ไม่ใช่บอกปิดหรือปฏิเสธเด็ก ไม่ว่าง อารมณ์ไม่ดี จะทำให้เด็กมีปัญหาเรื่องพฤติกรรมไม่ดี พ่อแม่ต้องเป็นที่พึ่งทางใจให้ลูก หากโรงเรียนเชิญพ่อแม่ร่วมกิจกรรมก็ควรไป ถ้าไม่ไปแต่เด็กเห็นพ่อแม่ของเพื่อนไปร่วม เด็กก็จะรู้สึกว่าเขาเองไม่มีคุณค่า การที่เด็กรู้สึกว่าเขาเองไม่มีคุณค่า ปัญหาสำคัญที่สุดคือ ด้านอารมณ์จิตใจ ขาดรัก ขาดแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง เพราะรู้สึกว่าเป็น

^{๑๓๙} จากการสัมภาษณ์ นางประทุม พวงมณีนาถ, ข้าราชการบำนาญ แม่ดีเด่นแห่งชาติ บ้านมหาโพธิ์ใต้ อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

คนใช้ไม่ได้ เกิดมาไม่มีค่า ไม่ได้ เป็นคนชั่ว คนบาป พ่อแม่ไม่ต้องการ ไปไหนก็ไม่มีใครต้องการ เด็กเหล่านี้จะมีปัญหาพฤติกรรมมาก^{๑๔๐}

แนวทางการอบรมเลี้ยงดูบุตร ในปัจจุบันนี้ต้องยอมรับอย่างหนึ่งเรื่องของเทคโนโลยีที่ก้าวไปไกลเกินกว่าเราจะก้าวมตามการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นได้ ซึ่งต่างจากเด็กรุ่นใหม่ในยุคปัจจุบันที่เขาสามารถเข้าถึงสิ่งเหล่านั้นได้ง่าย และเรียนรู้ไปพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทางสังคม ในฐานะที่เราเป็นพ่อแม่ก็พยายามดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด ให้การอบรม ให้ความรู้ในส่วนที่พ่อแม่พอจะสอนลูกได้ แต่เราคงไปห้ามไม่ให้เขาที่จะเรียนรู้สิ่งเหล่านั้น ให้อิสระกับเขาในการเรียนรู้ด้วยตัวเอง เราแค่คอยดูแลเป็นระยะ คอยแนะนำในบางเรื่องเมื่อเขาเกิดปัญหาและไม่สามารถแก้ไขปัญหานั้นได้ตามลำพัง เราในฐานะพ่อแม่ก็เข้าไปแนะนำช่วยเหลืออีกทีหนึ่ง^{๑๔๑}

แนวทางการอบรมเลี้ยงดูบุตร ก็พยายามอบรมสั่งสอนให้เขาเป็นคนดี เป็นคนดีของพ่อแม่ของสังคม ให้อิสระในการเรียนรู้กับเขา สนับสนุนส่งเสริมในด้านการศึกษา การใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่นในสังคมให้มีความสุข โดยยึดหลัก ดังนี้

๑) เลี้ยงลูกด้วยความเมตตา การอบรมเลี้ยงดูลูกด้วยความเมตตานี้ คือความปรารถนาดี ความหวังดี และการสนับสนุนให้ลูกนั้นดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข การให้ความรักและแสดงออกซึ่งความรักให้ลูกรู้ เชื่อว่าพ่อแม่ทุกคนย่อมรักลูก แต่คุณพ่อคุณแม่ทั้งหลาย คนมักจะไม่ค่อยแสดงความรักออกมาอาจเป็นเพราะวัฒนธรรมไทยต่างจากทางตะวันตก อย่างไรก็ตาม การพูดและการแสดงออกอย่างเหมาะสม เช่น โอบกอด ให้ความชื่นชม จะทำให้ลูกรู้สึกซาบซึ้งและมีความสุขกับความรักของพ่อแม่ครับ

๒) สอนให้เขามีความรับผิดชอบ คนโบราณมักสอนลูกหลานเสมอว่า เกิดเป็นคนเรียนผูกก็ต้องเรียนแก้ หมายถึง สอนให้ลูกรู้จักความรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง การสอนให้ลูกเป็นคนมีความรับผิดชอบเราจะต้องปลูกฝังให้เขาตั้งแต่ยังเด็ก หัดให้เขาลองทำอะไร คิดเอง และให้เขารับผิดชอบต่อสิ่งที่เขาพอจะทำได้ เราเป็นพ่อแม่ก็คอยให้คำแนะนำ ชี้แนะแนวทางให้เพื่อเขาโตขึ้นเขาจะได้เป็นคนดีรู้จักรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนได้กระทำลงไป และเพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้กับครอบครัวระหว่าง พ่อ แม่ ลูก ได้มีโอกาสใช้เวลาในการอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน คอยให้คำปรึกษาเวลาลูกมีปัญหา ร่วมกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ครอบครัวจะได้มีความสุข ธรรมชาติได้สร้างพ่อและแม่ไว้ให้ร่วมมือช่วยเหลือกันดูแลลูก ลองนึกภาพนะครับ ว่าถ้าพ่อแม่ทะเลาะกัน เกียจกัน ขัดแย้งกันเกือบทุกเรื่อง ชีวิตคู่ในครอบครัวไม่มีความสุข ต่อให้ต่างคนต่างก็รักลูกมาก แต่การเลี้ยงดูคงจะมีคุณภาพดีไปไม่ได้ หากขาดความเข้าใจกันภายในครอบครัว

๓) มีความรู้ความเข้าใจในพัฒนาการของเด็ก พัฒนาการของลูกน้อยและวัยมีความหมายอย่างยิ่งครับ เพราะไม่เพียงแต่บ่งบอกถึงการเจริญเติบโตของสมองเท่านั้น แต่ยังมีความสำคัญในการติดตามภาวะผิดปกติที่อาจเกิดขึ้นเพื่อจะได้แก้ไขได้ทันที่ครับ คุณพ่อคุณแม่จึงควรศึกษาหาความรู้สังเกตและจดบันทึกพัฒนาการของลูก รวมถึงพูดคุยปรึกษาปัญหาพัฒนาการกับกุมารแพทย์เมื่อพาลูก

^{๑๔๐} จากการสัมภาษณ์ นางสาววิภาวรรณ บุญจันดา, แม่เลี้ยงเดี่ยว พนักงานประโรงพยาบาลสวรรค์ประชารักษ์ ตำบลนครสวรรค์ตก อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

^{๑๔๑} จากการสัมภาษณ์ นางสาวสุนันท์ ปรีชาจารย์, บ้านมหาโพธิ์ใต้ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

มารับวัคซีนป้องกันโรคตามที่แพทย์นัด นอกจากนี้ยังเอาไว้ใช้สำหรับฝึกการช่วยเหลือตนเองของลูกไว้ด้วยครับว่าลูกควรจะทำอะไรได้เองบ้าง เมื่ออายุเท่าไร

๔) เลี้ยงดูลูกให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ คุณพ่อคุณแม่บางคนต้องทำงานทั้งคู่ ไม่มีเวลาดูแลลูกตอนกลางวัน ต้องฝากพี่เลี้ยงหรือปู่ย่า ตายายเลี้ยง แต่พอกลับมาบ้านก็ไม่ค่อยได้ใช้เวลากับลูกอีก อาจเพราะเหนื่อยหรืออยากมีเวลาส่วนตัวบ้าง กลางคืนก็ฝากพี่เลี้ยงหรือปู่ย่าตายายดูแลต่อ ถ้าเป็นอย่างนี้ความสัมพันธ์กับลูกก็คงจะดีไปไม่ได้ ดังนั้น คุณพ่อคุณแม่จึงควรพยายามเลี้ยงดูลูกให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ต้องยอมเหนื่อย อดนอนบ้าง เพราะเวลาที่จะอยู่กับลูกนั้นสำคัญมาก นอกจากสร้างสายใยความรักความผูกพันแล้วจะทำให้เรารู้จักลูกเราเองมากขึ้นด้วยครับ ลูกนิสัยใจคออย่างไร ชอบอะไร ไม่ชอบอะไร หรือแม้แต่เวลาลูกป่วยเขามีอาการอะไรบ้างถ้าเราห่างจากลูกเราจะไม่รู้จักระยะ^{๑๔๒}

แนวทางการอบรมเลี้ยงดูลูก ให้ความรักและแสดงออกซึ่งความรักให้ลูกรู้ เชื่อว่าพ่อแม่ทุกคนย่อมรักลูก แต่คุณพ่อคุณแม่ไทยหลายๆ คนมักจะไม่ค่อยแสดงความรักออกมาอาจเป็นเพราะวัฒนธรรมไทยต่างจากทางตะวันตก อย่างไรก็ตาม การพูดและการแสดงออกอย่างเหมาะสม เช่น โอบกอด ให้ความชื่นชม จะทำให้ลูกรู้ซึ่งซาบซึ้งและมีความสุขกับความรักของพ่อแม่ครับ โดยยึดหลักคือ^{๑๔๓}

๑) เป็นแบบอย่างให้ลูกดู พ่อแม่จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก ทั้งในด้านความประพฤติปฏิบัติ ทำดีให้ลูกเห็น การสอนลูกโดยการทำให้ดูเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดที่สุดในการสอนลูกและอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ลูก

๒) ฝึกให้ลูกมีนิสัยเสียสละ ฝึกอบรมให้ความรู้เรื่องการเป็นคนรู้จักเรื่องความเสียสละ แบ่งปัน โอบอ้อมอารี มีเมตตาและเห็นอกเห็นใจผู้อื่นเสมอ เพราะการเป็นคนรู้จักแบ่งปันจะทำให้ตัวเองเป็นที่รักของบุคคลอื่น

๓) ให้การศึกษา คือ การให้การศึกษาแก่บุตรเท่าที่เราจะทำได้ ส่งเสียให้เขาได้เรียนรู้ตามที่เขาต้องการจะเรียน พยายามให้ลูกได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อให้เขาได้มีความรู้และรู้เท่าทันสิ่งต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

๔) ให้การอบรม คือ พยายามอบรมสั่งสอนให้เขาเป็นคนดี มีศีลธรรม ตั้งมั่นอยู่ในความเป็นคนดีของสังคม ให้เขาได้เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันกับคนอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

๕) ให้อิสระตามวัย และให้โอกาสในการตัดสินใจ คุณพ่อคุณแม่ไม่ควรบังคับให้ลูกคิดและเชื่อตามตัวเอง ควรให้เพียงข้อมูลและเปิดโอกาสให้ลูกคิดตัดสินใจเอง อย่างไรก็ตามปัญหาสังคมในยุคนี้คุณพ่อคุณแม่ที่อยากให้อิสระลูก อาจต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของลูกด้วย ทางสายกลางคงดีที่สุด

ในการเลี้ยงดูบุตรหรือดูแลลูก การอบรมสั่งสอน ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับลูก ก็พยายามสอนให้ลูกเป็นคนดีศรีสังคม เป็นคนดีของพ่อแม่ ช่วยเหลือพ่อแม่โดยการทำให้ดู ทำให้เห็น เป็น

^{๑๔๒} จากการสัมภาษณ์ นางสาวพัชรินทร์ อยู่เย็น, อาจารย์ประจำวิทยาเขตนครสวรรค์ ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

^{๑๔๓} จากการสัมภาษณ์ นางสาวกัญญ์ญ์ เอี่ยมน้อย, พ่อแม่่มือใหม่ พนักงานประจำวิทยาเขตนครสวรรค์ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

แบบอย่างที่ดีให้กับลูกในการใช้ชีวิต การดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันพยายามสอนให้ลูกรู้จักคิด วิเคราะห์ ใช้ปัญญาในการดำรงชีวิตของตนให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เช่น^{๑๔๔}

๑) สอนให้เขารู้จักให้มากกว่ารับ การให้ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญ เมื่อเราเกิดมาเป็นคน ไม่ว่าจะเป็นการบริจาคสิ่งของ บริจาคเงิน และบริจาคอาหารให้กับคนต่าง ๆ ที่เขาไม่มี แม้แต่การใส่บาตรพระ ก็ถือว่าเป็นการให้ด้วย เป็นการให้ที่ได้บุญมากที่สุดอีกอย่างหนึ่ง การรู้จักให้ มันเป็นการกำจัดความตระหนี่ออกจากใจของเรา ไม่ให้เป็นคนที่เห็นแก่ตัว และเมื่อเราเป็นคนที่ยังรู้จักการให้ เราก็จะเป็นคนที่รักที่ชื่นชอบ ของคนทั่วไปด้วย

๒) ปลูกฝังความมีจิตสาธารณะ การช่วยเหลือสังคม อะไรก็ตามที่เราสามารถช่วยเหลือได้ ไม่ว่าจะเป็นการช่วยด้วยแรง ช่วยด้วยใจ เราก็ควรที่จะช่วยตามกำลังของเรา อย่างเช่นการไปจัดกิจกรรมให้กับเด็กที่ยากไร้ ด้อยโอกาสต่าง ๆ ที่เขาไม่มีเหมือนเรา ไปช่วยสอน ช่วยให้กำลังใจ เป็นต้น เราจะได้รู้คุณค่า ของการได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ว่ามีความสำคัญอย่างไร และเราจะต้องทำอะไรเพิ่มบ้าง กับชีวิตของเรา

๓) อย่าใช้ชีวิตประมาท แน่แน่นอนว่า เมื่อเราเกิดได้ เราก็ต้องตายได้เหมือนกัน ไม่มีใครที่จะอยู่ค่าฟ้า เมื่อเรารู้แบบนี้ ก็ควรใช้ชีวิตที่มีให้มันคุ้มค่ามากที่สุด ว่าเราจะทำอะไรบ้างให้กับชีวิตที่เหลืออยู่ ให้กับคนรอบข้าง ครอบครัวและประเทศชาติบ้านเมือง เพื่อที่จะเป็นการตอบแทนคุณแผ่นดิน ที่เราได้อาศัยเกิดมาได้ เมื่อเราเข้าใจตรงจุดนี้ เราก็จะตระหนักได้เองว่า เราจะต้องทำอะไรเพิ่มบ้าง แต่ถ้ายังใช้ชีวิตแบบไร้จุดหมาย มันก็ไม่มีอะไรจะอะไรที่เกิดมา

สรุปจิตวิทยาเชิงพุทธ ระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มีใหม่ จากการสัมภาษณ์ พบว่า กลุ่มพ่อแม่มีใหม่ได้มีการนำหลักจิตวิทยาเชิงพุทธมาปรับประยุกต์ใช้กับระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว โดยยึดหลักคติคำสอนจากพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เคยสอนแล้วนำมาปรับใช้เพื่อสร้างครอบครัวให้มั่นใน ๓ ด้าน คือ ๑) ระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงด้านชีวิตคู่ เช่น เป็นสามีภรรยาต้องรู้จักช่วยกันทำมาหากิน เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน อยู่ด้วยกันหนักนิตเบาหน้อยก็รู้จักให้อภัยกัน เป็นต้น ๒) ระบบและกลไกการเสริมสร้างวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี เช่น ดำเนินชีวิตด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทนอดกลั้น หนักเอาเบาสู้ เก็บเล็กผสมน้อย ดำรงตนอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง เป็นต้น และ ๓) ระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงด้านอบรมเลี้ยงดูบุตร เช่น การให้การศึกษาที่ดีแก่บุตร การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม อบรมสั่งสอนด้วยความรักความเมตตาปรารถนาดี คอยแนะนำชี้แนะสนับสนุน ส่งเสริมเมื่อลูกทำความดี และคอยห้ามปรามเวลาลูกทำผิด เป็นต้น

^{๑๔๔} จากการสัมภาษณ์ นางสาวณัฐมณีย์ ชนะศักดิ์, พ่อแม่มีใหม่ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๓.

๔.๓ บูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่

ในส่วนนี้คณะผู้วิจัยจะได้นำเสนอ การบูรณาการหลักจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มพบว่า การบูรณาการหลักจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ จะต้องยึดโยงกับวงจรชีวิตครอบครัวเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและมั่นคงใน ๓ ด้าน ประกอบด้วย ๑) บูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับเสริมสร้างความมั่นคงด้านการครองคู่ ๒) จิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และ ๓) จิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการอบรมเลี้ยงดูบุตร โดยคณะผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ บูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการครองคู่

จิตวิทยาเชิงพุทธเกี่ยวกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัว จากการวิจัยพบว่า การบูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัว จำเป็นจะต้องอาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนาในการประดับประดา การใช้ชีวิตคู่ การครองเรือนในพุทธศาสนาที่ประกอบด้วยคุณธรรม ชีวิตของคู่สมรสที่แต่งงานจึงเป็นชีวิตที่ต้องมีหลักธรรมสร้างสัมพันธ์โยงใยยึดเหนี่ยวจิตใจนำพาทั้งและกันให้เดินก้าวไปในธรรมด้วยกัน ที่เป็นเช่นนั้นอธิบายได้ว่าการครองเรือนจะสมดุล และเกิดความพอดีมั่นคงได้ เพราะบุคคลในครอบครัวมีการประพฤติศีลธรรมระหว่างกัน และหล่อหลอมบ่มเพาะจริยธรรมให้กับบุคคลในครอบครัวด้วย โดยมุ่งเน้นถึงการบ่มเพาะศีลธรรม ภายในจิตใจเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ ปัญญาในการแก้ไขปัญหา เพราะปัญญาสามารถแก้ปัญหาได้ทุกสถานการณ์ เป็นกำลังที่สำคัญที่สุดในการประดับประดาชีวิตคู่สมรสให้เกิดความมั่นคง นอกจากนั้นยังเป็นเครื่องมือที่สามารถจัดระเบียบ ชีวิตคู่ให้เกิดความมั่นคงได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้หลักจิตวิทยาเชิงพุทธ ดังต่อไปนี้

๑) **ผัวหาบ เมียคอน** สามีภรรยาที่ช่วยกันทำงาน ทำมาหากินอย่างขยันขันแข็ง ขยันหมั่นเพียร ในการประกอบอาชีพการงานที่ สุจริต แสวงหาทรัพย์สมบัติในทางที่ชอบประกอบด้วย ธรรม ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ผิดกฎหมาย ไม่เกียจคร้าน หนักก็เอาเบาก็สู้ ตลอดถึงการหมั่นศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการงานของตนเองอยู่เสมอ เพื่อให้มีความชำนาญในกิจการงานที่ทำมากขึ้น อันจะเป็นผลให้ได้รับความเจริญก้าวหน้าในงานนั้น ๆ เช่น ได้รับเงินเดือนเพิ่มขึ้น ได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น เป็นต้น

เมื่อมีความขยันหมั่นเพียรแสวงหาทรัพย์มาได้โดยทางที่สุจริตแล้ว ก็ต้องรู้จักรักษา ทรัพย์สินที่หามาได้นั้นให้คงอยู่ ไม่ให้สูญหาย ไม่ให้เสียหาย รู้จักเก็บเล็กผสมน้อย ไม่ดูหมิ่นเงินน้อย อย่างอนคตยวาทนา เช่น การนำเงินไปฝากธนาคาร เป็นต้น แต่คำว่า “รักษา” ในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงแค่การเก็บรักษาทรัพย์สินเท่านั้น ยังมุ่งหมายถึงการหลีกเลี่ยงจาก อบายมุข ทั้ง หลายอันจะเป็นทางให้เสื่อมทรัพย์ เช่น เว้นจากสุรายาเมาเสพติดทั้งหลาย เว้นจากการพนันทุกชนิด เป็นต้น อันจะเป็นทางให้เสียทรัพย์ ลองคิดดูดี ๆ ว่า เราทำงานหาเงินมาด้วยความเหนื่อยยากลำบาก สมควรหรือไม่ที่จะผลาญทรัพย์ให้หมดไปกับอบายมุขทั้งหลาย

๒) รักยาวให้บัน รักสั้นให้ต่อ การอยู่ร่วมในสังคม เพื่อนร่วมงาน เพื่อนฝูง หรือคนใกล้ชดก็ย่อมจะมีเรื่องราวกระทบกระทั่ง ชัดแจ้ง หรือทะเลาะกันบ้าง แต่ทั้งนี้ก็ต้องรู้จักแยกแยะ เพื่อรักษาความสัมพันธ์ให้ยืนยาว รักยาวให้บัน รักสั้นให้ต่อ เรื่องไม่เป็นเรื่องก็อย่าเก็บมาใส่ใจมากนัก ตัดทิ้งไป บันมันทิ้งไป การเก็บมาคิด ก็มีโอกาสทำให้เกิดปัญหาขึ้น หากมีคนหนึ่งคนใดพูดถึงปัญหาข้อเสีย หรือความผิดพลาดของอีกฝ่ายอยู่บ่อย ๆ ก็ย่อมจะทำให้เกิดปัญหา เพราะไม่มีใครไม่เคยผิดพลาด ถ้าไม่ยากให้มีปัญหากับคนรอบข้างก็ต้องระวังปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่คนอื่นเคยทำผิดพลาด ให้อภัยกัน ก็จะคบกันได้ยาวนาน

การมีคนรักคู่ครอง จำเป็นต้องเรียนรู้เรื่องการจัดการกับความสัมพันธ์ระหว่างกัน ไม่เช่นนั้นก็มีโอกาสเลิกรากัน รักยาวให้บัน รักสั้นให้ต่อ เรื่องใดที่อีกฝ่ายเคยทำผิดพลาด หรือเป็นข้อเสีย ก็อย่าไปพูดถึง หรือรื้อฟื้น หรือขุดขึ้นมาพูดถึงบ่อย ๆ ถ้ารักกันอยากจะคบกันยาว ๆ ก็ต้องปล่อยวางเรื่องไม่เป็นเรื่อง เช่น บางคนคู่ครองตัวเองเคยมีครอบครัวมาก่อน ก็เอาแต่พูดถึงครอบครัวเก่า อดีตเก่า ๆ ของอีกฝ่ายไม่รู้จักหยุดจักหย่อน ก็ย่อมจะทำให้เกิดปัญหาเลิกรากันได้ แต่ถ้าหากจะเลิกรากันก็จงทำต่อไป รักสั้นไม่อยากจะรักกันยาว ๆ อยากจะเลิกกันแล้ว ก็ต้องหาเรื่องมาชวนทะเลาะ ต่อล้อต่อเถียงกันบ่อย ๆ เพื่อให้อีกฝ่ายเกิดความเบื่อหน่ายและเลิกรากันเร็ว ๆ เป็นต้น

๓) ผัวเป็นช้างเท้าหน้า เมียเป็นช้างเท้าหลัง ในอดีตคนส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับผู้ชายหรือสามีมากกว่าภรรยาหรือผู้หญิง จะคิดทำการใด ๆ มักจะให้สามีเป็นผู้ตัดสินใจหลัก ส่วนภรรยาจะมีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องงานบ้านงานเรือนเป็นหลัก แต่ในยุคปัจจุบันสังคมมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป สามีและภรรยา ชายหญิงต่างก็มีสิทธิในด้านต่าง ๆ ที่เท่าเทียมกัน สามารถที่จะคิด ตัดสินใจเรื่องใด ๆ ได้เหมือนกันหมด แต่ถึงกระนั้นพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ก็ยังคงสอนลูกสอนหลานเสมอว่า การเคารพกัน การให้เกียรติซึ่งกันและกัน ของสามีภรรยาเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ชีวิตคู่นั้นมั่นคง หรือสันคลอน เช่น ทุกวันนี้ปัญหาของการหย่าร้างมีให้เห็นเป็นจำนวนมากในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งสาเหตุของปัญหาหลัก ๆ ก็มาจากการครอบสามีภรรยาไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตน ไม่เคารพ ไม่ให้เกียรติกัน สามีไม่ให้เกียรติภรรยาแอบไปมีเมียน้อยใช้ถ้อยคำดูต่ำด้วยคำหยาบคาย ภรรยาก็ไม่ให้เกียรติสามีพูดจาด้วยถ้อยคำหยาบคายไม่สุภาพ เมื่อต่างฝ่ายต่างไม่เคารพและไม่ให้เกียรติกันก็ทะเลาะ ดุด่าด้วยถ้อยคำหยาบคาย ลงไม้ลงมือทำร้ายกัน จนอีกฝ่ายทนไม่ไหวและแยกทางกันในที่สุด ดังนั้นคำว่า ผัวเป็นช้างเท้าหน้า เมียเป็นช้างเท้าหลัง ยังคงใช้ได้เป็นอย่างดีสำหรับการใช้ชีวิตคู่

๔) หนักนิตเบาหน้อยให้อภัยกัน หลักธรรมสำหรับการครองเรือน ที่สอนให้คู่ครองมีความสมกันทั้งหลายก็ดี ให้รู้จักปฏิบัติหน้าที่ถนอมรักษาน้ำใจกันด้วยประการต่าง ๆ ก็ดี รวมทั้งหมั่นลิ้นมีความมุ่งหมายเพื่อให้การครองเรือนของคู่สามีภรรยา เป็นไปในทางที่ส่งเสริมคุณค่าแห่งชีวิตของกันและกัน และเป็นเครื่องอุปถัมภ์ส่งเสริมเพิ่มพูนกำลังแก่กัน เช่น เมื่อมีคุณธรรมความดีอยู่แล้ว ก็จักได้บำเพ็ญ คุณธรรมความดีเหล่านั้นให้เพิ่มพูนยิ่ง ๆ ขึ้นไป เมื่อกระทำประโยชน์ตนอยู่ก็จักได้กระทำประโยชน์นั้นให้เข้มแข็งหนักแน่นยิ่ง ๆ ขึ้นไป เมื่อบำเพ็ญประโยชน์ผู้อื่นอยู่ ก็จักได้มีกำลังช่วยกันบำเพ็ญประโยชน์นั้นให้กว้างขวางได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป เป็นการสร้างเสริมความสุขความเจริญก้าวหน้าทั้งแก่ชีวิตตนเอง ชีวิตคู่ครอง และชีวิตอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดถึงสังคมส่วนรวม

ดังนั้นการใช้ชีวิตคู่หรือการแต่งงาน คือการที่อีกฝ่ายยอมรับอีกฝ่ายเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เวลาแต่งงานพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย มักจะพูดคำนี้เสมอว่า อยู่ด้วยกันใช้ชีวิตร่วมกันต้องรู้จักให้อภัยกัน เอื้ออาทรต่อกัน หนักนิตเบาหน้อยก็ให้อภัยกัน ร่วมกันก่อร่างสร้างตัวสร้างครอบครัวให้เป็นปึกแผ่นและมั่นคง ร่วมสุขร่วมทุกข์ มีสุขก็ยินดีร่วมกันเมื่อมีปัญหาที่ร่วมด้วยช่วยกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น หากคู่ครองใดสามารถปฏิบัติได้ตามหลักการดังนั้นก็สามารถทำให้ชีวิตคู่หรือชีวิตการแต่งงานนั้นประสบความสำเร็จและครองคู่กันได้อย่างยาวนานตลอดไป

๔.๓.๒ บุรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน

จากการวิจัย พบว่า กลุ่มครอบครัวพ่อแม่มีมือใหม่ได้นำหลักคำสอนของ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เคยสอนลูกสอนหลานมาปรับประยุกต์ใช้ในการใช้ชีวิตประจำวันให้เกิดความสุข และเกิดความมั่นคงใช้ชีวิตด้วยความเรียบง่าย และรู้จักปรับตัวเข้ากับเหตุการณ์ในสภาพสังคม เศรษฐกิจของไทยในปัจจุบันโดยยึดหลักการ ดังต่อไปนี้

๑) **ขยันหา รักษาดี** ความขยันหมั่นเพียรเป็นคุณสมบัติที่ทุกคนพึงมี ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของบุคคลต่อการสร้างชีวิตและครอบครัวให้มั่นคง ทั้งในหน้าที่การงาน ขยันหมั่นเพียรในการศึกษาหาความรู้ เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา บุคคลจะประสบความสำเร็จในชีวิตส่วนใหญ่จะมีความขยันหมั่นเพียรมาก และปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ เช่น ขยันหมั่นเพียรในการประกอบกิจการต่าง ๆ เพื่อหาเลี้ยงชีพและสร้างครอบครัว ต้องมีความมุ่งมั่น ตั้งใจในการทำงานไม่ว่าจะเป็นงานเล็ก งานใหญ่ ถึงจะมีปัญหาอุปสรรคก็ต้องเพียรพยายามทำให้สำเร็จลุล่วง เป็นต้น

ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ผักผ่อนให้มีความขำขันขำนาญและรู้จักใช้ ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา หาวิธีการที่เหมาะสมที่จัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี ทั้งด้านการเรียน แสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ซึ่งการได้เกิดมาเป็นคนนั้นก็ต้องยังชีพเลี้ยงชีพ ด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้าน ผู้ที่ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ ที่ตนเองรับผิดชอบ หรือในการทำการงานอันเป็นอาชีพของตน พึ่งทำโดยความสุจริต ไม่คดโกงผู้อื่น ทำด้วยความบากบั่น อดทนต่อความยากลำบาก ไม่ละเลยหรือทอดทิ้งการงานนั้น ๆ คือทำด้วยความเอาใจใส่ดูแลในหน้าที่การงานตลอดเวลา และควรพิจารณาไตร่ตรอง สังเกต หรือพิจารณาผลการทำงานที่ได้ลงมือทำไปแล้วมีผลดี ผลเสียอย่างไร หากเห็นว่าสิ่งที่ตนทำลงไปแล้ว เป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ก็ทำสิ่งนั้นไปอย่างสม่ำเสมอ แต่หากการงานที่ทำไปเห็นว่า มีผลเสียต่อตนเองและคนอื่น ก็งดทำเสีย ทั้งนี้ก็เพื่อให้การทำการงานนั้น ๆ ลุล่วงไปด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง สมกับคำที่ว่าขยันดีเพียงพอ ไม่ท้อแท้

ส่วนคนที่มีความเกียจคร้านในการทำงาน ไม่มีความอดทนต่อความยากลำบาก เป็นคนเบื่อหน่ายง่าย ชอบทำงานคั่งค้าง ผลัดวันประกันพรุ่ง ละเลยต่อหน้าที่การงาน หากได้ทำงานที่ดี ๆ ย่อมไม่ประสบผลสำเร็จ ชีวิตจะมีแต่ความล้มเหลว ไม่เจริญรุ่งเรือง และถึงความสำเร็จได้ยาก เช่นเดียวกับนักเรียนนักศึกษา หากมีความเกียจคร้านในการเล่าเรียน ไม่ขยันอ่านหนังสือ ไม่ค้นคว้าหาความรู้ใส่ตนเอง เขาย่อมไม่สามารถที่จะเรียนต่อไปในชั้นสูง ๆ ต่อไปได้ โอกาสที่เขาจะได้ทำงานที่ดี ๆ ก็มีน้อย ทั้งนี้ก็เพราะด้วยความไม่ขยันดี ไม่เพียงพอ และมีแต่ความท้อแท้ตนเอง

๒) **หนักเอา เบาสู้** งานหนักงานเบา งานเล็กงานใหญ่ต้องใช้ความอดทนอดกลั้น ชีวิตคือการต่อสู้ เป็นคำพูดที่ได้ยินกันบ่อยครั้ง ทั้งนี้เนื่องจากตั้งแต่แรกเริ่มในการกำเนิดมาในสภาพของทารก

มนุษย์ต้องต่อสู้กับการอยู่รอด ต่อสู้กับความหนาว ความหิวโหย โรคภัยไข้เจ็บ ในแง่หนึ่งมนุษย์เป็นสัตว์ที่อ่อนแอที่สุด แต่โชคที่มนุษย์มีมันสมองคิดได้อย่างมีเหตุผลได้มากกว่าสัตว์ มนุษย์จึงรู้จักการทำเครื่องมือ เครื่องทุ่นแรง ทำอาวุธ และเครื่องจับสัตว์เพื่อเก็บไว้กินเป็นอาหาร ทำที่พักอาศัยบนที่สูงเพื่อความปลอดภัย รู้จักใช้สมุนไพรในการรักษาโรคทั้งหลายทั้งปวงดังกล่าวนี้นมนุษย์จะต้องต่อสู้ด้วยความมานะอดทน ความสำเร็จในการต่อสู้กับอุปสรรคในการดำรงชีวิตที่ดี ความสำเร็จในชีวิตการทำงานในสังคมที่มีการพัฒนามาตามลำดับที่ดี นอกจากต้องอาศัยสติปัญญา ขาวสารข้อมูลและความรู้แล้ว สิ่งซึ่งขาดไม่ได้ก็คือความอดทนอดกลั้น หรือความมุ่งมั่นบากบั่นเพื่อจะบรรลุเป้าหมาย

มีคำโบราณกล่าวไว้ว่า "ชีวิตคือการต่อสู้ ศัตรูคือยาชูกำลัง" คำว่าศัตรูในที่นี้นอกจากจะหมายถึงคนแล้ว ยังหมายถึงความลำบากและอุปสรรคต่าง ๆ ด้วย ทางศาสนาได้แบ่งความลำบากหรืออุปสรรคที่ชีวิตต้องอดทนต่อสู้ได้ ๔ ประการ คือ

- อดทนต่อความลำบากตรากตรำ ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างปฏิบัติหน้าที่ เช่น ประสบอากาศร้อน อากาศหนาว รู้สึกหิว กระหาย และง่วงเหงาหาวนอน เป็นต้น ก็ยืนหยัดต่อสู้จนก้าวล่วงอุปสรรคและเข้าถึงความสุขสมหวังที่มั่นคงถาวรได้

- อดทนต่อทุกขเวทนา ซึ่งเกิดขึ้นจากการเจ็บไข้ได้ป่วย เพราะในชีวิต น้อยคนนักที่จะไม่ประสบกับทุกขเวทนาในเรื่องนี้ เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยจึงต้องเฝ้ารักษา อดทน ต่อสู้ ไม่แสดงอาการทรมานทรมายเกินเหตุจนเป็นเหตุให้โรคภัยไข้เจ็บนั้นกำเริบมากขึ้น

- อดทนต่อความเจ็บใจ ซึ่งเกิดจากคำพูดจาหยาบคายของคนอื่น ถ้าไม่อดทนต่อความเจ็บใจที่เกิดขึ้น นอกจากตนจะต้องกระสับกระส่ายเป็นทุกข์ใจแล้ว ยังสุ่มเสี่ยงต่อการทำร้ายซึ่งกันและกัน และนำความเดือดร้อนมาสู่บุคคลรอบข้างได้อีกด้วย

- ทดทนต่ออำนาจกิเลส โดยเฉพาะกิเลสที่เป็นรากเหง้าของความชั่วทั้งปวง คือ โลภ โกรธ หลง ไม่ควรปล่อยให้ปะทุออกมาภายนอก จนสร้างความเสียหายแก่ตนเองและบุคคลอื่น

ดังนั้นคนที่ประสบความสุขที่มั่นคงถาวรนั้น ส่วนใหญ่จะต้องเคยผ่านความยากลำบากมาแล้วทั้งนั้น สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งในการต่อสู้กับความลำบากนั้นคือ จิตใจที่หนักแน่น เข้มแข็งอดทนหนักเอาเบาสู้ นั่นเอง ลักษณะแห่งความเป็นคนหนักเอาเบาสู้ นี้ จึงเป็นหลักประกันความสำเร็จในชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๓) ปลุกเร้าแต่พอตัว หิวหิวแต่พอเกล้า การทำอะไรก็แล้วแต่ให้รู้จักพอดีพอประมาณ แม้แต่การดำรงชีวิตประจำวันก็ต้องให้พอดี รู้จักประมาณตน ความพอประมาณย่อมมีเหตุผล โดยสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร เพื่อที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว กว้างขวาง ทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี โดยอาศัยความรอบรู้ รอบคอบ และความระมัดระวังในการดำเนินชีวิต การเลี้ยงชีวิตแต่พอดี รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เป็นอยู่พอดีสมกับรายได้ไม่ให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น

การรู้จักใช้สอยทรัพย์ที่ตนหามาได้ โดยสุจริตนั้น ควรใช้ตามสมควรแก่ฐานะของตน คือไม่ให้ฝืดเคืองนัก และก็ไม่ฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อจนเกินฐานะนัก กล่าวคือ ต้องรู้จักจัดระบบการเงิน รายได้รายจ่ายของตนเองให้ลงตัว รู้จักจัดสรรการใช้จ่ายอย่างถูกต้องและเหมาะสม ไม่ใช่จ่ายเกินฐานะของตน ต้องรู้จักประหยัดและเก็บออมทรัพย์ แบ่งไว้ใช้ให้เป็นสัดส่วนแต่พอเหมาะ แล้วก็ใช้จ่ายตามนั้น ก็

จะไม่ลำบากในชีวิต แต่ถ้าไม่วางแผนจัดระบบการเงินอันเป็นรายได้-รายจ่ายให้ลงตัวพอเหมาะ และไม่ใช่จ่ายแต่พอเหมาะตามฐานะ เช่นใช้จ่ายเกินตัว หลงฟุ้งเฟ้อไปตามกระแสชาวลอก เห็นคนอื่นทำอย่างไรก็จะทำอย่างนั้น ชีวิตย่อมอยู่ลำบากแน่นอน ฉะนั้นหากเรามีการวางแผนชีวิตที่ดีรู้จักการครองตนดี มีความเพียงพอ ย่อมไม่อับอาย

๔) เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม โบราณท่านใช้สอนให้เรารู้จักการปรับตัว เปลี่ยนแปลงตนเองให้เข้ากับสถานการณ์ ไม่ทำตัวแปลกแยกหรือทำตัวเป็นแกะดำ เพราะจะได้ให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนั้น ๆ ได้อยากนั้นเอง การดำเนินชีวิตประจำวันในสังคมปัจจุบันจะต้องมีความระมัดระวังอย่างมาก ต้องรู้จักวิธีการดำรงชีวิตในสังคม การอยู่ร่วมกันคนอื่น สำคัญเราจะต้องรู้จักวิธีการปรับตัวให้เข้ากับสังคมนั้น ไม่ว่าจะเป็นสังคมภายในครอบครัวเรายังต้องมีการปรับจนเข้าหากันเพราะความคิดเห็นแตกต่างกัน อยู่ในที่ทำงานก็ต้องรู้จักการปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนร่วมงานปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน

ดังนั้นการเป็นคนรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ ปรับตัวให้เหมาะสมกับกาลเทศะ เวลา สถานที่ เช่น อยู่บ้านก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับคนที่บ้านคนในครอบครัว รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองว่าอยู่ในฐานะอะไร อยู่ในที่ทำงานก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนร่วมงานและเจ้านาย ประพฤติตนให้เหมาะสมกับหน้าที่การงาน ตำแหน่งหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบ อยู่ในสังคมก็ต้องรู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้คนในสังคม เคารพกฎระเบียบ กติกา กฎหมาย ข้อปฏิบัติที่สังคมยึดถือปฏิบัติ เป็นต้น เพื่อให้เราอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

๔.๓.๓ บุรณการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการอบรมเลี้ยงดูบุตร

การอบรมเลี้ยงดูบุตรมารดาบิดาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับบุตร เป็นผู้ให้ชีวิต ให้ความรัก ความอบอุ่น ให้การอบรมสั่งสอน เลี้ยงดู ให้การศึกษา ให้มีพัฒนาการที่ดี สมวัย และเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุตร เพราะบุตรเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า เป็นที่รัก เป็นความหวังของมารดาบิดาและเป็นอนาคตที่สำคัญของชาติ และยังเป็นวัยแห่งการวางรากฐานของชีวิตที่มีคุณภาพ เด็กจึงควรได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน การบูรณาการหลักจิตวิทยาเชิงพุทธกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยและสามารถสรุปได้ ดังต่อไปนี้

๑) รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี เวลาลูกทำผิดก็ควรอบรมสั่งสอนลูก และมีการลงโทษบางตามสมควร ซึ่งทั้งหมดที่ทำได้เพราะรักลูกอยากให้ลูกเป็นเด็กดีมีความเอาใจใส่ การเลี้ยงลูกด้วยความเอาใจใส่ทุกรายละเอียดเป็นเรื่องสำคัญ สิ่งสำคัญที่พ่อแม่ต้องตระหนัก คือ

๑. การจัดสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยและน่าสนใจ สิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยมีลักษณะของความปลอดภัยทางกายภาพ และความรู้สึกปลอดภัยด้านจิตใจ บรรยากาศในครอบครัวที่เต็มไปด้วยความรักความเอาใจใส่ การดูแลตอบสนองความต้องการของลูกอย่างเหมาะสมตามวัย สิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยช่วยให้เด็กมีความมั่นคง อบอุ่นใจ กระตือรือร้นที่จะค้นหาเรียนรู้

๒. การกระตุ้นการเรียนรู้ที่เหมาะสม ด้วยการใส่ใจในการเรียนรู้ของลูกทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์และสังคม พ่อแม่ควรช่วยให้ลูกเรียนรู้ทักษะที่จำเป็นเหล่านี้ โดยการสังเกตลูกส่งเสริมให้ลูกประสบความสำเร็จในการเรียนรู้

๓. การฝึกวินัยด้วยความรัก ในการฝึกวินัย พ่อแม่ต้องมีความสม่ำเสมอในการฝึก สนใจพฤติกรรมที่แสดงปัญหาและรีบแก้ไขตั้งแต่ต้น มีวิธีการสอนการปฏิบัติตนที่เหมาะสม การใช้วิธีฝึกที่

จริงจังแต่นุ่มนวลทำให้เด็กเรียนรู้ที่จะมีความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมตนเองและสามารถควบคุมดูแลตนเองได้

๔. การตั้งความหวัง พ่อแม่มักมีความคาดหวังต่อตัวลูก ถ้าความคาดหวังของพ่อแม่ที่มีต่อลูกเป็นความคาดหวังที่มากเกินไป เช่น ความคาดหวังว่าลูกจะเรียบร้อย เชื่อฟังตลอดเวลา เมื่อลูกไม่เป็นไปตามที่หวัง ทำให้พ่อแม่ผิดหวังและเกิดความขัดแย้งในการดูแลลูก และใช้อารมณ์ในการเลี้ยงดูลูก

๒) **ชี้แจงเป็นแมลงวัน ขยันเป็นแมลงผึ้ง** การเลี้ยงลูกนั้น การอบรมสั่งสอนให้เขารู้จักขยันหมั่นเพียร ในการศึกษาเล่าเรียน การประกอบกิจการงานต่าง ๆ การใช้ชีวิตในสังคม ไม่อ้อมองอเท่า นอกจากความรักจากพ่อแม่แล้ว ยังต้องมีสิ่งอื่นมาเสริมด้วย ได้แก่ ความรู้ ความอดทน และธรรมะ เพื่อใช้ให้เกิดคุณธรรม ศีลธรรมและจริยธรรมให้ประกอบเข้าด้วยกัน เมตตา คือ ความรัก ความเอ็นดู ความปรารถนาให้ลูกของเรานั้นมีความสุข ซึ่งเป็นสิ่งที่พ่อแม่ทุกคนต่างก็มีให้กับลูกทุกคน แต่ไม่ควรมากจนเกินไป เพราะจะเป็นการตามใจลูกไปเสียทุกอย่าง อาจทำให้ลูกโตมาเป็นคนเอาแต่ใจได้

คนขยันนั้นมักจะไม่หยุดนิ่ง รู้จักสร้างให้ตนเองพัฒนาไปสู่ทางที่ดี เสมือนหนึ่งว่าคนขยันนี้จะมีแต่หนทางขึ้นสวรรค์ เช่น หากคนขยันอยู่บ้านก็จะดูแลเรือนให้สะอาดตา ประหนึ่งว่าบ้านนั้นเป็นสวรรค์เสียแล้ว หรือแม้แต่คนขยันทำอะไรทำนาหากิน เมื่อเก็บเงินทองได้ก็มีชีวิตที่สุขสบายขึ้น เสมือนว่าได้ขึ้นสวรรค์เช่นกัน อันแมลงผึ้งเองก็เป็นสัตว์ที่ขยัน ร่วมกันสร้างรังและหาอาหารมาสำรองไว้ จนในที่สุดบ้านเรือนของมันก็เต็มไปด้วยน้ำผึ้งที่หอมหวาน นำมารับประทานและเป็นที่หมายปองด้วยเป็นสิ่งสูงค่า

ในขณะที่คนขี้เกียจนั้นกลับไม่คิดพัฒนาตนเอง มีแต่จะดิ่งให้ล้าหลังถดถอยไปทุกวัน ดังเช่นบ้านที่มีแต่คนขี้เกียจนั้น จะไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ มีแต่ขยะเน่าเหม็นและรกหูรกตา คนที่อยู่อาศัยนั้นก็เหมือนกับคนรกโดยไม่รู้ตัว แล้วคนขี้เกียจนั่นเอง ต่อให้มีทรัพย์มากมายล้นหลาม แต่การไม่คิดดูแลทำงานให้งอกเงย ย่อมมีแต่ลดน้อยถอยลงไปทุกวัน แล้วเมื่อวันหนึ่งสมบัตินั้นถูกใช้เสียไปจนสิ้นแล้ว ต้องพบกับความลำบากที่มีเคยเผชิญมาก่อน ดังนั้นแล้วย่อมไม่ต่างอะไรไปจากการตกรกนั่นเอง เปรียบดังแมลงวัน ที่วัน ๆ บินไปมาเที่ยวตอมอาหารของผู้อื่นเอา มิได้เคยสรรหาอาหารของตนและไม่เคยคิดสร้างหรือเก็บอันใดไว้ ดังนั้นจึงได้แต่ต้องไปหากินในกองอาเจียรหรือขยะไร้ค่าที่เน่าคละคั่ง สุดท้ายแล้วก็ตกเป็นที่รังเกียจของผู้คน ไม่มีใครต้องการนั่นเอง

๓) **รักดีหามจั่ว รักชั่วหามเสา** เป็นคำสอนของคนโบราณในเรื่องการประพฤติปฏิบัติตน รักดีย่อมจะได้ดี ชีวิตเจอแต่สิ่งดี ๆ รักชั่วก็ย่อมจะพบเจอแต่สิ่งที่ไม่ดี เพียงแต่ก็ต้องแยกแยะให้ออกว่าสิ่งดีนั้นคืออะไร อย่างบางคนจะมองว่า ความร่ำรวย การประสบความสำเร็จนั้นเป็นเรื่องดี แต่ไม่รู้จักรักแยกแยะว่า ความร่ำรวยนั้นมีที่มาอย่างไร แม้จะร่ำรวยเพราะเบียดเบียนคนอื่นก็ยอมรับนับถือ ขอแค่ให้รวยแบบนี้ก็ถือว่าไม่ถูกต้อง หากยึดแนวทางนี้ก็ย่อมจะทำให้ตัวเองเดือดร้อนในภายหลัง

เป็นคำสอนเรื่องการประพฤติตนที่ใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย เพียงแต่การรักดี ชอบสิ่งดีนั้น ก็ต้องเข้าใจกันก่อนว่า ผลตอบแทนที่ได้จะมาในรูปแบบใด เช่น ทำให้จิตใจสงบ มีความสุข แต่อาจจะไม่ได้ร่ำรวยเงินทอง หรืออาจจะได้ทั้งความร่ำรวยเงินทอง และประสบความสำเร็จในชีวิต สิ่งเหล่านี้อาจจะมาเร็วหรือช้า มาทั้งหมด หรือมาแบบไม่ครบ ก็ยังมีปัจจัยอื่นเกี่ยวข้องอีกหลายอย่าง

แต่การรักดี นำแต่สิ่งดี ๆ เข้าตัว ก็ย่อมทำให้มีความสุขทางใจ ซึ่งเป็นความสุขที่มั่นคงกว่าความสุขจากวัตถุ หรือสิ่งอื่น ส่วนการรักหรือชอบในสิ่งที่ไม่ดี ก็ย่อมจะได้ความเดือดร้อนตามมา เพียงแต่สิ่งที่จะต้องเข้าใจก็คือ ผลจากการกระทำจะมาถึงเมื่อไร บางคนทำชั่วมานาน แต่ก็ยังอยู่ดี กินดี มีเงินใช้ ร่ำรวย ก็อาจจะทำให้บางคนเกิดความลึกลับสงสัยว่า ทำชั่ว รักชั่ว ทำไม ได้สิ่งดีตอบแทน นั่นก็เพราะผลจากการกระทำยังไม่ถึง ยังไม่ถึงเวลานั่นเอง

๔) อย่าหมิ่นเงินน้อย นอนคอยวาสนา คนโบราณมักสอนลูกสอนหลานเสมอว่า เกิดเป็นคนอย่าอนตื้นสาย อย่าอายทำกิน อย่าหมิ่นเงินน้อย นอนคอยวาสนา เกิดเป็นคนจะต้องมีความขยันหมั่นเพียร มีวิริยะอุตสาหะในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ เพื่อหาเลี้ยงชีพและครอบครัว คนเราทุกคนมีเวลาวันละ ๒๔ ชั่วโมงเท่ากัน แต่สัดส่วนการใช้เวลาของแต่ละคนนั้นต่างกัน ดังนั้นคนที่ตื่นเช้า ขยันทำมาหากิน ย่อมมีเวลาในการสร้างรายได้มากกว่าคนที่นอนตื่นสาย อย่าสร้างเงื่อนไขในการประกอบสัมมาชีพ คนที่ไม่เกี่ยงงานอาจต้องอดทนต่อความเหน็ดเหนื่อย แต่สิ่งที่ได้รับแน่ ๆ คือค่าตอบแทน ต่างจากคนที่เลือกงานเพราะกลัวความลำบาก ไม่มีความถนัด หรือคิดว่าไม่สมศักดิ์ศรี ก็อาจเสียโอกาสในการสร้างรายได้ไปอย่างน่าเสียดาย งานที่ได้โอกาสอาจทำเงินน้อยนิดเมื่อเทียบกับคนอื่น ๆ แต่หากรู้จักใช้ ประหยัด อดออม หารายได้เสริมเพิ่มเติม เงินน้อย ๆ จากหลาย ๆ ช่องทางก็กลายเป็นรายได้ก้อนงามได้เช่นกัน

๕) เรียนผูกก็ต้องเรียนแก้ หลักคำสอนแต่โบราณนานมาพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เรามักสอนเสมอ ให้รู้จักรับผิชอบชั่วดีอย่ารับแต่ชอบอย่างเดียว ต้องรู้จักรับผิดชอบด้วย ต้องรู้จักรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ก่อนทำ พูด คิดสิ่งใดให้ไตร่ตรองให้ถี่ถ้วน รอบคอบ ดังคำว่า จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว คำพูดเมื่อยังอยู่กับเรา เราก็ยังเป็นนายมันอยู่ แต่ถ้าเมื่อใดคำพูดได้ออกจากปากเราไปแล้ว เมื่อนั้นคำพูดจะเป็นนายเราแทน ดังนั้นหากเรากระทำสิ่งใดลงไปเราจะต้องรู้จักรับผิดชอบในการพูด การทำของเราเอง ไม่อย่างนั้นสิ่งที่เราทำ สิ่งที่เราพูดก็จะกลับมาทำร้ายตัวเราเองในที่สุด

๖) อย่าไวใจทางอย่าวางใจคน อย่าไวใจทาง อย่าวางใจคน เป็นสำนวนที่เราคุ้นหูกันดีว่าเป็นคำสอนที่ทำให้เรารู้จักระมัดระวังในการดำรงชีวิตในแต่ละวัน การรู้จักระมัดระวังตนเป็นเรื่องที่ดีคือการไม่ไวใจใครง่าย ๆ หรือเชื่อใจคนอื่นง่ายเกินไป ต้องศึกษาเรียนรู้เพื่อให้รู้จักนิยัยใจคนให้ถ่องแท้ค่อยปลงใจเชื่อและมอบความไวใจให้ ยิ่งในสภาวะสังคมปัจจุบัน คำว่าอย่าไวใจทาง อย่าวางใจคนถือเป็นคติสอนใจได้เป็นอย่างดีในการดำเนินชีวิตประจำวันของเรา หากไวใจคนง่ายเกินไปก็อาจทำให้ถูกหลอก ถูกเอารัดเอาเปรียบได้ ตัวอย่างเช่น คบเพื่อนไวใจเพื่อนมากเกินไป บางคนถึงขั้นยอมคำประกันให้กับเพื่อน และท้ายที่สุดเพื่อนก่อปัญหาและนำปัญหามาให้โดยที่เราไม่ได้ก่อ แต่เรากลับต้องมารับผิชอบกับการกระทำของเพื่อนที่เราไวใจและเชื่อใจ เป็นต้น

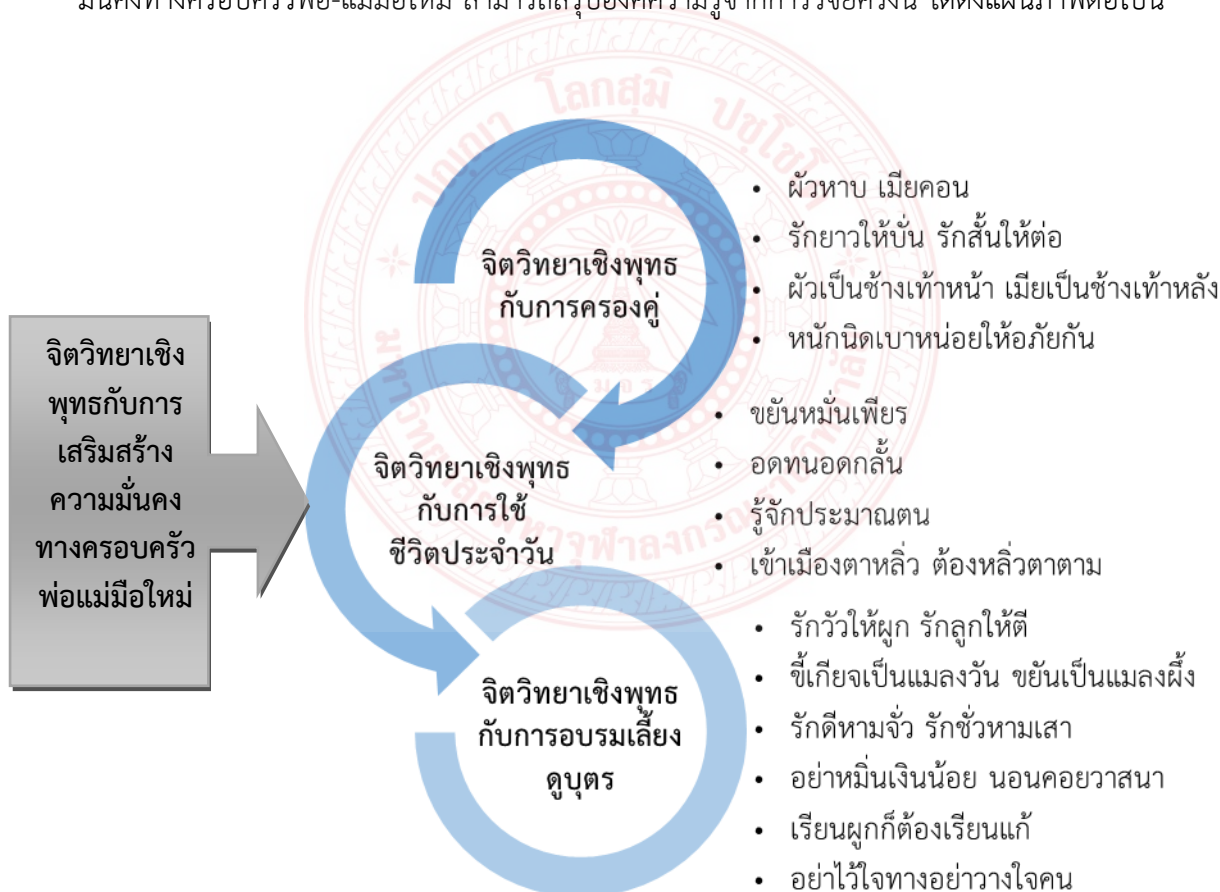
สรุปการบูรณาการหลักจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ พบว่า หลักจิตวิทยาเชิงพุทธสามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้กับระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวได้เป็นอย่างดี โดยบูรณาการกับระบกลไกการเสริมสร้างครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ใน ๓ ด้านด้วยกัน ประกอบด้วย ๑) บูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการครองคู่ โดยยึดหลักดังนี้ (๑) ผัวหอบ เมียคอน (๒) รักยาวให้บัน รักสั้นให้ต่อ (๓) ผัวเป็นช้างเท้าหน้า เมียเป็นช้างเท้าหลัง (๔) นกนิคเบาหน้อยให้อภัยกัน ๒) บูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการใช้ชีวิตประจำวัน โดยยึดหลักดังนี้ (๑) ขยันหา รักษาดี (๒) หนักเอา

เบาสู้ (๓) ปลุกเรื้อนแต่พอตัว หวีหัวแต่พอเกล้า (๔) เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม และ ๓) บุรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการอบรมเลี้ยงดูบุตร โดยยึดหลักดังนี้ (๑) รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี (๒) ขี้เกียจเป็นแมลงวัน ขยันเป็นแมลงผึ้ง (๓) รักดีห้ามจั่ว รักชั่วห้ามเสา (๔) อย่าหมิ่นเงินน้อย นอนคอยวาสนา (๕) เรียนผูกก็ต้องเรียนแก้ (๖) อย่าไว้ใจทางอย่าวางใจคน หากครอบครัวใดสามารถยึดถือปฏิบัติดังนี้ ก็จะสามารถสร้างครอบครัวที่เข้มแข็งและมั่นคงได้ในที่สุด

๔.๔ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง จิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ การวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยกำหนดรูปแบบการวิจัย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบเชิงคุณภาพ ภาคนาม (Qualitative Research) ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลแนวคิด ทฤษฎี หลักการทางจิตวิทยาเชิงพุทธจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา เอกสารงานและวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคนาม คณะผู้วิจัยได้กำหนดไว้ ๒ รูปแบบ คือ การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยกำหนด และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) หรือการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ที่คณะผู้วิจัยได้เชิญผู้เชี่ยวชาญ และนักวิชาการที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการมาให้ข้อมูลและหาแนวทางในการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ สามารถสรุปองค์ความรู้จากการวิจัยครั้งนี้ ได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ การบูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “จิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด หลักการ และสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัว พ่อ-แม่มือใหม่ ๒) เพื่อศึกษาจิตวิทยาเชิงพุทธ ระบบและกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ ๓) เพื่อบูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบเชิงคุณภาพภาคสนาม (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลแนวคิด ทฤษฎี หลักการทางจิตวิทยาเชิงพุทธจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา เอกสารงานและวิจัยที่เกี่ยวข้อง เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) หรือการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) การสรุปวิเคราะห์ข้อมูลใช้เทคนิค ๖c คือ ศึกษาแนวคิด ศึกษาเนื้อหา จัดลำดับเนื้อหา แบ่งกลุ่มเนื้อหา การประมวลความรู้รวบยอด และการสื่อสาร ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย และนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการที่คณะผู้วิจัยได้ดำเนินศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงลงพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง แล้วนำผลจากการสัมภาษณ์ มาเป็นประเด็นในการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม เพื่อหาข้อตกลงร่วมกันในการบูรณาการหลักจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัว พ่อ-แม่มือใหม่ ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังคณะผู้วิจัยจะได้นำเสนอ ต่อไปนี้

๕.๑.๑ แนวคิดหลักการ และสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่

ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันและมีพร้อมทั้งบิดา มารดา บุตรหรือบุตรบุญธรรม โดยมีที่มาหลากหลาย ได้แก่ มาจากสายสัมพันธ์ทางสายเลือดโดยตรง หรือมาจากเงื่อนไขทางด้านกฎหมาย เช่น การรับบุตรบุญธรรมมาเป็นสมาชิกในครอบครัว หรือมาจากเงื่อนไขทางสังคม โดยเป็นกลุ่มคนที่อยู่รวมกันภายในบ้านเดียวกัน อาจเกี่ยวพันหรือไม่เกี่ยวพันในทางสายโลหิตหรือในทางกฎหมาย ซึ่งต่างก็มีความผูกพันในฐานะที่เป็นสามีภรรยาและบุตร หรือเป็นพี่น้องกัน ทั้งนี้อาจจะอยู่หลังคาเดียวกันหรือไม่อยู่ร่วมหลังคาเดียวกันแต่สมาชิกในครอบครัวต่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน โดยครอบครัวจะมีความเข้มแข็งหรือไม่ขึ้นอยู่กับสมาชิกทุกคนในครอบครัวเป็นสำคัญ

แนวคิดและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่นั้น จะต้องอาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนาบูรณาการกับวิถีชีวิตเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงให้เกิดขึ้น การสร้างครอบครัวให้มั่นคงต้องอาศัยหลักการ คือ ๑) การส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ความรักความเข้าใจกันของคนในครอบครัว ความเอาใจใส่ห่วงใยกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน

ความไว้วางใจกัน เป็นต้น ๒) การปลูกฝังให้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี พ่อแม่ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะปลูกฝังคุณธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีแก่สมาชิกภายในครอบครัว เช่น พ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก อยากรู้อยากเห็นมีศีลธรรม จริยธรรมพ่อแม่ก็ต้องมีศีลธรรม เป็นต้น ๓) การมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อไม่สร้างปัญหาให้กับตนเอง ครอบครัว และสังคม เป็นต้น ในส่วนของสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ พบว่า ครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ที่หัวหน้าครอบครัวหรือผู้นำครอบครัวยังเป็นวัยรุ่น ปัจจัยที่ทำให้ครอบครัวไม่มั่นคงและแข็งแรงสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ ๑) ปัญหาด้านความยากจน ๒) ปัญหาด้านการใช้ความรุนแรงในครอบครัว ๓) ปัญหาด้านยาเสพติด ๔) ปัญหาด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัวเสื่อมถอยลง ๕) ปัญหาด้านการหย่าร้างเด็กถูกทอดทิ้ง ๖) ปัญหาด้านการมีปฏิสัมพันธ์ของครอบครัวที่มีต่อชุมชนและสังคมมีแนวโน้มลดลง ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้ครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ขาดความมั่นคงแข็งแรงซึ่งพบเห็นได้มากในสังคมไทยปัจจุบันที่จะต้องได้รับการแก้ไขและพัฒนาให้ดีขึ้น

๕.๑.๒ จิตวิทยาเชิงพุทธ ระบบกลไกเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่

สรุปจิตวิทยาเชิงพุทธ ระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ จากการสัมภาษณ์ พบว่า กลุ่มพ่อแม่มือใหม่ได้มีการนำหลักจิตวิทยาเชิงพุทธมาปรับประยุกต์ใช้กับระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว โดยยึดหลักคติคำสอนจากพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เคยสอนแล้วนำมาปรับใช้เพื่อสร้างครอบครัวให้มั่นคงใน ๓ ด้าน คือ ๑) ระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงด้านชีวิตคู่ เช่น เป็นสามีภรรยาต้องรู้จักช่วยกันทำมาหากิน เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน อยู่ด้วยกันหนักนิตเบาหน้อยก็รู้จักให้อภัยกัน เป็นต้น ๒) ระบบและกลไกการเสริมสร้างวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี เช่น ดำเนินชีวิตด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทนอดกลั้น หนักเอาเบาสู้ เก็บเล็กผสมน้อย ดำรงตนอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง เป็นต้น และ ๓) ระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงด้านอบรมเลี้ยงดูบุตร เช่น การให้การศึกษาที่ดีแก่บุตร การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม อบรมสั่งสอนด้วยความรักความเมตตาปรารถนาดี คอยแนะนำชี้แนะสนับสนุนส่งเสริมเมื่อลูกทำความดี และคอยห้ามปรามเวลาลูกทำผิด เป็นต้น

๕.๑.๓ บุรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่

การบูรณาการหลักจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ พบว่า หลักจิตวิทยาเชิงพุทธสามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้กับระบบและกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวได้เป็นอย่างดี โดยบูรณาการกับระบบและกลไกการเสริมสร้างครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ใน ๓ ด้านด้วยกัน ประกอบด้วย ๑) บุรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการครองคู่ โดยยึดหลักดังนี้ (๑) ผัวหาบ เมียคอน (๒) รักยาวให้บัน รักสั้นให้ต่อ (๓) ผัวเป็นช้างเท้าหน้า เมียเป็นช้างเท้าหลัง (๔) หนักนิตเบาหน้อยให้อภัยกัน ๒) บุรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการใช้ชีวิตประจำวัน โดยยึดหลักดังนี้ (๑) ขยันหา รักษาดี (๒) หนักเอาเบาสู้ (๓) ปลูกเรือนแต่พอตัว หวีหัวแต่พอเกล้า (๔) เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม และ ๓) บุรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านอบรมเลี้ยงดูบุตร โดยยึดหลักดังนี้ (๑) รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี (๒) ขี้เกียจเป็นแมลงวัน ขยันเป็นแมลงผึ้ง (๓) รักดีหามจั่ว รักชั่วหามเสา (๔) อย่า

หมิ่นเงินน้อย นอนคอยวาสนา (๕) เรียนผูกก็ต้องเรียนแก้ (๖) อย่าไว้ใจทางอย่าวางใจคน หากครอบครัวใดสามารถยึดถือปฏิบัติดังนี้ ก็จะสามารถสร้างครอบครัวที่เข้มแข็งและมั่นคงได้ในที่สุด

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ นั้นต้องอาศัยหลักจิตวิทยาเชิงพุทธเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข และประสบความสำเร็จ เกิดความมั่นคงและยั่งยืน การบูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับระบบกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ ใน ๓ ด้านด้วยกัน ดังจะได้อภิปรายต่อไปนี้

๕.๒.๑ บูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการครองคู่ การครองคู่หรือการใช้ชีวิตคู่ให้มั่นคง จำเป็นจะต้องอาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนาในการประคับประคอง การใช้ชีวิตคู่ การครองเรือนในพุทธศาสนาที่ประกอบด้วยศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมชีวิตของคู่สมรสจะต้องมีหลักธรรมสร้างสัมพันธ์เชื่อมโยง ยึดเหนี่ยวจิตใจนำพากันและกัน การครองเรือนจะสมดุล และเกิดความมั่นคงได้ เพราะบุคคลในครอบครัวมีการประพฤติศีลธรรมเสมอกัน คุณธรรมเสมอกัน และมีจริยธรรมที่ดีต่อกัน หล่อหลอมบ่มเพาะจริยธรรมให้กับบุคคลในครอบครัวด้วย โดยมุ่งเน้นภายในจิตใจเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ ปัญญาในการแก้ไขปัญหาเป็นกำลังที่สำคัญที่สุดในการประคับประคองชีวิตคู่สมรสให้ยืนยาวและมั่นคง โดยยึดหลักจิตวิทยาเชิงพุทธ ดังต่อไปนี้

๑) ผัวหาบ เมียคอน สามีภรรยาที่ช่วยกันทำงาน ทำมาหากินอย่างขยันขันแข็ง ขยันหมั่นเพียร ในการประกอบอาชีพการงานที่ สุจริต แสวงหาทรัพย์สมบัติในทางที่ชอบประกอบด้วย ธรรม ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ผิดกฎหมาย ไม่เกียจคร้าน หนักก็เอาเบา ก็สู้ ตลอดถึงการหมั่นศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการงานของตนเองอยู่เสมอ เพื่อให้มีความชำนาญในกิจการงานที่ทำมากขึ้น อันจะเป็นผลให้ได้รับความเจริญก้าวหน้าในงานนั้น ๆ เช่น ได้รับเงินเดือนเพิ่มขึ้น ได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น

๒) รักยาวให้บั้น รักสั้นให้ต่อ การมีคนรักคู่ครอง จำเป็นต้องเรียนรู้เรื่องการจัดการกับความสัมพันธ์ระหว่างกัน ไม่เช่นนั้นก็มีโอกาสเลิกรากัน รักยาวให้บั้น รักสั้นให้ต่อ เรื่องใดที่อีกฝ่ายเคยทำผิดพลาด หรือเป็นข้อเสีย ก็อย่าไปพูดถึง หรือรื้อฟื้น ขุดขึ้นมาพูดถึงบ่อย ๆ ถ้ารักกันอยากจะคบกันยาว ๆ ก็ต้องปล่อยวางเรื่องไม่เป็นเรื่อง เช่น บางคนคู่ครองตัวเองเคยมีครอบครัวมาก่อน ก็เอาแต่พูดถึงครอบครัวเก่า อดีตเก่า ๆ ของอีกฝ่ายไม่รู้จักหยุดจักหย่อน ก็ย่อมจะทำให้เกิดปัญหาเลิกรากันได้ แต่ถ้าหากจะเลิกรากันก็จงทำต่อไป รักสั้นไม่อยากจะรักกันยาว ๆ อยากจะเลิกกันแล้ว ก็ต้องหาเรื่องมาชวนทะเลาะ ต้อล้อต้อเถียงกันบ่อย ๆ เพื่อให้อีกฝ่ายเกิดความเบื่อหน่ายและเลิกรากันเร็ว ๆ เป็นต้น

๓) ผัวเป็นช่างเท้าหน้า เมียเป็นช่างเท้าหลัง ในอดีตคนส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับผู้ชาย หรือสามีมากกว่าภรรยาหรือผู้หญิง จะคิดทำการใด ๆ มักจะให้สามีเป็นผู้ตัดสินใจหลัก ส่วนภรรยาจะมีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องงานบ้านงานเรือนเป็นหลัก แต่ในยุคปัจจุบันสังคมมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป สามีและภรรยา ชายหญิงต่างก็มีสิทธิในด้านต่าง ๆ ที่เท่าเทียมกัน สามารถที่จะคิด ตัดสินใจเรื่องใด ๆ ได้เหมือนกันหมด แต่ถึงกระนั้นพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ก็ยังคงสอนลูกสอนหลาน

เสมอว่า การเคารพกัน การให้เกียรติซึ่งกันและกัน ของสามภรรยาเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ชีวิตคู่แน่นแฟ้น เช่น ทุกวันนี้ปัญหาของการหย่าร้างมีให้เห็นเป็นจำนวนมากในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งสาเหตุของปัญหาหลัก ๆ ก็มาจากสามภรรยาไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตน ไม่เคารพ ไม่ให้เกียรติกัน พุดจาด้วยถ้อยคำหยาบคายไม่สุภาพ เมื่อต่างฝ่ายต่างไม่เคารพและให้เกียรติกันก็ทะเลาะ ดุด่าด้วยถ้อยคำหยาบคาย ลงไม้ลงมือทำร้ายกัน จนอีกฝ่ายทนไม่ไหวและแยกทางกันในที่สุด ดังนั้นคำว่า ผัวเป็นช้างเท้าหน้า เมียเป็นช้างเท้าหลัง ยังคงใช้ได้เป็นอย่างดีสำหรับการใช้ชีวิตคู่

๔) หนักนิตเบาหน้อยให้อภัยกัน หลักธรรมสำหรับการครองเรือน ที่สอนให้คู่ครองมีความสมกันทั้งหลายก็ดี ให้รู้จักปฏิบัติหน้าที่ถนอมรักษาน้ำใจกันด้วยประการต่าง ๆ ก็ดี รวมทั้งหมั่นลิ้นมีความมุ่งหมายเพื่อให้การครองเรือนของคู่สามีภรรยา เป็นไปในทางที่ส่งเสริมคุณค่าแห่งชีวิตของกันและกัน และเป็นเครื่องอุปถัมภ์ส่งเสริมเพิ่มพูนกำลังแก่กัน เช่น เมื่อมีคุณธรรมความดีอยู่แล้ว ก็จักได้บำเพ็ญ คุณธรรมความดีเหล่านั้นให้เพิ่มพูนยิ่ง ๆ ขึ้นไป เมื่อกระทำการประโยชน์ตนอยู่ก็จักได้กระทำประโยชน์นั้นให้เข้มแข็งหนักแน่นยิ่ง ๆ ขึ้นไป เมื่อบำเพ็ญประโยชน์ผู้อื่นอยู่ ก็จักได้มีกำลังช่วยกันบำเพ็ญประโยชน์นั้นให้กว้างขวางได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป เป็นการสร้างเสริมความสุขความเจริญก้าวหน้าทั้งแก่ชีวิตตนเอง ชีวิตคู่ครอง และชีวิตอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดถึงสังคมส่วนรวม

๕.๒.๒ บุรณการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน กลุ่มครอบครัวพ่อแม่มีใหม่ได้นำหลักคำสอนของ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เคยสอนลูกสอนหลานมาปรับประยุกต์ใช้ในการใช้ชีวิตประจำวันให้เกิดความสุข และเกิดความมั่นคงใช้ชีวิตด้วยความเรียบง่าย และรู้จักปรับตัวเข้ากับเหตุการณ์ในสภาพสังคม เศรษฐกิจของไทยในปัจจุบันโดยยึดหลักการ ดังต่อไปนี้

๑) ขยันหา รักษาดี ความขยันหมั่นเพียรเป็นคุณสมบัติที่ทุกคนพึงมี ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของบุคคลต่อการสร้างชีวิตและครอบครัวให้มั่นคง ทั้งในหน้าที่การงาน ขยันหมั่นเพียรในการศึกษาหาความรู้ เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา บุคคลจะประสบความสำเร็จในชีวิตส่วนใหญ่จะมีความขยันหมั่นเพียรมาก และปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ เช่น ขยันหมั่นเพียรในการประกอบกิจการต่าง ๆ เพื่อหาเลี้ยงชีพและสร้างครอบครัว ต้องมีความมุ่งมั่น ตั้งใจในการทำงานไม่ว่าจะเป็นงานเล็ก งานใหญ่ ถึงจะมีปัญหาอุปสรรคก็ต้องเพียรพยายามทำให้สำเร็จลุล่วง เป็นต้น

ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ผักผ่อนให้มีความขำขันขำนาญและรู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบหาวิธีการที่เหมาะสมที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี ทั้งด้านการเรียน แสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ซึ่งการได้เกิดมาเป็นคนนั้นก็ต้อยังชีพเลี้ยงชีพ ด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้าน ผู้ที่ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ ที่ตนเองรับผิดชอบ หรือในการทำการงานอันเป็นอาชีพของตน พึ่งทำโดยความสุจริต ไม่คดโกงผู้อื่น ทำด้วยความบากบั่น อดทนต่อความยากลำบาก ไม่ละเลยหรือทอดทิ้งการงานนั้น ๆ คือทำด้วยความเอาใจใส่ดูแลในหน้าที่การงานตลอดเวลา และควรพิจารณาไตร่ตรอง สังเกต หรือพิจารณาผลการทำงานที่ได้ลงมือทำไปแล้วมีผลดี ผลเสียอย่างไร หากเห็นว่าสิ่งที่ตนทำลงไปแล้ว เป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ก็ทำสิ่งนั้นไปอย่างสม่ำเสมอ แต่หากการงานที่ทำไปเห็นว่า มีผลเสียต่อตนเองและคนอื่น ก็งดทำเสีย ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการทำการงานนั้น ๆ ลุล่วงไปด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง สมกับคำที่ว่าขยันดีเพียงพอ ไม่ท้อแท้

๒) นักเอา เบาสู้ งานหนักงานเบา งานเล็กงานใหญ่ต้องใช้ความอดทนอดกลั้น ชีวิตคือการต่อสู้ เป็นคำพูดที่ได้ยินกันบ่อยครั้ง ทั้งนี้เนื่องจากตั้งแต่แรกเริ่มในการกำเนิดมาในสภาพของทารกมนุษย์ต้องต่อสู้กับการอยู่รอด ต่อสู้กับความหนาว ความหิวโหย โรคภัยไข้เจ็บ ในแง่หนึ่งมนุษย์เป็นสัตว์ที่อ่อนแอที่สุด แต่โชคที่มนุษย์มีมันสมองคิดได้อย่างมีเหตุมีผลได้มากกว่าสัตว์ มนุษย์จึงรู้จักการทำเครื่องมือ เครื่องทุ่นแรง ทำอาวุธ และเครื่องจับสัตว์เพื่อเก็บไว้กินเป็นอาหาร ทำที่พักอาศัยบนที่สูงเพื่อความปลอดภัย รู้จักใช้สมุนไพรในการรักษาโรคทั้งหลายทั้งปวงดังกล่าวนี้นมนุษย์จะต้องต่อสู้ด้วยความมานะอดทน ความสำเร็จในการต่อสู้กับอุปสรรคในการดำรงชีวิตที่ดี ความสำเร็จในชีวิตการงานในสังคมที่มีการพัฒนามาตามลำดับที่ดี นอกจากต้องอาศัยสติปัญญา ขาวสารข้อมูลและความรู้แล้ว สิ่งซึ่งขาดไม่ได้ก็คือความอดทนอดกลั้น หรือความมุ่งมั่นบากบั่นเพื่อจะบรรลุเป้าหมาย ดังนั้นคนที่ประสบความสำเร็จที่มั่นคงถาวรนั้น ส่วนใหญ่จะต้องเคยผ่านความยากลำบากมาแล้วทั้งนั้น สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งในการต่อสู้กับความลำบากนั้นคือ จิตใจที่หนักแน่นเข้มแข็งอดทนหนักเอาเบาสู้นั่นเอง ลักษณะแห่งความเป็นคนหนักเอาเบาสู้นี้ จึงเป็นหลักประกันความสำเร็จในชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๓) ปลุกเร้าแต่พอตัว หิวหิวแต่พอกล้ำ การทำอะไรก็แล้วแต่ให้รู้จักพอดีพอประมาณ แม้แต่การดำรงชีวิตประจำวันก็ต้องให้พอดี รู้จักประมาณตน ความพอประมาณอย่างมีเหตุผล โดยสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร เพื่อที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว กว้างขวางทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี โดยอาศัยความรอบรู้ รอบคอบ และความระมัดระวังในการดำเนินชีวิต การเลี้ยงชีวิตแต่พอดี รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เป็นอยู่พอดีสมกับรายได้ไม่ให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น

การรู้จักใช้สอยทรัพย์สินที่ตนหามาได้ โดยสุจริตนั้น ควรใช้ตามสมควรแก่ฐานะของตน คือไม่ให้ฝืดเคืองนัก และก็ไม่ฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อจนเกินฐานะนัก กล่าวคือ ต้องรู้จักจัดระบบการเงิน รายได้รายจ่ายของตนเองให้ลงตัว รู้จักจัดสรรการใช้จ่ายอย่างถูกต้องและเหมาะสม ไม่ใช่จ่ายเกินฐานะของตน ต้องรู้จักประหยัดและเก็บออมทรัพย์ แบ่งไว้ใช้ให้เป็นสัดส่วนแต่พอเหมาะ แล้วก็ใช้จ่ายตามนั้น ก็จะไม่ลำบากในชีวิต แต่ถ้าไม่วางแผนจัดระบบการเงินอันเป็นรายได้-รายจ่ายให้ลงตัวพอเหมาะ และไม่ใช่จ่ายแต่พอเหมาะตามฐานะ เช่นใช้จ่ายเกินตัว หลงฟุ้งเฟ้อไปตามกระแสชาวลอก เห็นคนอื่นทำอย่างไรก็จะทำอย่างนั้น ชีวิตย่อมอยู่ลำบากแน่นอน ฉะนั้นหากเรามีการวางแผนชีวิตที่ดีรู้จักการครองตนดี มีความเพียงพอ ย่อมไม่อับอาย

๔) เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม โบราณท่านใช้สอนให้เรา รู้จักการปรับตัวเปลี่ยนแปลงตนเองให้เข้ากับสถานการณ์ ไม่ทำตัวแปลกแยกหรือทำตัวเป็นแกะดำ เพราะจะได้ให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนั้น ๆ ได้อยากนั่นเอง การดำเนินชีวิตประจำวันในสังคมปัจจุบันจะต้องมีความระมัดระวังอย่างมาก ต้องรู้จักวิธีการดำรงชีวิตในสังคม การอยู่ร่วมกันคนอื่น สำคัญเราจะต้องรู้จักวิธีการปรับตัวให้เข้ากับสังคมนั้น ไม่ว่าจะเป็นสังคมภายในครอบครัวเราก็ยังต้องมีการปรับจนเข้าหากันเพราะความคิดเห็นแตกต่างกัน อยู่ในที่ทำงานก็ต้องรู้จักการปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนร่วมงานปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน

๕.๒.๓ บูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธรักกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการอบรมเลี้ยงดูบุตร
การอบรมเลี้ยงดูบุตรมารดาบิดาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับบุตร เป็นผู้ให้ชีวิต ให้ความรัก ความอบอุ่น ให้การอบรมสั่งสอน เลี้ยงดู ให้การศึกษา ให้มีพัฒนาการที่ดี สมวัย และเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุตร เพราะบุตรเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า เป็นที่รัก เป็นความหวังของมารดาบิดาและเป็นอนาคตที่สำคัญของชาติ และยังเป็นวัยแห่งการวางรากฐานของชีวิตที่มีคุณภาพ เด็กจึงควรได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน การบูรณาการหลักจิตวิทยาเชิงพุทธรักกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยและสามารถสรุปได้ ดังต่อไปนี้

๑) รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี โบราณว่ารักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี หมายถึง เวลาลูกทำผิดก็ควรอบรมสั่งสอนลูก และมีการลงโทษบางตามสมควร ซึ่งทั้งหมดที่ทำไปก็เพราะรักลูกอยากให้ลูกเป็นเด็กดีมีความเอาใจใส่ การเลี้ยงลูกด้วยความเอาใจใส่ทุกรายละเอียดเป็นเรื่องสำคัญ สิ่งสำคัญที่พ่อแม่ต้องตระหนัก คือ

๑. การจัดสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยและน่าสนใจ สิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยมีลักษณะของความปลอดภัยทางกายภาพ และความรู้สึกลปลอดภัยด้านจิตใจ บรรยากาศในครอบครัวที่เต็มไปด้วยความรักความเอาใจใส่ การดูแลตอบสนองความต้องการของลูกอย่างเหมาะสมตามวัย สิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยช่วยให้เด็กมีความมั่นคง อบอุ่นใจ กระตือรือร้นที่จะค้นหาเรียนรู้

๒. การกระตุ้นการเรียนรู้ที่เหมาะสม ด้วยการใส่ใจในการเรียนรู้ของลูกทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์และสังคม พ่อแม่ควรช่วยให้ลูกเรียนรู้ทักษะที่จำเป็นเหล่านี้ โดยการสังเกตลูกส่งเสริมให้ลูกประสบความสำเร็จในการเรียนรู้

๓. การฝึกวินัยด้วยความรัก ในการฝึกวินัย พ่อแม่ต้องมีความสม่ำเสมอในการฝึก สนใจพฤติกรรมที่แสดงปัญหาและรีบแก้ไขตั้งแต่ต้น มีวิธีการสอนการปฏิบัติตนที่เหมาะสม การใช้วิธีฝึกที่จริงจังแต่นุ่มนวลทำให้เด็กเรียนรู้ที่จะมีความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมตนเองและสามารถควบคุมดูแลตนเองได้

๔. การตั้งความหวัง พ่อแม่มักมีความคาดหวังต่อตัวลูก ถ้าความคาดหวังของพ่อแม่ที่มีต่อลูกเป็นความคาดหวังที่มากเกินไป เช่น ความคาดหวังว่าลูกจะเรียบร้อย เชื่อฟังตลอดเวลา เมื่อลูกไม่เป็นไปตามที่หวัง ทำให้พ่อแม่ผิดหวังและเกิดความขัดแย้งในการดูแลลูก และใช้อารมณ์ในการเลี้ยงดูลูก

๒) ขี้เกียจเป็นแมลงวัน ขยันเป็นแมลงผึ้ง การเลี้ยงลูกนั้น การอบรมสั่งสอนให้เขารู้จักขยันหมั่นเพียร ในการศึกษาเล่าเรียน การประกอบกิจการงานต่าง ๆ การใช้ชีวิตในสังคม ไม่อ้อมองอเท้า นอกจากความรักจากพ่อแม่แล้ว ยังต้องมีสิ่งอื่นมาเสริมด้วย ได้แก่ ความรู้ ความอดทน และธรรมะ เพื่อใช้ให้เกิดคุณธรรม ศีลธรรมและจริยธรรมให้ประกอบเข้าด้วยกัน เมตตา คือ ความรัก ความเอ็นดู ความปรารถนาให้ลูกของเรานั้นมีความสุข ซึ่งเป็นสิ่งที่พ่อแม่ทุกคนต่างก็มีให้กับลูกทุกคน แต่ไม่ควรมากจนเกินไป เพราะจะเป็นการตามใจลูกไปเสียทุกอย่าง อาจทำให้ลูกโตมาเป็นคนเอาแต่ใจได้

คนขยันนั้นมักจะไม่มีทุกข์ รู้จักสร้างให้ตนเองพัฒนาไปสู่ทางที่ดี เสมือนหนึ่งว่าคนขยันนี้จะมีแต่หนทางขึ้นสวรรค์ เช่น หากคนขยันอยู่บ้านก็จะดูแลเรือนให้สะอาดตา ประหนึ่งว่าบ้านนั้นเป็นสวรรค์เสียแล้ว หรือแม้แต่คนขยันทำอะไรทำนาหากิน เมื่อเก็บเงินทองได้ก็มีชีวิตที่สุขสบายขึ้น

เสมือนว่าได้ขึ้นสวรรค์เช่นกัน อันแมลงผึ้งเองก็เป็นสัตว์ที่ขยัน ร่วมกันสร้างรังและหาอาหารมาสำรองไว้ จนในที่สุดบ้านเรือนของมันก็เต็มไปด้วยน้ำผึ้งที่หอมหวาน นำรับประทานและเป็นที่ยำยปองด้วยเป็นสิ่งสูงค่า

ในขณะที่คนขี้เกียจนั้นกลับไม่คิดพัฒนาตนเอง มีแต่จะดิ่งให้ล้าหลังถดถอยไปทุกวัน ดังเช่นบ้านที่มีแต่คนขี้เกียจนั้น จะไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ มีแต่ขยะเน่าเหม็นและรกรากหูกตา คนที่อยู่อาศัยนั้นก็เสมือนกับตกนรกโดยไม่รู้ตัว แล้วคนขี้เกียจนั่นเอง ต่อให้มีทรัพย์มากมายล้นหลาม แต่การไม่คิดดูแลทำงานให้งอกเงย ย่อมมีแต่ลดน้อยถอยลงไปทุกวัน แล้วเมื่อวันหนึ่งสมบัตินั้นถูกใช้เสียไปจนสิ้นแล้ว ต้องพบกับความลำบากที่มีเคยเผชิญมาก่อน ดังนั้นแล้วย่อมไม่ต่างอะไรไปจากการตกนรกนั่นเอง เปรียบดังแมลงวัน ที่วัน ๆ บินไปมาเที่ยวตอมอาหารของผู้อื่นเอา มิได้เคยสรรหาอาหารของตนและไม่เคยคิดสร้างหรือเก็บอันใดไว้ ดังนั้นจึงได้แต่ต้องไปหากินในกองอาเจียนหรือขยะไร้ค่าที่เน่าคละคั่ง สุดท้ายแล้วก็ตกเป็นที่รังเกียจของผู้คน ไม่มีใครต้องการนั่นเอง

๓) รักดีหามจั่ว รักชั่วหามเสา เป็นคำสอนของคนโบราณในเรื่องการประพฤติปฏิบัติตน รักดีย่อมจะได้ดี ชีวิตเจอแต่สิ่งดี ๆ รักชั่วก็ย่อมจะพบเจอแต่สิ่งที่ไม่ดี เพียงแต่ก็ต้องแยกแยะให้ออกว่าสิ่งดีนั้นคืออะไร อย่างบางคนจะมองว่า ความร่ำรวย การประสบความสำเร็จนั้นเป็นเรื่องดี แต่ไม่รู้จักแยกแยะว่า ความร่ำรวยนั้นมีที่มาอย่างไร แม้จะร่ำรวยเพราะเบียดเบียนคนอื่นก็ยอมรับนับถือ ขอแค่ให้รวยแบบนี้ก็ถือว่าไม่ถูกต้อง หากยึดแนวทางนี้ก็ย่อมจะทำให้ตัวเองเดือดร้อนในภายหลัง

เป็นคำสอนเรื่องการประพฤติดนที่ให้ได้ทุกยุคทุกสมัย เพียงแต่การรักดี ชอบสิ่งดีนั้น ก็ต้องเข้าใจกันก่อนว่า ผลตอบแทนที่ได้จะมาในรูปแบบใด เช่น ทำให้จิตใจสงบ มีความสุข แต่อาจจะไม่ได้ร่ำรวยเงินทอง หรืออาจจะได้ทั้งความร่ำรวยเงินทอง และประสบความสำเร็จในชีวิต สิ่งเหล่านี้อาจจะมาเร็วหรือช้า มาทั้งหมด หรือมาแบบไม่ครบ ก็ยังมีปัจจัยอื่นเกี่ยวข้องอีกหลายอย่าง

แต่การรักดี นำแต่สิ่งดี ๆ เข้าตัว ก็ย่อมทำให้มีความสุขทางใจ ซึ่งเป็นความสุขที่มั่นคงกว่าความสุขจากวัตถุ หรือสิ่งอื่น ส่วนการรักหรือชอบในสิ่งที่ไม่ดี ก็ย่อมจะได้ความเดือดร้อนตามมา เพียงแต่สิ่งที่จะต้องเข้าใจก็คือ ผลจากการกระทำจะมาถึงเมื่อไร บางคนทำชั่วมานาน แต่ก็ยังอยู่ดี กินดี มีเงินใช้ ร่ำรวย ก็อาจจะทำให้บางคนเกิดความลึกลับสงสัยว่า ทำชั่ว รักชั่ว ทำไม ได้สิ่งดีตอบแทน นั่นก็เพราะผลจากการกระทำยังไม่ถึง ยังไม่ถึงเวลานั่นเอง

๔) อย่าหมิ่นเงินน้อย นอนคอยวาสนา คนโบราณมักสอนลูกสอนหลานเสมอว่า เกิดเป็นคนอย่าอนอนตื่นสาย อย่าอายทำกิน อย่าหมิ่นเงินน้อย นอนคอยวาสนา เกิดเป็นคนจะต้องมีความขยันหมั่นเพียร มีวิริยะอุตสาหะในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ เพื่อหาเลี้ยงชีพและครอบครัว คนเราทุกคนมีเวลาวันละ ๒๔ ชั่วโมงเท่ากัน แต่สัดส่วนการใช้เวลาของแต่ละคนนั้นต่างกัน ดังนั้นคนที่ตื่นเช้า ขยันทำมาหากิน ย่อมมีเวลาในการสร้างรายได้มากกว่าคนที่นอนตื่นสาย อย่าสร้างเงื่อนไขในการประกอบสัมมาชีพ คนที่ไม่เกี่ยงงานอาจต้องอดทนต่อความเหน็ดเหนื่อย แต่สิ่งที่ได้รับแน่ ๆ คือค่าตอบแทน ต่างจากคนที่เลื่องงานเพราะกลัวความลำบาก ไม่มีความถนัด หรือคิดว่าไม่สมศักดิ์ศรี ก็อาจเสียโอกาสในการสร้างรายได้ไปอย่างน่าเสียดาย งานที่ได้โอกาสอาจทำเงินน้อยนิดเมื่อเทียบกับคนอื่น ๆ แต่หากรู้จักใช้ ประหยัด อดออม หารายได้เสริมเพิ่มเติม เงินน้อย ๆ จากหลาย ๆ ช่องทางก็กลายเป็นรายได้ก้อนงามได้เช่นกัน

๕) เรียนผูกก็ต้องเรียนแก้ หลักคำสอนแต่โบราณนานมาพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เรามักสอนเสมอ ให้รู้จักรับผิดชอบชั่วดีอย่ารับแต่ชอบอย่างเดียว ต้องรู้จักรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ก่อนทำ พูด คิดสิ่งใดให้ไตร่ตรองให้ถี่ถ้วน รอบคอบ ดังคำว่า จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว คำพูดเมื่อยังอยู่กับเรา เราก็ยังเป็นนายมันอยู่ แต่ถ้าเมื่อใดคำพูดได้ออกจากปากเราไปแล้ว เมื่อนั้นคำพูดจะเป็นนายเราแทน ดังนั้นหากเรากระทำสิ่งใดลงไปเราจะต้องรู้จักรับผิดชอบในการพูด การทำของเราเอง ไม่อย่างนั้นสิ่งที่เราทำ สิ่งที่เราพูดก็จะกลับมาทำร้ายตัวเราเองในที่สุด

๖) อย่าไวใจทางอย่าวางใจคน อย่าไวใจทาง อย่าวางใจคน เป็นสำนวนที่เราคุ้นหูกันดีว่าเป็นคำสอนที่ทำให้เรารู้จักระมัดระวังในการดำรงชีวิตในแต่ละวัน การรู้จักระมัดระวังตนเป็นเรื่องที่ดีคือการไม่ไวใจใครง่าย ๆ หรือเชื่อใจคนอื่นง่ายเกินไป ต้องศึกษาเรียนรู้เพื่อให้รู้จักนิสัยใจคอให้ถ่องแท้ค่อยปลงใจเชื่อและมอบความไวใจให้ ยิ่งในสภาวะสังคมปัจจุบัน คำว่าอย่าไวใจทาง อย่าวางใจคน ถือเป็นคติสอนใจได้เป็นอย่างดีในการดำเนินชีวิตประจำวันของเรา หากไวใจคนง่ายเกินไปก็อาจทำให้ถูกหลอก ถูกเอารัดเอาเปรียบได้ ตัวอย่างเช่น คบเพื่อนไวใจเพื่อนมากเกินไป บางคนถึงขั้นยอมคำประกันให้กับเพื่อน และท้ายที่สุดเพื่อนก่อปัญหาและนำปัญหามาให้โดยที่เราไม่ได้ก่อ แต่เรากลับต้องมารับผิดชอบกับการกระทำของเพื่อนที่เราไวใจและเชื่อใจ เป็นต้น

๕.๓ ข้อเสนอแนะการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปมาเป็นข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ควรมีการนำหลักจิตวิทยาเชิงพุทธไปช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งทางครอบครัวให้กับสังคมไทยให้มากขึ้น และเป็นรูปธรรม

๒) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาส่งเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มีมือใหม่

๓) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับหลักจิตวิทยาเชิงพุทธที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัว

๔) การจัดกิจกรรมเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัว ควรมีการสอดแทรกเรื่องของจิตวิทยาเชิงพุทธที่สามารถบูรณาการกับกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาครอบครัวในสังคมไทยให้เข้มแข็ง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ศึกษาพฤติกรรมการนำหลักจิตวิทยาเชิงพุทธไปใช้ในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งทางครอบครัวในสังคมไทย

๒) ศึกษาสาเหตุและปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความเข้มแข็งและมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มีมือใหม่ในสังคมไทย

๓) ศึกษาอิทธิพลของจิตวิทยาเชิงพุทธที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบัน

๔) ศึกษากิจกรรมตามหลักจิตวิทยาเชิงพุทธบูรณาการกับยุทธศาสตร์การพัฒนาครอบครัว และการส่งเสริมความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มีมือใหม่ในสังคมไทย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี-ไทย

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

เสถียรธรรมสถาน. มีความสุขให้ลูกเห็นเป็นคนดีให้ลูกดู. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรม, ๒๕๕๓.

จตุพร บานชื่นและรุ่งโรจน์ ตั้งสุริยกิจ. คู่มือชีวิตครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ป., ๒๕๒๘.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: เกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.

ดร.ก่อ สวัสดิ์พานิชย์. ความสัมพันธ์ในครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ วัฒนาพานิช, ๒๕๑๙.

ดร.เฮม จินอตต์. วิธีพูดกับลูกโดยไม่ทำร้ายจิตใจของเขาและทำให้เขาร่วมมือยอมทำตามคุณ, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บีมีเดีย, มปป.

นภดล เวชสวัสดิ์. ๗ อุปนิสัยสำหรับครอบครัวที่ทรงประสิทธิผลยิ่ง. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: อีเอ็มจี, ๒๕๔๙.

นายแพทย์เกษม ตันติผลาชีวะ. “การพัฒนาครอบครัว”. คณะอนุกรรมการด้านครอบครัว สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.

ผศ. ณัฏฐดา พิเชิตบัญชาการ. ปัญหาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๖๓๓.

ผศ.บุญลือ วันทายนต์. สังคมวิทยาศาสนา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๙.

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุษย์. จิตวิทยาครอบครัว. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต). หลักการศึกษาพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า. พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวรกิจ, ๒๕๕๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พัทยา สายหู. **กลไกของสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พันเอก (พิเศษ) นวม สงวนทรัพย์. **เพศศึกษาแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พิชัย นิลทองคำ. **ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑-๖ อาญา ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: มปป., ๒๕๔๓.

พินิจ รักทองหล่อ. **ธรรมานุกรมธรรมโฆษณ์ ฉบับประมวลธรรมเล่ม ๓**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๐.

พุทธทาสภิกขุ. **มหิตลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๘.

ยุพา วงศ์ไทย. **ทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, นนทบุรี: ศักดิ์โสภารการพิมพ์, ๒๕๓๔.

ราชบัณฑิต. **พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ. ศ. ๒๕๒๕**. พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร: บริษัทอักษรเจริญทัศน์. จำกัด, ๒๕๓๘.

วศิน อินทสระ. **ชีวิตกับครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๗.

ศูนย์จัดการความรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก. **เส้นทางครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท รักลูกแฟมิลีกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๐.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, **ตำราครอบครัวสัมพันธ์**, กรุงเทพมหานคร: วิบูลย์กิจการพิมพ์, ๒๕๒๔.

Stephen R. Covey แปลโดยนภดลเวชสวัสดิ์, **๗ อุปนิสัยสำหรับครอบครัวที่ทรงประสิทธิภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดีเอ็มจี, ๒๕๔๙.

๑.๒.๒ รายงานการวิจัย

สุวิมล แซ่อึ้ง. “ความสัมพันธ์ระหว่างความรุนแรงในครอบครัวกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน: ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา.” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารงานยุติธรรม)**. (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๗.

พระมหาบุญเพียร บุญญวิริโย (แก้ววงศ์น้อย). “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

วิทยา เศรษฐวงษ์. “แนวคิดของชาร์ตว่าด้วยความรับผิดชอบ”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พูนสุขมาศรีสรค์. “กลายณมิตรกับการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์. การใช้การสร้างตัวชี้วัดเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงโดยเปรียบเทียบกับ
พุทธเศรษฐศาสตร์, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พินเอกหญิง พงสมุทรา วิชามูล. “การศึกษามัชฌิมาปฏิปทาเกี่ยวกับการแก้ปัญหาผลกระทบจากการนำ
เทคโนโลยี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระสมชาย ปโยโค (ดำเนิน). “การใช้วาจาเพื่อการบริหารงานของผู้ผู้นำ”. **สารนิพนธ์ตามหลักสูตร
ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระประสิทธิ์ วิสุทธิสารโร (ชัยปัญญา). “การศึกษาสัมมากรรมันตะในพระพุทธศาสนาเถรวาท”,
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์. “การศึกษาวิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทาง
พระพุทธศาสนา” **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พุทธชาติ แผนสมบุญ. “กระบวนการปลูกฝังความกตัญญูทศกัณฐ์แก่เยาวชน”, **วิทยานิพนธ์พุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๓.

๑.๒.๓ ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์

พระราชรัตนเวที ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดวรนาถบรรพต พระอารามหลวง, รองเจ้าคณะจังหวัด
นครสวรรค์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

พระครูนิพัทธ์กัลยาณวัตร,ดร. เจ้าอาวาสวัดหนองโก อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๓
มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

พระครูนิวตน์ประชากร, เจ้าอาวาสวัดสวรรค์ประชากร, ตำบลหนองกรด อำเภอเมืองฯ จังหวัด
นครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

พระครูนิธานกิจจาทร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเก่าเลี้ยว ตำบลเก่าเลี้ยว อำเภอเก่าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์
, เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

พระครูนิยุตโพธิธรรม, เจ้าคณะตำบลมหาโพธิ วัดมหาโพธิใต้ อำเภอเก่าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อ
วันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

นายธนา เทียนจิตราเพชร, พ่อแม่มือใหม่ ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์,
เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

นางสาววิภาวรรณ บุญจันดา, แม่เลี้ยงเดี่ยว พนักงานประโรงพยาบาลสวรรค์ประชารักษ์ ตำบล
นครสวรรค์ตึก อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

นายอาณัติ เดชจิตร, พ่อแม่มือใหม่ อาจารย์ประจำวิทยาเขตนครสวรรค์ ตำบลนครสวรรค์ออก
อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

นางสาวพัชรินทร์ อยู่เย็น, อาจารย์ประจำวิทยาเขตนครสวรรค์ ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

นางสาวกัญญ์ญ์ เอี่ยมน้อย, พ่อแม่มือใหม่ พนักงานประจำวิทยาเขตนครสวรรค์ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

นางสาวณัฐมณู ชนะศักดิ์, พ่อแม่มือใหม่ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

นางประทุม พวงมณีนาค, ข้าราชการบำนาญ แม่ดีเด่นแห่งชาติ, ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

นายชูเชษฐ เงินขำ, ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลมหาโพธิ์ บ้านมหาโพธิ์ใต้ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

นายสกุลชาติ กสิพงษ์, ผู้อำนวยการ รพ.สต.บ้านท่ากระดาง ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

นายประทีป ยัมแพร, กำนันตำบลมหาโพธิ์ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

นางทองหยิบ ศักดิ์เพชร, กรรมการชมรม อสม. ตำบลมหาโพธิ์ บ้านมหาโพธิ์ใต้ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

นางสาวสุนันท์ ปรีชาจารย์, บ้านมหาโพธิ์ใต้ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

นางสาวชนธิชา รอดบำรุง, บ้านมหาโพธิ์ใต้ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

นางอุษา กลั่นแย้ม, บ้านมหาโพธิ์ใต้ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

นายสิทธิพันธ์ ไกรสังข์, แพทย์ประจำตำบลมหาโพธิ์ บ้านมหาโพธิ์ใต้ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒.

๑.๒.๔ ผู้ให้ข้อมูลการสนทนากลุ่มย่อย

๑. พระราชรัตนเวที ผศ.ดร.	รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์
	วัดวรนาถบรรพต พระอารามหลวง
๒. พระครูนิธานกิจจาทร	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเก้าเลี้ยว อำเภอเก้าเลี้ยว
๓. พระครูนิวตประชากร	เจ้าอาวาสวัดสวรรค์ประชากร
	จังหวัดนครสวรรค์
๔. พระครูนิยุตโพนิธรรม	เจ้าคณะตำบลมหาโพธิ์ จังหวัดนครสวรรค์
๕. พระครูนิพัทธ์กัลป์ญาณวัตร,(ดร.)	เจ้าอาวาสวัดหนองโก จังหวัดนครสวรรค์
๖. นางประทุม พวงมณีนาค	แม่ดีเด่นแห่งชาติ จังหวัดนครสวรรค์
๗. นางสาวสุนันท์ ปรีชาจารย์	บ้านมหาโพธิ์ใต้ จังหวัดนครสวรรค์
๘. นางสาวกัญญ์ญ์ เอี่ยมน้อย	เจ้าหน้าที่วิทยาเขตนครสวรรค์

๙. นายธนา เทียนจิตราเพชร	เจ้าหน้าที่วิทยาเขตนครสวรรค์
๑๐. นายอาณัติ เดชจิตร	อาจารย์ประจำวิทยาเขตนครสวรรค์
๑๑. นายสกุลชาติ กสิพงษ์	ผู้อำนวยการ รพ.สต.บ้านท่ากระดาง
๑๒. นายสิทธิพันธ์ ไกรสังข์	แพทย์ประจำตำบลมหาโพธิ
๑๓. นายประทีป ยิ้มแพร	กำนันตำบลมหาโพธิ
๑๔. นางทองหยิบ ศักดิ์เพชร	กรรมการชมรม อสม.
๑๕. นายชูเชษฐ เงินคำ	ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลมหาโพธิ

๑.๒.๕ เว็บไซต์/อินเทอร์เน็ต

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก.

สัมมาทิฐิ ๑ เบื้องต้นแห่งสัมมาปฏิบัติ,

<http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/somdej/sd-๐๗๕.htm>,

(๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๐).

Mouth Buddha, สัมมาเวายามะ,

http://buddhaholic.blogspot.com/๒๐๑๓/๐๒/blog-post_๑๖.html,

(๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๐).

ภาคผนวก ก.
เครื่องมือการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง จิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่

Buddhist psychology to strengthen the Stability of the Inexperienced Family

คำชี้แจง = แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ จัดขึ้นเพื่อศึกษาเรื่อง “จิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่” ซึ่งท่านเป็นบุคคลท่านหนึ่งที่ได้รับการพิจารณาเป็นผู้ที่มีความเหมาะสมให้ข้อมูลเชิงลึก ได้โปรดกรุณาให้ข้อมูลตามความคิดเห็นของท่านตามสภาพความเป็นจริง คำตอบของท่านผู้วิจัยจะรักษาไว้เป็นความลับและจะไม่มีผลกระทบต่อการปฏิบัติงานของท่านหรือหน่วยงานของท่านแต่อย่างใด เนื่องจากผู้วิจัยมีความประสงค์นำข้อมูลที่ได้ขึ้นไปวิเคราะห์ในภาพรวมเท่านั้น

แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แนวคิดหลักการ และสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่

ตอนที่ ๓ หลักจิตวิทยาเชิงพุทธ ระบบและกลไกที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านในการสัมภาษณ์ในครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมคิด พุ่มทุเรียน

นักวิจัยและอาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ปีงบประมาณ ๒๕๖๐

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ..... ฉายา/นามสกุล.....

วุฒิการศึกษา

ประสบการณ์.....

ตำแหน่ง

เวลา.....สถานที่.....

ตอนที่ ๒ แนวคิด หลักการ และสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่

๒.๑ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับแนวคิดการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่

๒.๒ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับ หลักการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่

๒.๓ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับสถานการณ์ สภาพปัญหาความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ ในสังคมไทยปัจจุบัน

ตอนที่ ๓ จิตวิทยาเชิงพุทธ ระบบและกลไกที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่

๓.๑ ท่านคิดว่าหลักจิตวิทยาเชิงพุทธ มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่อย่างไร ในประเด็นดังต่อไปนี้

- ๑) จิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านชีวิตคู่
- ๒) จิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการใช้ชีวิตประจำวัน
- ๓) จิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการอบรมเลี้ยงดูลูก

~~~~~
ขอขอบคุณทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้

ผศ.ดร. สมคิด พุ่มทุเรียน

ผู้วิจัย

สัมภาษณ์เสร็จเวลา.....

กิจกรรมสนทนากลุ่มย่อยเพื่อการวิจัย

บูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธรกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่

คำชี้แจง: จิตวิทยาเชิงพุทธรกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย แล้วนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์เพื่อให้ตกผลึกเป็นองค์ความรู้ เพื่อนำไปบูรณาการกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ ให้เกิดความเข้มแข็ง มั่นคง สามารถสร้างครอบครัวให้มีความสุข อบอุ่น เกิดความมั่นคง และยั่งยืน โดยบูรณาการกับวงจรชีวิตครอบครัวใน ๓ ด้าน ประกอบด้วย

ด้านที่ ๑ จิตวิทยาเชิงพุทธรกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการครองคู่

ด้านที่ ๒ จิตวิทยาเชิงพุทธรกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการใช้ชีวิตประจำวัน

ด้านที่ ๓ จิตวิทยาเชิงพุทธรกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านการอบรมเลี้ยงดูบุตร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมคิด พุ่มทุเรียน

นักวิจัยและอาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ปีงบประมาณ ๒๕๖๐

ภาคผนวก ข.
รายชื่อผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์/และผู้ทรงคุณวุฒิ

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลการวิจัย/และผู้ทรงคุณวุฒิ

๑. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการสัมภาษณ์เชิงลึก

๑. พระราชรัตนเวที ผศ.ดร.	เจ้าอาวาสวัดวรนาถบรรพต พระอารามหลวง, รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์
๒. พระครูนิพัทธ์กัลป์ญาณวัตร,ดร.	เจ้าอาวาสวัดหนองโก อำเภอบึงสาม จังหวัดนครสวรรค์
๓. พระครูนิวตฺตพรพาการ	เจ้าอาวาสวัดสวรรคตประชากร, ตำบลหนองกรด อำเภอมโนรมย์ จังหวัดนครสวรรค์
๔. พระครูนิธานกิจจาทร	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเก่าแก่วัด ตำบลเก่าแก่วัด อำเภอกำแพง จังหวัดนครสวรรค์
๕. พระครูนิยุตโพนธธรรม	เจ้าคณะตำบลมหาโพธิ วัดมหาโพธิใต้ อำเภอกำแพง จังหวัดนครสวรรค์
๖. นายธนา เทียนจิตราเพชร	เจ้าหน้าที่วิทยาเขตนครสวรรค์ พ่อแม่มีใหม่ ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์
๗. นางสาววิภาวรรณ บุญจันทา,	พนักงานโรงพยาบาลสวรรค์ประชารักษ์ แม่เลี้ยงเดี่ยว ตำบลนครสวรรค์ตก อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์
๘. นายอาณัติ เดชจิตร	อาจารย์ประจำวิทยาเขตนครสวรรค์ พ่อแม่มีใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
๙. นางสาวพัชรินทร์ อยู่เย็น,	อาจารย์ประจำวิทยาเขตนครสวรรค์ ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
๑๐. นางสาวกัญญณัฐ เอี่ยมน้อย	เจ้าหน้าที่วิทยาเขตนครสวรรค์ พ่อแม่มีใหม่ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์
๑๑. นางสาวณัฐมณูช ชนะศักดิ์	เจ้าหน้าที่วิทยาเขตนครสวรรค์ พ่อแม่มีใหม่ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์
๑๒. นางประทุม พวงมณีนาค	ข้าราชการบำนาญ แม่ดีเด่นแห่งชาติ ตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพง จังหวัดนครสวรรค์
๑๓. นายชูเชษฐ เงินคำ	ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลมหาโพธิ ตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพง จังหวัดนครสวรรค์
๑๔. นายสกุลชาติ กลีพงษ์	ผู้อำนวยการ รพ.สต.บ้านท่ากระดาง อำเภอกำแพง จังหวัดนครสวรรค์
๑๕. นายประทีป ยิ้มแพร	กำนันตำบลมหาโพธิ ตำบลมหาโพธิ

๑๖. นางทองหยิบ ศักดิ์เพชร	อำเภอแก้งเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ กรรมการชมรม อสม. ตำบลมหาโพธิ์
๑๗. นางสาวสุนันท์ ปรีชาจารย์	อำเภอแก้งเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ บ้านมหาโพธิ์ใต้ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอแก้งเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์
๑๘. นางสาวชนธิชา รอดบำรุง	บ้านมหาโพธิ์ใต้ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอแก้งเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์
๑๙. นางอุษา กลั่นแย้ม	บ้านมหาโพธิ์ใต้ ตำบลมหาโพธิ์ อำเภอแก้งเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์
๒๐. นายสิทธิพันธ์ ไกรสังข์	แพทย์ประจำตำบลมหาโพธิ์ บ้านมหาโพธิ์ใต้ อำเภอแก้งเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์

๒. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการสนทนากลุ่มย่อย

๑. พระราชรัตนเวที ผศ.ดร.	รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ วัดวรนาถบรรพต พระอารามหลวง
๒. พระครูนิธานกิจจาทร	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดแก้งเลี้ยว อำเภอแก้งเลี้ยว
๓. พระครูนิวตฺตพรชากร	เจ้าอาวาสวัดสุวรรณศรีประชากร จังหวัดนครสวรรค์
๔. พระครูนิยุตโพนธิธรรม	เจ้าคณะตำบลมหาโพธิ์ จังหวัดนครสวรรค์
๕. พระครูนิพัทธ์กัลป์ญาณวัตร,(ดร.)	เจ้าอาวาสวัดหนองโก จังหวัดนครสวรรค์
๖. นางประทุม พวงมณีนาค	แม่ดีเด่นแห่งชาติ จังหวัดนครสวรรค์
๗. นางสาวสุนันท์ ปรีชาจารย์	บ้านมหาโพธิ์ใต้ จังหวัดนครสวรรค์
๘. นางสาวกัญญ์ณัฐ เอี่ยมน้อย	เจ้าหน้าที่วิทยาเขตนครสวรรค์
๙. นายธนา เทียนจิตราเพชร	เจ้าหน้าที่วิทยาเขตนครสวรรค์
๑๐. นายอาณัติ เดชจิตร	อาจารย์ประจำวิทยาเขตนครสวรรค์
๑๑. นายสกุลชาติ กสิพงษ์	ผู้อำนวยการ รพ.สต.บ้านท่ากระดาง
๑๒. นายสิทธิพันธ์ ไกรสังข์	แพทย์ประจำตำบลมหาโพธิ์
๑๓. นายประทีป ยิ้มแพร	กำนันตำบลมหาโพธิ์
๑๔. นางทองหยิบ ศักดิ์เพชร	กรรมการชมรม อสม.
๑๕. นายชูเชษฐ เงินคำ	ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลมหาโพธิ์

ภาคผนวก ค.
ภาพประกอบกิจกรรมการวิจัย

ภาพประกอบกิจกรรม

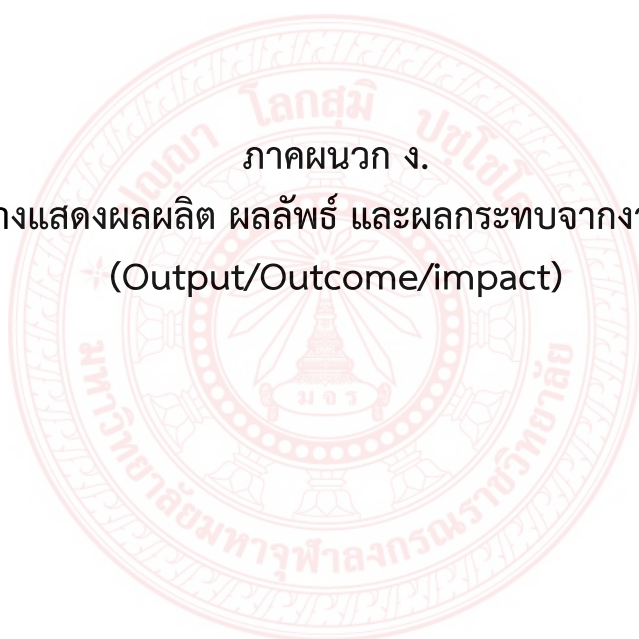
ภาพประกอบการการสัมมนา และการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มย่อย

ภาคผนวก ง.
ตารางแสดงผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย
(Output/Outcome/impact)

ตารางแสดงผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย
(Output/Outcome/impact)

ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลผลิต	ผลลัพธ์	ผลกระทบจากงานวิจัย
องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิด หลักการ และสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่	๑) ได้ทราบแนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัว ๒) ได้ทราบหลักการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัว ๓) ได้ทราบสถานการณ์ความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ในสังคมไทยปัจจุบัน	สามารถกำหนดกรอบแนวคิด กระบวนการและแนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ในสังคมไทย	สามารถกำหนดทิศทาง แนวทาง กระบวนการ การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับครอบครัว และเสริมสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวพ่อแม่มือใหม่
หลักจิตวิทยาเชิงพุทธรระบบและกลไกเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่	ได้ทราบหลักจิตวิทยาเชิงพุทธร คือ ๑) ผัวหบ เมียคอน ๒) รักยาวให้บั้น รักสั้นให้ต่อ ๓) ผัวเป็นข้างเท้าหน้า เมียเป็นข้างเท้าหลัง ๔) หนักนิตเบาหนอยให้อภัยกัน ๕) ขยันหา รักษาดี ๖) หนักเอา เบาสู้ ๗) ปลุกเรื้อนแต่พอดัว หวีหั่วแต่พอเกล้า ๘) เข้าเมืองตาหลิว ต้องหลิวตาตาม ๙) รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี	ได้ตัวแบบหลักจิตวิทยาเชิงพุทธรที่มีความสัมพันธ์กับระบบและกลไกเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ ๓ ด้าน ๑) จิตวิทยาเชิงพุทธรกับระบบกลไกการครองคู่ ๒) จิตวิทยาเชิงพุทธรกับระบบกลไกการใช้ชีวิตประจำวัน ๓) จิตวิทยาเชิงพุทธรกับระบบกลไกการอบรมเลี้ยงดูบุตร	กลุ่มครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ ได้องค์ความรู้ที่เป็นตัวแบบหลักจิตวิทยาเชิงพุทธรที่มีความสัมพันธ์กับระบบกลไก ในการสร้างภูมิคุ้มกันที่ได้ให้ครอบครัว และเสริมสร้างความมั่นคงของครัวในสังคมไทยได้อย่างเป็นรูปธรรม

ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลผลิต	ผลลัพธ์	ผลกระทบจากงานวิจัย
	๑๐) ชี้แจงเป็นแมลงวัน ขยันเป็นแมลงผึ้ง ๑๑) รักดีหามจั่ว รักชั่วหามเสา ๑๒) อย่าหมิ่นเงินน้อย นอนคอยวาสนา ๑๓) เรียนผูก ก็ต้องเรียนแก้ ๑๔) อย่าไวใจทาง อย่าวางใจคน		
การบูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่	ได้โมเดล (Model) องค์ความรู้ที่เป็นต้นแบบการบูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่	สามารถบูรณาการองค์ความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาเชิงพุทธที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ ใน ๓ ด้าน คือ ด้านการครองคู่ ด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน และด้านการอบรมเลี้ยงดูบุตร	ครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ ในสังคมปัจจุบันสามารถบูรณาการหลักจิตวิทยาเชิงพุทธ กับระบบกลไกของครอบครัว ในการสร้างภูมิคุ้มกัน และการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวได้อย่างเป็นรูปธรรม
บทความทางวิชาการการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร TCI ฐาน ๒	ได้บทความวิชาการ เรื่อง “จิตวิทยาเชิงพุทธกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่”	บทความทางวิชาการได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร TCI ฐาน ๒	เป็นผลงานทางวิชาการที่ได้รับการตีพิมพ์ เป็นที่ยอมรับสู่สาธารณะ และผู้ที่สนใจสามารถนำไปศึกษาต่อยอด และสามารถอ้างอิงในเชิงวิชาการได้
องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย	โมเดล (Model) การบูรณาการจิตวิทยาเชิงพุทธกับระบบกลไกเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวพ่อแม่มือใหม่	พ่อแม่มือใหม่มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ กับระบบกลไกการเสริมสร้างความมั่นคงทางครอบครัวได้อย่างเป็นรูปธรรม	ครอบครัวพ่อแม่มือใหม่ในสังคมไทยเกิดความมั่นคง ยั่งยืน เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบันได้

ประวัติผู้วิจัย

๑. หัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมคิด พุ่มทุเรียน
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Asst. Prof, Dr. Somkid Poomthurian
๒. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน -
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาเขตนครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. สถานที่ติดต่อ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครสวรรค์ ๙๙๙ หมู่ ๖ ตำบลนครสวรรค์ออก
อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๘๔-๖๑๙ ๖๙๙๔ โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

๕. ประวัติการศึกษา

- พธ.บ. (สาขาวิชารัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
- รป.ม. (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยภาคกลาง
- พธ.ด. (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ประวัติผู้วิจัยร่วม

๑. ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) พระครูอุทัยกิจจารักษ์, ดร.
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Phrakru U-thaikijarak, Dr.
๒. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหน่วยวิทยบริการพิจิตร
วัดพุทธชะวันโชติการาม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. สถานที่ติดต่อ วัดเขาดิน (วัดเจ้าฟ้าอาสนาณรินทร์) ตำบลนูน
อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โทรศัพท์มือถือ ๐๘๙-๒๙๐๙๗๗๕

๕. ประวัติการศึกษา

- พธ.บ. (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
- พธ.ม. (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
- พธ.ด. (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

๓. ประวัติผู้วิจัยร่วม

๑. ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) ดร. ภราดร แก้วบุตรดี
- ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Dr. Pharadon Kaewbutdee
๒. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน -
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
๔. สถานที่ติดต่อ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ตำบลนครสวรรค์ออก
อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐
โทรศัพท์มือถือ ๐๘๔-๑๘๐๑๔๔๗
E-mail: aofmcu@gmail.com

๕. ประวัติการศึกษา

- พธ.บ. (สาขาวิชารัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
- รป.ม. (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยนเรศวร
- พธ.ด. (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4. ประวัติผู้วิจัยร่วม

1. ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) นายจรรยา ลินลา
- ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr.chanya Linla
2. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน -
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
วัดจอมศรีนาคพรต ตำบลนครสวรรค์ออก
อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐
โทรศัพท์มือถือ ๐๖๕-๔๔๒๓-๙๔๔
E-mail: Makham๙๙๓๓@gmail.com

๕. ประวัติการศึกษา

- พธ.บ. (สาขาวิชารัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
- พธ.ม. (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

5. ประวัติผู้ วิจัยร่ว ม

1. ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)   ดร.สมบัติ นวลระยอง
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)   Dr.Sombat Nuanra-ong

2. เลขที่บัตรประจำ ตัวประชาชน -

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน   อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

๔. สถานที่ติดต่อ   มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครสวรรค์ ตำบลนครสวรรค์ออก
อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐
โทรศัพท์มือถือ ๐๘๗-๑๙๙๕๒๔๐
E-mail: shall_518005@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา

- พุทธศาสตรบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา
- พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย